www.birhon.com

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم:

نۆۋەتتە رايونىمىزدىكى تۈرك تىلى ئۆگىنىش ماتېرىياللىرىنىڭ كەمچىللىكى كۆپ ساندىكى تۈرك تىلى ھەۋەسكارلىرى ۋە ئۆگەنگۈچىلەر قۇلايسىزلىقلارنى ئېلىپ كەلدى. گەرچە خەنزۇچە، ئىنگلىزچە ياكى پۈتۈنلەي تۈركچە تەييارلانغان ماتېرىياللار توردا تارقىلىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇيغۇرچە سىستېمىلىق ماتېرىياللارنىڭ بولماسلىقىدەك ئەمەلىيەت يەنىلا مەۋجۇت. شۇڭلاشقا ئۆتكەن يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ھەمراھ» (ئاپتورى: قادىر قاۋۇز) ناملىق تۈركچە ئۆگىنىش كىتابىنىڭ **PDF** نۇسخىسى تەييارلىنىپ توردا تارقىتىلدى ۋە كەڭ ئۆگەنگۈچىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇ بوشلۇقنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن قەدەمدە تولدۇرۇش ئۈچۈن يېقىندىن بۇيان **1996**-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «تۈرك تىلى» (رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا) ناملىق كىتابنىڭ **PDF** نۇسخىسى تەييارلاندى. كىتاب پەقەت ئۆگىنىش ئۈچۈن بولغاچقا خالىس ھەقسىز تارقىتىلدى. ھەرقانداق شەخس ۋە ئورۇننىڭ ھەرقانداق شەكىلدىكى ھەقلىق تارقىتىشى بىردەك مەنئي قىلىنىدۇ. بۇ جەرياندا قوتيار مۇنبىرىدىكى ئۇستازلارنىڭ تېخنىكا جەھەتتىن قوللىشىغا ئېرىشتىم، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇلارغا تەشەككۈرۈمنى بىلدۈرىمەن.

QQ: *793773022*　　**E-mail:** ***a_huseyin@foxmail.com***

ئاگاھلاندۇرۇش: مەزكۇر ماتېرىيالنىڭ نەشر ھوقۇقى ئەسلى ئاپتورىغا تەۋە، ھەرقانداق شەخس ۋە ئورۇننىڭ پايدا تېپىشنى مەقسەت قىلغان ھەرقانداق ھەرىكەتكە ئىشلىتىشى مەنئي قىلىنىدۇ.

www.birhon.com

www.qutyar.net

تۈرك تىلى

TÜRK DİLİ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا

تۈرك تىلى

TÜRK DİLİ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

كىرىش سۆز

بۇ كىتاب ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى قىسىمغا 34 دەرس، ئىككىنچى قىسىمغا 32 دەرس كىرگۈزۈلدى. ھەر جۈپ دەرسنىڭ ئاخىرىدا گراماتىكىدىن ئىزاھات بېرىلدى. بۇنىڭدا ئىلىم - پەن نەشرىياتى 1959 - يىلى نەشر قىلغان تېنىشېۋنىڭ «تۈرك تىلى گراماتىكىسى» (خەنزۇچە) دېگەن كىتابتىن پايدىلىنىلدى. ھەربىر قىسىمنىڭ ئاخىرىغا شۇ قىسىمدا ئۇچرايدىغان سۆزلەرنىڭ لۇغىتى قوشۇمچە قىلىندى.

تۈرك تىلىنى ئۆگىنىش ئۇيغۇر تىلىنىڭ تەرەققىياتىنى تەتقىق قىلىشتا، تۈرك تىلى ۋە ئۇيغۇر تىلى بويىچە سېلىشتۇرما تەتقىقات ئېلىپ بېرىشتا بەلگىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنىڭدەك تۈرك تىلىنى ئۆگىنىش، ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش جەھەتتىمۇ مەلۇم دەرىجىدە رول ئوينايدۇ.

تۈرك تىلى ئۇيغۇر تىلى بىلەن قېرىنداش تىل. لېكىن بۇ تىللارنىڭ بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل تىل بولۇپ شەكىللەنگىنىگە ئۇزۇن زامانلار بولغىنى ئۈچۈن، تۈرك تىلى فونېتىكا، لېكسىكا ۋە گراماتىكا جەھەتلەردىن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە.

تۈرك تىلى بىلەن ئۇيغۇر تىلى قېرىنداش تىل بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ئۆگىنىش بەزى جەھەتلەردىن ئاسان، لېكىن تۈرك تىلى ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە بولغىنى ئۈچۈن، ئۆگىنىش بەزى جەھەتلەردىن قىيىن. بولۇپمۇ ئۇنىڭ

لېكسىكىسىنى ئۆگىنىش بىر قەدەر قىيىن. تۆۋەندىكى مىسالغا قاراڭ:

ئۇيغۇرچە	تۈركچە
نەۋرە	torun
ئەتە	yarın
ئىنقىلاب	devrim
تەنقىد	eleştir
زىيايەت	şölen
ۋەزىيەت	durum
ئىملا	yazım
ئىملا قائىدىسى	yazımkuralları

يۇقىرىقى مىساللار تۈرك تىلىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن زور كۈچ سەرپ قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

تۈرك تىلىدىكى بەزى سۆزلەر ئۇيغۇر تىلىدىكى بەزى سۆزلەر بىلەن شەكىل ۋە تەلەپپۇز جەھەتتىن ئوخشىسىمۇ، مەنە جەھەتتىن ئوخشىمايدۇ. مەسىلەن: çirkin دېگەن سۆزنى ئالساق، ئۇيغۇرلار «پاسكىنا، مەينەت» دېگەن مەنىدە قوللانسا، تۈركلەر «سەت» دېگەن مەنىدە؛ sebze دېگەن سۆزنى ئۇيغۇرلار كۆكتاتنىڭ بىر تۈرى مەنىسىدە قوللانسا، تۈركلەر پۈتۈن ئوتياش ـ كۆكتات مەنىسىدە؛ kilit دېگەن سۆزنى ئۇيغۇرلار «ئاچقۇچ» دېگەن مەنىدە قوللانسا، تۈركلەر «قۇلۇپ» دېگەن مەنىدە؛ eski دېگەن سۆزنى ئۇيغۇرلار «يامان، ناچار» دېگەن مەنىدە قوللانسا، تۈركلەر «قەدىم، كونا» دېگەن مەنىدە قوللىنىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا تۈرك تىلى بىلەن ئۇيغۇر تىلى ئوتتۇرىسىدا فونېتىكا، گراماتىكىلىق شەكىل ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتلەردىمۇ خېلىلا ئوخشىماسلىقلار بار. مۇشۇ ئوخشىماسلىقلار ياخشى ئىگىلەنمىسە، تۈرك تىلىنى ياخشى ئۆگىنىش مۇمكىن ئەمەس.

FILAMING

TÜRK ALFABESİ

تۈرك ئېلىپبەسى

Türkçe		ئۇيغۇرچە	Türkçe		ئۇيغۇرچە
A	a	ئا	M	m	م
B	b	ب	N	n	ن
C	c	ج	O	o	ئو
Ç	ç	چ	Ö	ö	ئۆ
D	d	د	P	p	پ
E	e	ئە	R	r	ر
F	f	ف	S	s	س
G	g	گ	Ş	ş	ش
Ğ	ğ	غ①	T	t	ت
H	h	ھ	U	u	ئۇ
I	ı	ئې②	Ü	ü	ئۈ
İ	i	ئى	V	v	ۋ
J	j	ژ	Y	y	ي
K	k	ك	Z	z	ز
L	l	ل			

ئىزاھلار:

① تۈركچىدىكى ğ ئۇيغۇرچىدىكى غ نىڭ ئەينى ئەمەس، گ بىلەن غ نىڭ ئارىلىقىدىراق يۇمشاق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ.

② تۈركچىدىكى I ئۇيغۇرچىدىكى ئې نىڭ ئەينى ئەمەس، ئى بىلەن ئې ئارىلىقىدىراق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ.

تۈرك تىلىدا 29 فونېما بار، بۇلار سوزۇق تاۋۇش ۋە ئۈزۈك تاۋۇش دەپ ئىككى چوڭ تۈرگە بۆلۈنىدۇ. تۈرك تىلىدا سەككىز سوزۇق تاۋۇش، 21 ئۈزۈك تاۋۇش بار.

سوزۇق تاۋۇشلار لەۋ ھالىتىگە قاراپ لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش ۋە لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.

لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلار o، ö، u، ü لەردىن؛ لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار a، e، ı، i لەردىن ئىبارەت.

ئۈزۈك تاۋۇشلار تاۋۇش پەردىسىنىڭ تىترەش - تىترىمەسلىكىگە قاراپ جاراڭلىق ۋە جاراڭسىز دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.

جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار 13 بولۇپ، ئۇلار b، c، d، g، ğ، j، l، m، n، r، v، y، z لاردىن ئىبارەت.

جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلار سەككىز بولۇپ، ئۇلا ç، f، h، k، p، s، ş، t لاردىن ئىبارەت.

تۈرك تىلىدا مەيلى يېزىق شەكلىدە بولسۇن، مەيلى ئېغىز تىلى شەكلىدە بولسۇن، تۆۋەندىكىدەك ئەھۋاللار مەۋجۇت:

1. تۈرك تىلىدا a، e تاۋۇشلىرىنىڭ ئاجىزلىششىش ھادىسىسى يوق. مەسىلەن: çanta (سومكا) — çantası (سومكىسى)، şeker (شېكەر) — şekerı (شېكىرى).

2. تۈرك تىلىدا لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى ناھايىتى كۈچلۈك. مەسىلەن: gönlümü (كۆڭلۈمنى) دېگەندەك.

3. تۈرك تىلىدىمۇ بەزى ئىسىملار شەخس بىلەن تۈرلەنگەندە بوغۇم قىسقىراش ھادىسىسى بار. مەسىلەن: kabir (قەبرە) — kabri (قەبرىسى)، gönül (كۆڭۈل) — gönlü (كۆڭلى) دېگەندەك.

4. k، t تاۋۇشلىرى بىلەن ئاخىرلاشقان ئىسىملار شەخس بىلەن تۈرلەنگەندە k تاۋۇشى ğ تاۋۇشى بىلەن، t تاۋۇشى d تاۋۇشى بىلەن ئۆۋەتلىشىدۇ. مەسىلەن: tavuk (توخۇ) — tavuğu (توخۇسى)، iktisat (ئىقتىساد) — iktisadi (ئىقتىسادىي).

5. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان t تاۋۇشى تۈرك تىلىدا d تاۋۇشى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: dil (تىل)، damak (تاماق)، dağ (تاغ)، dilek (تىلەك)، duman (تۇمان)، deri (تېرە)، deve (تۆگە).

6. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان k تاۋۇشى تۈرك تىلىدا g تاۋۇشى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: göz (كۆز)، gündüz (كۈندۈز)، gün (كۈن)، gök (كۆك).

7. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىغا كېلىدىغان m تاۋۇشى تۈرك تىلىدا b بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: bin (مىڭ)، buz (مۇز)، ben (مەن).

8. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىغا كېلىدىغان p تاۋۇشى تۈرك تىلىدا b بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: batak (پاتقاق)، but (پۇت)، bacak (پاچاق)، budak (پۇتاق)، balta (پالتا).

بۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان b تاۋۇشى تۈرك تىلىدا p بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: parmak (بارماق).

9. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغا ç تاۋۇشى تۈرك تىلىدا d بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: diş (چىش)، dişi (چىشى).

10. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان ç تاۋۇشى تۈرك تىلىدا s بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: saç (چاچ)، siçmak (چىچماق).

11. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان b تاۋۇشى تۈرك تىلىدا v بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن: vermek (بەر- مەك) varmak (بارماق).

12. ئۇيغۇر تىلىدا بوغۇم بېشىدا كېلىدىغان y تاۋۇشى تۈرك تىلىدا ı ياكى i بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن: irin (يىرىڭ)، ip (يىپ)، ırak (يىراق).

İÇİNDEKİLER

بىرىنچى قىسىم

Birinci ders: Okuma sevinci 3
İkinci ders: Kardan adam 10
Gramer: 1. ئىسىملارنىڭ شەخس قوشۇمچىلىرى 14
2. ئىسىملارنىڭ خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى 15
Üçüncü ders: Ne güzel ev yaptık 19
Dördüncü ders: Ninemize gittik 24
Gramer: 1. ئىسىملارنىڭ ياسىلىشى 28
2. ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىلىرى 28
Beşinci ders: Köyde yangın oldu 29
Altıncı ders: Akıllı tavşan 35
Gramer: 1 — تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر 40
Yedinci ders: Bu kimin kızı 42
Sekizinci ders: Güneşin İlk ışıkları 47
Gramer: 2 — تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر 51
Dokuzuncu ders: Sansar ve tavuklar 53
Onuncu ders: Biraz da gülelim 59
Gramer: سۈپەت توغرىسىدا — ئەسلى سۈپەت 66
On birinci ders: Leylekler geldi 70

On ikinci ders: Göl kenarında 75
Gramer: سۈپەت توغرىسىدا — نىسپىي سۈپەت 80
On üçücü ders: Bahar geldi 82
On dördüncü ders: Temiz hava 89
Gramer: تۈرك تىلىدىكى پېئىل 95
On beşinci ders Geçmiş olsun 100
On altıncı ders: Küçük Ali 104
Gramer: پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا — 1 109
On yedinci ders: Güneş ve ay 113
On sekizinci ders: Anneler gününde 119
Gramer: پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا — 2 125
On dokuzuncu ders: Çiçekler dalında güzeldir 128
Yirminci ders: İnci ve bebeği 135
Gramer:
پېئىللارنىڭ شەخس ۋە سان بىلەن تۈرلىنىشى ... 140
Yirmi birinci ders: Minik kuzum 143
Yirmi ikinci ders: Karabaş'ın armaganı 148
Gramer: ھازىرقى زامان پېئىلى 153
Yirmi üçüncü ders: Tatil geldi 156
Yirmi dördüncü ders: Tavuk ile inek 161
Gramer: كەلگۈسى ھازىرقى زامان پېئىلى 166
Yirmi beşinci ders: Tilki ile leylek 170
Yirmi altıncı ders: Köpek ile gölgesi 175
Gramer: ھازىرقى زامان داۋام پېئىلى 181
Yirmi yedinci ders: Kurt ile öküzler 184
Yirmi sekizinci ders: Öldürülen kuş 190

Gramer: ئېنىق ئۆتكەن زامان پېئىلى 196
Yirmi dokuzuncu ders: Birlik 198
Otuzuncu ders: Geyik ve boynuzları 203
Gramer: سۇبيېكتىپ ئۆتكەن زامان پېئىلى 209
Otuz birinci ders: At ile eşek 212
Otuz ikinci ders: Tilki ile çömlek 218
Gramer: 1. ئۆتكەن ھارىرقى زامان پېئىلى 224
2. ئېنىق كەلگۈسى زامان پېئىلى 226
Otuz üçüncü ders: At ile kurt 228
Otuz dördüncü ders: Kedi ile kartal 235
Gramer: 1. ئۇزاق ئۆتكەن زامان پېئىلى 241
2. ئۇزاق ئۆتكەن زاماننىڭ 1 - تۈرى 242
Sözlük 245

ئىككىنچى قىسىم

Birinci ders: Sincap 287
İkinci ders: Tilki ile keçi 292
Gramer: ئۇزاق ئۆتكەن زاماننىڭ 2 - تۈرى 298
Üçüncü ders: Hangisi daha korkunç 300
Dördüncü ders: Ōdlek 308
Gramer: كەلگۈسى زامان مەقسەت پېئىلى 314
Beşinci ders: Kirpi ile yılan 317
Altıncı ders: Faydalı bilgiler 323
Gramer: بۇيرۇق پېئىلى 329
Yedinci ders: Hoş geldiniz 332
Sekizinci ders: Ayı ile tilki 339

Gramer: خالاش پېئىلى 344
Dokuzuncu ders: Söz dinlemiyen kuzu 347
Onuncu ders: «Boncuk» 353
Gramer: زۆرۈرىيەت پېئىلى 360
On birinci ders: Hindi ile tarla kuşu 363
On ikinci ders: Eşek ile köpek 369
Gramer: شەرت پېئىلى 376
On üçüncü ders: Horoz ile köpek 380
On dördüncü ders: Küçük kusurlar 387
Gramer: 1 — رەۋىشداش توغرىسىدا 393
On beşinci ders: Tavşanın Üzüntüsü 396
On altıncı ders: Kurt ile kedi 402
Gramer: 2 — رەۋىشداش توغرىسىدا 408
On yedinci ders: Güneşle rüzgar 411
On sekizinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 417
Gramer: 1 — سۈپەتداش توغرىسىدا 424
On dokuzuncu ders: En iyi şey 427
Yirminci ders: Karga ile tilki 433
Gramer: 2 — سۈپەتداش توغرىسىدا 438
Yirmi birinci ders: Fena alışkanlık 440
Yirmi ikinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 446
Gramer: 1 — رەۋىش توغرىسىدا 451
Yirmi üçüncü ders: «Çalıkuşu» romanından parça 453
Yirmi dördüncü ders: Tatlılık 460

Gramer: 2 — رەۋىش توغرىسىدا 465
Yirmi beşinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 467
Yirmi altıncı ders: Kuşların dileği 474
Gramer: 3 — رەۋىش توغرىسىدا 479
Yirmi yedinci ders: «Çalıkuşu» romanından parça 481
Yirmi sekizinci ders: Ağaçarın kanı 487
Gramer: 1 — سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى 494
Yirmi dokuzuncu ders: İyi ilaç 497
Otuzuncu ders: Darı tanesiyle manda 502
Gramer: 2 — سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى 509
Otuz birinci ders: Küçük kahraman 512
Otuz ikinci ders: Kar nedir? 519
Gramer: 3 — سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى 525
Sözlük 527

بىرىنچى قىسىم

BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

2. **anne**	ئانا، ئاپا
3. **armağan**	ھەدىيە، سوۋغا
armağan etmek	ھەدىيە (سوۋغا) قىلماق
4. **aşaği**	تۆۋەن، پەس
aşağida	تۆۋەندە
aşağilik	پەسكەشلىك، رەزىللىك
aşağilamak	كەمسىتمەك، پەس كۆرمەك
aşağilanmak	كەمسىتىلمەك
5. **diyalog**	دىئالوگ
6. **duvar**	تام، قورۇق
duvarci	تامچى
7. **ev**	ئۆي
evkadini	ئۆي خوتۇنى، ئائىلە ئايالى
evli	ئۆيلەنگەن، ياتلىق بولغان
Benevliyim.	مەن ئۆيلەنگەن (ياتلىق بولغان).
evlenmek	ئۆيلەنمەك، ياتلىق بولماق
8. **göstermek**	كۆرسەتمەك

Ben size evimi göstereyim.

مەن سىزگە ئۆيۈمنى كۆرسىتەي.

yol göstermek يول كۆرسەتمەك

9· gün aydin ئەتىگەنلىك سالاملىشىش سۆزى

10· güzel چىرايلىق، ياخشى

İşi güzel yap· ئىشنى ياخشى قىل·

güzellik گۈزەللىك

güzelleşmek گۈزەللەشمەك

11· hep ھەممە، تامامەن، پۈتۈنلەي، ھەمىشە

Bu işlari hep ben yaptim·

بۇ ئىشلارنى پۈتۈنلەي مەن قىلدىم.

Hep seni düsünüyorum·

ھەمىشە سېنى ئويلايمەن.

12· iskemle يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇق

13· iyi ياخشى

iyi adam ياخشى ئادەم

iyi bir konuşma ياخشى (كۆڭۈللۈك) سۆھبەت

iyi haber ياخشى خەۋەر، خۇش خەۋەر

iyilik· ياخشىلىق

İnsanlara iyilik yapmali·

كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش لازىم

iyileşmek ياخشى بولۇپ قالماق

14· kelime سۆز

Sizden bir kelime dinliyelim·

سىزدىن بىر ئېغىز گەپ ئاڭلايلى.

kelime oyunu سۆز ئويۇنى

15· kucaklamak قۇچاقلىماق

çocuğunu kucaklamak بالىسىنى قۇچاقلىماق

16· kutu قۇتا

kutu gibi bir ev قۇتۇدەك (كىچىك) ئۆي

17· masa ئۈستەل، جوزا

yemek masasi تاماق جوزىسى

ütü masasi دەزمال جوزىسى

18· merhaba «خۇش كېلىپسىز»، «قارشى ئالىمىز» دېگەن مەنىدىكى سالاملىشىش سۆزى

19· mendil (ئەرەبچە) قول ياغلىق

mendil kadar ئالىقانچىلىق

20· nasil قانداق

Durumunuz nasıl? ئەھۋالىڭىز قانداق؟

Nasil geldiniz? قانداق كەلدىڭىز؟

Nasil kağit istiyorsunuz?

سىز قانداق قەغەز ئالماقچى؟

21· ne نېمە؛ قايسى، نېمىدېگەن

Ne gördün? نېمە كۆردۈڭ؟

Negüngeleceksin? قايسى كۈنى(قاچان)كېلىسەن؟

Ne çare? نېمە چارە؟

22· oda (بۆلمەلەر) بىر ئۆي ئىچىدىكى بۆلۈنگەن ئۆيلەر

çalişma odasi ئىش ئۆيى

yatak odasi ياتاق (ئۆي)

23· okul مەكتەپ

ilk okul باشلانغۇچ مەكتەپ

orta okul ئوتتۇرا مەكتەپ

yüksek okul ئالىي مەكتەپ

24· öğretmen ئوقۇتقۇچى

25· öğrenci ئوقۇغۇچى

26· okuma ئوقۇش

27· yazma يېزىش

Ben okuma yazmayi ōğrendim·

مەن ئوقۇشنى، يېزىشنى ئۆگەندىم.

28· pen cere دېرىزە، پەنجىرە

29· sevinç خۇشاللىق، شادلىق

sevinçinden ağlamak خۇشاللىقتىن يىغلىماق

sevinçle خوشاللىق بىلەن، خۇشال هالدا

sevinçli haber خۇش خەۋەر

30· sevgi مۇهەببەت، سۆيگۈ

yurt sevgisi ۋەتەن مۇهەببىتى

aile sevgisi ئائىلە مۇهەببىتى

31· sevmek سۆيمەك، ياخشى كۆرمەك

Ben vatanimi severim·

مەن ۋەتىنىمنى سۆيىمەن.

32· soru سوئال

çetin bir soru قىيىن (تەس) سوئال

33· sōylemek سۆزلىمەك، دېمەك، ئېيتماق

Ben düşüncemi sōyledim·

مەن چۈشەنچەمنى سۆزلىدىم.

34· şarki ناخشا

şarki sōylemek ناخشا ئېيتماق

şarkici ناخشىچى

35· teşekkür رەھمەت، تەشەككۈر

Size teşekkür ederim·

سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن.

36· yapmak قىلماق؛ سىزماق؛ پەيدا قىلماق

Annem yemek yapiyor·

ئانام تاماق قىلىۋاتىدۇ.

Kardaşim resim yapiyor.

ئىنىم رەسىم سىزىۋاتىدۇ.

Durgun sular sitma yapar.

ئۆلۈك (توختام) سۇ بەزگەك پەيدا قىلىدۇ.

37. var — بار

Sizde para varmi?

سىزدە پۇل بارمۇ؟

38. vermek — بەرمەك

Anneme verdim. — ئاناەغا بەردىم.

39. sinif — سىنىپ، دەرسخانا

40. bayram — بايرام

41. şiir — شېئىر

7. Tekst

Okuma Sevinçi

Bugün sevinçle okuldan eve geldim, Anneme Türkçe kitabimi gösterdim:

— Anneciğim, sinifta okuma bayrami yaptik. şiirler okuduk. şarkilar söyledik. öğretmen hepimize birer kitap verdi, dedim.

Annem bana:

— Murat, okuma yazmayi öğrendin, Benimde

sana bir armağanım var, dedi.

Annemde bana bir kitap verdi. kıtaplarımı sevgiyle kuçakladım.

— Okumak ne güzel anneciğim, dedim.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. öğrenciler sinifta ne yapmışlar?
2. Murat kitaplarını seviyormu?

4. Diyalog

— Bu nedir?	Bu odadır.
— şu nedir?	şu duvardır.
— O nedir?	O penceredir.
— Bu ne (dir)?	Bu mendil (dir).
— şu ne?	şu kutu.
— O ne?	O saat.
— Bu nedir?	Bu masadır.
— şunlar nelerdir?	şunlar iskemledir.

— Günaydın Bay özgen, nasılsınız?

— İyiyim, teşekkür ederim. Siz nasılsınız?

— Ben de iyiyim. Teşekkürler.
— Allaha ısmarladık.

— Merhaba Demir, nasılsın?
— İyiyim. Ya sen?
— Ben de iyiyim.

İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. arkadaş	دوست، ھەمراھ، يولداش
yol arkadaşı	ھەمسەپەر، ھەمراھ
okul arkadaşı	ساۋاقداش
iş arkadaşı	خىزمەتداش.
arkadaşlık	ئاغىنىدارچىلىق
2. bakmak	قارىماق، باقماق
3. yer	يەر
4. yüz	يۈز
5. kömür	كۆمۈر
6. burun	بۇرۇن
7. baş	باش
8. süpürge	سۈپۈرگە

Anne babayı iyi bakmalı.

ئاتا - ئانىغا ياخشى قاراش لازىم.

Evimizin arkası dereye bakıyor.

ئۆيىمىزنىڭ ئارقىسى دەرياغا قارايدۇ.

9. Çocuk — بالا

İki çocuğum var. — ئىككى بالام بار.
çocuk bahçesi — باللار باغچىسى
çocuklaşmak — بالىلىق قىلماق

10· Çok — كۆپ، نۇرغۇن؛ بەك، ئىنتايىن
Çok çalıştık. — نۇرغۇن ئىشلىدۇق.
Çok yoruldum. — ناھايىتى ھاردىم.
Çok iyi. — ئىنتايىن ياخشى.

11· el — قول
eli açık — قولى ئوچۇق، مەرد
ele geçirmek — قولغا كىرگۈزمەك

12· eldiven — قولقاپ، پەلەي

13· evet — ھەئە، شۇنداق

14· geçmek — ئۆتمەك، ئۆتۈپ كەتمەك
Onun sözü geçer. — ئۇنىڭ سۆزى ئۆتىدۇ.
Soğuklar geçti. — سوغۇق ئۆتۈپ كەتتى.
Sınavların hepisinden iyi geçtim.
ئىمتىھانلارنىڭ ھەممىسىدىن ياخشى ئۆتتۈم.

15· giymek — كىيمەك
elbise giymek — كىيىم كىيمەك

16· giysi — كىيىم

17· havuç — سەۋزە

18· hayır — ياق، ئۇنداق ئەمەس، بولمايدۇ.
Paran varmı? Hayır.
پۇلۇڭ بارمۇ؟ يوق.

19· kaç — قانچە، نەچچە
Ona kaç kez söyledim, gene dinlemedi.
ئۇنىڭغا قانچە قېتىم سۆزلىدىم، يەنە ئاڭلىمىدى.

20· karşı — ئۇدۇل، قارشى

erin karşısı — ئۆيىنىڭ ئۇدۇلى

karçı partı — قارشى پارتىيە

21· kartopo — قار پومزىكى

22· kenar — قىرغاق، قاسناق

yolun kenarı — يولنىڭ قاسنىقى

mendilin kenarı — قول ياغلىقىنىڭ قىرغىقى

kenar mahalle — چەت ياقا مەھەللە

23· kibrit — سەرەڭگە

24· kocaman — چوڭ، زور، بەستلىك

kocaman adam — بەستلىك ئادەم

kocaman bir böcek — چوڭ بىر قۇرت

25· Olmak — بولماق

Hergün fırtına oluyor

ھەر كۈنى بوران چىقىۋاتىدۇ.

Evonun oldu. — ئۆي ئۇنىڭ بولدى.

Böyle işolmaz. — بۇنداق ئىش بولمايدۇ.

26· palto — پەلتە

27· sabah — سەھەر، ئەتىگەن.

Bugün sabahtan beri çalışıyorum.

بۈگۈن ئەتىگەندىن بېرى ئىشلەۋاتىمەن.

28· sigara — تاماكا

29· sokak — كوچا

sokağa çıkmak — كوچىغا چىقماق

sokakta kalmak — كوچىدا قالماق

çıkmaz sokak — خالتا كوچا

sokak çocuğu — كوچا بالىسى

sokak kadını — كوچا خوتۇنى

Sokağa atsan yüz lira eder.

كوچىغا تاشلىۋەتسەڭمۇ يۈز لىراغا يارايدۇ.

30· sonra — كېيىن

Bir saattan sonra gelirim.

بىر سائەتتىن كېيىن كېلىمەن.

21· şapka — قالپاق (كىگىز ياكى چىغدىن قىلىنغان)

32· şişman — سېمىز، بودرۇق

şişman çocuk — سېمىز بالا

33· yontmak — يونۇماق، كەسمەك

taşı yontmak — تاشنى يونۇماق

34· yuvarlamak — دومىلىماق.

2· Tekst

Kardan Adam

Sabahleyin pencereden baktım. Çok kar yağmış Paltomu eldivenlerimi giydim. Sokağa çıktım. Arkadaşlarımda geldiler, Kartopunuyerdeyuvarladik. Kocaman oldu. Kenarlarını yonttuk. kardan adam yaptık.

Kardan adam çok şişmandı. Yüzüne iki kömür koyduk. Göz oldu. Havuçtan burun yaptik. Başına şapka giydirdik. Eline bir süpürge verdik.

Sonra kardan adamın karşısına geçtik. Onu kartopuna tuttuk.

3. Aşağidaki sorulara cevap verin:

1. Çocuklar kardan adamı nasıl yaptılar?
2. Sonra kardan adamı ne yaptılar?

4. Diyalog

— Burada ne var? Burada masa var.

— şurada ne var? şurada giysiler var.

— Odada neler var? Odada masalar. iskemleler var

— Masada ne var? Masada kibrit var.

— Bu bir kalem midir?

— Evet efendim, bu bir kalemdir.

— O bir kitap midir?

— Hayır efendim, O bir defterdir.

— Orada kaç sigara var?

— Orada ondokuz sigara var,

5. Gramer

1. ئىسىملارنىڭ شەخس قوشۇمچىلىرى

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەر ئۈچۈن

كۆپلۈك	بىرلىك

-mız//miz, -muz//-müz	-m	1 - شەخس
-nız//-niz, -nuz//-nüz	-n	2 - شەخس
-ıs//-si, -su//-sü	-sı//si, -su//sü	3 - شەخسى

قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك		بىرلىك	
سومكىمىز	Çanta + mız	سومكام	Çanta + m
سومكاڭلار	Çanta + nız	سومكاڭ	Çanta + n
سومكىسى	Çanta + sı	سومكىسى	Çanta + sı

ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەر ئۈچۈن

	بىرلىك	كۆپلۈك
1 - شەخس	-ım//-im,	-ımız//-imiz,
	-um//üm	-umuz//-ümüz.
2 - شەخس	-ın//-in,	-ınız//-iniz,
	-un//ün	-unuz//-ünüz.
3 - شەخس	-ı//-i, -u//-ü	-ı//-i, -u//-ü

قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

كۆپلۈك		بىرلىك	
مەكتىپىمىز	okul + umuz	مەكتىپىم	okul + um
مەكتىپىڭلار	okul + unuz	مەكتىپىڭ	okul + un
مەكتىپى	okul + u	مەكتىپى	okul + u

2. ئىسىملارنىڭ خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى

تۈرك تىلىدىكى ئىسىملار خەۋەر بولۇپ كەلگەندە، ئىسىملارنىڭ خەۋەرلىك مەنىسى قوشۇمچىلار بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى مۇنداق ئۇلىنىدۇ:

كۆپلۈك	بىرلىك	
-ız//-iz,	-ım//-im,	1 - شەخس
-uz//-üz	-um//-üm	
-sınız//-siniz,	-sın//sin,	2 - شەخس
-sunuz//-sünüz	-sun//-sün	
-tır//-tir,	-dır//-dir,	3 - شەخس
tur//-tür	-dur//-dür	
-tırlar//-tirler	-dırlar//-dirler	
-turlar//-türler	-durlar//-dürler	

مەسىلەن:

بىرلىك

Ben asker + im — مەن ئەسكەرمەن

Sen asker + sin — سەن ئەسكەرسەن

O asker + dir — ئۇ ئەسكەردۇر

كۆپلۈك

Biz asker + iz — بىز ئەسكەرمىز

Siz asker + siniz — سىلەر ئەسكەرسىلەر

Onlar asker + dirler — ئۇلار ئەسكەردۇر

1 - شەخسنىڭ خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە قوشۇلغاندا، تۈپ سۆز بىلەن خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرى ئارىسىدا بىرلا پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن:

Ben hasta + yım — مەن كېسەلمەن.

Biz hasta + yız — بىز كېسەلمىز.

بۇ فورمىنىڭ ئىنكار شەكلى خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىغا ئىنكار سۆزى değil نى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

Ben hasta değil + im	مەن كېسەل ئەمەس
Sen hasta değil + sin	سەن كېسەل ئەمەس
O hasta değil + dir	ئۇ كېسەل ئەمەس

كۆپلۈك

Biz hasta değil + iz	بىز كېسەل ئەمەس
Siz hasta değil + siniz	سىلەر كېسەل ئەمەس
Onlar hasta değil + dirler	ئۇلار كېسەل ئەمەس

بۇ فورمىنىڭ سوراق شەكلى خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىغا سوراق قوشۇمچىلىرى -mı، -mi، -mu، -mü نى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

Ben hasta mı + yım?	مەن كېسەلمۇ؟
Sen hasta mı + sın?	سەن كېسەلمۇ؟
O hasta mı + dır?	ئۇ كېسەلمۇ؟

كۆپلۈك

Biz hasta mı + yız?	بىز كېسەلمۇ؟
Siz hasta mı + sınız?	سىلەر كېسەلمۇ؟
Onlar hasta mı + dırlar?	ئۇلار كېسەلمۇ؟

بۇ فورمىنىڭ ئىنكار سوراق شەكلى سوراق قوشۇمچىلىرى قوشۇلغان خەۋەرلىك قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىغا ئىنكار سۆزى değil نى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

Ben hasta değil miyim?	مەن كېسەل ئەمەسمۇ؟
Sen hasta değil misin?	سەن كېسەل ئەمەسمۇ؟
O hasta değil midir?	ئۇ كېسەل ئەمەسمۇ؟

كۆپلۈك

Biz hasta değil miyiz?	بىز كېسەل ئەمەسمۇ؟
Siz hasta değil misiniz?	سىلەر كېسەل ئەمەسمۇ؟
Onlarhasta değil midirler?	ئۇلار كېسەل ئەمەسمۇ؟

ÜÇÜNCÜ DERS

1· Kelimeler

1. bahçıvan	باغۋەن
bahçıvanlık	باغۋەنلىك
2. boyacı	سىرچى؛ مايلامچى
ayakkabı doyacısı	مايلامچى
boyacilik	مايلامچىلىق؛ سىرچىلىق
3. camcı	ئەينەكچى
camcılık	ئەينەكچىلىك
4. çabuk	تېز، چاپسان
çabuk yaz	تېز ياز
çabuk ye	چاپسان يە
çabukluk	تېزلىك، چاپسانلىق
çabuklaşmak	تېزلەشمەك
çabuklaştırmak	تېزلەتمەك
5. çalışmak	ئىشلىمەك
Babam tarlada çalışıyor.	دادام ئېتىزدا ئىشلەۋاتىدۇ.
6. çevre	ئەتراپ
çevremıze	ئەتراپىمىزغا

çevremizde ئەتراپىمىزدا

7. çiçek گۈل، چېچەك

çiçek bahçesi گۈل باغچىسى

çiçek hastalığı چېچەك كېسىلى

çiçekçi گۈلچى

çiçeklik گۈل قاچىسى، ۋازا

çiçekleşmek چېچەك ئاچماق

8. görev ۋەزىپە، خىزمەت

öğretmenlik görevi ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى

görevli مەمۇرىي، خادىم، خىزمەتچى

Bugün tatil olduğu için dairede hiç bir görevli yok.

بۈگۈن ئارام ئېلىش كۈنى بولغىنى ئۈچۈن، ئىدارىدە خىزمەتچىلەر يوق.

9. halı گىلەم

halıcı گىلەمچى

halıcılık گىلەمچىلىك

10. hemen دەرھال، تېزدىن، ھايال بولماستىن

Hemen eve dön. دەرھال ئۆيگە قايت.

11. karton كارتون قەغەز

12. kırmızı قىزىل

kırmızı biber قىزىل لازا

kırmızı turp قىزىل تۇرۇپ

13. küçük كىچىك

küçük ev كىچىك ئۆي

küçük bahçe كىچىك باغچە

14. makas قايچا

makasçı	ئاچال باشقۇرغۇچى (تۆمۈريولدا)
makaslamak	قايچىلىماق، قىرقىماق
15. marangoz	ياغاچچى
16. mavi	كۆك، زەڭگەر
mavı boncuk	كۆك مونچاق
17. mor	پورەك
18. pembe	ئاچ قىزىل، شاپتۇل چىچىكى
19. renk	رەڭ
renkli	رەڭلىك
20. sarı	سېرىق
sarılık	سېرىقلىق
21. toplanmak	توپلانماق، يىغىلماق
Bir araya toplandı.	بىر يەرگە يىغىلدۇق.
Bütün kitaplarıni topladık.	پۈتۈن كىتابلىرىنى توپلىدى.
Kırlardan çiçek topladı.	دالىدىن گۈل يىغدى.
Epey para topladı.	خېلى پۇل تاپتى.
22. turuncu	سارغۇچ قىزىل
23. yeşil	يېشىل
yeşillik	يېشىللىق، چىمەنلىك
yeşillenmek	يېشىللىققا ئايلانماق
24. zamk	يېلىم
zamk sürmek	يېلىم سۈرمەك
zamklamak	يېلىملىماق، يېلىم سۈرمەك

2. Tekst

Ne Güzel Ev Yaptik

Bugün arkadaşlarımla Orhanlarda toplandık. Kartondan ev yapa cağız.

Cengiz duvarcı, Orhan camcı, Oğuz marangoz, Ayşe boyacı, Suna bahçıvan oldu.

Kartonları, boyaları, makası, zamkı aldık. Hemen işimize başladık.

Orhan,ın annesi:

— Çok yaşayın, küçük ustular, dedi. Ne güzel çalışıyorsunuz.

Karton evimiz çabuk bitti. Evin çevresine bahçe yaptık. Suna bahçeye çiçekler dikti.

Evimiz ne güzel oldu.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Çocuklar nasıl görevlerde bolundular?
2. Orhan,ın annesi çocuklara ne dedi?

4. Diyalog

— Bu ne renktir? Bu sarıdır.

— Şu kalem ne renktir? Şu kalem kırmızıdır.

— O kıtap sarımıdır? Hayır efendim, yeşildir.
— Defter sarımıdır? Evet sarıdır.
— Şuşapka ne renktir? Şu şapka pempeve mordur.
— O palto mavımıdır? Hayır, opalto yeşildir.
— Duvar ne renktir? — Dnrar turuncudur.
— Halı ne renktır? — Halı kırmızı, yeşil, pempe ve mordur.

DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. beklemek — ساقلىماق، كۈتمەك

   Ben seni bir saat bekledim.

   مەن سېنى بىر سائەت ساقلىدىم.

2. büyük — ئۇلۇغ، زور چوڭ

   büyük adam — ئۇلۇغ ئادەم

   büyük başarı — ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەت

   büyüklük — ئۇلۇغلۇق

3. dolma kalem — گاڭبى

4. dört yol ağzi — تۆت يول ئاغزى، تۆت كوچا

5. gitmek — كەتمەك

6. durmak — تۇرماق؛ توختىماق

   Yaz gitti, kiş geldi.

   ياز كەتتى، قىش كەلدى.

7. hasta — كېسەل، ئاغرىق

   hastalik — كېسەللىك

   göz hastalığı — كۆز كېسەللىكى

   hasta olmak — كېسەل بولماق

   hastalanmak — ئاغرىپ قالماق، كېسەل بولماق

hasta bakıcı — كېسەلگە قارىغۇچى، ھەمشىرە

8. hızlı — ئىتتىك، تېز

hız — سۈرئەت

Çalışmaya hiz vermeli.

ئىشقا سۈرئەت بېرىش كېرەك (ئىشنى تېزلىتىش لازىم).

hizlanmak — تېزلەشمەك

hizlandırmak — تېزلەتمەك

9. ışık — نۇر، يورۇقلۇق

güneş ışığı — كۈن نۇرى

ışıklandırmak — يورۇتماق

10. Kaldırım — (چوڭ كوچىلاردا) پىيادىلەر يولى

11. kamyon — يۈك ئاپتوموبىلى

12. kapamak — ئەتمەك، يۇماق

Kapıyı kapa. — دەرۋازىنى تاقا.

Gözünü kapa. — كۆزۈڭنى يۇم.

13. kapı — ئىشىك، دەرۋازا

oda kapısı — ئۆينىڭ ئىشىكى

kapı komşu — ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قوشنا

kapıcı — دەرۋازىۋەن

14. kardaş — قېرىنداش

kardaşlık — قېرىنداشلىق

15. nine — موما (ياشانغان ئاياللار ئۇچۇنمۇ ئىشلىتىلىدۇ)

16. otomobil — ئاپتوموبىل

17. pek — ناھايىتى، ئىنتايىن

pek iyi — ئىنتايىن ياخشى

pek soğuk — ناھايىتى سوغۇق

18. sevinmek — خۇشال بولماق

Bu habere çok sevindim.
بۇ خەۋەرگە كۆپ خۇش بولدۇم.

19. torun — نەۋرە

20. yarın — ئەتە

yarın giderim. — ئەتە كېتىمەن.

21. yavru — ئادەم ياكى ھايۋان بالىسى

kedı yavrusu — ئاسلان (مۈشۈك بالىسى)

yavrulamak — تۇغماق (ھايۋانلار)

22. yavaş — ئاستا؛ ياۋاش

yavaş yürüyüş — ئاستا مېڭىش

yavaş adam — ياۋاش ئادەم

yavaşlamak — ئاستىلىماق

Tren yavaşladı. — پويىز ئاستىلىدى.

Fırtına yavaşladı. — بوران ئاستىلىدى.

2. Tekst

Ninemize Gittik

Murat ve Ayşegül, ninelerini görmeye gittiler. Murat kardeşinin elinden tuttu. Kaldırımlardan yürüdüler. Yolda kamyonlar, otomobiller pek çoktu.

Dört yol ağzına geldiler. Murat Ayşegül'e:

— Bekleyelim, bak kırmızı ışık yanıyor, dedi.

Az sonra otomobiller durdu. Karşıda yeşil ışık yandı. İki kardeş karşıya geç tiler. Ninelerinin ev:ne vardilar.

Nineleri onlara.

— Hoş geldiniz yavrularım. Beni sevindirdiniz, dedi.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Dört yol ağzında çocuklar ne yaptilar?
2. Nine torunlarına ne dediler?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

1. Kapıyı yavaş yavaş kapayalım.
2. Şapkayı alınız, kapıyı açınız ve gidiniz.
3. Kalemi vermesin, kitabi versinler!
4. Hızlı kapamayınız!
5. Kitabi yavaş yavaş okuyunuz!
6. Şu dolmakalemi alınız ve yavaş yavaş yazınız!
7. Bu akşam gitmeyiniz, yarın gidelim!
8. Odalar büyüktür.
9. Bayangül hastadır.

5· Gramer

1. ئىسىملارنىڭ ياسىلىشى

① سوزۇق تاۋۇش ۋە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلاردىن كېيىن cı، ci، cu، cü قوشۇمچىلىرى، جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلاردىن كېيىن çı، çi، çu، çü قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ، بىرەر كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچىنى بىلدۈرىدىغان ئىسىملار ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

araba + cı	ھارۋىكەش	çevri + çi	تەرجىمان
ambar + cı	ئامبارچى	aş + çı	ئاشپەز
dökme + ci	قۇيمىچى	emek + çi	ئەمگەكچى
aylık + ci	ئايلىقچى	güreş + ci	چېلىشچى
örgüt + çü	تەشكىلاتچى		

② cık، cik، cuk، cük؛ çık، çik، cuk، çük قوشۇمچىلىرى بىلەن ئەركىلىتىش - كىچىكلىتىش ئىسىملىرى ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

anne + cik	ئانىجان	kuzu + cuk	قوزىچاق

2. ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىلىرى

تۈرك تىلىدا كۆپلۈك سانلار lar، ler قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ قوشۇمچىلار ئىسىملارغىلا ئەمەس، پېئىللارنىڭ 3 - شەخسكىمۇ قوشۇلالايدۇ. مەسىلەن:

çocuk + lar	بالىلار	ev + ler	ئۆيلەر
yazdı + lar	(ئۇلار) يازدى	geldi + ler	(ئۇلار) كەلدى

BEŞİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· alev	يالقۇن
alevlenmek	يالقۇنجىماق
2· bağırmak	ۋارقىرىماق، تۇۋلىماق
3· büyümek	چوڭايماق، زورايماق
Çocuk büyüdü	بالا چوڭايدى.
4· çalışkan	ئىشچان، تىرىشچان
çalışkan çocuk	تىرىشچان بالا
5· dayı	تاغا (ئانىسىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)
6· değil	ئەمەس
Ben değilim·	مەن ئەمەسمەن.
Sen değilsin·	سەن ئەمەسسەن.
O değildir·	ئۇ ئەمەس.
7· diye	... دەپ
Çocuk annem geldi diyi bağırdı,	بالا ئانام كەلدى دەپ ۋارقىرىدى.
8· gece	كېچە
9· duman	تۇمان، تۇتەك، ئىس تۇتەك
dumanlı	تۇمانلىق

dumanlı zirreler — تۇمانلىق تاغ چوققىلىرى
dumanlamak — تۇمانلاشماق، تۇتەكلەشمەك

10· genç — ياش
gençlik — ياشلىق
gençleşmek — ياشلاشماق
Kadrolar gençleşti· — كادىرلار ياشلاشتى.
gençleştirmek — ياشلاشتۇرماق
Kadroları gençeşirmeli·
كادىرلارنى ياشلاشتۇرۇش لازىم.

11· hangi — قايسى
hangisi — قايسىسى
Hangisi daha iyi? — قايسىسى تېخىمۇ ياخشى؟

12· köy — يېزا
köy halyı — يېزا خەلقى

13· yari — يېرىم
köklü — يېزىلىق، دېھقان

14· kalkmaq — تۇرماق (ئولتۇرغان ۋە ياتقان يېرىدىن)
Sabahları erken kalkarım·
ئەتىگەنلىكى ئورنۇمدىن بالدۇر تۇرىمەن.

15· kova — چېلەك

16· kürek — گۈرجەك، پالاق (قېيىقنىڭ)
kürek çekmek — پالاق ئۇرماق

17· ses — ئاۋاز، تاۋۇش، ئۈن
davul sesi — دۇمباق ئاۋازى
sesini kesmek — جىم بولماق
sesi çıkmamak — ئۈن چىقماسلىق
ses çıkarmamak — ئۈن چىقارماسلىق، زۇۋان

سۇر مەسلىك

sesli ئاۋازلىق: سوزۇق تاۋۇش
sesli okuma ئاۋازلىق ئوقۇماق
sessiz ئاۋازسىز: ئۈزۈك تاۋۇش
See bilgisi فونېتىكا

18· söndürmek ئۆچۈرمەك (چىراغنى، ئوتنى)
ateşi söndürmek ئوتنى ئۆچۈرمەك
ışığı söndürmek چىراغنى ئۆچۈرمەك

19· tembel ھۇرۇن، ئىش خۇشياقماس
tembel adam ھۇرۇن ئادەم
tembellik ھۇرۇنلۇق

20· uyanmak ئويغانماق (ئۇيقۇدىن)

21· üzülmek قايغۇرماق، مەيۈسلەنمەك، كۆڭلى يېرىم بولماق

22· yanmak كۆيمەك، تۇتاشماق: ئۆچمەك؛ قىزىماق؛ ئېچىنماق

Orman yandı· ئورمانغا ئوت كەتتى.
Odun yandı· ئوتۇن كۆيدى.
Mum yandı· شام كۆيدى (ياندى)
Kumaş boyadanyandı·· رەخت ئۆڭۈپ كەتتى
Güneşten kollari yandı· ئاپتاپتا قوللىرى كۆيۈپ كەتتى.
Kaçırdığım fırsata hala yanarım· قولدىن كەتكۈزۈپ قويغان پۇرسەتكە ھېلىمۇ ئېچىنىمەن.
Hasta dünden beri yanıyar· · كېسەل تۈنۈگۈندىن بېرى قىزىۋاتىدۇ.

23· yatak ئورۇن (ياتىدىغان)
yatak odasi ياتاق ئۆي

2. Tekst

Köyde Yangın Oldu

Gece yarısıydı. Sokaktan sesler geliyordu. Hasanin annesi yatağından kalkti. Pencereden daktı:

— Vay, diye bağırdı, kocasına:

— Veli uyan kangın var, dedi.

Hasan da ukandı, Pencereden baktı. Yangın yerinden dumanlar alerler yüksrliyordu.

Sokokta çok insan vardi. köylüler kovalarla su taşıdılar, küreklevle yangına toprak attılar. Yangını büyü meden söndürdüler,

Ahmrt Dayının samanlığı yanmıştı,

Köylülar:

— Geçmiş olsun Ahmet Dayı, Üzülme. Sana yardım ederiz, dediler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Köylüler yangını nasıl söndürdü?
2. Köylüler Ahmet dayına ne dediler?

4. Diyalog

— Kim yaşlıdır? — O yaşlıdır.

2. Tekst

Köyde Yangın Oldu

Gece yarısıydı. Sokaktan sesler geliyordu. Hasanin annesi yatağından kalktı. Pencereden daktı:

— Vay, diye bağırdı. kocasına:

— Veli uyan kangın var, dedi.

Hasan da ukandı, Pencereden baktı. Yangın yerinden dumanlar alerler yüksrliyordu.

Sokokta çok insan vardi. köylüler kovalarla su taşıdılar, kürek levle yangına toprak attılar. Yangını büyü meden söndürdüler,

Ahmrt Dayının samanlığı yanmıştı,

Köylülar:

— Geçmiş olsun Ahmet Dayı, Üzülme. Sana yardım ederiz, dediler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Köylüler yangını nasıl söndürdü?
2. Köylüler Ahmet dayına ne dediler?

4. Diyalog

— Kim yaşlıdır? — O yaşlıdır.

— Hangı genç çalışkandır?
— Mehmet çalışkandır.
— Bu oda büyükmüdür?
— Hayir, bu oda büyük değildir.
— Demir çalışkanmıdır? — Hayir, tembeldir.
— Sen kasta mısın? — Hayır, ben hasta değilim.
— Biz gençmiyiz? —Evet gençiz.
— Siz nerede siniz? — Ben odadayim.
— Bay Demir nere dedir? — Bay Demir kapı dadir.

ALTINCI DERS

1. Kelimeler

1. akıllı ئەقىللىك

akıllı çocuk ئەقىللىك بالا

Bu aklı size kım verdı?

بۇ ئەقىلنى سىزگە كىم ئۆگەتتى؟

Adı aklımda kalmadı.

ئىسمى يادىمدا قالماپتۇ.

2. aralık ئارىلىق: دېكابىر

3. av köpeği ئوۋ ئىتى

4. cici ئوماق، سۆيۈملۈك، چىرايلىق

cici bebek ئوماق بوۋاق

5. elli ئەللىك

6. götürmek يەتكۈزمەك، توشۇماق، چىدىماق

haber götürmek (يەتكۈزمەك) خەۋەر توشۇماق

Yüreğin nasıl götürbü?

يۈرىكىڭ قانداق چىدىدى؟

7. güneş قۇياش، كۈن

Güneş altında çalışmak kolay değil.

ئاپتاپتا ئىشلىمەك (ئەمگەك قىلماق) ئوڭاي ئەمەس.

8. ilk bahar ئەتىياز، باھار

9. inanmak — ئىشەنمەك، ئېتىقاد قىلماق

Bu habare inanmadım.
بۇ خەۋەرگە ئىشەنمىدىم.

Ben size inanırım. مەن سىزگە ئىشىنىمەن.

tanrıya inanmak — خۇداغا ئېتىقاد قىلماق

10. istemek — خالىماق، ئارزۇ قىلماق، ياخشى كۆرمەك

Bilardo oynamryı isterim.
بىليارت ئويناشنى ياخشى كۆرىمەن.

11. kaçıncı — قانچىنچى، نەچچىنچى

Eviniz kaçıncı katta?
ئۆيىڭىز قانچىنچى قەۋەتتە؟

12. köpek — ئىت

köpek balığı — ئىت بېلىقى

köpekleşmek — ئىت خۇيىغا كىرمەك

13. kandırmak — ئىشەندۈرمەك، قانائەتلەندۈرمەك

O beni tatlı sōzierle kandırdı.
ئۇ مېنى شېرىن سۆزلەر بىلەن قانائەتلەندۈردى.

14. lahane — كاللەك بەسەي

15. ocak — ئوچاق؛ كان؛ يانۋار

maden ocağı — مەدەن كانى

bilim ocağı — بىلىم كانى

ocağı batmak — يوق بولماق

ocağı sönmek — نەسلى قۇرۇماق

16. ora — ئۇ يەر

Oralarda ne yapıyorsun?
ئۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسەن؟

Oranın havası nasil?

ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى قانداق؟

17. sene — يىل

bu sene — بۇ يىل

18. sis — تۇمان، تۇتەك

sisli — تۇمانلىق، تۇتەكلىك

sisli hava — تۇمانلىق كۈن

sislenmek — تۇمانلاشماق، تۇتەكلەشمەك

19. sokmek — كىرگۈزمەك، پاتۇرماق، تىقماق

Anahtarı kilide soktu.

ئاچقۇچنى قۇلۇپقا تىقتى.

Bizi içeriye soktu.

بىزنى ئىچكىرىگە ئېلىپ كىردى.

20. şubat — فېۋرال، 2 ـ ئاي

21. tavşan — توشقان

tavşan yavrusu — توشقان بالىسى (بۆجەن)

tavşan yürekli — توشقان يۈرەك

22. taze — يېڭى

taze balık — يېڭى بېلىق

taze sebze — يېڭى سەي

taze ekmek — يېڭى نان

23. temmuz — 7 ـ ئاي، ئىيۇل

24. uzaklaşmak — يىراقلاشماق، قول ئۈزمەك

Ben o işten uzaklaştım.

مەن ئۇ ئىشتىن قول ئۈزدۈم.

25. yaprak — يوپۇرماق، ۋاراق، بەت

Bu deftrin yaprakları eksik.

بۇ دەپتەرنىڭ ۋاراقلىرى كەم.

yapraklanmak يوپۇرماق چىقارماق

Ağaçlar yapraklanmaya başladı

دەرەخلەر يوپۇرماق چىقىرىشقا باشلىدى.

26. yıl başı يىل بېشى، يېڭى يىل

27. yuva ئۇۋا، چاڭگا

kartal yuvası بۇركۇت ئۇۋىسى

hırsız yuvasi ئوغرىلار ئۇۋىسى

yuvasını bozmak ئائىلىسىنى بۇزماق

yuvasını yıkmak ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولماق،

yuvalamak ئۇۋا ياسماق، چاڭگا سالماق

Serçeler yuvalamaya başladi.

قۇشقاچلار چاڭگا سېلىشقا باشلىدى.

2. Tekst

Akıllı Tavşan

küçük bir tavşan vardi. Bir gün yuvasından burnunu çıkardi:

— Bir büyüsem, dedi. Ozaman uzaklara gideram. Yeşil yapraklar yerim.

Bir av köpeği, oradan geçiyordu. ona:

— Cici tavşan. Seni uzaklara götüreyim. Orada tatlı havuçlar, taze lahanalar var, dedi.

Küçük tavşan, av köpeğinin şözlerine inanmedı

Tavşan, başını yuvasına saktu. Kōpek, oradan uzaklaşıp gitti.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Küçük tavşan neyi istiyordu?
2. Av köpeği tavşanı kandıra bildimi?
3. Tavşan av köpəğinin sözlerine inanıp onunla birlikte gitseydi başına neler gele bilirdi?

4. Diyalog

— Bugün nedir? — Bügün perşembedir.
— Yarın nrdir? — Yarın cumadır.
— Hangi mevsim güzeldir?
— İlk bahar çok güzeldir.
— İlkbahardr sis varmıdır?
— İlkbaharda sis yoktur, güneş vardır.
— Bir senede kaç hafta vardir?
— Bir senede elli iki hafta vardır.
— Ocak hangi aydır? — Ocak birincı aydir.
— Şubar hangi aydir? — Şubat ikincı aydir.
— Temmuz altıncı aymıdır?

— Hayır efendim, fammuz yedinci aydir.
— Kaçıncı ay aralıktıv?
— On ikinci ay aralıktır.
— Yılbaşı bu aydamidir?
— Hayır, yılbaşı bu ayda değil, ocaktadir.

5. Gramer

1– تۆرك تىلىدىكى كېلىشلەر

تۆرك تىلىدىمۇ ئۇيغۇر تىلىدىكىدەك باش كېلىش، ئىگىلىك كېلىش يۆنىلىش كېلىش، چۈشۈم كېلىش، ئورۇن كېلىش، چىقىش كېلىش، دېگەندەك ئالتە كېلىش بار. تۆۋەندە باش كېلىشتىن باشقا كېلىشلەر ئۈستىدە توختىلىمىز.

1. ئىگىلىك كېلىش

① سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا nın، nin، nun، nün قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

kapı + nın ئىشىكنىڭ cephe + nin فرونتنىڭ
ordu + nun ئارمىيىنىڭ süngü + nün سىداۋنىڭ

② ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا ın، in، un، ün قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

kardaşım + ın ئىنىمنىڭ evim + in ئۆيۈمنىڭ
tabur + un باتالىيوننىڭ yüz + ün يۈزنىڭ

2. يۆنىلىش كېلىش

① سوزۇق تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا ye,ya قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

karşı + ya ئۇدۇلغا sinema + ya كىنوغا
gese + ye كېچە götme + ye كۆرۈشكە

② ئۇزۇك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا a، e قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

okul + a مەكتەپكە ev + e ئۆيگە

3 - شەخس بىلەن تۈرلەنگەن ئىسىملارغا na، ne قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

başı + na بېشىغا odası + na ئۆيىگە
evi + ne ئۆيىگە eli + ne قولىغا

3. چۈشۈم كېلىش

①سوزۇق تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە yı، yi، yu، yü قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

kapı + yı ئىشىكنى çanta + yı سومكىنى
çiçekçi + yi گۈلچىنى sesi + yi ئاۋازىنى
gönlü + yü كۆڭلىنى

② ئۇزۇك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ı، i، u، ü قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

kitab + ı كىتابىنى yel + i شامالنى
okul + u مەكتەپنى

3 - شەخس بىلەن تۈرلەنگەن سۆزلەرگە nı، ni، nu، nü قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

ablası + nı ھەدىسىنى şapkası + nı قالپىقىنى
evı + nı ئۆيىنى tabutu + nu تاۋۇتىنى

YEDINCI DERS

1· Kelimeler

1· abla ئاچا، (ئۆزىدىن چوڭلارغا نىسبەتەن ھۆرمەت سۆزى)
2· anlatmak چۈشەندۈرمەك
3· bilmece تېپىشماق
   Ninem bizden bilmece sordu·
   مومام بىزدىن تېپىشماق سورىدى.
4· benzemek ئوخشىماق
   Çocuk babasına çok benziyor·
   بالا دادىسىغا ناھايىتى ئوخشايدۇ.
5· delmek تەشمەك، تۆشۈك ئاچماق
6· ekmek نان
   ekmekçı ناۋاي
7· entari ئاياللار كۆڭلىكى
8· et گۆش
   et tutmak ئەت قونماق؛ يارا پۈتمەك،
   سەمرىمەك؛ ئەت ئالماق
   Eti senin, kemiği benim·
   گۆشى سىنىڭ، ئۇستىخىنى مېنىڭ.
   Etle tirnak gibi ؛ چىش بىلەن كالپۇكتەك؛

etçil	گۆشخور
etçil hayvanlar	گۆشخور ھايۋانلار
9· gene	يەنە
Gene geldi·	يەنە كەلدى.
10· gök	كۆك، ئاسمان
gök gözlü	كۆك كۆزلۈك
gök bilim	ئاسترونومىيە
gök cismi	ئاسمان جىسىملىرى
gök taşı	مېتېئورىت
11· karpuz	تاۋۇز
12· manto	ئاياللار پەلتوسى
13· mektup	خەت
mektuplaşmak	خەت يېزىشماق
14· melemek	مەرەمەك
Kuzuların melemeleri uzaktan duyuluyor·	قوزىلارنىڭ مەرەشلىرى ئۇزاقتىن ئاڭلىناتتى.
15· meyva	مېۋە
16· pamuk	كېۋەز، پاختا
pamuk gibi	پاختىدەك
pamuklu	پاختا يىپىدىن توقۇلغان
pamukçuluk	پاختىچىلىق
pamuklu kumaş	پاختا رەخت
pamuk yağı	چىگىت يېغى
17· satın almak	سېتىۋالماق
18· sebze	سەي، ئوتياش، كۆكتات

yeşil sebze — يېڭى سەي

19. şeker — شېكەر

şeker gibi — شېكەردەك، بەك تاتلىق

şeker kamışı — شېكەر قۇمۇشى

20. şimdi — ئەمدى، ھېلى

Şimdi geldi. — ھېلى (ئەمدى) كەلدى.

Şimdi gitti — ھېلى (ئەمدى) كەتتى.

21. tat — تەم، لەززەت، زوق

tatlı — تاتلىق، لەززەتلىك

tatsız — تەمسىز

tat almak — لەززەت ئالماق، خۇش بولماق

tadı damağında kalmak — تەمى تامىقىدا قالماق

22. tren — پويىز

23. koyun — قوي

koyun eti — قوي گۆشى

koyun sürüsü — قوي پادىسى.

2. Tekst

Bu Kimin Kızı

Ninemin yanına taplandik. Ninem bize bilmeceler sordu:

— Kara koyun meler gider,

Dağı, taşı deler gider.

Ayşegül bilemedi· Ben bildim:

— Tren, dedim·

Ninem gene sordu:

— Şekere benzer tadı yok,
Gökte uçar kanadı yok·

Ali:

— Pamuk dedi, bilemedi·

Suna:

— Kar, dedi, bildi·

Fatma abla da nineme sordu:

— Mantosu yeşil, entarisi kırmızı
Bil bakalım bu kimin kızı?

Ninem:

— Bu bir yaz meyvesidir· Karpuz, dedi·

3· Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1· Hangi bilmece treni anlatıyor?
2· Kar şekere benzermi?
3· Bilmeceyegöre yeşilmantokarpuzunnesidir?

4· Diyalog

— Bayangül ne yazıyor?

— Bayangül mektup yazıyor·

— Siz ne çalışıyorsunuz?

— Ben türkçe ders çalısıyorum.

— Bay Demir kütüphanede mi çalışıyor?

— Hayır efendim, BayDemır bankada çalısıyor.

— Nereye gidiyorsun?

— Eve gidiyorum.

— Nereye bakıyorsun?

— Size bakıyorum.

— Şimdi ne yapıyorsunuz?

— Pencereyi kapıyorum.

—Bugün ne satın alıyorsunuz? Etmi, sütmü?

— Bugün meyve ve sebze satın alıyorum, Yasız ne alıyorsunuz?

— Ben bugün ekmek ve süt satın alıyorum.

SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. açık — ئوچۇق، يالىڭاچ
   acık kapı — ئوچۇق ئىشىك
   açık şehir — ئوچۇق شەھەر
   açık dükkan — ئوچۇق دۇكان
   eli açık — قولى ئوچۇق، مەرد
   üstü açık yatmak — يالىڭاچ ياتماق
   açık göz — كۆزى ئوچۇق
2. dışarı — سىرت، تاشقىرى، تالا
   Çocuk dışarıya kaçtı — بالا سىرتقا قاچتى.
   dışarıya çıkmak — سىرتقا چىقماق
3. doğmak — دۇنياغا كەلمەك، چىقماق (ئاي، كۈن)؛ پەيدا بولماق
4. erken — بالدۇر
   Geç kalma, erken gel. — كەچ قالما، بالدۇر كەل.
   Bugün erken kalktım. — بۈگۈن بالدۇر قوپتۇم.
5. geç kalmak — كېچىكمەك، كەچ قالماق
   Dün işe (okula) geç kaldım.

تۈنۈگۈن ئىشقا (مەكتەپكە) كەچ قالدىم.

6. horoz — خوراز

horoz dövüştürmek — توخۇ سوقۇشتۇرماق

7. içmek — ئىچمەك، چەكمەك

su içmek — سۇ ئىچمەك

tütün içmek — تاماكا چەكمەك

nargile içmek — چىلىم چەكمەك

8. ilk — تۇنجى، دەسلەپكى، باشلانغۇچ

ilk ders — تۇنجى دەرس

ilk kez — دەسلەپكى قېتىم

ilk çağ — باشلانغۇچ دەۋر

ilk öğretim — باشلانغۇچ مائارىپ

ilk yaz — باھار، ئەتىياز

9. konser — كونسېرت

10. kümes — كاتەك

11. yeniden — يېڭىدىن، باشقىدىن، قايتىدىن

12. uyumak — ئۇخلىماق

13. zaman — زامان، ۋاقىت

14. otobüs — ئاپتوبۇس

15. ötmek — سايرىماق (قۇش)، چىللىماق (خوراز)

Bülbül ötüyor. — بۇلبۇل سايراۋاتىدۇ.

Horoz ötüyor. — خوراز چىللاۋاتىدۇ.

16. salı — سەيشەنبە

17. serçe — ئاق قۇشقاچ

serçe yuvası — ئاق قۇشقاچ چاڭگىسى

18. taksi — تاكسى

Kentimizde taksi çoğalmaya başladı.

شەھىرىمىزدە تاكسى كۆپىيىشكە باشلىدى.

19· tavuk توخۇ

tavukçuluk توخۇچىلىق

20· ulaşmak بارماق، يەتمەك، ئېرىشمەك

Iyi günlere ulaştık· ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتۇق.

Mektup yerine ulaştı خەت جايىغا يېتىپ باردى.

Insan ulaşamayacağı şeylerin peşinden koşmamalı·

ئادەم بالىسى ئېرىشەلمەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرمەسلىكى كېرەك.

2· Tekst

Güneşin ilk Işıkları

Güneş sabahleyin erken doğdu· ilk ışıkları serçenin yuvasına ulaştı· Serçe uyandı· Yuvasından uçtu·

ikinci ışık, bir kümese geldi· Horoz öttü: Üüüü Tavuklar, kümesten dışarıya çıktılar·

Üçüncü ışık, Ayla'nın odasına girdi· Ayla, gözlerini açtı· Yatağından kalkmadı· Ayla yeniden uyudu· O gün okuluna geç kaldı·

Öğretmeni:

— Her öğrenci· okula zamanında gelir· Sen nerede kaldın Ayla? dedi·

3· Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1· Serçe ne yaptı?

2· Horoz ne yaptı?

3· Ayla okula niçin geçikti?

4· Aşağıdaki diyalog ve cümleleri ouyun:

— Kapı kapalımıdır?

— Hayır açıktır·

— Nereden geliyorsunuz?

— Evden geliyorum·

— Siz neden korkuyorsunuz?

— Köpekten korkuyorum·

— Kim konserden geliyor?

— Bayangül konserden geliyor·

Bugün salıdır·

Sokakta bir otobüs ve bir taksi var·

5. Gramer

تۈرك تىلىدىكى كېلىشلەر — 2

4. ئورۇن كېلىش

① سوزۇق تاۋۇش ۋە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە da، de قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

sinema + da كىنوخانىدا، كىنودا okul + da مەكتەپتە

çin + de جۇڭگودا ev + de ئۆيدە

② ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ta، te قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

uçak + ta ئايروپىلاندا saat beş + te سائەت بەشتە

3 — شەخس بىلەن تۈرلەنگەن سۆزلەرگە nda، nde قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

yatağı + nda ياتىقىدا evi + nde ئۆيىدە

5. چىقىش كېلىش

① سوزۇق تاۋۇش ۋە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرگە dan، den قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

hastana + dan دوختۇرخانىدىن ve + den ئۆيدىن

okul + dan مەكتەپتىن sinema + dan كىنودىن

devrim + den ئىنقىلابتىن

② جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە tan، ten قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

dolap + tan ئىشكاپتىن uçak + tan ئايروپىلاندىن

Beşten ikiyi alırsanız üç kalacak.

بەشتىن ئىككىنى ئالسىڭىز ئۈچى قالىدۇ.

3 - شەخس بىلەن تۈرلەنگەن سۆزلەرگە ndan، nden قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

قولىدىن eli + nden ياتىقىدىن yatağı + ndan

Birlik sinemasından geliyorum.

ئىتتىپاق كىنوخانىسىدىن كېلىۋاتىمەن.

Dayımın evi + nden geldi.

تاغامنىڭ ئۆيىدىن كەلدى.

DOKUZUNCU DERS

1· Kelimeler

1· anlamak — چۈشەنمەك؛ مەنپەئەت كۆرمەك

Dediğinizi hiç anlamadım·

دېگىنىڭىزنى چۈشەنمىدىم.

Bu ilaçtan hiç bir şey anlamadım·

بۇ دورىدىن ھېچ بىر مەنپەئەت (پايدا) كۆرمىدىم.

anlamazlık — چۈشەنمەسلىك

2· beğenmek — ياقتۇرماق، ياخشى كۆرمەك؛ تاللىماق

O gençi beğendim· ئۇ ياشنى ياقتۇرۇپ قالدىم.

Bu kitapların bir tanesini beğeniniz·

بۇ كىتابلاردىن بىر پارچىسىنى تاللىۋېلىڭ.

beğenmemek — ياقتۇرماسلىق، ياخشى كۆرمەسلىك، گۇمانلانماق

Ben bu işin sonunu beğenmiyorum·

مەن بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن گۇمانلىنىۋاتىمەن.

Halk demokrat partinin yaptıklarını beğenmedi

خەلق دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ قىلمىشلىرىدىن كۆمانلاندى.

3. bir şey değil — ھېچ ۋەقەسى يوق

4. bura — بۇ يەر (ئورۇن كېلىش ۋە چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى قوشۇلغاندا «burda» بولىدۇ)

Buraları da görmüş olduk.
بۇ يەرلەرنىمۇ كۆرگەن بولدۇق.

Burada (burda) rahatım iyi.
بۇ يەردە كەيپىم چاغ.

Ben burada (burda) yım. مەن بۇ يەردىمەن.

5. çanta — سومكا، پورتمال
- el çantası — قول سومكىسى
- yol çantası — سەپەر سومكىسى
- para çantası — پورتمال

6. dadanmak — ئۆگىنىپ قالماق، ئادەتلىنىپ قالماق

Kediler mutfağa dadanmiş.
مۈشۈكلەر ئاشخانىغا ئۆگىنىپ قاپتۇ.

Çocuk çikolataya pek dadanmlş.
بالا شاكىلاتقا بەك ئۆگىنىپ كېتىپتۇ.

7. delik — تۆشۈك
- fare deliği — چاشقان تۆشۈكى
- iğne deliği — يىڭنە كۆزى
- delik kalemi — سۈمبە
- kulağı delik — قۇلىقى ئۇزۇن
- delik açmak — تۆشۈك ئاچماق
- deliğe tikmak — تۈرمىگە تاشلىماق

delik siz — تۆشۈكى يوق

8· doktor — دوختۇر؛ دوكتور

doktorluk — دوختۇرلۇق؛ دوكتورلۇق

9· duymak — تۇيماق، سەزمەك

İçeridekiler konuştuklarımızı duydu.

ئىچىدىكىلەر سۆزلەشكەنلىرىمىزنى تۇيدى.

Yaptıklarını duydum

قىلغانلىرىڭىزنى تۇيدۇم.

Yemekte ayrı bir koku duydum.

تاماقتىن غەيرىي بىر پۇراق سەزدىم.

10· gire bilmek — كىرمەك (ئىمكان پېئىل)

Orduya gire bilmek için...

ئارمىيىگە (ئەسكەرلىككە) كىرىش ئۈچۈن....

11· güzelçe — ياخشىلاپ

12· ilaç — دورا

ilaçlı — دورىلانغان

13· kapatmak — ئەتمەك، تاقىماق

14· karşılık — بەدەل؛ جاۋاب؛ ئىنكاس

karşılıklı — جاۋابەن

15· yemek — يېمەك

16· erte — ئەتە؛ بالدۇر

17· hile — هىيلە، هىيلە ـ مىكىر

18· pul

پوچتا ماركىسى؛ تەڭگە (زىننەت ئۈچۈن كىيىملەرگە ئاسىدىغان)

posta pulu — پوچتا ماركىسى

balığın pulu — بېلىقنىڭ قاسرىقى

19· postane — پوچتىخانا
posta — پوچتا
posta treni — پوچتا پويىزى
postalamak — پوچتىغا سالماق

20· sansar — يۇلغۇن

21· sinema — كىنو، كىنوخانا

22· seslenmek — ئۈن چىقارماق، زۇۋان سۈرمەك؛ ۋارقىرىماق
seslendim duymadı. — ۋارقىرىدىم تۇيمىدى.

23· telefon etmek — تېلېفون بەرمەك

24· tekir — تاغىل
tekir kedi — تاغىل مۈشۈك

25· yakalamak — تۇتماق
Hırsız yakalandı. — ئوغرى تۇتۇلدى.

26· uçak — ئايروپىلان
uçakla geldim. — ئايروپىلان بىلەن كەلدىم.

27· çabuk — تېز، چاققان، دەرھال

28· çağirmak — چاقىرماق، قىچقىرماق

29· ama — ئەمما، لېكىن، بىراق

30· yoğurt — قېتىق

2· Tekst

Sansar ve Tavuklar

Sansarın biri tavuklara dadanmiş, Tavukları yakalayıp yakalayıp yiyormuş.

Ahmet Dayı, kümesin bütün deliklerini güzelçe kapatmiş. O gece sansar, kümese girememiş. Ertesi gece, sansar eline bir doktur çantası almiş. Kümese gelmiş. Tavuklara seslenmiş:

— Tavuk kardeşlerim. Hasta olduğunuzu duydum, size ilâçlar getirdim, demiş.

Tavuklar sansarın hilesini anlamışlar,ona:

— Biz hasta değiliz. Çabuk buradan git. şimdi koca Tekir' i çağırırız ha! demişler.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Ahmet dayı ne yapmış?
2. sansar kümese gire bilmek için ne yapmış?

4. Dlyalog

— Kime telefon edeceksiniz?

— Kütüphanede çalışan bir arkadaşa.

— Yarın ne yapacaksın?

— Yarın iâim yok, (uyuyacagım)şimdi bize gelmiyormusun?

— Evet geliyorum, teşekkür!

— Bir şey değil.

5. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Postaneye gide ceğim, pul alacağim.
Postaneden telefon etmek istiyorum.
Alacagım, çünkü beğeniyorum.
Gitmiyeceğim, çünkü hastayım.
Sinemaya gidecekmiyiz, gitmiye cekmiyiz?
Baydemir süt satmiyacak ama yogürt satacak.
Bir karşılık vermiyecekmisiniz?
Pekine uçakla gideceğim

ONUNCU DERS

1· Kelimeler

1· amca — تاغا (ئاتىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)

amcazade — «amca» نىڭ ئوغۇل - قىزلىرى

2· aslan — شىر؛ بەستلىك ۋە باتۇر

3· bekçi — كۆزەتچى

gece bekçisi — كېچە كۆزەتكۈچىسى؛ پاشىشاپ

mahalle bekoisi — مەھەللە كۆزەتكۈچىسى

bekçilik — كۆزەتچىلىك

4· bozuk — پارچىلانغان؛ پارچە (پۇل)

buzuk para — پارچە پۇل

5· çekilmek — تارتىلىپ كەتمەك (سوغۇلماق)؛ ئۇزاقلاشماق

تارتماق؛ چېكىنمەك؛ ئىستىپا بەرمەك؛

ئايرىلماق (ئىشتىن)

Başa gelen çekilir — باشقا كەلگەن تارتىلىدۇ.

Düman çekildi — دۈشمەن چېكىندى.

Çekil oradan — ئۇ يەردىن كەت.

Kuyunun suyu çekildi

قۇدۇقنىڭ سۈيى تارتىلىپ كەتتى.

ineğin sütü çekildi.

ئىنەكنىڭ سۈتى تارتىلىپ كەتتى.

Pencereye kırmızı perde çekildi.

دېرىزىگە قىزىل پەردە تارتىلدى.

6. bulunmak تەييار بولماق؛ ياردەمى تەگمەك؛ هازىر بولماق
بار بولماق؛ قىلماق؛ ئىجاد قىلماق، تېپىلماق

Oherkese daima bulunur.

ئۇ ھەممە ئادەمگە دائىم تەييار بولىدۇ.

Siz sabahları kaçta bulunursunuz?

سىز ئەتىگەنلىرى سائەت قانچىدە بار بولىسىز؟

Siz sabahları nered bulunursunuz?

سىز ئەتىگەنلىرى نەدە بولىسىز؟

Bu dükkanda her zaman iyi mallar bulunur.

بۇ ماگىزىندا ھەممە ۋاقىت ياخشى ماللار بولىدۇ.

Onunla tartışmada bulundum.

ئۇنىڭ بىلەن تالاش - تارتىش قىلدىم.

Yeni bir tarihi şehir bulundu.

يېڭى بىر تارىخىي شەھەر تېپىلدى.

Yeni tip bir silah bulundu.

يېڭى تىپتىكى بىر قورال ئىجاد قىلىندى.

7. düdük ئۇشتەك

8. esmer قېنىق بۇغداي رەڭ

esmer kız بۇغداي ئۆڭ قىز

9. fazla كۆپ؛ ئارتۇق؛ ئارتۇقچە

Bu yıl fazla kar yağdı.

بۇ يىل كۆپ قار ياغدى.

Pekinin nüfüsü Nankininkiden fazladır.

بېيجىڭنىڭ نوپۇسى نەنجىڭنىڭكىدىن جىق.

Fazlası senin olsun. ئارتۇقى سېنىڭ بولسۇن.

iltifatınızı fazla gördüm.

ئىلتىپاتىڭىزنى ئارتۇقچە كۆردۈم.

10· gezmek كەزمەك، سەيلە قىلماق، ئايلانماق

Bahçede gezelim. باغچىنى ئايلىنايلى.

Hasta iyileşti. yavaş yavaş gezmeye başladı.

كېسەل ساقىيىپ بولۇپ قالدى، ئاستا - ئاستا مېڭىشقا باشلىدى.

O bütündünyayı gezmiştir.

ئۇ پۈتۈن دۇنيانى ئايلانغان.

11· gülmek كۈلمەك

Herkes senden gülüyor.

ھەممە ئادەم سەندىن كۈلۈۋاتىدۇ.

Dün akşam güldük, eglendik.

تۈنۈگۈن ئاخشام كۈلدۇق، ئوينىدۇق.

Adamcağız ömründe hiç gülmedi

بىچارە ئۆمرىدە كۈلۈپ باقمىدى.

Bu herketinden dolayı ona herkes gülüyor.

بۇ قىلىقى تۈپەيلى، ئۇنىڭدىن ھەممە ئادەم كۈلمەكتە.

12· geri كېيىن

Saatım on dakıka geri. سائىتىم 10 مىنۇت كېيىن.

geri kalmak ئارقىدا قالماق

13· kağıt قەغەز؛ مەكتۇپ

yazı kağıdı خەت يازىدىغان قەغەز

Oğlundan kağıtgelmiş. ئوغلىدىن خەت كەپتۇ.

kağıt para قەغەز پۇل

14· kapamak ئەتمەك؛ يۇمماق؛ سولىماق؛ ياپماق

پۈكمەك؛ تاقىماق

dolabı kapamak ئىشكاپنى ئەتمەك

kitabı kapamak كىتابنى ياپماق

kapıyı kapamak دەرۋازىنى ئەتمەك

gözlerini kapamak كۆزلىرىنى يۇمماق

tavukları kümese kapamak

توخۇلارنى كاتەككە سولىماق

yüzünü kapamak يۈزىنى ئەتمەك

Hesabı kapadım. ھېسابنى بوغدۇم.

15· kafes قەپەس

kuş kafesi قۇش قەپىسى

aslan kafesi شىر قەپىسى

kafese girmek ئالدانماق

kafesçi ① قەپەس ياساپ ساتقۇچى ② ئالدامچى

16· kedi مۈشۈك

kedinin fare ile oynaması gibi

مۈشۈك بىلەن چاشقاننىڭ ئوينىغىنىدەك

Kedinin usluluğusıçan görünceye kadar.

مۈشۈكنىڭ ئەدەبلىكلىكى چاشقاننى كۆرگىچىلا.

Kedi yetişemediği ciğere pıs der.

مۈشۈك بويى يەتمىگەن جىگەرنى پاسكىنا دەر

17. kırık — سۇنۇق؛ دەز؛ تۆۋەن نومۇر

kırık cam — سۇنۇق ئەينەك

cam kırığı — ئەينەك سۇنۇقى

Bunun kırıgı neresinde?

بۇنىڭ سۇنۇقى نەدە؟

Kolunda kırık yok ama çıkık var.

قولىدا سۇنۇق يوق ئەمما چىقىپ كەتكەن

Üç dersten kırığı var.

ئۈچ دەرستىن نومۇرى تۆۋەن.

kırıkçı — سۇنۇقچى

kırıkçılık — سۇنۇقچىلىق

kalbı kırık — كۆڭلى يېرىم (سۇنۇق)

18. müdür — مۇدىر؛ دىرېكتور

19. para — پۇل

Daranın yüzü sıcaktır. — پۇلنىڭ مېھرى ئىسسىق.

parasını saçmak — پۇلنى بۇزۇپ چاچماق

parasını sokağa atmak — پۇلنى بىھۇدە خەجلىمەك

Kaç para eder? — قانچە پۇل بولار؟

para buzmak — پۇل پارچىلىماق

20. saç — چاچ

saçını başını yolmak — ئىنتايىن قايغۇرماق

saçını süpürge etmek — كۆپ ئەجىر سىڭدۈرمەك

21. sarışen — تېنى ئاق، چىچى سېرىق

22. demir — تۆمۈر

23· öttürmek — چالماق (ئۇشتەكنى)

24· kızgın — قەزدق، ئىسسق؛ خاپا

25· kapmak — تۇتۇۋالماق

26· tasalamak — قايغۇرماق

27· yaklaşmak — يېقىنلاشماق، ئاز قالماق

Hareket saatı yaklaşıyor.

يولغا چىقىش سائەتلىرى يېقىنلىشىۋاتىدۇ.

Bayram yaklaştı. — بايرام يېقىنلاشتى.

Masaya yaklaştı. — جوزىغا يېقىنلاشتى.

2· Tekst

Biraz Da Gülelim

Küçük bir çocuk, annesiyle hayvanat bahçesini geziyormuş. Aslanların bulunduğu demir kafeslerin yanına gelmişler.

Çocuk, kafese fazlaca yaklaşmiş. Bekçi çocuğu görmüş. Düdük öttürmüş. Ona:

— Fazla yaklaşma yavrum. Çekil, geriden bak, demiş.

Çocuk bekçiye kızgın bakmış:

— Tasalanma bekçi amca, senin aslanlarını kapmadım, ya, demiş.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin

1. Bekçi çocuğa ne demiş?
2. Çocuk bekçiye ne demiş?

4. Diyalog

— Benim elimde ne var?
— Senin elinde mendil var.
— Sizin elinizde ne var?
— Bizim elimizde bozuk para var.
— Onların elinde kağıt para varmi?
— Evet var. Kimin elinde pul var?
— Ahmedin elinde pul var.
— O kara kedi sizinmidir?
— Hayır, okara kedi benim değildir.
— Ke dinizin rengi nedir?
— Ke dimin rengi karadır.
— Bu yeşil ev kimin evidir?
— Müdürün evidir.
— Hangi iskemle kırıktır?
— Şu sarı iskemle kırıktır.
— Sizin saçınız ne renktir?
— Benim saçım sarıdır. Bayangül esmerdir.

Saçları karadır.

— Sarışınlarmı güzeldir, esmerlermi?

— Sarışınlarda güzeldir, esmerlerde.

5. Gramer

سۈپەت توغرىسىدا — ئەسلى سۈپەت

تۈرك تىلىدىمۇ سۈپەتلەر ئۇيغۇر تىلىدىكىدەك ئەسلى سۈپەت ۋە نىسپىي سۈپەت دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. بۇ دەرستە ئەسلى سۈپەتلەر توغرۇلۇق توختىلىمىز.

① رەڭگىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: mavı كۆك، kırmızı قىزىل، sarı سېرىق، yeşil يېشىل، beyaz ئاق ...

② بوشلۇق ياكى ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: kısa قىسقا، sağ ئوڭ، sol سول، uzak ئۇزاق، ırak يىراق، uzun ئۇزۇن، geniş كەڭ، derin چوڭقۇر ...

③ ئادەمنىڭ جىسمانىي سۈپىتىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: topal ئاقساق، tok توق، ça ئاچ، sağır پاڭ، şaşı ئالغاي، kör قارىغۇ ...

④ نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: sıcak ئىسسىق، sert قاتتىق، acı ئاچچىق، soğuk سوغۇق، ekşi چۈچۈمەل ...

⑤ ئادەمنىڭ مىجەز - خاراكتېرىنى، ئىچكى خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر: güzel چىرايلىق، kötü يامان، iyi ياخشى ...

تۈرك تىلىدىكى ئەسلى سۈپەتلەر تۆۋەندىكىدەك دەرىجىلەرگە ئىگە:

سېلىشتۇرما دەرىجە ــ سېلىشتۇرما دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ: سېلىشتۇرۇلىدىغان نەرسە چىقىش كېلىش بىلەن تۈرلىنىدۇ، ئاندىن سۈپەت كېلىدۇ. مەسىلەن:

O benden büyüktur. ئۇ مەندىن چوڭ.

Evimiz sizin evinizden yüksektir.

ئۆيىمىز سىزنىڭ ئۆيىڭىزدىن ئېگىز.

سېلىشتۇرما دەرىجە ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش rak، rek قوشۇمچىلىرى بىلەنمۇ ياسىلىدۇ. k بىلەن ئاخىرلاشقان سۈپەتلەرگە rak، rek قوشۇمچىسى ئۇلانغاندا، k چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن:

alçak + rak = alçarak تۆۋەنرەك

küçük + rek = küçürek كىچىكرەك

تەڭلىك دەرىجە ــ بۇ دەرىجە kadar سۆزىنىڭ ياردىمى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

Bu su buz kadar soğuk.

بۇ سۇ مۇزغا ئوخشاش سوغۇق.

Onun kadar genç. ئۇنىڭغا ئوخشاش ياش.

ئاشۇرما دەرىجە ــ بۇ دەرىجە ئەسلى سۈپەتلەرنىڭ ئالدىغا en سۆزىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

en büyük ئەڭ زور en güzel ئەڭ چىرايلىق

en iyi ئەڭ ياخشى

كىچىكلىتىش ـ ئەركىلىتىش دەرىجىسى ــ بۇ دەرىجە تۆۋەندىكىدەك قوشۇمچىلار بىلەن ياسىلىدۇ:

cık، cik، cuk، cük: çık، çik، çuk، çük مەسىلەن:

dar(a)cık yükse(k)cik

cak، cek: çak، cek. مەسىلەن:

çabu(k)cak   büyü(k)cek

cacık، cecik: çaçık، çeçik. مەسىلەن:

güzelcecik، darcacık kolaycacık

بۇ خىل سۈپەتلەر ئۇيغۇرچىدا «غىنا، قىنا، گىنە، كىنە» قوشۇمچىلىرى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

كۆپەيتمە دەرىجە — سۈپەتنىڭ بۇ خىل دەرىجىسى ئەسلى سۈپەتلەرنىڭ تەكرارلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ تەكرارلىنىش تولۇق تەكرارلىنىش ۋە قىسمەن تەكرارلىنىش دەپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ.

1. تولۇق تەكرارلىنىشتا مۇنداق ئۈچ خىل ئەھۋال بولىدۇ:

① تەكرارلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ ھەر ئىككىسى مەنىلىك بولىدۇ. مەسىلەن:

büyük büyük   uzun uzun

sıcak sıcak   soğuk soğuk

② تەكرارلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ ئالدىنقىسى مەنىلىك، كېيىنكىسى مەنىسىز بولىدۇ. مەسىلەن:

ufak tefek   eski püskü

③ تەكرارلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ ھەر ئىككىسى مەنىسىز بولىدۇ. مەسىلەن:

abuk sabuk

2. قىسمەن تەكرارلىنىشتا سۈپەتنىڭ ئالدىدا سۈپەت يىلتىزىنىڭ بىرىنچى بوغۇمى بولغان سوزۇق تاۋۇش ياكى ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ قوشۇلۇشىدىن

ياسالغان ئۇلانما بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن m،r،p،s تاۋۇشلىرىنىڭ بىرى كېلىدۇ. ئۇلانما يىلتىز بىلەن قوشۇلۇپ يېزىلىدۇ. مەسىلەن:

apaçık upuzun dipdiri bomboş

çırçıplak büsbütün

بەزى ۋاقىتلاردا ئۇلانمىدىن كېيىن a ياكى e تاۋۇشلىرى پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن:

sapasağlam düpedüz

ON BİRİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· ad — ئىسىم، نام؛ داڭق، شۆھرەت

Adı çıktı dokuza, inmez sekize.

ئىسمى چىقتى توققۇزغا، چۈشمەس سەككىزگە.

adı anılmak — ئىسمى تىلغا ئېلىنماق

adı çıkmak — نامى چىقماق (يامانلىقتا)

adı belirsiz — نامى نامەلۇم

2· anahtar — ئاچقۇچ

Altın anahtar her kapıyı açabilir.

ئالتۇن ئاچقۇچ ھەرقانداق ئىشىكنى ئاچالايدۇ.

3· çatı — پېشايۋان

4. durak — بېكەت (پويىز، ئاپتوبۇسلارنىڭ)؛ تۇراق (شېئىرىيەتتە)

otobüs durağı — ئاپتوبۇس بېكىتى

5. güz — كۈز

6. gibi — ئوخشىتىش سۆزى، ئۇيغۇرچىدا «خۇددى، گويا» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن؛ «دەك، تەك» قوشۇمچىلىرى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

aslan gibi adam — شىردەك ئادەم

7· kahve — قەھۋە

kahve ocağı قەھۋە پىشۇرىدىغان يەر
kahveci قەھۋە ساتقۇچى
kahvehane قەھۋە خانا

8. konuşmak سۆزلىمەك، سۆزلەشمەك؛ سۆھبەتلەشمەك

Çocuk daha konuşamıyor.

بالا تېخىچە سۆزلىيەلمەيدۇ.

Konuşmak insana özgüdur.

سۆزلەش ئىنسانغا خاستۇر.

ikiarakdaş konuşa konuşa yürüdüler.

ئىككى ئاغىنە سۆزلىشە ـ سۆزلىشە مېڭىشتى.

9. leylek لەيلەك

10. misafir مېھمان

misafer etmek مېھمان قىلماق
misaferhane مېھمانخانا
misafirperver مېھماندوست

11. onarmak رېمونت قىلماق (قىلدۇرماق)

Eski evini onardılar.

كونا ئۆيىنى رېمونت قىلدۇردى.

12 öteki نېرىقى؛ يەنە بىرى

öteki oda bundan geniştir.

نېرىقى ئۆي بۇنىڭدىن كەڭ.

13. pahalı قىممەت

pahalılaşmak قىممەتلەشمەك
pahacı قىممەتچى
paha نەرق، باھا
pahaya şıkmak باھاسى ئاشماق
pahası bişilmez باھاسىز

14. park — باغچە: چوڭ كوچىلاردا ئاپتوموبىللارنىڭ ۋاقىتلىق تۇرىدىغان يېرى

15. pasta — ئىچىگە شاكىلات، مېۋە شىرنىسى قاتارلىقلار سېلىپ تەييارلانغان يېمەكلىك

16. takmak — سالماق؛ ئاسماق؛ تاقىماق؛ قويماق

yüzük takmak — ئۈزۈك سالماق

gözlük takmak — كۆزەينەك تاقىماق

beline kılış takmak — بېلىگە قىلىچ ئاسماق

lakap takmak — لەقەم قويماق

17. ucuz — ئەرزان

ucuz kumaş — ئەرزان رەخت

Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti.

ئەرزان بولغان بىلەن قۇسۇرى بار، قىممەت بولغان بىلەن ئارتۇقچىلىقى بار.

ucuzcu — ئەرزانچى، ئەرزان ساتقۇچى

ucuzlamak — باھاسى چۈشمەك

18. yemek — يېمەك، تاماق

akşam yemeği — كەچلىك تاماق

Yemekten henüz gelmiştim.

تاماقتىن ھېلىلا كەلگەنىدىم.

öğle yemeğine gidiyorum.

چۈشلۈك تاماققا كېتىۋاتىمەن.

yemekhane (مەكتەپ، فابرىكىلاردا) تاماقخانە

yemeklik yağ — يېمەكلىك ياغ

yemeklik buğday — ئوزۇقلۇق بۇغداي

19. uçmak — ئۇچماق

20. ötmek — سايرىماق

2. Tekst

Leylekler Gelici

Evimizin çatısında bir leylek yuvası vardı. Güzün, ben okula başladım. Leylekler uçup gittiler.

Bugün okuldan geliyordum. Baktım, Leyleklerimiz gelmişlerdi. Yuvalarını onarıyorlardı. Anneme:

— Leyleklerimiz gelmiş diye bağırdım.

Annem de bahçeye çıktı. Leyleklere baktık. Leylekler, «Tak, tak, biz gene geldik» der gibi öttüler.

Anneme:

— Leyleklerimize ad takalım, dedim.

Birisine Hacı Tak tak, ötekine Bacı Tıktık adını verdik.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Çocuk ne diye bağırdı?
2. Leyleklere hangi adları verdiler?

4. Diyalog

— Otobüs burada duruyormu?
— Hayır, burada durmuyor.
— Otobüs şu durakta duracakmı?
— Evet duracak.
— Benım kahve rengi şapkam acaba nerede?
— Küçük sarı iskemlededir.
— Türfana nasıl gideceksiniz?
— Otomobille gideceğiz.

5. Aşağıdaki cüleleri okuykn:

Bu evin anahtarıdır. odanınkı de budur.
Sizin paltonuz çok pahalı, benimki çok ucuz.
Bana çay, ona kahve getiriniz.
Ona pasta veriniz, bana yemek getiriniz.
parkta bir kuş ötüyor.
Sizinle sonra konuşacağız.
Bugün saat üçte misafirler gelecek.

ON İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. baba — دادا، ئاتا

baba anne — موما (ئاتىسىنىڭ ئاپىسى)

2. barış — تىنچلىق؛ سۇلھ؛ ئىناقلىق

Karı kocanın ömrü sürekli barış içinde geçti.

ئەر - خوتۇنىنىڭ ئۆمرى داۋاملىق ھالدا ئىناقلىقتا ئۆتتى.

barışçı — تىنچلىقپەرۋەر

3. beyaz — ئاق

beyaz köpek — ئاق ئىت

beyaz bayrak çekmek — ئاق بايراق چىقارماق

beyaze çekmek — ئاققا كۆچۈرمەك

beyaz kuvvet — سۇ كۈچى

beyaz perde — كىنو ئېكرانى

beyazlanmak=beyazlaşmak — ئاقارماق

4. binmek — مىنمەك؛ ئولتۇرماق (چۈشمەك)

Attan inip eşeğe bindi.

ئاتتىن چۈشۈپ ئېشەككە مىندى.

vapura (trene) binmek

پاراخوتقا (پويىزغا) چۈشمەك

bindiği dalı kesmek

ئۆزى ئولتۇرغان شاخنى كەسمەك

5. cep يانچۇق

ceket cebi چاپاننىڭ يانچۇقى

yan cep يان يانچۇق

cep saatı يانچۇق سائىتى

6. Cumartesi شەنبە

7. Çamaşır كىيىم

Çamaşırlarını bavula yerleştirdin mi?

كىيىملەرنى چامادانغا سالدىڭمۇ؟

Çamaşırları yıkadın mı? كىرلارنى يۇدۇڭمۇ؟

Çamaşır değiştirmek كىيىم يەڭگۈشلىمەك

Çamaşır dolabı كىيىم ئىشكاپى

Çamaşır makınesi كىرئالغۇ

Çamaşır suyu يۇندى (كىر سۈيى)

Çamaşırcı كىر يۇغۇچى

Çamaşırhane كىرخانا

8. Çekmek تارتماق، ھەيدىمەك؛ سۈمۈرمەك؛ ئالماق،سۇغارماق

adamı bir yana çekmek

ئادەمنى بىر يانغا تارتماق

araba çekmek ھارۋا ھەيدىمەك

dumanı içine çekmek ئىسنى سۈمۈرمەك

parayı bankadan çekmek

پۇلنى بانكىدىن ئالماق

taş çekmek تاش توشۇماق

tabanca çekmek تاپانچا سۇغۇرماق

Sesi diktatımı sekti. ئاۋازى دىققىتىمنى تارتتى.

Oğlan dayıya kız halaya çeker.

ئوغۇل تاغىسىنى، قىز ھاممىسىنى تارتىدۇ.

Bu yol iki saat çeker.

بۇ يول ئىككى سائەت داۋام قىلار.

Kumaş yıkanınca çektı.

كىر يۇيۇلۇپ كىرىشىپ كەتتى.

Bir kat boya çektim. بىر قەۋەت سىر بەردىم.

9. elma suyu — ئالما سۈيى

10. el sallamak — قول پۇلاڭلاتماق

11. göl — كۆل

12. gümüş — كۈمۈش

gümüşi — كۈمۈش رەڭ

13. ilerlemek.

ئىلگىرىلىمەك؛ ئۆسمەك؛ ئۇزارماق؛ يامانلاشماق.

Üş adım ilerledi. ئۈچ قەدەم ئىلگىرىلىدى.

İlerlemiş, müdür olmus. ئۆسۈپ مۇدىر بولۇپتۇ.

Ordu güneye doğru ilerliyor.

قىسىملار جەنۇبقا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە.

Gece epeyce ilerledi. كېچە خېلىلا ئۇزاردى.

Hastalığı günden güne ilerledi.

كېسەلى كۈندىن كۈنگە يامانلاشتى.

14. istasyon (فرانسۇزچە) — ئىستانسا، پونكىت

demir yolu istasyonu — تۆمۈريول ئىستانسىسى

meteroloji istasyonu — ھاۋارايى ئىستانسىسى

15. kapak — قاپقاق، تۇۋاق

tencere kapağı — كورىنىڭ تۇۋىقى

sandık kapağı — ساندۇقنىڭ ئاغزى

kitap kapağı كىتاب تېشى

16· kaşık قوشۇق

Çay kaşigı چاي قوشۇقى

tahtakaslk ياغاچ قوشۇق

kaşık atmak تېز تېز يېمەك

kaşıkçı قوشۇق ياسىغۇچى ۋە ساتقۇچى

kaşıklamak قوشۇق بىلەن يېمەك

kaşıksı قوشۇقسىمان

17· köprü كۆۋرۈك

asma köprü ئاسما كۆۋرۈك

18· öte نېرىسى، باشقا

dağın ötesi تاغنىڭ نېرىسى

derenin öte kıyisı دەريانىڭ نېرىقى قىرغىقى

19· sandal (ئەرەبچە) سەندەل (دەرەخ)؛ قېيىق؛ سەندەل (ئاياغ كىيىمنىڭ بىر خىلى)

20· tepsi پەتنۇس

21· toz şekeri قۇم شېكەر

22· tüy تۈك، يۇڭ

deve tüyü تۆگە يۇڭى

tüy atmak تۈيلىمەك (تۈك تاشلىماق)

tüy değiştirmek تۈك تاشلىماق

tüy gibi بەك يېنىك

tüy kalem موي قەلەم

23· kenar بوي، قىرغاق

24· yıkamak يۇماق

2. Tekst

Göl Kenarında

Veli'nin köyü bir göl kenarındaydı. Veli'nin babasının bir sandalı vardı. Bugün babası Veliyi sandala bindirdi. Babası kürekleri çekti, sandal suda ilerlemeye başladı. Veli çok sevindi. O durmadan gülüyordu.

Velinin annesi, az ötede, gölün kenarında çamaşır yıkıyordu. Suna, ona yardım ediyordu.

Veli, sandaldan onlara baktı, el salladı. Sandal, uzaklaragitti, görünmez oldu.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verın

1. Veli ne yaptı?
2. Velinin annesi neyapıyordu?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyun

Pekin istasyonu büyükmübür?
Evde toz şekeri varmı?
Cumartesi günü Barış sinemasına gideceğiz?

Kibrit kutusunda kibrit yok.

Bu küçük cep defteri benimdir.

Bu kedinin tüyü beyazdır.

Ahmet bana bir gümüş kaşık veriyor.

Şu tahta köprüden kim geçecek?

Bayangül bir kahve tepsisi satınalacak.

Bu adamın dört taksisi var.

Bu elma suyunu içecekmisiniz?

Saatın kapağı açıktır.

5. Gramer

سۈپەت توغرىسىدا — نىسپىي سۈپەت

نىسپىي سۈپەت ئىسىملارغا تۆۋەندىكى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. ① lı، li، lu، lü قوشۇمچىلىرى بىلەن بىرەر خۇسۇسىيەتنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

sakal + lı ساقاللىق   akıl + lı ئەقىللىك

şehir + li شەھەرلىك   kut + lu قۇتلۇق

köy + lü يېزىلىق

② sız، siz، suz، süz قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر بولۇشسىزلىقنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

tat + sız تەمسىز   silah + sız قورالسىز

şeker + siz شېكەرسىز   eğitim + siz تەربىيەسىز

tuz + suz تۇزسىز ordu + suz ئارمىيىسىز

ölçü + süz ئۆلچەمسىز tüy + süz يۇڭسىز

③ ki، kü قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر ۋاقىت ياكى ئورۇننى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

öğle + ki چۈشتىكى akşam + kı ئاخشامقى

öte + ki نېرىقى dün + kü تۈنۈگۈنكى

bugün + kü بۈگۈنكى

④ dakı، deki، takı، teki قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر ئورۇننى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

su + dakı سۇدىكى bahçemiz + deki باغچىمىزدىكى

dolap + takı ئىشكاپتىكى süt + teki سۈتتىكى

⑤ sı، si، su، sü شۇنداقلا (ı)msı، (i)msi، (u)msu، (ü)msü قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۈپەتلەر ئوخشاشلىقنى بىلدۈرىدۇ. بۇ خىل سۈپەتلەرنى ئۇيغۇرچىدا «سىمان» قوشۇمچىسى بىلەن ئىپادىلىگىلى بولىدۇ. مەسىلەن:

adam + sı ئادەمسىمان maymun + su مايمۇنسىمان

evkek + sı ئەركەكسىمان dalğa + msı دولقۇنسىمان

iğne + msi يىڭنىسىمان süt + ümsü سۈتسىمان

ON ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. ağaç — دەرەخ، تاختا، تاختاي، ياغاچ

ağaç tekne — تەڭنە

ağaçın altında oturmak

دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇرماق

ağaç kazık — ياغاچ قوزۇق

ağaç kömürü — ياغاچ كۆمۈرى

ağaç kütüğü — دەرەخ كۆتىكى

Ağaç ne kadar uzasa göğe ermez.

دەرەخ ھەرقانچە ئۆسسىمۇ ئاسمانغا يېتەلمەيدۇ.

ağaççılık — ئورمانچىلىق

ağaçlık — دەرەخلىك، ئورمانلىق

2. alış veriş — ئېلىم - سېتىم؛ سودا - سېتىق؛ مۇناسىۋەت

alış verişi kesmek — ئالاقىنى ئۈزمەك

alış veriş etmek

سودا قىلماق؛ مۇناسىۋەت ئورناتماق

alış veriş yapmak — سېتىۋالماق

Son günlerde alış veriş çok durgun.

كېيىنكى كۈنلەردە بازار ناھايىتى كاسات.

Benim seninle hiç bir alış verişim yok.
مېنىڭ سەن بىلەن ھېچبىر ئالدى - بەرگىم يوق.

3· arı ھەسەل ھەرىسى، ھەرە، بوغۇن

bal arısı ھەسەل ھەرىسى

arının yuvasına kazık sokmak
ھەرىنىڭ ئۇۋىسىغا قوزۇق تىقماق

Arı bal alacak çiçeği bilir.
ھەرە ھەسەل چىقىدىغان گۈلنى بىلىدۇ.

arı gibi بەك تىرىشچان

arıcı ھەسەل ھەرىسى باققۇچى

4· bahar ئەتىياز؛ باھار؛ گۈل ۋە يوپۇرماق

Bahçelerde bahar açmış.
باغچىلاردا گۈللەر ئېچىلىپتۇ.

ömrün baharı ھايات باھارى

baharlanmak
ئەتىياز كەلمەك، ھاۋا ئىسسىشقا باشلىماق

5· başarı مۇۋەپپەقىيەت

başarıcı ئىشنى نەتىجىگە ئېرىشتۈرگۈچى

başarılı مۇۋەپپەقىيەتلىك

6· böcek ھاشارات؛ قۇرت

böcek çıkarmak يىپەك قۇرتى باقماق

böceklenmek ھاشارات (قۇرت) پەيدا بولماق

7· desen رەسىم؛ سۈرەت؛ كۆرۈنۈش؛ نۇسخا

mürekkepli kalemle yapılmış desen
سىياھ قەلەم بىلەن سىزىلغان رەسىم

desenli رەسىملىك

8· doğum günü تۇغۇلغان كۈن

9. duyurmak تۇيدۇرماق، ھېس قىلدۇرماق، سەزدۈرمەك

Sōyledim ama, ağır işittiği isin duyuramadım.

سۆزلىدىم، ئەمما قۇلىقى ئېغىر بولغانلىقى ئۈچۈن ئاڭلىتالمىدىم.

Bu haber sizde kalsın, kimseye duyurmayın.

بۇ خەۋەرنى ئۆزىڭىزلا بىلىڭ، باشقىلار تۇيمىسۇن.

10. çay takımı چاي داستىخىنىدا ئىشلىتىدىغان سايمانلار

11. erik ئۆرۈك

erik ağacı ئۆرۈك دەرىخى

erik reçeli ئۆرۈك مۇرابباسى

eriksi ئۆرۈكسىمان

12. fiyat باھا

fiyat biçmek باھا توختاتماق

fiyat indirimi باھانى چۈشۈرمەك

fiyat kırmak باھانى چۈشۈرمەك

fiyat kontrolu باھانى تىزگىنلىمەك

fiyat politikası باھا سىياسىتى

13. gōz كۆز

iğnenin gōzū يىڭنىنىڭ كۆزى

gōz açamamak ۋاقىت (پۇرسەت) تاپالماسلىق

gōz atmak كۆز يۈگۈرتمەك، نەزەر تاشلىماق

gōz kulak olmak كۆز - قۇلاق بولماق

gōz ōnünde tutmak كۆز ئالدىدا تۇتماق

gōz yummak كۆز يۇمماق (ئىنكار قىلماق)

gōzü açılmak كۆزى ئېچىلماق

gōz bağlamak كۆز باغلىماق

gōz boyamak ئالدىماق، كۆز بويىماق

14· hediye — ھەدىيە، سوۋغا

hediye etmek — (سوۋغا) ھەدىيە قىلماق

hediyelik — سوۋغاتلىق

15· kelebek — كېپىنەك

16· koku — پۇراق، ھىد، بۇي

güzel koku — ياخشى پۇراق، خۇش پۇراق

pis koku — بەدبۇي، سەت پۇراق

koku sürünmek — ئەتىر چاچماق

kokuşmak — پۇراپ قالماق

kokutmak — پۇراق چىقارتماق

17· lira — تۈركىيە، ئىتالىيە پۇللىرىنىڭ بىرلىكى، لىرا

18· önce — ئاۋۋال؛ دەسلەپ؛ بۇرۇن

önce o söyledi — ئاۋۋال ئۇ سۆزلىدى

bir yıl önce — بىر يىل ئاۋۋال

Senden önce geldi. — سەندىن بۇرۇن كەلدى.

O evden önceki evler — بۇ ئۆيدىن بۇرۇنقى ئۆيلەر

19· pazarlık — سودا ـ سېتىق

20· piknik takımı — دالا تاماقى سايمانلىرى

piknik — دالا تاماقى

piknik yapmak — دالىدا تاماق يېمەك

21· süslemek — بېزىمەك، زىننەتلىمەك

süs — بېزەك، زىننەت، گىرىم، پەرداز

süse çok düşkün — پەردازغا بەك ئامراق

süslü — بېزەلگەن بەردازلانغان

süslü bir kadın — پەردازلانغان بىر ئايال

22· şey — نەرسە، شەيئى، جىسىم

	Taş katı bir şeydir	تاش قاتتىق جىسىمدۇر
23.	tabak	لېگەن، تاۋاق
	yemek tabağı	تاماق لېگىنى
24.	türkü	قوشاق
25.	vazo	ۋازا
	gül vazosu	گۈل قاچىسى
26.	cici	چىرايلىق
27.	kendi	ئۆز، ئۆزى
28.	yeşermek	يېشىللاشماق؛ يوپۇرماق چىقارماق

2. Tekst

Bahar Geldi

Önce ağaçlar yeşerdi. Erik ağacı beyaz çiçeklerle süslendi. Cici kuşlar cik, cik diye öttüler. Herşey baharın geldiğini duyurdu.

Bir arı vız, vız diye uçtu. Çiçeklere kondu:

— Gözünüz aydın, bahar geldi, dedi.

Çicekler arıya:

— Al. en güzel kokularımız senin olsun, dediler.

Böcekler, kelebekler uçtular. Bahar geldi. bahar geldi, dediler. Kendi dillerince türkü söylediler.

3. **Aşağıdaki sorulara cevap verin:**

1. Arı çiçeklere ne dedi?
2. Çiçekler arıya ne dedi?

4. Diyalog

— Sinemaya gidiyorum, ya siz nereye?
— Ben alış verişe gidiyorum.
— Ne satınalmak istiyorsunuz?
— Hediye satınalmak istiyorum.
— Doğum günü hediyesimi?
— Evet, doğum günü hediyesi.
— Ne gibi bir şey almak istiyorsunuz?
— Hem güzel, hemde ucuz bir şey.
— Nasıl bır şey?
— Bir çaytakımı veya piknik takımı.
— Çok iyi. başarılar.
— Teşekkür ederim; allaha ısmarladık.

— Buyrun efendim, ne istiyorsunuz?
— Bir dostum için hediye almak istiyorum.
— Ne gibi bir şey? gümüş bir vazomu?

— Hayır, başka ne var?

— Gümüş tabaklarımız çok güzeldir.

— Şu pembe desenli takım nasıl?

— Güzel!

— Fiatı nedir?

— Bin lira.

— Biraz pahalı değilmi? son fiatı nedir?

— Hayır, olmıyor.

ON DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. ayak ئاياغ، پۇت
   iskemlenin ayağı kırık ئورۇندۇقنىڭ پۇتى سۇنۇق.
   ayakları yere değmemek پۇت پۇتىغا تەگمەسلىك
   ayak basacak yer olmamak
   پۇت قويغۇدەك يەر بولماسلىق
   ayak basmamak ئاياغ باسماسلىق
   ayak kirasi تاپان ھەققى
2. kadar قەدەر؛ ئوخشاش، -دەك/ -تەك
3. bakır مىس
   bakır tancere مىس كورا
   bakır akça (para) مىس پۇل
   bakır çağı kültürü مىس دەۋرى مەدەنىيىتى
   bakırcı مىسكەر
4. bol جىق، نۇرغۇن، مول
   bol yiyecek مول يېمەكلىك
   bol ağız گېپى تولا، كۆپ سۆزلەيدىغان
5. büyükler چوڭلار، ئۇلۇغلار
6. çelik پولات

çelik dolap — پولات ئىشكاپ (ساندۇق)

çelik başlık — دوبۇلغا (پولات بۆك)

çelik kalem — پولات قەلەم

7. dayanaklı — چىدامىلىق

dayanaklı bir kumaş — چىدامىلىق رەخت

8. daha — تېخىچە، تېخى، يەنە، باشقا، تېخىمۇ

Daha kimse gelmedi — باشقا بىرى كەلمىدى.

Daha bir saat olmadı — تېخى بىر سائەت بولمىدى.

Oraya daha bir git — ئۇيەرگە يەنە بىر قېتىم بارغىن.

9. demir — تۆمۈر

demir parmaklık — تۆمۈر رېشاتكىلىق

demir kapı — تۆمۈر دەرۋازا

Demir tavında dövülür — تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق.

demirci — تۆمۈرچى

demirci körüğü — تۆمۈرچى كۆرىكى (شامالچىسى)

demircilik — تۆمۈرچىلىك

10. derin — تېرەن، چوڭقۇر

derin bir kuyu — تېرەن قۇدۇق

derin incelemeler — چوڭقۇر (ئىنچىكە) تەتقىقات

derinleşmek — چوڭقۇرلاشماق

derinlik — چوڭقۇرلۇق

11. eşya — نەرسە - كېرەك، ئەشيا

Eşyayı bugün taşıyacağız — نەرسە - كېرەكلەرنى بۈگۈن توشۇيمىز.

eşya vagonu — يۈك ۋاگونى

12. fena — يامان، ناچار، ئارتۇقچە (ناھايىتى)

fena huy — يامان خۇي

fena adam — ناچار ئادەم

Fena yoruldum. — ناھايىتى ھاردىم.

fena gözle bakmak — يامان كۆز بىلەن قارىماق

Bu lokantanın yemekleri fanalaştı.

بۇ ئاشخانىنىڭ تاماقلىرى ناچارلاشتى.

Bugün kendimde bir fenalık duyuyorum.

بۈگۈن ئۆزۈمدە بىر كەيپسىزلىك ھېس قىلىۋاتىمەن.

fanalık etmek — يامانلىق قىلماق

13. hafif — يېنىك، يەڭگىل

hafif bir iş — يېنىك ئىش

hafif bir baş ağrısı — يېنىك باش ئاغرىقى

hafif sigara (içki) — بوش تاماكا (ھاراق)

hafif ceza — يېنىك جازا

hafif giyinmek — يۇققا كىيىنمەك

hafifleşmek — يەڭگىللەشمەك

hafiflik — يەڭگىللىك

14. havalanmak — ھاۋا ئالماشتۇرماق؛ ئۇچماق، لەپىلدىمەك

Ev bugün havalanmalı.

بۈگۈن ئۆينىڭ ھاۋاسى ئالماشتۇرۇلۇشى لازىم.

uçak havalandı. — ئايروپىلان ئۇچتى.

Bayrak havalanıyor. — بايراق لەپىلدەۋاتىدۇ.

15. kaldırmak — كۆتۈرمەك، يۆتكىمەك

Sandığı oradan kaldırın.

ساندۇقنى ئۇ يەردىن يۆتكىۋېتىڭ.

Ben bu lakırdıları kaldıramam.

مەن بۇ قۇرۇق گەپلەرنى كۆتۈرەلمەيمەن.

16. karanlık — قاراڭغۇ

karanlıkta çalışılmaz.

قاراڭغۇدا ئىشلىگىلى بولمايدۇ.

karanlık oda　قاراڭغۇ ئۆي

karanlık basmak　قاراڭغۇ چۈشمەك

17. kır　دالا

kır gezisi　دالا ساياھىتى

18. köşe　بۇرجەك، بۇلۇڭ، گىرۋەك

mendilin köşesi　قول ياغلىقنىڭ گىرۋىكى

dört köşeli bir direk　تۆت بۇرجەكلىك تىرەك

bir köşeye çekilmek　بىر بۇلۇڭغا چېكىنمەك

yurdun her bir köşesi　يۇرتنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ-پۇچقىقى

19. mutlu　بەختىيار، بەختلىك

Bugünleri göreler ne mutlu!

بۈگۈنلەرنى كۆرگەنلەر نېمىدېگەن بەختىيار!

mutluluk　سائادەت، بەخت

20. niçin　نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن

Buraya niçin geldiniz?

بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭىز؟

İnsan niçin çalışır? yalnız para kazanmakiçinmi?

ئادەم نېمە ئۈچۈن ئىشلەيدۇ؟ يالغۇز پۇل تېپىش ئۈچۈنمۇ؟

21. pazar　بازار؛ يەكشەنبە

tavuk pazarı　توخۇ بازىرى

saman pazarı　سامان بازىرى

pazar pazarı　يەكشەنبە بازىرى

pazara çıkarmak　بازارغا چىقارماق

pazar kesmek　باھا توختاتماق

22. sert — قاتتىق

keçi eti sert olur. ئۆچكە گۆشى قاتتىق بولىدۇ.

sert elma — قاتتىق ئالما

sertleşmek — قاتماق، قاتتىقلاشماق

23. sevimli — سۆيۈملۈك، شېرىن

sevimli bir çocuk — سۆيۈملۈك بالا

24. son bahar — كۈز

25. temiz — پاكىز، ساپ، تازا، پاك

temiz hava — ساپ هاۋا

temiz natak — پاكىز ئورۇن

temiz hayat — پاك هايات

temiz giyinmek — پاكىز كىيىنمەك

temizlemek — تازىلىماق، پاكىزلىماق

Bu otelin temizliği çok iyi.

بۇ مېھمانخانىنىڭ تازىلىقى ئاھايىتى ياخشى.

çocukları temizliğe alıştırmalı.

باللارنى تازىلىققا ئادەتلەندۈرۈش لازىم.

26. yaramaz — ئىشقا يارىمايدىغان، گەپ ئاڭلىمايدىغان؛ بەڭباش

yaramaz çocuk — بەڭباش بالا

yaramazlık — بەڭباشلىق

yaramazlık etmek — بەڭباشلىق (ئەدەبسىزلىك) قىلماق

27. yararlı — پايدىلىق

yarar — مەنپەئەت، پايدا

Bu kitabın hiç bir yararı yok.

بۇ كىتابنىڭ هېچ پايدىسى يوق.

yararlanmak — پايدىلانماق

28. zengin — باي

zengin bir dil — باي تىل

zenginin horozu bile yumurtlar.

باينىڭ خورىزىمۇ تۇخۇم تۇغىدۇ.

zenginleşmek — باي بولماق، بېيىماق

zenginlik — بايلىق

2. Tekst

Temiz Hava

Bir gün, Murat, arkadaşlarına şunları anlattı:

— Her sabah, erken uyanırım. Ellerimi,yüzümü, ayaklarımı bol suyla yıkarım. Derin derin nefes alırım.

Her sabah, annem, odaların pencerelerini açar. odalar havalandırır.

Teneffüslerde sınıfımızın pencerelerini acarız. sınıfımızı havalandıvıvız.

pazar gonleri kıra gideriz. Temiz hava negüzeldir!

3. Aşağıdaki sorulara cavap verin:

1. Murat sabahları ne yapıyor?
2. Kırlara gitmek niçin yararlıdır?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyunuz:

Babası kadar zengin.

Tüy kadar hafıf

O benden daha mutludur.

Gümüş bakırdan daha az dayanaklıdır.

Çocuklar büyüklerden daha erken yatıyorlar.

Bayangül ablasındah daha güzeldir.

çelik demirden serttir.

ilk bahar son bahardan daha güzeldir.

Evin en karanlık köşesinde oturuyor.

Eşyaların en pahalısı bumudur?

işin en fenası, hastayım. gitmiyeceğim.

Bu çocuk öğrencilerin en yaramazıdır.

Hayvanların en akıllısı maymundur.

5. Gramer

تۈرك تىلىدىكى پېئىل

تۈرك تىلدا پېئىل ئىككى ئۇسۇل بىلەن، يەنى سىنتېتىك يول بىلەن (سۆزگە قوشۇمچە قوشۇش يولى بىلەن) ۋە ئانالىتىك يول بىلەن (سۆزگە ياردەمچى پېئىل قوشۇش يولى بىلەن) ياسىلىدۇ.

تۈرك تىلىدا بەزى پېئىللار تۈپ سۆزلەرگە ھەر خىل

قوشۇمچىلارنى ئۇلاش يولى بىلەن ياسىلىدۇ. تۈرك تىلىدىكى پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ ئاكتىپلىرىدىن تۆۋەندىكىلەرنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز:

1. la، le قوشۇمچىلىرى ئىسىم، سۈپەت ۋە ئىملىق سۆزلەرگە ئۇلىنىپ پېئىل ياسايدۇ. مەسىلەن،

baş + la	باشلا	ucuz + la	ئەرزانلا
iş + le	ئىشلە	diş + le	چىشلە

2. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرگە r قوشۇمچىسى، ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرگە يەنى نەرسىلەرنىڭ رەڭگىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەرگە ar، er قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن،

kız + ar + mak قىزارماق kara + r + mak قارايماق

3. ئىسىم ۋە قىسمەن سۈپەتلەرگە a، e قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yaş + a + mak ياشىماق san + a + mak سانىماق

boç + a + mak بوشىماق

4. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە l قوشۇمچىسى، ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە al، el قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

diri + l + mek تىرىلمەك az + al + mak ئازايتماق

düz + el + mek تۈزەلمەك

5. ır، ir، ur، ür ياكى ıl، il، ul، ül ئۇلانمىلىرى ئۇلانغان ئىملىق سۆزلەرگە da، de قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

çatır çatır غىچىر - غىچىر

çatır + da + mak غىچىرلىماق

gürül gürül گۈر - گۈر

görül + de + mek گۆرۈلدىمەك

6. ık، ik، uk، ük قوشۇمچىلىرىنىڭ بىر قىسىم ئىسىم ۋە سۈپەتلەرگە قوشۇلۇشىدىن پېئىل ياسىلىدۇ. مەسىلەن،

bir + ik + mek بىرىكمەك açık + ık + mak ئاچماق قورساق

geç + ik + mek كېچىكمەك

7. sa، se، sı، si، su، sü قوشۇمچىلىرى ئارزۇ - تىلەك ۋە ئەسلەش مەنىلىرىدىكى پېئىللارنى ياسايدۇ. مەسىلەن:

tütün + se + mek خۇمارى تۇتماق su + sa + mak ئۇسسىماق

ئەسكەرتىش: بەزى ۋاقىتلاردا sa، sı قوشۇمچىلىرى san، sın بولۇپمۇ كېلىدۇ. مەسىلەن:

çok + san + mak
çok + sın + mak ئارتۇق دەپ بىلمەك

ياردەمچى پېئىللار سۆزلەرگە ئۇلىنىپ قوشما پېئىل ھاسىل قىلىدۇ. قوشما پېئىللارنىڭ ئىملاسىغا كەلسەك، بىر بوغۇملۇق سۆزلەر بىلەن ياردەمچى پېئىللار قوشۇپ يېزىلىدۇ. مەسىلەن: aff + etmek (ئەپۇ قىلماق) دېگەندەك. كۆپ سۆزلەر ئايرىم يېزىلىدۇ. ياسالما پېئىللار تۈرلەنگەندە ئاساسىي پېئىل تۈرلەنمەي، ياردەمچى پېئىللارلا تۈرلىنىدۇ.

كۆپرەك قوللىنىدىغان ياردەمچى پېئىللار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت.

1. etmek (قىلماق) بۇ ياردەمچى پېئىل تۈركچىدە مۇستەقىل قوللىنىلمايدۇ.

teşekkür etmek	تەشەككۈر بىلدۈرمەك
ümit etmek	ئۈمىد قىلماق
yarış etmek	مۇسابىقىلەشمەك

2. eylemek بۇ etmek دېگەن ياردەمچى پېئىل بىلەن مەنىداش بولۇپ، رەسمىي ئۇسلۇبلاردا قوللىنىلىدۇ.

مەسلەن:

teşekkür eylemek تەشەككۈر ئېيتماق

yardım eylemek ياردەم قىلماق

3. buyurmak ياردەمچى پېئىلى بولسا سىپايىلىقنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ. مەسلەن:

kabul buyurmak قوبۇل قىلماق

ziyaret buyurmak زىيارەت قىلماق

4. kılmak ۋە kılınmak ياردەمچى پېئىللىرى خەت - ئالاقە ئىشلىرىدا قوللىنىلىدۇ. مەسلەن:

namaz kılmak ناماز ئوقۇماق (ئۆتۈنمەك)

takdım kılınmak تەقدىم قىلىنماق

5. olmak

memnun olmak خۇشال بولماق

koyu olmak قويۇقلاشماق

6. görmek

iş görmek ئىشلىمەك

tahsil görmek بىلىم ئالماق

7. vermek

cevap vermek جاۋاب بەرمەك

karar vermek قارار قىلماق

8. çekmek

el çekmek قول تارتماق

ziyafet çekmek زىياپەت بەرمەك

9. sürmek

el sürmek قول تەگكۈزمەك

safa sürmek كەيپ - ساپا سۈرمەك

10· gelmek

غالىپ كەلمەك galip gelmek

لازىم بولماق lazım gelmek

11· bulmak

شىپا بولماق şifa bulmak

ۋۇجۇدقا چىقماق vücut bulmak

بەزىدە ياردەمچى پېئىل قوشۇلىدىغان ئاساسىي سۆزلەر كىشىلەر بىلەن تۈرلىنىپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

ئەسكە كەلتۈرمەك akla getirmek

ئىزغا چۈشمەك yola gelmek

ساياھەتتە بولماق gezide bulunmak

ON BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bardak — ئىستاكان، جام
   bir bardak suda fırtına çıkarmak — يوق يەردىن تۈك ئۈندۈرمەك
2. budala — ئەخمەق، ئەقىلسىز
   budalaca — ئەخمەقلەرچە
   budalaşmak — ئەخمەقلەشمەك
   budalalik — ئەخمەقلىك، ئەقىلسىزلىك
3. cam — ئەينەك
   pencere camı — دېرىزە ئەينىكى
   cam dolap — ئەينەك ئىشكاپ
   cam kırığı — ئەينەك سۇنۇقى
4. değnek — هاسا
   değnekli — هاسىلىق
5. dün — تۈنۈگۈن
   dünkü — تۈنۈگۈنكى
6. eczane = eczahane — دورىخانا
7. fincan — چاي ۋە قەھۋە ئىچىدىغان قاچا
8. iyileşmek — ياخشى بولۇپ قالماق، تۈزەلمەك

Hava iyileşti. هاۋا ياخشى بولۇپ قالدى.
Hasta iyileşti كېسەل تۈزۈلۈپ قالدى.

9. kesilmek كېسىلمەك، بوغۇزلانماق، هالسىزلانماق، توختىماق
Ağaç kesildi دەرەخ كېسىلدى.
Koyun kesidi. قوي بوغۇزلاندى.
Koşuculardan biri kesildi.
يۈگۈرگۈچىلەردىن بىرى هالسىن كەتتى.
Sūt kesildi. سۈت يېرىپ قالدى.
Rūzgar kesildi. شامال توختىدى.

10. kız kardeş سىڭىل

11. mum شاخ، موم

12. rahatçe جاپا تارتمايلا، ئوڭايلا

13. ilaç دورا؛ چارە، ئىلاج، ئامال

14. sarmak ئورىماق، قورشىۋالماق، يۆگىمەك
Ordu dūşmanı sardı.
قوشۇن دۈشمەننى قورشىۋالدى.
ipliği sarmak يىپنى ئورىماق
sigara sarmak تاماكا ئورىماق
kıtabı kağıda sarmak كىتابنى قەغەزگە ئورىماق

15. silmek سۈرتمەك، ئۆچۈرمەك
gōz yaşını silmek كۆز يېشىنى سۈرتمەك
cam(tahta) silmek ئەينەكنى (تاختاينى) سۈرتمەك
Defterden adını sılmeş
دەپتەردىن ئىسمىنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ

16. zeki زېرەك، ئەقىللىك

17. zor مەجبۇرىيەت؛ تەس؛ غەرەز
Oraya gitmek zorunda idim.

ئۇ يەرگە كېتىشكە مەجبۇر ئىدىم.

	Zorun ne?	غەرىزىڭ نېمە؟
18.	sürmek	سۈرمەك
19.	çabucak	تېز، دەرھال، چاپسان
20.	doğru	توغرا، دۇرۇس
21.	vurmak	ئۇرماق، چەكمەك؛ ئاتماق
22.	asker	ئەسكەر، ھەربىي
23.	uzun	ئۇزۇن
24.	fakat	ئەمما، لېكىن
25.	güçsüz	كۈچسىز، ئاجىز
26.	soğuk	سوغۇق
27.	terbiyeli	تەربىيە كۆرگەن، ئوقۇغان

2. Tekst

Geçmiş Olsun

Orhan yerde güzel renkli bir cam buldu. Ahmet, bu camı Orhandan almak istedi. ikisinin de eli kesildi.

Annesi, Orhan'ın elini kaynamış su ile sildi. ilaç sürdü.

Ahmet, yakındaki eczaneye gitti. Eczacı, onun elini temizledi, sardı. Ona:

— Geçmiş olsun, dedi.

ikkisinin de eli çabucak iyileşti.

3. Aşağıdakı sorulara cevap verin

1. Orhan'ın ve Ahmetin elleri niçin kesildi?
2. Çocukların elleri niçin çabucak iyileşti?

4. **Aşağıdaki cümleleri okuyun:**

Sizce bu iş zor mudur?
Bence bu doğru değildir.
Kız kardeşim kapıyı hafifçe vuruyor.
O iskemlede rahatçe oturuyor.
Küçük çocuklar askerce yürüyorlar
Bana daha temiz bir tabak veriniz.
Bu mum uzundur. ama şu değnek daha uzundur.
Şu çocuk güçsüzdür. fakat arkadaşından daha zikidir.
Bugün dünden soğuktur.
Şu bardak küçüktür, ama şu fincan daha da küçüktür.
Bu budala çocuk, şu zeki çocuktan daha terbiyelidir.

ON ALTINCI DERS

1.Kelimeler

1. baraj — توسما، توغان
2. bıyık — بۇرۇت
   bıyıklanmak — بۇرۇت چىقارماق
   bıyıklı — بۇرۇتلۇق
   bıyıksız — بۇرۇتسىز
3. bomboş — قۇپقۇرۇق
4. çirkin — سەت، يامان
   çirkin ses — سەت ئاۋاز
   çirkin kiz — سەت قىز
   çirkin huy — سەت خۇي
   çirkin söz — سەت گەپ
   çirkinlik — يامانلىق
   çirkinleşmek — سەتلەشمەك، يامانلاشماق
5. dolaşmak
   كەزمەك، ئايلانماق، ساياھەت قىلماق؛ چىگىشلەنمەك
   sokaklarda dolaşmak — كوچىدا ئايلانماق
   denizlerde dolaşmak — دېڭىزدا ساياھەت قىلماق
   iplikler dolaşmiş, açılmıyor.

يىپ چىگىشلىشىپ قاپتۇ، يېشىلمەيۋاتىدۇ.

6. budak — كالپۇك، لەۋ

7. er — ئەر، يىگىت، قەھرىمان

Eri eskere gitti — ئېرى ئەسكەرلىككە كەتتى

er oğlu — قەھرىمان، باتۇر

8. hala — هامما (دادىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى)

9. hemşire — سىڭىل؛ سېسترا

hemşirelik — سىڭىللىق، سېسترالىق

hemşirezade — سىڭىلىنىڭ بالىلىرى

10. kızılay — قىزىل كرېست

11. kolay — ئاسان، ئوڭاي، قولاي

Yeni harflerin ögrenilmesi, eskisinden kolaydır.

يېڭى يېزىقنى ئۆگىنىش، كونا يېزىقتا قارىغاندا ئاسان.

kolayca — ئوڭايلىقچە، ئاسانلىقچە

kolay kolay — ئاسان

kolaylaşmak — ئاسانلاشماق

kolaylaştırmak — ئاسانلاشتۇرماق

kolaylık — ئاسانلىق

kolaylıkla — ئاسانلىق بىلەن، ئوڭايلا

12. komutan — قوماندان

takım komutanı — پەيجاڭ

tümen komutanı — شىنجاڭ، دىۋىزىيە باشلىقى

13. lokanta — ئاشپۇزۇل، رېستوران

lokanta vogonu — تاماق ۋاگونى

lokaotacı — رېستوران ئاچقۇچى

14· masmavı كۆپكۆك
15· mezarlık قەبرىستان، مازار
Salgın şehri mezarlığa çevirdi.
يۇقۇملۇق كېسەل شەھەرنى قەبرىستانلىققا ئايلاندۇردى.
16· mosmor قېنىق پوررەڭ
Mosmor bir şapka almiş·
قېنىق پوررەڭ بىر قالپاق ئاپتۇ.
Soğuktan yüzü mosmor olmuş·
سوغۇقتىن يۈزى كۆكىرىپ كېتىپتۇ.
17· muhtar يېزا ياكى مەھەللە باشلىقى
mahalla muhtarı مەھەللە باشلىقى
köy muhtari يېزا باشلىقى
18· olay ھادىسە
olay çıkarmak ھادىسە چىقارماق
19· piyes سەھنە ئەسىرى
20· sapsarı olmak ساپسېرىق؛ سۇنۇق (يۈزى)
sapsarı يۈزى سارغىيىپ كەتمەك
21· serri ئارچا
22· sıra قاتار، رەت، سەپ؛ نۆۋەت، قۇر؛ ئەسنا
bir sıra dükkan قاتار - قاتار دۇكان
Sırayı bozmayın. رەتنى (قاتارنى) بۇزماڭ.
boy sırasıyla بوي رېتى بىلەن
Bize daha sıra gelmedi,
بىزگە تېخى نۆۋەت كەلمىدى.
O sırada biz gelmiştik.
شۇ ئەسنادا بىز كەلگەنىدۇق.
Bir kaç sıra yazı yazdı.

بىر قانىچە قۇر خەت يازدى.

23· sipsivri بەك ئۇچلۇق

24· siyah قارا

Karga siyahtır. قاغا قارىدۇر.

siyah ekmek قارا نان

siyaha boyamak قارىغا بويىماق

siyahi نېگىرلار

25· son كېيىنكى، ئاخىرقى، نەتىجە

son zamanlar كېيىنكى چاغلار

son dünya savaşı كېيىنكى دۇنيا ئۇرۇشى

son vagon ئاخىرقى ۋاگون

kışın sonu قىشنىڭ ئاخىرى

Sona kalan dona kalır

كېيىنگە قالغان سوغۇققا قالىدۇ

sona ermek ئاخىرلاشماق

sonunu düşünmek ئاخىرىنى ئويلىماق

26· tahta تاختا

çam tahtası قارىغاي تاختىسى

tahta perde ياغاچ پەردە

kara tahta قارا تاختاي (دوسكا)

27· torbâ خالتا (يىپ ياكى يۇڭدىن توقۇلغان)

torbalamak خالتىغا قاچىلىماق

28· tüfek مىلتىق

tüfek atmak مىلتىق ئاتماق

tüfekşi

مىلتىق ياسىغۇچى (رېمونت قىلغۇچى) ياكى ساتقۇچى

29· upuzun ناھايىتى ئۇزۇن

Upuzun yatıyor — سۇنايلىنىپ يېتىۋاتىدۇ.
yemyeşil — ياپيېشىل
yemyeşil bir ova — ياپيېشىل ۋارى

2. Tekst

Küçük Ali

Murat halasına bir mektup yazdı.

Halacağım,

23 Nisan akşamı okulda piyes oynadık.

Piyeste ben Küçük Ali oldum. Süleyman komutau oldn, Hasan. köy muhtarı oldu. Hüseyin ismail de düşman eri oldular. Hepimize sıyah bıyıklar taktılar. Tahtadan tüfeklerimiz vardı. Piyeste düşmanları yendik. Ben yaralandım. Kızılayın hemşireleri yaramı sardılar. Sonra:

Küçük asker, küçük asker
Vatan senden hızmef ister

şarkısını söyledik.

3. Aşagıdaki sorulara cevap verın:

1. Pıyeste neler oldu?

2. cocuklar piyesin sonunda hangı şarkıyı

cöyledilér?

3. Murat halasına yazdığı mektupta hangı olayı anlatıyor?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Onun torba torba paraları var.
Mezarlıkta sıra sıra serviler vardi.
Hizmetçi kız çok çivkindi.
Öğretmenimiz kolay kolay dersler veriyor.
Gökte kara bulutlar dolaşıyor.
Bayangül çok selamlar gönderdi.
Barajda yeşil ağaçlar, mavı sular var.
Bayangülün kıpkırmızı dudakları var.
Odalar bomboş.
Baydemir korkudan sapsarı kesildi.
Sizin ne güzel masmavı gözleriniz var.
İlk baharda kırlar yemyeşil olacak.
Adamın elinde sipsivri bir bıçak gördüm.
Öğretmenimiz upuzun bir hikaye anlattı.

5. Gramer

1— پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا

تۈرك تىلىدىمۇ ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش پېئىلنىڭ بەش خىل دەرىجىسى بار.

1 ئاساسىي دەرىجە (ئېنىق دەرىجە)

ئاساسىي دەرىجىنىڭ ئۆزىگە خاس گرامماتىكىلىق شەكلى يوق (يەنى مەخسۇس قوشۇمچىسى يوق). ئاساسىي دەرىجىدىكى پېئىللار پېئىللارنىڭ باشقا گرامماتىكىلىق شەكىللىرى بىلەن تۈرلىنىپ كېلىدۇ.

2. ئۆملۈك دەرىجە

بۇ دەرىجە ئىش - ھەرىكەتنىڭ بىرقانچە شەخس تەرىپىدىن ئورۇندالغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا «ş» قوشۇمچىسى؛ ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا ış، iş، uş، üş قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۆملۈك دەرىجە ياسىلىدۇ

مەسىلەن:

سۆزلەشمەك — şöyle + ş + mek

يېزىشماق — yaz + ıs + mak

ئۇرۇشماق — vur + uş + mak

3. مەجبۇرىي دەرىجە

تۈرك تىلىدىكى مەجبۇرىي دەرىجە تۆۋەندىكىدەك قوشۇمچىلار بىلەن ياسىلىدۇ.

1. ئاخىرى جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا dır، dir، dur، dür قوشۇمچىلىرىنىڭ؛ جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا tır، tir، tur، tür قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن

مەجبۇرىي دەرىجە ياسىلىدۇ. مەجبۇرىي دەرىجە ئاساسەن ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللاردىن ياسىلىدۇ (بۇنىڭغا r، l بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللار كىرمەيدۇ).

بىر بوغۇملۇق ئاساسلار

bil + dir + mek	بىلدۈرمەك
al + dır + mak	ئالدۇرماق
dur + dur + mak	تۇرغۇزماق

كۆپ بوغۇملۇق ئاساسلار

inan + dır + mak	ئىشەندۈرمەك
değiş + tir + mek	تېگىشتۈرمەك

2. t قوشۇمچىسى بىلەن ياسالغان مەجبۇرىي دەرىجىلەر l، r تاۋۇشلىرى بىلەن ئاياغلاشقان كۆپ بوغۇملۇق پېئىللاردىن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

çoğal + t + mak	كۆپەيمەك
çağır + t + mak	چاقىرتماق

3. ئاخىرقى تاۋۇشى t، s، ğ، ç بىلەن ئاياغلاشقان بىر بوغۇملۇق پېئىللارغا ır، ir، ur، ür قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن مەجبۇرىي دەرىجە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

doğ + ur + mak	تۇغدۇرماق
kaç + ır + mak	قاچۇرماق
bat + ır + mak	پاتۇرماق
düş + ür + mek	چۈشۈرمەك

4. ıt، it، ut، üt قوشۇمچىلىرىنىڭ ئاز ساندىكى پېئىللارغا ئۇلىنىشى بىلەن مەجبۇرىي دەرىجە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

ak + ıt + mak	ئېقىتماق
ürk + üt + mek	ئۈركۈتمەك

ئەسكەرتىش: تۈرك تىلىدا مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىلىرى قەۋەتمۇ قەۋەت ئۇلىنىش ئەھۋالى بار. مەسىلەن:

anla + t + tır + mak	ئاڭلاتقۇزماق
dol + dur + t + mak	تولدۇرتماق
söyle + t + tir + mek	سۆزلەتكۈزمەك

ON YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. buçuk
سانلاردىن كېيىن كېلىپ «يېرىم» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

dört buçuk — تۆت يېرىم
beş buçuk — بەش يېرىم

2. dar — تار؛ قىس
dar elbise — تار كىيىم
dar sokak — تار كوچا
dar düşünce — تار چۈشەنچە
vaktımız dar — ۋاقتىمىز قىس
daralmak — تارايماق، قىسلماق
Elbise daraldı — كىيىم تارىيىپ كەتتى
daraltmak — تارايتماق

3. değişmek — ئۆزگەرمەك، يەڭگۈشلىمەك، تېگىشمەك ئالماشماق
Hava değişti. — ھاۋا ئۆزگەردى.
Okulun müdürü değişti — مەكتەپ مۇدىرى ئالماشتى
Çakılarımızı değiştirelimmi?
قەلەمتىراشلىرىمىزنى تېگىشەيلىمۇ؟
Durum değişti. — ئەھۋال ئۆزگەردى.

Onu dünyaya değişmem.
ئۇنى دۇنياغا تېگىشمەيمەن.

4· dikmek — قادىماق، تىكمەك، ئورناتماق

şamdana mum dikmek
شامدانغا شام قادىماق

fidan dikmek — كۆچەت تىكمەك

direk dikmek — موما تىكمەك

elbise dikmek — كىيىم تىكمەك

5· esmek — چىقماق (شامال)

Rüzgar esiyor. — شامال چىقىۋاتىدۇ.

6· pamuk — پاختا، كېۋەز

7· kararmak — قارايماق

8· Geceniz hayır olsun. — ياخشى چۈش كۆرۈڭ.

9· geniş — كەڭ، ئەنلىك

geniş salon — كەڭ زال

geniş kumaş — ئەنلىك (ئېنى كەڭ) رەخت

gönlü geniş — قورسقى كەڭ

genişlemek = genişlenmek — كېڭەيمەك

Şu koca dolap kalksa oda genişleyecek.
شۇ چوڭ ئىشكاپ ئېلىپ تاشلانسا ئۆي كېڭەيگۈدەك.

genişletmek — كېڭەيتمەك

genişlik — كەڭلىك

bir metre genişliğindeki kumaş
بىر مېتر كەڭلىكتىكى رەخت

10· ilk önce — باشتا، ئالدىدا

İlk önce babam gitti, sonra annem.

باشتا دادام (ئۆلۈپ) كەتتى، كېيىن ئانام.

11. mühendis — ئىنژېنېر

askeri mühendis — ھەربىي ئىنژېنېر

mühendislik — ئىنژېنېرلىك

inşaat mühendisliği — قۇرۇلۇش ئىنژېنېرلىقى

12. nezle — زۇكام

13. bazan = bazen — بەزىدە، گاھىدا

14. çalişkan — تىرىشچان، ئەمگەكچان، ئىشچان

15. öyle — ئۇنداق، شۇنداق

öyle bir şey yok — ئۇنداق بىر ئىش يوق

öyle yemek yemişimki…

شۇنداق بىر تاماق يېگەن ئىدىمكى

öyle olsun — شۇنداق بولسۇن

öyle ya — تەبىئىي ئەلۋەتتە

16. sağol — سالامەت بول، ئامان بول

sağolsun — سالامەت بولسۇن، ئامان بولسۇن

17. saklamak — (يوشۇرماق) ساقلىماق

Buğdaylar silolarda saklanir.

بۇغدايلار ئاشلىق ئامبارلىرىدا ساقلىنىدۇ.

Prasını sakladı. — پۇلىنى يوشۇردى.

Allah saklasın! — خۇدا ساقلىسۇن.

18. sevgili — سۆيۈملۈك؛ ئوماق؛ قەدىرلىك؛ قەدىردان.

sevgili çocuklar — سۆيۈملۈك بالىلار

sevgili vatanım — سۆيۈملۈك ۋەتىنىم

19. şimşek — چاقماق

şimşek çakmak — چاقماق چاقماق

Şimşek çakmadan gōk gūrlemez.

چاقماق چاقماقتىن ئاسمان گۈلدۈرلىمەيدۇ.

20· terzi — كىيىم تىككۈچى: سەيپۇڭخانا

terzilik — سەيپۇڭلۇق

21· yıldırım — چاقماق

yıldırım savaşı — چاقماق تېزلىكىدىكى ئۇرۇش

yıldırımgibi — چاقماق تېزلىكىدە

yıldırımlik — چاقماق قايتۇرغۇچ

22· yusyuvarlak — يۇپيۇمىلاق

23· zil — قوڭغۇراق

kapı zili — ئىشىك قوڭغۇرىقى

elektrikli zil — توك قوڭغۇرىقى

2· Tekst

Gūneş Ve Ay

Bir gūn Ay, Gūneşe seselnmiş:

— Sevgili Gūneş. Bana bir elbise diker misin?

Gūneş, Ay,a cevap vermiş:

— Dikeyim, Fakat elbisen nasıl olacak? Sen her gece değişiyorsun? Bazendar, bazen geniş, bazen yusyuvarlak oluyorsun. Elbiseni hangi gūnūne gōre dikeyim?

Ay:

— Doğru sōylūyorsun Gūneş, demiş.

Sonra, Ay bulutlarin arasına girmiş, saklanmiş.

3. **Aşağıdaki sorulara cevap verin:**

1. Ay güneşten ne istedi?
2. Güneş niçin aya elbise dikemmiş?

4. Diyalog

— Ali sen ne olacaksın?

— Ben asker olacağım.

— Mehmet, ya sen ne olacaksın?

— Ben mühendis olacağım.

— Ayşe sen ne olacaksın?

— Ben ev kadını olacağim.

— Ya sen?

— Ben hiç bir şey olmiyacağım, ögretmenim.

— Öyle şey söyleme kızım,sende elbette bir şey olacaksın.

— Negibi öğretmenim?

— Belki terzi olacaksın.

— Sağol, ögretmenim.

— Hayatta bir şey olmak gerek.

— Evet, hayatta mutlu olmak için çalışkan olmak gerek.

— Bugün Nadir yok, hasta mi oldu?

— Nezle oldu, öğretmenim, iki gün daha gelmiyecek.

— Ona geçmiş olsun deyiniz.

— Saat yedi buçuk oldu, zil çalıyor.

— Allaha ısmarladık, öğretmenim.

— Güle güle kızim, geceniz hayr olsun.

5. **Aşağıdaki parçayi okuyunuz ve uygurcaya çevirin:**

Geçen sene çok kar yağdı. Soguk yeller esti. çocuklar hasta oldu. Sonra tekrar güneş çıktı.

Gökte bulutlar pamuklara benzedi. Ama, biraz sonra hava yavaş yavaş karardı, bir fırtına başladı. İlkönce şimşekler çaktı, sonra yıldırımlar düştü. Daha sonra yağmur yağdı.

ON SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ahır — ئېغىل

2. anneler günü — ئانىلار كۈنى (ھەر يىلى 5 - ئايدا ئۈرغۈن ئانىلىلەردە قۇتلىنىدىغان بىر كۈن)

3. bırakmak — قويۇپ قويماق، تاشلىماق، قالدۇرماق

Mektubu masanin üstüne bırakınız.
خەتنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويۇڭ.

Elindeki değneği bırak.
قولۇڭدىكى كالتەكنى تاشلا.

Bu işi size bırakıyorum.
بۇ ئىشنى سىزگە قالدۇرىمەن.

Bıyık bırakıyorum — بۇرۇت قويىمەن.

işini bırakmak — ئىشنى تاشلاپ قويماق

küçük çocuklar bırakmaya gelmez.
كىچىك بالىلارنى تاشلىۋەتكىلى بولمايدۇ.

Bırakın beni, gideyim
قويۇۋېتىڭ مېنى، كېتەي.

4. biriktirmek — توپلىماق، يىغماق

asker biriktirmek ئەسكەر توپلىماق (يىغماق)
para biriktirmek پۇل توپلىماق
Bir yıldan beri biriktirdiklerini bir anda harcadı.
بىر يىلدىن بېرى توپلىغانلىرىنى بىردەمدىلا خەجلىۋەتتى.
5. çarpı كۆپەيتىش (ماتېماتىكىدا)
6. gelme كېلىش
7. dergi ژۇرنال، مەجمۇئە (ھەپتىلىك، يىللىق، ئايلىق)
edebiyat dergisi
ئەدەبىي ژۇرنال
8. ezberl mek يادقا ئوقۇماق، ئەينەن ئەستە ساقلىماق
9. hamal ھاممال
10. beklemek ساقلىماق، كۈتمەك
11. harclik خەجلىك (ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەر ئۈچۈن خەجلەيدىغان)
Bu parayı harçlık olarak ayirdım.
بۇ پۇلنى خەجلىك ئۈچۈن ئايرىپ قويدۇم.
12. havalanmak ساپ ھاۋا ئالماق؛ ھاۋا يەڭگۈشلىمەك
ئۇچماق، لەپىلدىمەك
Ev bügün havalanmalı.
بۈگۈن ئۆينىڭ ھاۋاسىنى ئالماشتۇرۇش لازىم.
uçak havalandı. ئايروپىلان ئۇچتى.
Bayrak havalanıyor. بايراق لەپىلدەۋاتىدۇ.
13. kazanç كىرىم؛ پايدا؛ مەنپەئەت؛ دارامەت.
Son günlerde onun kazancı arttı.
كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ كىرىمى ئاشتى.
Bencil kişi yalnız kendi kazancını gözetir.

شەخسيەتچى ئادەملەر يالغۇز ئۆز مەنپەئىتىنى ئويلايدۇ.

kazanç vergisi دارامەت بېجى

14· kazanmak ئېرىشمەك؛ ئىگە بولماق؛ تاپماق.

Bu demirci haftada iki yüz lira kazanir.

بۇ تۆمۈرچى ھەپتىدە ئىككى يۈز لىرا تاپىدۇ(كىرىم قىلىدۇ).

birinciliği kazanmak بىرىنچىلىككە ئېرىشمەك

15· kez قېتىم؛ نۆۋەت.

Buraya bir kez daha gelmiştim.

بۇ يەرگە بىر قېتىم كەلگەن ئىدىم.

16 ·kutlu مۇبارەك، قۇتلۇق

kutlu olsun! مۇبارەك بولسۇن!

17· mayis ماي، 5 - ئاي

18· ödül مۇكاپات، سوۋغا

ödül alan şair مۇكاپاتلانغان شائىر

19· öğle چۈش (ۋاقتى)

öğleden önce چۈشتىن بۇرۇن

öğleye doğru چۈشكە يېقىن

ögle dinlenmesi چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋە تاماق يېيىش ۋاقتى

20· oğünmek = ovünmek پەخىرلەنمەك؛ ماختانماق، مەغرۇرلانماق

insan zenginliğiyle.

ئادەم بايلىقى بىلەن ماختانماسلىقى كېرەك.

21· öpmek سۆيمەك

gözlerinden öpmek كۆزىگە سۆيمەك

yanağina (eline) öpmek مەڭزىگە (قولىغا)

سۈيمەك

22. sahife = sayfe — بەت، سەھىپە

tarihimizin şanli sayfalari
تارىخىمىزنىڭ شانلىق سەھىپىلىرى

sayfalik — بەتلىك

elli sayfalik kitap — ئەللىك بەتلىك كىتاب

23. sali — سەيشەنبە

24. satir — قۇر؛ قىڭغىراق

satir başi — قۇر بېشى، باش قۇر

satir arasi — قۇر ئارىلىقى

25. spor — تەنھەرىكەت

26. su — سۇ؛ ۋاقىتنى بىلدۈرىدىغان سۆزلەرگە ئۇلىنىپ تەخمىنىيلىكنى بىلدۈرىدۇ.
ۋە سانلارغا

gül suyu — گۈلاپ (گۈل سۈيۈ)

suya boğulmak — سۇغا غەرق بولماق

suya gömmek — سۇغا دەپنە قىلماق

Bu biçağin suyunu iyi vermemişler.
بۇ پىچاقنىڭ سۈيى ياخشى بېرىلمەپتۇ.

on. on buçuk sularinda
سائەت ئون ئون يېرىم ئەتراپلىرىدا

27. büyümək — چوڭايماق، زورايماق

28. ikişer ikişer — ئىككىدىن ئىككىدىن

29. tarla — ئېتىز

30. yatakli — ياتىقى بار، ياتاقلىق

yatakli vagon — ياتاقلىق ۋاگون

yüz yatakli hastane — يۈز كارۋاتلىق دوختۇرخانا

2. Tekst

Anneler Gününde

öğretmenimiz:

— Çocuklar, dedi. Bu pazar anneler günü olacak. Anneler şiirini ezberleyelim. Harçlıklarımızi biriktirelim. Annelerimize armağan alalım.

şiirimizi ezberledik. Armağanlarımızı aldik. pazarın gelmesini bekledik.

pazar günü erkenden kalktım. Ayşegülü de uyandırdım. Annemizin yanına gittik.

— Anneciğim, gününüz kutlu olsun, dedik.

Annemize armağanlarımızı verdik.

Annem bizi öptü:

— Siz büyüyorsunuz, sizinle öğünüyorum, dedi.

3. Asagıdaki sorulara cevap verin:

1. öğretmen çocuklara ne dedi?
2. Murat «Anneler günü» nde ne yaptı?

4. Asagıdaki cümleleri okuyun:

Dört çarpi beş yirmi eder.
Birinci ödülü kazandınız.
Bu soruyu üçünçü kez soruyorum.
Hayvanlar ikişer ikişer ahıra girdiler.
Tarlasının dörtte üçünü miras bıraktı.
Kazancının beşte ikisini ablasına verdi.
Kitabınızin yirmibir sahifesinin onuncu Satırını okuyunuz.
Hamallara onbeşer lira verdiler.
istanbulda yü elli gazete ve dergi çikiyor.

5. Diyalog

— Saat kaçtır?
— Saat onbir buçuktur.
— Arkadaşınız ne zaman geldi?
— Geçen salı günü saat yediye on kala geldi.
— uçak maydandan ne zaman havalanacak?
— Saat ondört otuzda havalanacak.
— Yataklı tren saat kaçta kalkıyor?
— Dokuzu beş geçe kalkiyor.

— Telgrafı ne zaman aldınız?

— Saat beş sularında aldım.

—Bay demir öğledenöncemi, öğleden sonrami gidecek.

6· Gramer

پېئىل دەرىجىلىرى توغرىسىدا — 2

4. ئۆزلۈك دەرىجە

بۇ خىل دەرىجە ھەرىكەت قىلغۇچى شەخسنىڭ ئۆزىگە قارىتىلغان بولىدۇ. ھەرىكەتنى قوبۇل قىلغان نەرسىنىڭمۇ شۇ شەخسنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. ئۆزلۈك دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا n قوشۇمچىسى؛ ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا ın، in، un، ün قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ئۆزلۈك دەرىجە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

bak + ın + mak	قارانماق
bul + un + mak	تېپىلماق
giy + in + mek	كىيىنمەك
gör + ün + mek	كۆرۈنمەك
kaşı + n + mak	تاتىلماق
yıka + n + mak	يۇيۇنماق

5. مەجھۇل دەرىجە

جۈملىنىڭ ئىگىسى تەرىپىدىن ئەمەس، چىقىش كېلىشتە كەلگەن شەخس ۋە نەرسىلەر تەرىپىدىن ئورۇنلانغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان پېئىل دەرىجىسى مەجھۇل دەرىجە بولىدۇ. بۇ دەرىجىدە كەلگەن پېئىللار لوگىكا جەھەتتىن ھەرىكەتنىڭ ھەقىقىي ئوبيېكتىنىڭ جۈملىدە ئىگە بولۇپ كەلگەن سۆز ئىكەنلىكىنى؛ ھەرىكەتنى قىلغۇچىنىڭ بولسا، نامەلۇم شەخس ياكى نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Ruhsat verildi دېگەن جۈملىدە «ruhsat» ئىگە، verildi دېگەن پېئىلدىن ئاڭلىشىلغان ھەرىكەتنى قىلغۇچى شەخس نامەلۇم.

مەجھۇل دەرىجە مۇنداق ياسىلىدۇ:

1. ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا il، ıl، ul، ül قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

koy + ul + mak قويۇلماق
yaz + ıl + mak يېزىلماق
ver + il + mek بېرىلمەك

2. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا n قوشۇمچىسىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

başla + n + mak باشلانماق
boya + n + mak بويالماق

مەجھۇل دەرىجىدىكى پېئىللار بەزىدە ئۆزلۈك دەرىجە مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

aç + ıl + mak ئېچىلماق

yor + ul + mak ھارماق

مەجھۇل دەرىجىدىكى ئۆتۈمسىز پېئىللار شەخسسىز ھەرى-
كەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

tütün içelecek mahal.

تاماكا چېكىدىغان يەر.

Buradan geçilmez

بۇ يەردىن ئۆتكىلى بولمايدۇ.

ON DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. **alt** — ئاستى، تۈۋى، تەكتى

Tencevenin altı delinmiş.

كورىنىڭ تۈۋى تېشىلىپ كېتىپتۇ.

çocuğun altını temizlemek.

بالىنىڭ ئاستىنى تازىلىماق.

alt kat — ئاستىنقى قەۋەت

alt dudak — ئاستىنقى كالپۇك

güneş altında çalışmak — ئاپتاپتا ئىشلىمەك

5. bacak — پۇت، پاچاق

bacak arası — چات ئارىسى

3. burun — بۇرۇن

4. diz — تىز

5. bere — چېكىلىكى يوق يۇمشاق بۆك

6. dal — شاخ (دەرەخ ۋە باشقا گىياھلارنىڭ)؛ ساھ ، شۆبە

Rüzgar iki dal kırdı.

بوران ئىككى شاخنى سۇندۇرۇۋەتتى.

bilim dalı بىلىم ساھەسى
daldan dala konmak شاختىن شاخقا قونماق
dallanmak شاخلىماق

7. dış تاشقى، سىرتقى، سوت

Bu evin içi dışından güzel.
بۇ ئۆينىڭ ئىچى سىرتىدىن چىرايلىق.

Eve dışından baktı ئۆيگە سىرتتىن قارىدى
Bardağın dışı kirli ئىستاكاننىڭ سىرتى پاسكىنا

dış siyaset تاشقى سىياسەت
dış ticaret تاشقى سودا
dış kapı تاشقىرىقى دەرۋازا
dış işler bakanlığı تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى

8. düşmek چۈشمەك، يىقىلماق، زەئىپلەشمەك

Ağactan (yere) bir yaprak düştü.
دەرەختىن يەرگە بىر يوپۇرماق چۈشتى.

Çocuk koşarken (yere) düştü.
بالا يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتى.

Dağlara kar düştü. تاغلارغا قار چۈشتى.

Pek yaşlı değil ama hastalıktan düştü.
بەك قېرى ئەمەس، ئەمما كېسەلدىن زەئىپلىشىپ كەتتى.

9. günaşırı كۈن ئارىلاپ

günaşırı gezmeye çıkmak.
كۈن ئارىلاپ ساياھەتكە چىقماق.

Hastaneye günaşırı giderim.
دوختۇرخانىغا كۈن ئارىلاپ بارىمەن.

10· kokmak پۇرىماق

Gül gibi kokuyor گۈلگە ئوخشاش پۇرايدۇ.

Bu et kokmuş بۇ گۆش پۇراپ قاپتۇ.

11· kol قول؛ يەڭ؛ شاخ (دەرەخنىڭ) دەستە (دۇتارنىڭ)، تارماق؛ پاترول؛ شۆبە (بۆلۈم)

Kollarını açtı. قوللىرىنى ئاچتى.

Bu ceketin kolları dar.

بۇ چاپاننىڭ يەڭلىرى تار.

Çınarın bır kolu bütün avluyu gölgeliyor.

چىنارنىڭ بىر شېخى پۈتۈن هويلىغا سايە تاشلايدۇ.

O ırmak iki kola ayrılıyor.

بۇ دەريا ئىككى تارماققا بۆلۈنىدۇ.

kola çıkmak پاترولغا چىقماق

dil kurumunun sözlük kolu.

تىل جەمئىيىتىنىڭ لۇغەت بۆلۈمى

12· kumaş (ئەرەبچە) رەخت

Elbisenin kumaşı iyi değil ama iyi terzi elinden çıktığı belli.

كىيىمنىڭ رەختى ياخشى ئەمەس، ئەمما ئۇستا بىر ماشىنچىنىڭ قولىدىن چىققانلىقى ئېنىق.

13· merdiven پەلەمپەي

14· kanamak قانىماق

15· kulak قۇلاق

16· ön ئالد (ئالدى)

evin önü bahçe ئۆينىڭ ئالدى باغچە

önüne arkasına bakmadan

ئالدى ئارقىسىغا قارىماستىن
önüne çıkmak ئالدىغا چىقماق
önünü almak ئالدىنى ئالماق
göz önünde tutmak كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك
önlemek ئالدىنى ئالماق

17· Piyanonu پىئانىنو

18· radyatör رادىئاتور

19· sağ ئوڭ (تەرەپ)؛ ساق ـ سالامەت؛ ئامان
sağ kulak ئوڭ قۇلاق
Kara ciger sağdadir جىگەر ئوڭ تەرەپتە
Sağa sola bakmadan ئوڭ سولغا قارىماستىن
Sağdan soldan هەر تەرەپتىن
Sağ gözünü sol gözünden kıskanmak.
ئوڭ كۆزىنى سول كۆزىدىن قىزغانماق.
sağ taraftan kalkmak ئوڭ يېنىدىن قوپماق

20· sefer سەپەر؛ قېتىم؛ هەربىي يۈرۈش
üç sefer ئۈچ قېتىم
Kitabı on sefer okudum.
كىتابنى ئون قېتىم ئوقۇدۇم.

21· sık sık پات ـ پات

22· sulamak سۇغارماق
tarlayı sulamak ئېتىزنى سۇغارماق
sulanmak سۇغىرىلماق

23· uslu (باللار ئۈچۈن) ئەقىللىك، ئەدەبلىك؛ (هايۋانلار ئۈچۈن) خۇيى يوق
uslu çocuk ئەقىللىك (ئەدەبلىك) بالا

uslu durmak (oturmak) قىلىقسىزلىق قىلماسلىق

24· üzeri ئۈست، يان

Masanın üzeri tozlu.

ئۈستەلنىڭ ئۈستى چاڭ - توزان.

Hırsızın üzerini aradılar.

ئوغرىنىڭ يېنىنى ئاختۇردى.

üzerinizde kaç para var?

يېنىڭىزدا قانچىلىك پۇل بار؟

25· halı گىلەم

26· bulmak تاپماق، تېپىۋالماق

2· Tekst

Çiçekler Dalında Güzeldir

Ben çicekleri çok severim. Çicekler venk venktir. Kırmızı› mavı›sarı.

Evimizin bahçesinde de çok çiçek var. Akşamları› babamla bahçeye çıkarız. Çiceklerimizi sularız. Ben de küçük kovamla su taşırım.

Babam bana dediki·

— Murat› çicek dalında güzeldir. Çiçek dalında güzel kokar› Arılar› kelebekler de çicekleri dalında severler.

Her sabah bahçeye çıkarım. Çiceklerime bakar, sonra okuluma giderim.

3. **Aşağıdaki sorulara cevap verin:**

1. Murat bahçede akşamları ne yapıyor?
2. Babası Murata ne dedi?

4. **Aşağıdaki parçayi okun ve uygurçaya çevirin:**

Aydın cok yaramaz bir çoçuktur. Daha altı yaşındeyken sağ kolunu kırdı. iki sene sonra merdivenden düştü. Bu sefer bacağını kırdı. Her zaman yüzünde, elinde, kolunda, dizinde yaralar bereler vardı.

Geçen gün Aydın eve hasta geldi. Annesi sordu: «gene ne oluyorsun, Aydın?» Aydının bu sefer burnu kanıyor, kulağı ağrıyor. Annesi aile dokturunu çağırdı. Doktur geldi «sen sıksık hasta oluyorsun, Aydin! yaramazlık etme, her zaman uslu çocuk ol» dedi.

5· Aşağıdaki cümleleri okun:

iki kumaş arasında benzerlik yok.
Piyanonun önünde bir küçük iskemle vardı.
Odanın dışında bekleyiniz.
Yatağın altında dört köşe bir halı vardı.
Müdürler masa başında toplandılar.
Sütçü bize gün aşırı iki şişe süt bırakıyor.
Yolun kenarında bir çanta buldum.
üzerinde beş lira varmı?
Radyatörün önünde durmayınız, hasta olacaksınız.

YİRMİNCİ DERS

•1 Kelimeler

1•bebek بوۋاق؛ باللار قورچىقى

Kızıma bir bebek aldım.

قىزىمغا بىر قورچاق ئالدىم.

2• çimen چىمەن

Bu yıl çimenler erken sarardı•

بۇ يىل چىمەنلەر بالدۇر سارغايدى.

çimenli avlu چىمەنلىك هويلا

çimenlendirmek چىم ياتقۇزماق

çimenlik چىمەنلىك

3• dönmek ئايلانماق، چۆگىلىمەك؛ قايتماق، ئۆزگەرمەك، بۇرۇلماق.

Dünya yirmi dört saatta bir kere ekseni etrafında, yılda bir defada güneşin etrafında döner.

يەر شارى يىگىرمە تۆت سائەتتە بىر قېتىم ئۆز ئوقى ئەتراپىدا، يىلدا بىر نۆۋەت قۇياشنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ.

Türfana gidip üç gün sonra döneceğim.

تۇرپانغا بېرىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن قايتىمەن.

Hava döndü. ھاۋا ئۆزگەردى.

Bana dönerek cevap verdi.

ماڭا بۇرۇلۇپ جاۋاب بەردى.

4· oyuncak ئويۇنچۇق

5· düşünmek ئويلىماق، خىيال قىلماق، چۈشەنمەك

Bu konuyu uzun uzun düşündüm.

بۇ تېمىنى ئۇزۇن - ئۇزۇن ئويلىدىم.

Yalnız kendini düşünüyor, başkılarını düşünmüyor. يالغۇز ئۆزىنىلا ئويلايدۇ، باشقىلارنى ئويلىمايدۇ

Türfana gitmeyi düşünüyorum.

تۇرپانغا كېتىشنى ئويلاۋاتىمەن.

Bunu hiç düşünmemiştim.

بۇنى ھېچ ئويلىمىغانىدىم.

Bende sizin gibi düşünüyorum.

مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ئويلايمەن.

6· ishal ئىچ سۈرۈش؛ تولغاق؛ دىزىنتېرىيە

ishal olmak ئىچ سۈرمەك

7· kazak يەڭلىك ياكى يەڭسىز ئالدى ئېتىك پوپايكا

8· merhem مەلھەم (ياغلىق دورا)

merhem olmak دەردكە دەرمان بولماق

9· merak ئارزۇ، ئىستەك، ئىشتىياق؛ زوق؛ غەم - قايغۇ ئەندىشە

Onun yemeğe o kadar merakı yok.

ئۇنىڭ تاماققا ئۇ قەدەر زوقى يوق.

Meraktan çatliyorum, bu çocuk nerede kaldı.

ئەندىشىدىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇۋاتىمەن. بۇ بالا نەگە كەتكەندۇ.

meraka düşmek قايغۇرماق
merakta bırakmak ئەندىشىگە سالماق
merakta kalmak ئەندىشىدە قالماق
merak etmek ئارزۇ قىلماق

10· ovmak سىلىماق، ئۇۋۇلىماق، سۈرتۈپ تازىلىماق

Sizlayan yerlerini ovdu.
ئاغرىغان يەرلىرىنى سىلىدى.

Tencereyi ovuyor· كورىنى سۈرتۈۋاتىدۇ

11· öksürük يۆتەل

Kapının arkasında bir öksürük duyuldı·
ئىشىكنىڭ ئارقىسىدا بىر يۆتەل ئاڭلاندى.

öksürük olmak يۆتەل بولۇپ قالماق

12· örmek توقۇماق؛ قوپارماق

çorap örmek پايپاق توقۇماق
sepet örmek سېۋەت توقۇماق
Kız saçlarını örmüş قىز چاچلىرىنى ئۆرۈۋاپتۇ.
Bu duvarı iki günde ördüler.
تامنى ئىككى كۈندە قوپۇرۇپ بولدى.

13· sadece پەقەت، يالغۇز

14· sancı سانجىق

sancısı tutmak سانجىقى تۇتماق

15· sızı يېنىك ئاغرىش

16· şiş ئىشىشىق؛ زىخ

Kebab şişi كاۋاپ زىخى
Ne şiş yansın, ne kebab.
كاۋاپمۇ كۆيمىسۇن، زىخمۇ كۆيمىسۇن.
örgü şişi بىر نەرسە توقۇغاندا ئىشلىتىدىغان زىخ

17. yormak — هارغۇزماق، چارچاتماق

Benı boşuboşuna yordunuz. — مەنى بىكاردىن - بىكارغا چارچاتتىڭىز.

Bu iş beni yordu — بۇ ئىش مەنى هاردۇردى.

Fazla ışık gözü yorar — ئارتۇقچە يورۇقلۇق كۆزنى تالدۇرىدۇ.

18. yün — يۇڭ

19. inmek — چۈشمەك؛ كىرمەك؛ يانماق

20. yarin — ئەتە

21. hemen — هامان؛ دەرهال

22. yumak — كاللەك (ئىگىرىلگەن يىپنىڭ)

bir yumak iplik — بىر كاللەك يىپ

yumaklamak — كاللەكلىمەك

2. Tekst

Inci Ve Bebeği

inci beş yaşındadır. Daha okula gitmiyor. Oyuncaklarıyle oynuyor. inci, en çok bebeğini seviyor. Onu, güzel, güzel giydiriyor.

Bu sabah, inci annesine:

—Benim çok işim var, anneceğim. Bebeğime kazak öreceğim, dedi.

Sonra, inci, yün yumağını, şişlerini aldı,

Bahçeye çikti. Çimenlerin üstüne oturdu. örmeğe başladi.

Ağaçtakı kuşlar «cik, çik» diye öttüler. İnci'ye «kolay gelsin» demek istediler.

3· Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1· İnci annesine ne dedi?

2· İnci kazak örmek için neler yaptı?

4· Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Düşünmek insanı yorar.

İki ile üç beş eder.

İyi insanı herkes sever.

Bu akşam bize gelirmisiniz? ne olur, gelin iz!

Ben her yaz denize girerim.

Bir sigara vevirmisiniz.

Kuşlar havada uçar, balıklar suda yaşar.

O her akşam deniz kenarına iner, yarım saat gezer, sonra aynı yoldan döner.

Merak etmeyiniz, ben yarın giderim.

Çocuklar çiceklere benzer.

5. Aşağıdaki parçayı okun ve uygurçaya çevirin:

Aydin ilk önce dizini, sonra bacaklarını, kollarını daha sonra başını, gösterdi. Doktor güldü «sen nezle oluyorsun, yavrum, hemen yatağa gir. Çay iç ve terle» dedi ve odadan çikti. Doktor annesine sordu: «öksürük yok, sancı, sızı yok. Sadece bir nezle. ishal oldumu?» Annesi: «ishal olmadı, doktor dedi.»... Merhemle bacaklarını ovunuz dedi.

6. Gramer

پېئىللارنىڭ شەخس ۋە سان بىلەن تۈرلىنىشى

تۈرك تىلىدا پېئىللارنى تۈرلەيدىغان شەخس قوشۇمچىلىرى قوللىنىلىشتىكى ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1. بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى

بىرلىك

(y)ım, (y)im, (y)um, (y) (üm)

sın, sin, sun, sün

كۆپلۈك

(y)ız, (y)iz, (y)uz, (y)ūz

sınız,siniz, sunuz, sūnūz

(lar, ler)

2. ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى

بىرلىك

m

n

كۆپلۈك

k

nız, niz, nuz, nūz

(lar, ler)

تۈرك تىلىدا ھەربىر پېئىل تۆت تۈرلۈك تۈرلىنىش شەكلىگە ئىگە، يەنى بولۇشلۇق، بولۇشسىز، ئىمكانىيەتلىك، ئىمكانىيەتسىز شەكلىگە ئىگە.

1. بولۇشلۇق پېئىللارنىڭ مەخسۇس قوشۇمچىسى يوق.

2. بولۇشسىز شەكىل پېئىل ئاساسىغا ma، me نى قوشۇش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yaz + ma + mak　　　　gel + me + mek

3. ئىمكانىيەت شەكلى بولسا، ھەرىكەتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنىڭ مۇمكىنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. (y)a، (y)e قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان ھال پېئىل بىلەن «bilmek» دېگەن پېئىلدىن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yaz + a + bilmek　　　　gel + e + bilmek

4. ئىمكانىيەتسىزلىكنى بىلدۈرىدىغان شەكىل ھەرىكەتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ خىل

شەكىل پېئىل ئاساسىغا (y)ama، (y)eme قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ.

مەسىلەن:

yaz + ama + mak　　　　gel + eme + mek

پېئىل زامانلىرىنىڭ سوئال شەكلى mı، mi، mu، mū قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ.

YİRMİ BİRİNCİ DERS

1. Keilmeler

1. ateş — ئوت؛ هارارەت، قىزغىنلىق

ateşle oynamak — ئوت بىلەن ئويناشماق

ateş almak — تۇتاشماق، ئوت ئالماق

Ateş dudakları yarı açıktı.

قىزىل كالپۇكلىرى يېرىم ئوچۇق ئىدى.

O bir zamanlar çok çoşkundu. sonra ateşini kaybetti.

ئۇ بىر ۋاقىتلاردا بەك جۇشقۇن ئىدى، كېيىن قىزغىنلىقىنى يوقاتتى.

Hastanın ateşi cüştü. كېسەلنىڭ هارارىتى چۈشتى.

Yemeği ateşten indirdinmi?

تاماقنى (قازاننى) ئوچاقتىن چۈشۈردۈڭمۇ؟

Kendinizi ateşe atıyorsunuz. dikkat.

ئۆزىڭىزنى ئوتقا (خەتەرگە) ئۇرۇۋاتىسىز، دىققەت.

Yanaklarının ateşi gitmiş.

ئەگىزىدىكى قىزىللىق كېتىپتۇ.

2. defa — قېتىم، نۆۋەت؛ ھەسسە

Kaç defa söyledim. — بىرقانچە قېتىم دېدىم.

Bu ondan iki defa büyük.

بۇ ئۇنىڭدىن ئىككى ھەسسە چوڭ.

Her defasında daha iyi oluyor.

ھەر قېتىمدا تېخىمۇ ياخشى بولۇۋاتىدۇ.

3. gürültü — ۋاراڭ - چۇرۇڭ، غەلۋە، غوۋغا

Gürültüden sesini duyamadım.

ۋاراڭ - چۇرۇڭدا ئاۋازىنى ئاڭلىيالمىدىم.

öğrenciler gürültü çıkardılar.

ئوقۇغۇچىلار غوۋغا چىقاردى.

gürültücü çocuk — غوۋغاچى بالا

gürültülü — ۋاراڭ - چۇرۇڭ كۆپ

gürültülü sokak — ۋاراڭ - چۇرۇڭلۇق كوچا

gürültüsüz — جىمجىت

4. hırsız — ئوغرى

hırsız gibi — ئوغرىلىقچە، ئوغرىلاردەك

hırsız malı — ئوغرىلانغان مال؛ زاڭ مال

hırsızlamak — ئوغرىلىماق

hırsızlık — ئوغرىلىق، ئوغرىلىق جىنايىتى

hırsızlık etmek — ئوغرىلىق قىلماق

5. inmek — چۈشمەك (يۇقىرىدىن پەسكە)؛ يانماق؛ ئولتۇرۇشماق

merdivendin inerken — پەلەمپەيدىن چۈشۈۋېتىپ

arabadin inmek — ھارۋىدىن چۈشمەك

attan inmek — ئاتتىن چۈشمەك

Dağdan kurt indi. — تاغدىن بۆرە چۈشتى.

Biz alt kata iniyoruz.

بىز تۆۋەن قەۋەتكە چۈشۈۋاتىمىز.

öteberi almak için kente ineceğim.

ئۇنى - بۇنى ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە چۈشمەكچىمەن.

Hangi otele ineceksiniz.

قايسى مېھمانخانىغا چۈشمەكچىسىز.

Yüzünün şişi indi. يۈزىنىڭ ئىششىقى ياندى.

İki lira daha indim gene olmadı.

يەنە ئىككى لىرا چۈشتۈم، يەنە بولمىدى.

Şeker fiyatıarı indi. شېكەر باھاسى چۈشتى.

Yağmurdan duvar inmiş

يامغۇردىن تام ئۆلتۈرۈشۈپ كېتىپتۇ.

6· kendi ئۆزى، ئۆز

Bunu kendime ayırdım.

بۇنى ئۆزۈمگە ئايرىدىم.

O kendine göveniyor ئۇ ئۆزىگە ئىشىنىدۇ.

Kendisi gelsin ئۆزى كەلسۇن.

Kendi düşen ağlamaz.

ئۆزى يىقىلغان يىغلىمايدۇ.

Bu kendi düşünceniz. بۇ ئۆز پىكرىڭىز

kendi eliyle ئۆز قولى بىلەن

kendi halınde ئۆز ھالى بىلەن

kendi yagıyla kavrulmak

ئۆز يېغى بىلەن قورۇلماق

7· kınalı قوڭۇر

8· kuzu قوزا

kuzu gibi بەك ياۋاش، مۇلايىم

kuzu dişi — سۈت چىشى (يەتتە ياشتا يەڭگۈشلىنىدىغان)

kuzulamak — قوزىلىماق

kuzulu — قوزىلىق

9. minik — كىچىك ۋە ئوماق

10. nişanlı — تۈرمۈش قۇرۇش ئۈچۈن ۋەدىلىشىپ قويۇلغان

11. öbür — باشقا؛ يەنە بىرى

öbür adam ne dedi? — يەنە بىر ئادەم نىمە دېدى؟

öbür bir gün — باشقا بىر كۈن

öbür dünya — يەنە بىر دۇنيا (باقىي ئالەم)

12. yaralamak — يارىدار قىلماق

2. Tekst

Minik Kuzum

Bu sabah Gül okuluna gidiyordu. Evden çıktı. Yolda bir ses duydu:

—Me...Me...

Neydi bu ses? Gül arkasına baktı. Kınalı kuzusu'nu gördü.

Kuzu.

—Me, me, dıyor. Bende okula geleceğim. Ben de okuyacağım, yazacağım.

Gül ona:

—Olmaz Kınalı kuzu. Me, me dersin. Gürültü edersin. Seni okula almazlar. Okuldan dönünce seninle oynariz, dedi.

Kınalıkuzu bahçedeki otları yedi. Gü,lün dönüşünü bekledi.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Kınalıkuzu gülden ne istədi?
2. Gül kınalıkuzuyu niçin okula götürmdi?

4. Aşağıdai cümleleri okuyun:

Ben bu kıtabı ikı defa okudum.

Biz salıvepeгşembe günleri Türkçe ders alırız.

Düşənmek insanı yormaz, çalışmak yorar.

Şu iki kızdan biri kardeşim, öbürü nişanlımdır.

Bazan hırsız kendi kendini yaralar.

Sütü kaynar kaynamaz ateşten indiririz.

O kapıyı kapar kapamaz zil çaldı.

Uçaktan iner ınmez başı döndüve hasta oldu.

Biri kapıyı çalar çalmaz, açınız.

Olur olmaz adamla konuşmayınız.

YİRMİİKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ancak — پەقەت، يالغۇز، پەقەتلا؛ ئەمما

Bu kapıancak bu anahtarla açılabilir.

بۇ ئىشىك پەقەت مۇشۇ ئاچقۇچ بىلەنلا ئېچىلىدۇ.

Bu işe başlıyorum, ancak bugün bitiremem.

بۇ ئىشنى باشلايمەن، ئەمما بۈگۈن تۈگىتەلمەيمەن.

2. ard — ئارقا؛ كېيىن؛ داۋام

Bu sözün ardı var — بۇ سۆزنىڭ داۋامى بار.

Ardına düşmek — ئارقىسىغا چۈشمەك.

Güneş dağların ardında kayboldu.

قۇياش تاغلارنىڭ ئارقىسىدا غايىب بولدى.

3. artık — كۆپ، زىيادە، ئېشىپ قالغان؛ ئاخىرقى ھېسابتا

Bu ondan artık — بۇ ئۇنىڭدىن كۆپ.

Artık yemek — ئېشىپ قالغان تاماق

Artık ben gelmiyeceğim.

ئاخىرقى ھېسابتا مەن كېلەلمەيمەن.

artıklık — ئارتۇقلۇق، زىيادىلىك

4. bavul — سەپەر چامادانى

5. beslemek — قورسىقىنى باقماق، سەمرىتمەك؛ ساقلىماق

باغلىماق

Sekiz can besliyorum.

سەككىز جاننى بېقىۋاتىمەن.

Besle kargayı, oysun gözünü.

قاغىنى سەمرىتسەڭ، كۆزۈڭنى ئويىدۇ.

ümit beslemek ئۈمىد باغلىماق

kin beslemek ئاداۋەت ساقلىماق

6. bildirge بايانات

7. çalılık چاتقاللىق

çalı چاتقال

8. eğlence ئويۇن - تاماشا، كۆڭۈل ئېچىش

Bu akşam bir eğlencede idik.

بۇ كېچە بىر كۆڭۈل ئېچىشتا ئىدۇق.

9. gezi ساياھەت

Çin gezisi جۇڭگو ساياھىتى

Genel parklar halka açık gezi yerleridir.

ئومۇمىي باغچىلار خەلقلەرگە ئوچۇق ساياھەت يەرلىرىدۇر.

10. gümrük تاموژنا

11. işte مانا

Hani kitap? işte. كىتاپ قېنى؟ مانا.

işte kalem, işte kağıt, otur, yaz.

مانا قەلەم، مانا قەغەز، ئولتۇر، يازغىن.

işte size anlattığım adam.

مانا سىزگە دېگەن ئادەم.

12. koşmak يۈگۈرمەك؛ قوشماق

Çocuk koşarken düştü.

بالا يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتى.

Herkes onu görmeye koştu.

ھەممە ئادەم ئۇنى كۆرۈشكە يۈگۈردى.

Arabayı koştular. ھارۋىنى قوشتى.

13. leke داغ؛ ھاقارەت؛ كەمچىلىك

Kan lekesi قان دېغى

Güneş lekesi كۈندىكى داغ

Gözünde lekesi var. كۆزىدە ئېقى بار.

O adamın hiç lekesi yoktur.

ئۇ ئادەمنىڭ ھېچبىر كەمچىلىكى يوق.

iki yıldır buişin peşinden koşuyorum.

ئىككى يىلدىن بېرى بۇ ئىشنىڭ ئارقىسىدا يۈگۈرۈپ يۈرىمەن.

14. opera ئوپېرا

15. özlük ماھىيەت؛ ئۆز

özlük işlerim شەخسىي ئىشلىرىم

16. paket بولاق، تېڭىق

17. lahane كاللەكبەسەي، كاپۇستا

18. tane دانە

19. bay memur خىزمەتچى ئەپەندىم

20. yoksa ياكى

21. susmak جىم بولماق

çocuk sustu. بالا جىمىدى.

22. şura شۇ يەر، مۇشۇ يەر

şuraya oturmuştu مۇشۇ يەرگە ئولتۇرغانىدى.

23. turist ساياھەتچى

24. vize ۋىزا

2. Tekst

Karabaşin Armağanı

Bazı günler, arkadaşlarımla kıra gideriz. Karabaş da arkamızdan gelir. Kırda top oynarız. Karabaş topun ardından koşar. Onu yakalar, bize getirir.

Bir gün karabaş uzaklara gitti. Çalılıklara saklandı Ağzında bir tavşanla yanımıza geldi.

Karabaş'ın ağzından tavşanı aldım. Evimize geldim. Tavşanı babama verdim.

Babam tavşana yuva yaptı. Ben tavşana lahana yaprakları veriyorum. Onu besliyorum.

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin

1. Bir gün Karabaş ne yaptı?
2. Çocuk tavşanı neyle besliyor?

4. Aşağıdaki cümleleri okuyunuz:

Yarın akşam operaya gidebileceğiz.

Çok konuştun, artık susa bilirsin.

Dün onunla ancak yarım saat konuşa bildim.
Aydakı lekeleri göre biliyor musunuz?
Murat geziye çıktılar.

5. Diyalog

— Gümrük burası mı?
— Evet, bavullarınızı göstere bilirmisiniz?
— İki tanesi şurada, ama üçüncusü yok.
— Bavulunuz ne renkti?
— Kahve rengi, küçük bir bavuldur.
— Hamal, şu kahve rengi bavulu getire bilirmisin?
— Buyrun efendim, getirdim.
— Teşekkür ederım.
— Bay memur, bavullarımız geldı, işte şu üç parça bizim.
— Gümrüge bildirecek bir şeyiniz varmı?
— Hayır, bir iki kücük hediyeden baş ka bir şeyimiz yok.
— Içindekiler özlük eşyalarınız mıdır?
— Evet, bavulları açmak gerekli mi?
— Gerek yok, şu pakette ne var?
— Bu pakette bir giysi ile iki kutu kahve var.

— Hediye neidir? Kumaş varmı?

— Bir parça kumaş var. Bir dostuma hediye getirdim.

— O halda bildirge doldurmak gerek.

— Turistler için vize gerekli değil.

— Bu bir iş ziyareti mi, yoksa eglence için mi?

— Gezmek için geliyoruz.

— Çok güzel!

6. Gramer

هازىرقى زامان پېئىلى

هازىرقى زامان پېئىلى ، وزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا yor قوشۇمچىسىنىڭ؛ ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا ıyor، iyor، uyor، üyor قوشۇمچىلىرىنىڭ، ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

oku + yor + um	ئوقۇۋاتىمەن
oku + yor + sun	ئوقۇۋاتىسەن
oku + yor	ئوقۇۋاتىدۇ.

كۆپلۈك

oku + yor + uz	ئوقۇۋاتىمىز
oku + yor + sunuz	ئوقۇۋاتىسىلەر
oku + yor + lar	ئوقۇۋاتىدۇ

بىرلىك

gel + iyor + um	كېلىۋاتىمەن
gel + iyor + sun	كېلىۋاتىسەن
gel + iyor	كېلىۋاتىدۇ

كۆپلۈك

gel + iyor + uz	كېلىۋاتىمىز
gel + iyor + sunuz	كېلىۋاتىسىلەر
gel + iyor + lar	كېلىۋاتىدۇ

ئەسكەرتىش: سوزۇق تاۋۇش a، e بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا yor - قوشۇمچىسى ئۇلانغاندا، a، e تاۋۇشلىرى a، i تاۋۇشلىرىغا نۆۋەتلىشىدۇ. مەسىلەن:

bağlamak — bağlıyorum	باغلاۋاتىمەن
dilemek — diliyorsun	تىلەۋاتىسەن

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
okumuyorum	okumuyoruz
okumuyorsun	okumuyorsunuz
okumuyor	okumuyorlar

ئىمكان شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
yazabiliyoruz	yazabiliyorum
yazabiliyorsunuz	yazabiliyorsun
yazabiliyorlar	yazabiliyor

ئىمكانسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
gelemiyoruz	gelemiyorum
gelemiyorsunuz	gelemiyorsun
gelemiyorlar	gelemiyor

سوراق شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
görüyor muyuz?	görüyor muyum?
görüyor musunuz?	görüyor musun
görüyorlar mı?	görüyor mu?

YİRMİ ÜÇÜNCÜ DERS

1· Kelimeler·

1· aydın ئايدىڭ؛ نۇرلۇق؛ يورۇق؛ ئېنىق؛ ئوقۇ ۋشلۇق؛ زىيالىي
  uygur aydınları ئۇيغۇر زىيالىيلىرى
  aydınlık يورۇقلۇق، ئېنىقلىق
2· çayır ئوتلاق
3· dağıtmak تارقاتماق؛ بىسەرەمجان قىلىۋەتمەك
  yemek dağıtmak تاماق تارقاتماق
  para dağıtmak پۇل تارقاتماق
  Rūzgar bulutları dağıttı· شامال بۇلۇتلارنى تارقىتىۋەتتى·
4· ehliyet ئىقتىدار؛ قابىلىيەت؛ لاياقەت؛ سالاھىيەت ئالاھىدىلىك؛ ئارتۇقچىلىق؛ گۇۋاھنامە·

  Polis şofōrūn ehliyetini aldı·

  ساقچى شوپۇرنىڭ گۇۋاھنامىسىنى (پىراۋىسىنى) ئالدى·
  ehliyetli ئىقتىدارلىق، ماھىر
5· ekmekçi ناۋاي
  ekmek نان
6· gazeteci گېزىت چىقارغۇچى؛ ژۇرنالىست؛ گېزىت ساتقۇچى
  gazetecilik گېزىتچىلىق، ژۇرنالىستلىق

7. **kahvaltı** — **ناشتىلىق**

kahvaltılık tere yağı — ناشتىلىق سېرىقماي

8. **karne** — **كۆرسەتكۈچ** (دەرس نەتىجىلىرى يېزىلغان)

9. **kitapsı** — **كىتابپۇرۇش**

kitapçılık — كىتابچىلىق

10. **kilitlemek** — **قۇلۇپلىماق؛ سولىماق؛ ئەتمەك.**

Yiyeçekleri dolaba kilitlemişler.
يەيدىغان نەرسىلەرنى ئىشكاپقا سولاپ قويۇپتۇ.

ağzını kilitlemek — ئاغزىنى تۇۋاقلىماق

11. lastik — رېزىنكە؛ تۇرۇبا؛ كامېر

lastik boru — رېزىنكە نەيچە

lastik çizme — رېزىنكە ئۆتۈك

Elbisenin beline lastik gaçirmış.
كىيىمنىڭ بېلىگە رېزىنكە ئۆتكۈزۈۋاپتۇ.

çorap lastiği — پايپاق رېزىنكىسى

lastik ağacı — كاۋچۇك دەرىخى

dış lastik — تاشقى كامېر

iç lastik — ئىچكى كامېر

12. meyveci — مېۋە يېتىشتۈرگۈچى ياكى مېۋە ساتقۇچى

13. öfkelenmek — ئاچچىقلانماق، غەزەپلەنمەك

öfke — ئاچچىق؛ غەزەپ

öfkeci — تېز ئاچچىقى كەلگۈچى

14. patlamak — پارتلىماق؛ يېرىلماق

Su borusu patladı. — سۇ تۇرۇبىسى يېرىلىپ كەتتى.

Balon patladı. — بالون يېرىلىپ كەتتى.

Savaş patladı. — ئۇرۇش پارتلىدى.

15. peçete — سالفېتكا

16.	pırasa	گۆدە، جۇسەي
17.	portakal	ئاپېلسىن
18.	postacı	پوچتىكەش، پوچتالىيون
19.	rica etmek	ئۆتۈنمەك، ئىلتىماس قىلماق
20.	sebzeci	كۆكتات ساتقۇچى
21.	türist klübü	ساياھەتچىلەر كۇلۇبى
22.	uluslararası	خەلقئارا
23.	üye	ئەزا
	kurum üyesi	كومىتېت ئەزاسى
	aile üyeleri	ئائىلە ئەزالىرى

Göz vücudun üyelerinden biridir.

كۆز بەدەن ئەزالىرىنىڭ بىرى.

2. Tekst

Tatil Geldi

Ders yılı bitti, Tatil geldi. Okullarda karneler dağıtıldı.

Murat da karnesini aldı. Koşa koşa eve geldi.

— Gözün aydın anneciğim. Gözün aydın babacığım. Ben ikinci sınıf öğrencisi oldum. dedi.

Murat, kardeşine:

— Bak Ayşegül, dedi. Kitabları güzel güzel okuyabiliyorum. Tatilde, her akşam sana bir

hikaye okuyacağım, dedi.

Babası Murata:

— Yarın kıtapçıya gidelim. Sana daha çok kitap alalim, dedi.

3. **Aşağıdaki sorulara cevap vern:**

1. Murat eve gelince ne dedi?
2. Babası Murata ne dedi?

4. **Aşağıdaki cümleleri okuyunuz:**

Otomobilin lastiği patlıyabilir.,

Hayranlar çayırda otlıyacaklar.

Kahvaltıyı hazırladınızmı?

Kapıyı kilitliyemedik.

Rica ederim. öfkelenmeyiniz!

Gazeteci bu sabah gazete bırakmadımı?

Meyvacidan portakal ve elma almışlar.

Bu sabah ekmekçiden taze ekmek aldım.

Sebzeci Mehmet pırasa satıyormuş.

Yoğurtcu Bay Ahmede postacı bir mektup getirdi.

5. Diyalog

— Türkiyeyi otomobille dolaşmak istiyorum.

— Şöfür ehliyetiniz var mı?

— Uluslararası şöfür ehliyetim var. ve türist-klübü üyesiyim.

— Çok güzel.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. azarlamak ئەيىبلىمەك، كايىماق
   öğretmen çocuğu azarladı.
   ئوقۇتقۇچى بالىنى ئەيىبلىدى.
   azarlanmak ئەيىبلەنمەك
   kimse azarlanmak istemez.
   ھېچ كىشى ئەيىبلىنىشنى خالىمايدۇ.
2. avlu قورۇ، ھويلا
3. bahçe باغچە
4. boy قەبىلە؛ قەد، قامەت، ئەن، ئۇزۇنلۇق
   halinin boYu گىلەمنىڭ ئېنى
   minarenin boyu مۇنارنىڭ ئېگىزلىكى
5. bir kaç بىرقانچە
   bir kaç adam بىرنەچچە ئادەم
   bir kaç kitap بىرقانچە كىتاب
6. boğmak تۇنجۇقتۇرماق، غەرق قىلماق، بوغۇپ ئۆلتۈرمەك
   hayvani suda boğmak
   ھايۋاننى سۇدا تۇنجۇقتۇرماق
   Zavalliyi iple boğmuşlar.
   بىچارىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ.
7. dayanmak چىدىماق، بەرداشلىق بەرمەك؛ يۆلەنمەك

ağaca dayanmak — دەرەخكە يۆلەنمەك

Bu kumaş çok dayandi.

بۇ رەخت ناھايىتى چىرىدى.

Bu haksızlığa kim olsa dayanamazdi.

بۇ ھەقسىزلىككە كىم بولسا چىدىيالمايتتى.

yalnız baba zenginliğine dayanan, yarın yoksul kalabilir.

يالغۇز ئاتىسىنىڭ بايلىقىغا يۆلەنگەن ئەتە پەقىر بولۇپ قالىدۇ.

8. ısıtmak — قىزىتماق، ئىسسىتماق

suyu ısıtmak — سۇنى ئىسسىتماق

odayı ısıtmak — ئۆينى ئىسسىتماق

9. ile — بىلەن (باغلىغۇچى)

Ben kimse ile konuşmam.

مەن ھېچكىم بىلەن سۆزلەشمەيمەن.

çocuk arkadaşıyle geldi

بالا دوستى بىلەن كەلدى.

10. inek — سىيىر

11. iyiki — ھېلىمۇ ياخشى

iyiki geldiniz. yoksa şimdi çıkıyorduk.

ھېلىمۇ ياخشى كەلدىڭىز، بولمىسا بىز چىقىۋاتاتتۇق.

12. izin — رۇخسەت ئالماق

izin almak — رۇخسەت بەرمەك

izin vermek — رۇخسەت، ئىجازەت

13. Üzerine — توغرىسىدا، ھەققىدە

14. kent — شەھەر

15. kapmak — تارتىۋالماق، يۇلۇۋالماق، تۇتۇۋالماق

kalemi elimden kapti.

قەلەمنى قولۇمدىن تارتىۋالدى.

Kartal kuzuyu kaptı.

بۈركۈت قوزىنى تۇتۇۋالدى.

Makine onun parmağını kapmış

ماشىنا ئۇنىڭ قولىنى ئۈزۈۋېتىپتۇ.

sürüden ayrılanı kurt kapar.

پادىدىن ئايرىلغاننى بۆرە يەر.

16. methetmek = övmek ماختىماق؛ مەدھىيىلىمەك

17. ortada ئارىدا، ئوتتۇرىدا

18. övmek ماختىماق، مەدھىيىلىمەك

19. pantalon ئىشتان، شىم

20. sevine sevine خۇشال هالدا، خۇشاللىق بىلەن

21. şal شارپا

22. ütü دەزمال

Bu kadın iyi ütü bilir.

بۇ ئايال دەزمالنى ياخشى سالىدۇ.

ütülemek دەزمال سالماق

23. yumurta تۇخۇم

yumurtlamak تۇخۇم تۇغماق

Tavuk yumurtladi توخۇ تۇخۇم تۇغدى

24. zahmet جاپا، ئېغىرلىق

zahmet çekmek جاپا تارتماق

zahmet olmazsa ئېغىر كەلمىسە

2. Tekst

Tavuk İle İnek.

Tavuk bir yumurta yumurtlamiş. ve bütün köyün işitmesi için kendisini methetmeğe başlamış.

inek tuvuğun bu haline dayanamamış ve onu azarlayarak:

—ortada bir şey yokken. bütün avluyu gürültüye boğdun

Bunun üzerine tavuk sormuş:

—Yumurtladiğım yumurta az şey mi?

inek:

—yumurtan az şey değil. fakat kendini övmen fazla, demiş.

3. Aşağıdaki Parçayı okuyun:

ülkerütüyü isitti. ülkünün pantolonunu paltosunu ve şalını ütüledi.

Annesine:

—Anne, ver senin şalını da ütüleyim, dedi.

Annesinin başka işleri vardı. ülkere:

—ütüle yavrum. ütüle benbe ev işine bakayım dedi.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. ülker ne yaptılar?
2. Annesi ülkere ne dedi?

5 Aşağidaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Arkadaşımın ne zaman gelecegini bilmıyorum.

Ben hasta değilim.

Ben eve gidiyorum.

Ben zahmetten kaçmam.

çocuk bahçedi oyniyor.

çocuk benim yanıma sevine sevine koştu.

Dün okula geç kaldım.

Evin önünde duran uzun boylu adam beni bekliyordu.

Herkes onu görmeye koştu.

Hasta iyileştı.

izinsiz dışarı çıkılmaz.

kapının önünden bir kaç kişi geçtiler.

sabah kente döneceğim.

iyiki geldiniz. yoksa şimdi çıkıyorduk.

kalemi elimden kapti.

6. Gramer

كەلگۈسى هازىرقى زامان پېئىلى

كەلگۈسى هازىرقى زامان پېئىلى ئادەتتە يۈز بېرىپ تۇرىدىغان ئىش ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ مۇنداق ياسىلىدۇ:

1. سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارغا r قوشۇمچىسى ۋە بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

başla + r + ım	باشلايمەن
başla + r + sın	باشلايسەن
başla + r	باشلايدۇ

كۆپلۈك

başla + r + ız	باشلايمىز
başla + r + sınız	باشلايسىلەر
başla + r + lar	باشلايدۇ

2. ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان بىر بوغۇملۇق پېئىللارغا ar، er قوشۇمچىلىرى ۋە بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

يازىمەن	yaž + at + ım
يازىسەن	yaz + ar + Sın
يازىدۇ	yaz + ar

كۆپلۈك

يازىمىز	yaž + ar + ız
يازىسىلەر	yaz + ar + sınız
يازىدۇ	yaz + ar + lar

3. ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان كۆپ بوغۇملۇق پېئىللارغا ır, ir, ur, ür قوشۇمچىلىرى ۋە بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

ئىشلەيمەن	çalış + ır + rım
ئىشلەيسەن	çalış + ır + sın
ئىشلەيدۇ	çalış + ır

كۆپلۈك

ئىشلەيمىز	çalış + ır + ız
ئىشلەيسىلەر	çalış + ır + şınız
ئىشلەيدۇ	çalış + ır + lar

بولۇشسىز شەكلى

بۇ شەكىل تۆۋەندىكىدەك ئالاھىدىلىككە ئىگە؟

① 1 - شەخسنىڭ بىرلىكىدە زامان قوشۇمچىسى r چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن: yazmam. 1-شەخسنىڭ كۆپلۈكىدە بولۇشسىزلىق قوشۇمچىسى بىلەن شەخس قوشۇمچىسى ئارىسىدا y پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن: yazmayız.

② 2 - ۋە 3 - شەخسلەرنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلۈكىدە زامان قوشۇمچىسى r z غا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. مەسىلەن: yazmazsın.

بىرلىك	كۆپلۈك
geçikmem	geçikmeyiz
geçikmezsin	geçikmezsiniz
geçikmez	geçikmezler

ئىمكانىيەت شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
görebilirim	görebilriz
görebilirsın	görebilirsiniz
görebilir	görebilirler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
okuyamam	okuyamayız

okuyamazsın	okuyamazsınız
okuyamaz	okuyamazlar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazarmıyım?	yazarmıyız?
yazarmısın?	yazarmısınız?
yazar mı?	yazarlar mı?

YİRMİ BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bulgur ① سۇدا قاينىتىلىپ قۇرۇتۇلۇپ پوستى چىقىرىپ تاشلانغان بۇغداي، ② قاتتىق ۋە دانە - دانە ياغقان قار
2. çorba قوشۇق بىلەن ئىچىلىدىغان سۇيۇق تاماقلار
3. çōmlek (ساپال) خۇمرا
   çōmlekçi كۇلالچى
4. dil تىل؛ تىل (ئەزا)
   eski dillar قەدىمكى تىللار
5. gaga قۇش تۇمشۇقى
   ördek gagası ئۆردەك تۇمشۇقى
   gaga burun ئىلمەك بۇرۇن
   gagalamak چوقۇلىماق
6. ihtiyar قېرى، ياشانغان
   ıntiyar adam قېرى ئادەم
   ihtiyarlamak قېرىماق، ياشانماق
   ihtiyarlatmak قېرىتماق
   ihtiyarlik قېرىلىق
7. ıslak نەم، ھۆل
   Islak yerde oturma نەم يەردە ئولتۇرما
8. kaymak تېيىلىپ كەتمەك؛ قايماق

kaymak bağlamak قايماق تۇتماق

Buz yada kar üzerinde kaymak eğlenceli bir spordur.

مۇز ياكى قار ئۈستىدە تېيىلماق كۆڭۈللۈك تەنھەربىيە كەتتۇر.

9. komşu قوشنا

komşu ülkeler قوشنا دۆلەتلەر

kapı komşu ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قوشنا

komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

قوشنىنىڭ توخۇسى قوشنىغا غاز كۆرۈنىدۇ.

10. kanmak قانماق، رازى بولماق، قانائەتلەنمەك

suya kanmak سۇغا قانماق

Haber vermekle kanmadı, kendide gitti.

خەۋەر بېرىش بىلەن قانائەتلەنمەي، ئۆزىمۇ كەتتى.

11. karayel قارا بوران

karayel yağmur ve kar getirir.

قارا بوران يامغۇر ۋە قار ئېلىپ كېلىدۇ.

12. laf سۆزلەر تىزمىسى؛ گەپ؛ قۇرۇق گەپ

lafa tutmak گەپكە تۇتماق

laf etmek ئەپلەشمەك

laf taşımak گەپ توشۇماق

laf işitmek گەپكە قالماق (ئازار يېمەك)

lafçı تولا گەپ قىلىدىغان، ۋالاقتەككۈر

faflamak مۇڭداشماق؛ پاراڭلاشماق

Hele gelde biraz laflıyalım

تېز كەل، بىرئاز مۇڭدىشايلى.

13· sofra — داستىخان

Onun sofrası herkese açıktır·

ئۇنىڭ داستىخىنى ھەممە ئادەمگە ئوچۇق.

şimdi sofradan kalktım·

ئەمدىلا داستىخاندىن ياندىم.

14· tilki — ①تۈلكە ② قۇۋ، مەككار

tilki gibi — تۈلكىدەك، قۇۋ

15· tarhana — قېتىق ئارىلاشتۇرۇپ قۇرۇتۇلغان خېمىرنىڭ ئۇۋۇتۇلغىنى

16· teyze — ھامما (ئاپىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى)

teyzezade — teyze نىڭ ئوغۇل - قىزلىرى

17· yudum — يۇتۇم

iki yudum şarap — ئىككى يۇتۇم شاراب

yudumlamak — ئىچمەك

18· zavallı — بىچارە؛ بىتەلەي؛ ئاجىز

2· Tekst

Tilki İle Leylek

Tilki ile leylek dost olmuşlardı· Bir gün tilki bu uzun gagalı dostunu evine misafir aldı· çorbayı bir tepsi içine koydu·

Böyle bir tepsiden yemek yemek tilkiye göre kolaydı· Hemen dili ile yalayıp yuttu· Zavallı leylek uzun gagası ile tepsiden bir yudum

bile alamadi. sofradan aç kalktı.

Bir kaç gün sonra leylek de tilkiyi mısafir aldı. Yemegi bir çömlek içine koydu. Leylek uzun gagası ile kolay kolay alıp yıyordu. Tılki hiç bir şey yiyemedi. Sofradan kalktan sonra leylek tilkiye.

Gelişine göre varışım. Tarhanıya göre bulğur aşım. dedi.

3. Aşağıdaki diyalogu okuyun

Hakkı ile Halil okuldan dönüyorlardı. önlerindeni htiyar bir kadin yürüyorlardı. yol ıslaktı, ihtiyar kadın kaydı ve düştü.

Hakkı Halile:

– Tut şu kıtaplarımı, diyerek çantasını verdi, ve ihtiyar kadının yardımına koştu, Döndükten sonra Halil sordu:

—Hakkı bu kadın annen mi?

—Hayır.

—Halan mı?

—Hayır.

—Belki de teyzen iz, yahut ya komşunuz.

—Hayır, hayır! bir ihtıyar kadın.

4· Aşağıdaki sorulara cevap veriñ!

1· Halil ne yapti?

2· Hakkı Halile ne dedi?

5· Aşağıdaki cümleleri okuyun ve uyğurcaya Çevirn:

Anne, sinemaya bende gideyimmi?

Bugün sabahtan beri çalışıyorum·

çocuk günden güne büyüyor·

çocuk yatağında uyuyor·

Dolaptan ne aldınız?

Hasta olduğumdan işe gidemedim·

Haber vermekle kanmadı· kendide gitti·

Kara yel yağmur ve kar getirir·

Ne yağmur yağdı, ne de soğuk oldu·

Onungeldiğinigördüm·fakatgittiğinigörmedim·

Orada ne yapıyorsunuz?

Onun söyledikleri laftan ibaret·

Sabahları erkenden kalkarım·

Tencere kaynamaya başladı·

Yağmur yağacak gibi·

YİRMİ ALTİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. açgözlü — ئاچ كۆز؛ تويماس؛ تەمەگەر

açgözlülük — تەمەگەرلىك

açgözlülükle — ئاچكۆزلۈك بىلەن،

2. armut — ئامۇت، نەشپۈت

armudi — ئامۇت شەكلىدە

Armut piş ağzıma düş.

ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش.

3. birdenbire — ئۇشتۇمتۇت، بىردىنلا، تۇيۇقسىز

Birdenbire yağmur başladı.

ئۇشتۇمتۇت يامغۇر يېغىپ كەتتى.

4. bayır — تاغ باغرى؛ تاغ ئېتىكى

5. çabalamak — تىركەشمەك، جان تالاشماق، تىرىشماق

Kitabı bitirmek için çabalıyorum.

كىتابنى تۈگىتىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىمەن.

Adamcağız olmayacak şeyler için çabalayıp durdu.

بىچارە ئادەم ھەل بولمايدىغان ئىشلار ئۈچۈن ئاۋارە بولۇۋاتىدۇ.

6 daracık — ئار، ئارغىنا
7· dere — جىلغا (كىچىك دەريا)
8· dip — ئاستى، تەكتى، تۈۋى
denizin dibi — دېڭىزنىڭ ئاستى
duvarın dibi — تامنىڭ تۈۋى (ئۈلى)
Ağacın dibinde oturduk·
دەرەخنىڭ تۈۋىدە ئولتۇردۇق.
Kulağımın dibinde ne bağırıyorsun?
قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە نېمىگە ۋارقىراپسەن؟
dibigörünmek — تۈۋى كۆرۈنۈپ قالماق
9· gölge — سايە؛ كۆلەڭگە؛ قاراڭغۇلۇق
ağaç gölgesi — دەرەخ سايىسى
Gölgeye oturdu· — كۆلەڭگىدە ئولتۇردى.
Onun gölgesi altında yaşıyor·
ئۇنىڭ سايىسىدە ياشاۋاتىدۇ.
gölgesinden korkmak — سايىسىدىن قورقماق
gölge düşürmek — داغ تەگكۈزمەك
gölgelenmek — سايىدىماق
gölgelik — سايىۋەن
10· gözdikmek — قولغا كىرگۈزۈش نىيىتىدە بولماق
11· gözlemek — كۆزەتمەك؛ ئوغرىلىقچە قارىماق؛ ئىنتىزار بولماق؛ تەلمۈرمەك
Havayı gözlüyorum· — ھاۋانى كۆزىتىۋاتىمەن.
Pencereden gelenleri gözlüyorum·
دېرىزىدىن كەلگەنلەرنى كۆزىتىۋاتىمەن.
12· geçen gün — ئۆتكەن كۈن
13· hatırlamak — ئەسكە ئالماق؛ ئەسلىمەك
Burasının bir bilim yuvası olduğunu hatır-

lamanız lazım.

بۇ يەرنىڭ بىر بىلىم ئوچىقى ئىكەنلىكىنى ئەسلىشىڭىز لازىم.

14. havlamak — هاۋشىماق

15. hızla — تېزلا

hız — سۈرئەت، تېزلىك

16. kemik — سۆڭەك

kemik tarak — سۆڭەك تارغاق

kemik dügme — سۆڭەك تۈگمە

kemikleri sayılmak — قوۋۇرغىلىرى كۆرۈنۈپ قالماق

kemik gibi — قۇرۇپ قېتىپ كەتكەن

Ekmek kemik gibi olmuş.

نان قېتىپ ئۇستىخاندەك بولۇپ كېتىپتۇ.

17. kaybetmek — يوقاتماق؛ ئايرىلماق؛ ئېزىپ قالماق

Çok küçük yaşta kaybettiğim annemden aklıma pek fazla bir şey kalmamıştı.

تولىمۇ كىچىك تۇرۇپ ئايرىلغان ئانامدىن ئېسىمدە نۇرغۇن نەرسىلەر قالمىغاندى.

Geceleyin yollarını kaybettiler.

كېچىدە يولدىن ئېزىپ قالدى.

18. kızak — چانا

19. megerse — بەلكىم، ئېهتىمال

20. mutfak — تاماقخانا (تاماق ئېتىدىغان)

21. örtmek — ياپماق؛ ئەتمەك؛ پۈركىمەك؛ يوشۇرماق

yüzünü örtmek — يۈزىنى ياپماق

kapıyı örtmek — دەرۋازىنى ئەتمەك

birinin kabahatını örtmek
بىراۋنىڭ جىنايىتىنى يوشۇرماق

22. özellik خۇسۇسىيەت

23. patırtı تاراق - تۇرۇق

içeride bir patırtı duydum.
ئىچكىرىدىن بىر تاراق - تۇرۇق ئاڭلىدىم.

Bir patırtı işittim بىر تاراق-تۇرۇق ئاڭلىدىم.

patırtı çıkarmak غوۋغا چىقارماق

patırtı kopmak غوۋغا چىقماق

24. pis پاسكىنا، مەينەت

Durgun sular genellikle pistir.
توختام سۇ ئومۇمەن مەينەتتۇر.

Şu ekmek pistir, kenarını fare yemiş.
بۇ نان پاسكىنا، چۆرىسىنى چاشقان يەپ قويۇپتۇ.

pis sözler پاسكىنا گەپلەر

pislemek تەرەت قىلىپ قويماق (ھايۋانلار)

kedi halıya pislemiş.
مۈشۈك گىلەمگە تەرەت قىلىپ قويۇپتۇ.

pislenmek پاسكىنىلاشماق

25. rastlamak = raslamak. دۇچ كەلمەك؛ ئۇچرىتىپ قالماق

26. sanmak پەرەز قىلماق؛ ئەخمەق قىلماق؛... دەپ بىلمەك ... دەپ ھېسابلىماق

Evde misafir var sanıyorum.
ئۆيدە مېھمان بار دەپ پەرەز قىلدىم.

27. sepet سېۋەت

sepetçi سېۋەت توقۇغۇچى ياكى ساتقۇچى

sepetlemek سېۋەتكە قاچىلىماق

28. sendelemek سەنتۈرۈلمەك؛ هولۇقماق

Ayağı taşa takılıp sendeledi.

تاشقا پۇتلىشىپ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى.

Bu haberi alınca sendeledi.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ هولۇقۇپ كەتتى.

29. takılmak پۇتلاشماق، تاقاشماق؛ قوشماق (قوشۇمچە قىلماق)؛ ئوينىماق (ئەخمەق تاپماق)؛ زاڭلىق قىلماق.

2. Tekst

Köpek İle Gölgesi

Bir gün bir köpek ağzında bir kemik olduğu halda bir daracık köprüden geçiyormuş. Birdenbire derede bir köpek görmüs. Sudakı köpeğin ağzında da bir kemik varmiş Açgözlü köpek bu kemiğe göe dikmiş. Deredeki köpeği biraz göziedikten sonra hızla suya atılmış. Suyun altında biraz çabalamış. sonra üzerine çıkmış. Etrafta ne köpek, nede başka bir şey görmüs. Havlarken ağzından düşen kemik de suyun dibini boylamış. Meğerse bu açgözlü köpek derede kendi gölgesini görmüs, bunu başka bır köpek sanarak ağzındakı kemiği almağa kalkmış, Böylece kendi kemiğini de kaybetmiş.

3. **Aşağıdaki parçayı okuyun:**

Hava soğuk, Heryer karla örtülü.

Nacı ile Bahriye okuldan geldiler. Kızağı hazırladılar. bayıra koştular. Yolda Halide anneye rasladılar. Elinde ağır bir sepet vardı.

Nacı ile Bahriye durdular. Kadıncağıza:

— Halide anne, sepeti kızağa koy dediler. Biz evine kadar götürürüz, sen hiç merak etme, dedi.

Halide anne çok sevindi.

— Sağ olun çocuklar, dedi.

4. **Aşağıdaki sorulara cevap verin:**

1. Nacı ile Bahriye okuldan döndükten sonra ne yaptılar?
2. Onlar Halide anneye ne dedi?

5. **Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:**

Ayağı takılıp sendeledi.

Bu ilaçtan hiç bir şey anlamadım.

Bu kapı ançak bu anahtarla açıbılır.

Bahçede iki kişi dolaşıyor.

Ben sabahtan akşama kadar bekledim.

Ben hemen o sıralarda gelmiştim.

Çocuk korkusundan titriyor.
Dersimi iyice pişirdim.
içeride bir patırtı duydum.
Korla armudunun özelliği küçük ve lezzetli olmasıdır.
Masa kalkınca oda büyüdü.
öğrenciler sınıfa girdi.
öğleden sonra yağmur yağacak
Şu mutfağın pisligine bakın.

6. Gramer

هازىرقى زامان داۋام پېئىلى

بۇ خىل پېئىل ھازىر بولۇۋاتقان ئۆزۈن بىر ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ ھازىرقى زامان ئورنىدىمۇ قوللىنىلىدۇ.

ھازىرقى زامان داۋام پېئىلى ئورۇن كېلىشتە كەلگەن پېئىللارغا بىرىنچى تۇرلۇك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ.

مەسىلەن:

بىرلىك

almak + ta + yım	ئالماقتىمەن
almak + ta + sın	ئالماقتىسەن
almak + tadır	ئالماقتا

كۆپلۈك

almak + ta + yız	ئالماقتىمىز
almak + ta + sınız	ئالماقتىسىلەر
almak + ta + dırlar	ئالماقتا

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
almamaktayım	almamaktayız
almamaktasın	almamaktasınız
almamaktadır	almamaktadırlar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gelebilmekteyim	gelebilmekteyiz
gelebilmektesin	gelebilmektesiniz
gelebilmektedir	gelebilmektedirler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
alamamaktayım	alamamaktayız

alamamaktasin	alamamaktasınız
alamamaktadır	alamamaktadırlar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
vermekte mıyım?	vermekte mıyız?
vermekte misin?	vermekte misiniz?
vermekte midir?	vermekte midiler?

YİRMİ YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. azizim — ھۆرمەتلىكىم، ئەزىزىم
2. affdilemek — ئەپۇ سورىماق
3. birlik — ئىتتىپاقلىق؛ بىرلىك؛ جەمئىيەت؛ ئوخشاشلىق

   Çin ulusunun birliği

   جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقى

   öğretmenler birliği — ئوقۇتقۇچىلار جەمئىيىتى

   Aralarında bir birlik var.

   ئارىسىدا ئوخشاشلىق بار

4. bulmak — تاپماق

   Saatımı buldum. — سائىتىمنى تاپتىم.

   bilmeceyi bulmak — تېپىشماقنى تاپماق

   Aradığım kitabı hiç bir yerde bulamadım.

   ئىزدىگەن كىتابنى ھېچبىر يەردىن تاپالمىدىم.

   Atılan kurşun ozavallıyı buldu.

   ئېتىلغان ئوق ئۇ بىچارىنى تاپتى

5. beraber — بىرلىكتە

   Başbakan beraberinde eşi ve çocukları vardı.

   باش مىنىستىر بىلەن بىرلىكتە رەپىقىسى ۋە بالىلىرى

بار ئىدى.

6. boynuz	مۈڭگۈز

boynuzlamak	ئۈسمەك

7. fırsat	پۇرسەت

Fırsat her zaman ele geçmez.

پۇرسەت ھەر زامان قولغا كەلمەيدۇ.

fırsattan istifade etmek

پۇرسەتتىن پايدىلانماق

firsatçı	پۇرسەتپەرەس

8. gökmen	كۆك كۆزلۈك

9. hilekârlık = hilecilik	ھىيلىگەرلىك

10. kurk	بۆرە

11. kovmak	قوغلىماق

12. öküz	كالا، ئۆكۈز

öküz arabası	كالا ھارۋىسى

öküz damı	كالا ئېغىلى

13. parçalamak	بۆلۈۋەتمەك، پارچە - پارچە قىلىۋەتمەك

تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالماق، يولۇقماق، تەگمەك

14. rast gelmek

Bugün yolda babanıza rastgeldim.

بۈگۈن يولدا دادىڭىزغا يولۇقۇپ قالدىم.

Kumaşın iyisi bana rastgeldi

رەختنىڭ ياخشىسى ماڭا تەگدى.

Çok aradim, ama hiçbir yerde rast gelmedim

كۆپ ئىزدىدىم، ئەمما ھېچبىر يەردە تاپالمىدىم.

15. rüzgar	شامال

Rüzgar esıneyince yaprak oynamaz.
شامال چىقمىغۇچە يوپۇرماق قىمىرلىماس.
Rüzgara tüküren kendi yüzüne tükürür.
شامالغا تۈكۈرگەن ئۆز يۈزىگە تۈكۈرەر.
rüzgar gibi geçmek شامالدەك ئۆتۈپ كەتمەك
16. sıçramak سەكرىمەك
çekirge sıçrar چېكەتكە سەكرەيدۇ.
17. suç جىنايەت
suç işlemek جىنايەت ئۆتكۈزمەك
Suç üstünde yakalanmak
جىنايەت ئۈستىدە تۇتۇلماق
suçlamak سوتلىماق
suçlanmak جازالانماق
suçlu جىنايەتلىك، گۇناھلىق
18. senlibenli سەنمەنسى، تەكەللۇپسىز
19. şöyle شۇنداق
Şöyle yazmalı. شۇنداق يېزىش لازىم.
Şöyle söylüyor. شۇنداق دەيدۇ.
Bardağı şöyle yıkadıki...
ئىستاكاننى شۇنداق يۇدىكى...
20. şaşırmak ھولۇقماق: ئېزىپ كەتمەك
Şöyleceğini şaşırmak گېپىدىن ئاداشماق
yolunu şaşırmak يولىدىن ئېزىپ قالماق
Beni görünce şaşırdı.
مېنى كۆرۈپ ھولۇقۇپ كەتتى.
21. tanımak تونۇماق
Arkadaşımı onyıl sonra görünce hemen-

tanıdım.

ئاغىنەمنى ئون يىل كېيىن كۆرۈپلا تونۇدۇم.

Onu beş yıldan beri tanıyorum

ئۇنى بەش يىلدىن بېرى تونۇيمەن.

Arkadaşını tanımam, alacağımı senden isterim.

ئاغىنەڭنى تونۇمايمەن، ئالىدىغىنىمنى سەندىن ئالىمەن.

22· tütün — تاماكا: ئىس

tütün içmek — تاماكا چەكمەك

tütüncülük — تاماكىچىلىق

23· yanyana — يانمۇيان

iki kardeş yolda yanyana gidiyorlar

ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن يولدا يانمۇيان كېتىۋاتىدۇ.

2· Tekst

Kurt Ile öküzler

Çayırda iki öküz otluyordu. Bir kurt onları gördu çok sevindi. Bunu bir firset bilerek öküzlere hücüm etti. öküzler yanyana gelerek boynuzları ile kurdu kovdular. Kurt bunların b,rliğini gördü ve geri çekildi. öküzleri parçalaya bilmek için hilekarlıktan başka çare olmadığını anladı.

öküzlerin birine yaklaşıp şöyle dedi:

— Azizim bak, şu güzel çayırı sana veriyorum Tatli otlarını istediğin kadar otla yalnız ogökmen öküzden ayril.

Akılsız öküz kurdun hilesine aldandıve ıyi arkadaşından uzaklaştı Böylece kurt öküzleri ayrı ayrı parçaladı ve yedi.

3· **Aşağıdaki parçayı okuyun:**

Cemile ile Cevdet kardaştılar. Bir gün onlar odada oynuyorlardı, ansız camı kırdılar. Cevdet korkarak dediki:

—Şimdi annemize ne cevap veririz?

Cemile de:

— Bilmiyoruz, der, cezadan kurtuluruz, dedi, ama biraz düşündükten sanra:

— Hayir, cezayimizi çekmeliyiz, suçumuzu tanımali, annemizden affdilemeliyiz, dedi ve öyle yaptılar.

4· **Aşağıdakı sorulara cevap verin:**

1· Cemile ile Cevdet ne yaptılar?

2· Cevdet Cemileye ne dedi?

3· Cemile ne dediler?

5- Aşağıdakı cümleleri uygurcaya çevirin:

Burada tütün içilmez.
Bir saat daha beklemeli.
Ben kendime ev bulmağa gidiyorum
Bu kalem iyi yazmıyor, başkası yokmu?
Bayram yaklastı.
Biz onunla senlibenli konuşuyoruz.
Çocuk sıçrayarak gitti.
Çocuk sıçrayarak uyandı.
Evin arkası dereye bakıyor.
Rüzgar bulutları dağıttı.
Sabah sokakta giderken arkadaşıma rast geldim:
Sizinle beraber belki bende giderim.
Yarın sizinle beraber gelecegini söyledi.
Yangın öteki mahelleye sıçradı.
Yolunu şaşırdı.

YİRMİ SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler.

1. bayılmak — بېھوش بولماق؛ ئۆزىنى يوقىتىپ قويماق؛ ھاياجانلانماق؛ ھەيران قالماق.

    Adam sıcaktan bayılmıştı

    ئادەم ئىسسىقتىن ھوشىدىن كەتكەندى.

    Bu atın yürüşüne bayılırum.

    بۇ ئاتنىڭ مېڭىشىغا ھەيران قالدىم.

2. bile — ھەتتا؛ مۇ (ئۇلانما)

    Ahmet geldi mi? Gitti bile.

    ئەخمەت كەلدىمۇ؟ ھەتتا كەتتى.

    Uzaktakıler bile duydu.

    يىراقتىكىلەرمۇ تۇيدى.

    Benden bile sakladı. — مەندىنمۇ يوشۇردى.

    Bana bile söyledi. — ماڭىمۇ دېدى.

    Yemin etsa bile inanmam.

    قەسەم قىلسىمۇ ئىشەنمەيمەن.

3. çevirici — تەرجىمان

4. doğru — ئۇدۇل؛ تۈز، توغرا؛ ھەقىقەتەن

Bu yol doğru ırmağa gider.

بۇ يول توپتوغرا[1] دەرياغا بارىدۇ.

İşin doğrusunu onlayamadım.

ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشىنەلمىدىم.

Doğru söylediniz. توغرا سۆزلىدىڭىز.

doğrudan doğruya بىۋاسىتە

5 duman almak تۈتەك باسماق؛ تۇمان باسماق

6· galiba ئېھتىمال

galiba gelmeyecek. ئېھتىمال كەلمەس

7· haylaz ھۇرۇن؛ ئېزىلەڭگۇ.

haylazlık ھۇرۇنلۇق

haylazlaşmak ھۇرۇنلاشماق

8· haykırmak ۋارقىرىماق؛ توۋلىماق

9· iyi. ياخشى

iyi niyet ياخشى نىيەت

iyi ilaç ياخشى دورا

iyi olmak ياخشى بولۇپ قالماق

iyi olacak hastanın hekimi ayağına gelir.

تۈزەلگىسى كەلگەن كېسەلنىڭ تېۋىپى ئۆزى كېلەر.

iyileşmek تۈزەلمەك؛ ئوڭشالماق

Hava iyileştı. ھاۋا ئوڭشالدى.

iyilik ياخشىلىق

iyilik yapmak ياخشىلىق قىلماق

iyilik etmek ياخشىلىق قىلماق

iyilikle ياخشىلىقچە، ياخشىلىق بىلەن

10· küçücük كىچىككىنە

Küçücük gözleri var.

كىچىككىنە كۆزلىرى بار.

11· kötülük — يامانلىق؛ ئەسكىلىك

kötülük etmek (yapmak) — يامانلىق قىلماق

12· kurnaz — قۇۋ، مەككار

kurnazlık — مەككارلىق

13· masal — چۆچەك

halk masalları — خەلق چۆچەكلىرى

masalcı — ① چۆچەك سۆزلىگۈچى ②يالغان توقۇغۇچى

masal okumak — رىۋايەت ئوقۇماق

14· sapan — ① رەگەتكە ② سالغا

15· salon — زال

16· sahip — ئىگە

17· şen — شاد، خۇشال

şenlik — خۇشاللىق، شادلىق، تەنتەنە

şenlenmek — خۇشاللىققا چۆممەك

18· şatırkıcı — ناخشىچى

19· tane — دان؛ دانە

buğday tanesi — بۇغداي دىنى

üzüm tanesi — ئۈزۈم دانىسى

tane bağlamak — دان تۇتماق

20· tek — تاق، يالغۇز، بىرلا

Bunun için tek bir yol var·

بۇنىڭ ئۈچۈن يالغۇز بىرلا يول بار.

üç, beş, yedi sayıları tek sayılardır.

ئۈچ، بەش، يەتتە تاق سانلاردۇر.

tek başına — يالغۇز بېشىغا

21· tavsiye — تەۋسىيە، تونۇشتۇرۇش

Bu fikirden vaz geçmenizi tavsıye ederim.

بۇ پىكىردىن ۋاز كېچىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمەن.

22· toplantı — يىغىن، يىغىلىش، مەجلىس

Buğün salonda toplantı var·

بۈگۈن زالدا يىغىن بار.

23· teslim etmek — بەرمەك (ئىگىسىگە)

Aldığımız evi bize daha teslim etmedi.

ئالغان ئۆيىنى بىزگە تېخى بەرمىدى.

Kitabı sahibine teslim ettim.

كىتابنى ئىگىسىگە بەردىم.

24· vurmak — ئۇرماق؛ چىقماق؛ سوقماق

masaya vurmak — ئۈستەلگە ئۇرماق

Rüzgar buraya vurmuyor.

بۇ يەرگە شامال تەگمەيدۇ.

2· Tekst

Öldürülen Kuş

Bir kuş erik ağacına kondu ve ötmeye başladı Bu şen şarkıcı biraz sonra yakındakı ormana üçtu.

Fakat birdenbire sokakta bir ses işitildi.

Yaramaz bir çocuk çabucak kuş sesinin gel-

diği tarafa doğru koştuve elindeki sapanla kuşu vurdu.

Çocuk küçücük eliyle sevimli şarkıcıyı ziyan etti.

Kuş ağacın dalında şen şen öterken yere yuvarlandı.

Kuş:

— Ben sana ne kötülük ettim. Ben yalniz şarkı söyleyip uslu uslu yaşar dururdum. şimdi küşük yavrucaklarıma kim tane verecek, demek istiyordu.

3. **Aşağıdaki parçayı okuyun:**

Horz bir sabah haylazlara:

— Kukuriku, yeter uyke! diyordu.

Kurnaz bir tilki horaza yaklaşarak:

— Sabahlar hayır olsun horaz arkadaş! Ah ne hoş ötüyorsunuz,yere inseniz de yakından dinlesem, sesinize bayılırım, dedi.

Horaz da:

— Olur, inerim, ama bekleyin biraz, bizim Hav, hava haykırayım, dedi.

Tilki Hav hāv adını işitir işitmez derhal kaçıp ormana saklandı.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Tilki horaza ne dedi?
2. Horaz tilkiye ne dedi? Sonunda tilki ne yaptılar?

5. Aşağıdakı cümleleri uygurcaya çevirin:

Annem yillarce evi tek başına çevirdi.

Beni görünce şaşırdı.

Bu işten vaz geçmenizi tavsiye ederim.

Bugün salonda taplantı var.

Bu kitapların hiç yararı yoktur.

Bu kitabın çevricisi Fransızçayı iyi bilir.

Bu saln bin kişi alır.

Dağ başını duman almış.

Galiba gelmiyecek beklemiyelim.

Kitabın yaprağını çevirdi.

Kitabı sahibine teslim ettim.

Size bu arkadaşı tavsıye ederım, çok çalışkandır.

Uzaktakiler bile duydu.

üzerinizde kaç para var?

Yarın gele ceğim diyorsunuz, ama ben evde bulamam.

6· Gramer

ئېنىق ئۆتكەن زامان پېئىلى

بۇ پېئىل ئىش - ھەرىكەتنىڭ سۆز قىلىنىۋاتقان ۋاقىتتىن بۇرۇن تاماملانغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ پېئىل زامانى سوزۇق تاۋۇش ياكى جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا dı، di، du، dü قوشۇمچىلىرىنىڭ؛ ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا tı، ti، tu، tü قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. زامان قوشۇمچىلىرىدىن 2 - تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك

başla + dım	باشلىدىم
başla + dın	باشلىدىڭ
başla + dı	باشلىدى

كۆپلۈك

başla + dık	باشلىدۇق
başla + dınız	باشلىدىڭلار
başla + dılar	باشلىدى

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
başlamadım	başlamadık
başlamadın	başlamadınız
başlamadı	başlamadılar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gōrebildim	gōrebildık
gōrebildin	gōre bildiniz
gōrebildi	gōrebildiler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
satamadım	satamadık
satamadın	satamadınız
satamadı	satamadılar.

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
aldım mı?	aldık mı?
aldın mı?	aldınız mı?
aldı mı?	aldılar mı?

YİRMİ DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler:

1. **aramak** — ئىزدىمەك؛ ئاختۇرماق؛ يوقلىماق

kitabını arıyor — كىتابىنى ئىزدەۋاتىدۇ.

Ceplerini arıyor — يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇۋاتىدۇ.

Komşular bizi aramaz oldu.

قوشنىلار بىزنى يوقلىماس (ئىزدىمەس) بولدى.

2. aman — ئۈندەش سۆز: ۋاھ؛ ۋايىيەي، ۋايجان، دىققەت

Aman, öyle söylemeyin!

دىققەت ئۇنداق دېمە!

Aman, bırak beni! — ۋايجان، مېنى قويۇۋەت!

Aman, ne güzel şey!

پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق نەرسە بۇ!

3. dağılmak — تارقىماق، چېچىلماق، چۇۋۇلماق

Bulutlar dağıldı — بۇلۇتلار تارقالدى.

Saçları dağıldı. — چاچلىرى چۇۋۇلدى.

Boncuklar dağıldı. — مونچاقلار چېچىلدى.

Toplantı dağıldı. — يىغىن تارقىدى.

4. durum — ئەھۋال؛ ۋەزىيەت

Durum değişti. — ئەھۋال ئۆزگەردى.

tvajik durum | پاجىئەلىك ئەھۋال

Benim durumumda olsanız sizde bōyle dūşūnūrsūnūz.

مېنىڭ ئەھۋالىمدا بولسىڭىز سىزمۇ مۇشۇنداق ئويلىغان بولاتتىڭىز.

5. deri تېرە

deri hastalıkları تېرە كېسەللىكى

derisini yūzmek تېرىسىنى سويماق

Bir deri bir kemik بىر تېرە، بىر ئۇستىخان

deri sanayii كۆن - خۇرۇمچىلىق سانائىتى

6. eglenmek ئوينىماق، ئويناشماق

Dūn gece sizde iyi eglendik.

تۈنۈگۈن ئاخشام سىزلەرنىڭكىدە ياخشى ئوينىدۇق.

7. gōzlūk كۆزەينەك

gūzlūk takmak كۆزەينەك تاقىماق

gōzlūklū yılan كۆزەينەكلىك يىلان

8. gūlūmsemek كۈلۈمسىرىمەك، تەبەسسۇم قىلماق

9. içki ئىچىملىك

İçki iyi sonuçlar vermez.

ئىچىملىك ياخشى ئاقىۋەت ئېلىپ كەلمەيدۇ.

içkici هاراقكەش

içkicilik هاراقكەشلىك

10. karınca چۈمۈلە

11. ōteye beriye ئۇيانغا، بۇيانغا، ھەر تەرەپكە

12. ōbek دۆۋە، توپ

13. ōtesinden berisinden ئۇياندىن، بۇياندىن

14. peş پەش (كېيىنىنىڭ): ئارقا

peşinden koşmak — ئارقىسىدىن يۈگۈرمەك
peşinden gelmek — سوڭىدىنشىپ كەلمەك
peşime düşmek — ئارقىسىغا چۈشمەك
peşini bırakmamak — تەقىپ قىلماق
peşpeşe — ئارقىمۇئارقا

15· seyretmek (seyir etmek) — تاماشا قىلماق

16· telaş

قىت - قىت بولۇش، دىققەت بولۇش، جىددىيلىشىش
هودۇقۇش، ئەنسىرەش

Telaş edecek bir şey yok.

ئەنسىرىگۈدەك بىر ئىش يوق.

17· yorulmak — هارماق؛ چارچىماق

Bugün epey yoruldum.

بۈگۈن خېلىلا هاردىم.

18· ....yüzden — ...سەۋەبى. ......تۈپەيلى

2· Tekst

Birlik

Karıncalar öteye beriye dağılmışlardı. kendilerine yiyecek bir şey arıyorlardı Bir karınca öbeğinin yanında durdum. Onları seyretmeğe başladım Bir karınca bir buğday tanesi buldu. Onu yuvasına götürmeye kalktı. ötesinden çektı, berisinden çektı. fakat bir iş beceremedi. Buğday

tanesi ağırdı. Yuvasının yolunu tuttu. Ben kendi kendime:

«zavallı: Yoruldu, taneyi götüremiyeceğini anlayıp vaz geçt» dedim. Aldanmışım. Azsonra buğday tanesinè dört karınca birden yaklaştı. Megerse evvelki karınca arkadaşlarını da yardıma çağırmaya gitmiş. Dördü de işe giriştiֹ Taneyi yuvalarına kolayca çekip götürdüler.

3. Aşağıdaki parçayı okuyun:

Galıp üç yaşındaydı, ama, dedesi gibi gazete okumak istiyordu. Bir gün dedesi gazete okurken Golıp de gazeteye baktı, baktı, fakat bir kelime bile okuyamadı. Düşündü: dedesinin gözlerinde gözlük vardı. Sonra dedesin:

— Dede. bana da gözlük alsana, dende okuyayım, dedi.

Dedesi gülümsedi ve gözlüklerini Galipa verdi. Galıp okuyamadı. Ozaman dedesiona:

— Büyü, okula git, ozaman okursun, dedi.

4. Aşağıdakı sorulara cevap verin:

1. Galip ne yapmak istiyordu?

2. Dedesi ne yaptı ve ne dedi?

5. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Aman, bir daha yapmam!
Aman, öyle söylemeyin!
Aman, bırak beni!
Aman, ne güzel şey!
Bana bile söyledi.
Görmüş gibi söylüyor.
Gündüz çalışmalı, gece uyumalı.
Dün gece güldük eglendik,
İçki insan için çok zararlıdır.
İki yıldır bu işin peşinden koşuyorum.
Hastanın durumundan telaş edecek bir şey yok.
Tren saat onda kalktı.
Yağmur yağdı, bu yüzden gelemedim.
Yüzünün derisi kalktı.
Zahmetinize teşekkür ederim.

OTUZUNCU DERS

1. Kelimeler.

1. avcı — ئوۋچى
   av — ئوۋ
   av köpeği — ئوۋ ئىتى
   av tüfeği — ئوۋ مىلتىقى
   avcılık — ئوۋچىلىق
2. bakınca — قاراپ... كۆرۈپ...
3. boyunbağı — گالستۇك
4. çavdarça — پىئونېر
5. çaydanlık — چۆگۈن
6. çay — جىلغا (ئېقىنسۇ)
   Çayı görmeden paçaları sıvamak
   سۇنى كۆرمەي پۇچقاقلىرىنى تۈرمەك
7. dinlemek — ئاڭلىماق، قۇلاق سالماق
8. delinmek — تېشىلمەك
   kızın kulağı delindi. قىزنىڭ قۇلىقى تېشىلدى.
   Tencere delinmiş — كورا تېشىلىپ قاپتۇ.
9. dargın — ئاچچىق، غەزەپ، ئوغىسى قاينىماق، تېرىكىش
   dargınlık — چېچىلىش، قىزىققانلىق
10. enişte — بىراۋنىڭ قىز قېرىندىشىنىڭ ئېرى.

11· geyik بۇغا

12· gizlenmek يوشۇرۇنماق

Dolabın arkasına gizlendi.

ئىشكاپنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇندى.

giz. سىر. مەخپىيەت

gizli يوشۇرۇن، مەخپىي، سىرلىق،

gizlice يوشۇرۇنچە، ئوغرىلىقچە

13. genişlemek = genişlenmek كېڭەيمەك

Çalılar temizlenince tarla genişledi.

چاتقاللار ئېلىپ تاشلانغاندىن كېيىن ئېتىز كېڭەيدى.

Şu koca dolap kalksa oda genişleyecek.

شۇ چوڭ ئىشكاپ ئېلىۋېتىلسە ئۆي كېڭىيدۇ.

14· gelengiden كەلگەن - كەتكەنلەر

15· gerçek رېئال؛ ھەقىقىي، راست، ھەقىقەت

Paranın gerçek diğeri پۇلنىڭ ھەقىقىي قىممىتى

Söyledikleri tamamen gerçek.

دېگەنلىرى تامامەن راست.

Yüzügünüz gerçek elmas mı?

ئۈزۈكىڭىز راست ئالماسمۇ؟

Yer yuvarlağının güneş çevresinde döndüğü bir gerçektir.

يەر شارىنىڭ قۇياش ئەتراپىدا ئايلىنىشى ھەقىقەتتۇر.

gerçekçı رېئالىست

gerçekçılık رېئالىزم

gerçekleşmek رېئاللىققا ئايلانماق

16· gerınmek كېرىلمەك

Yataktan kalktan sonra uzun uzun gerindi.

ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن ئۆزۈن كېرىلدى.

17· ince — ئىنچىكە، ئۇششاق، نەپىس؛ زىل

ince iplik — ئىنچىكە يىپ

ince kum — ئۇششاق قۇم

ince iş — نەپىس ئىش، ئىنچىكە ئىش

ince adam — زىل ئادەم

ince hastalık — سىل كېسىلى

ince bağırsak — ئىنچىكە ئۈچەي

incelik — ئىنچىكىلىك

incelemek — ئىنچىكىلىمەك

18· kederlenmek — قايغۇرماق، ئېچىنماق، ھەسرەت چەكمەك
غەم قىلماق، ئەندىشە قىلماق

keder — قايغۇ، ھەسرەت، غەم، ئەندىشە

keder çekmek — ئېچىنماق

keder vermek — ئېچىندۇرماق

kederlendirmek — ئېچىندۇرماق

kederli — قايغۇلۇق

Kederli günlerininen vefalı dostudur.
قايغۇلۇق كۈنلىرىدە ئەڭ ۋاپادار دوستى ئىدى.

kedersiz — غەم - قايغۇسىز

Kedersiz insan olmaz.
غەم - قايغۇسىز ئادەم بولماس.

19· susamak — ئۇسسىماق، تەشنا بولماق

Halk yeniliğe ve bilgiye susamıştır.
خەلق يېڭىلىققا ۋە بىلىمگە تەشنادۇر.

20· tenefüs — نەپەس، ئارام

tenefüs etmek — نەپەس ئالماق، ئارام ئالماق

21· tatlı تاتلىق، شېرىن، لەززەتلىك
tatlı nar تاتلىق ئانار
tatlı söz شېرىن سۆز
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır
تاتلىق تىل يىلاننى ئۇۋىسىدىن چىقىرىدۇ.
tatlımsı تاتلىققىنا
·22 utanmak ئىزا تارتماق؛ ئۇيالماق، خىجىل بولماق؛
ئەيمەنمەك؛ تەپتارتماق؛ تارتىنماق؛ قورۇنماق
Arkadaşlarının bu davranışlarından pek utandı.
ئاغىنىلىرىنىڭ بۇ قىلىقلىرىدىن بەك ئىزا تارتتى.
Bunu istemeye utandı. بۇنى سوراشقا خىجىل بولدى.
Yanınıza girmeye utandı.
يېنىڭىزغا كىرىشكە خىجىل بولدى.
utanmaz ئىزا تارتمايدىغان، ھاياسىز
utanç ئىزا، ھايا
utandırmak ئىزا تارتقۇزماق، يەرگە قاراتماق
utanacak ئىزا تارتقۇدەك
utangaç = utangan تارتىنچاق
23· verem تۇبېركۇليوز
24· yazık گۇناھ؛ ئەپسۇس، ئىسىت
Yazık, ben bōyle olmasını istemezdim
ئىسىت. مەن بۇنداق بولۇشنى ئويلىمىغان ئىدىم.
Yazık sana, bōyle mi yapacaktın!
ئەپسۇس ساڭا، مۇنداقمۇ قىلامسىلەر!
yazıksız گۇناھسىز

25· yararlanmak — پايدىلانماق

yarar — مەنپەئەت، پايدا

yararlı — پايدىلىق، كېرەكلىك

2· Tekst

Geyik Ve Boynuzları

Geyik bir defa çok susamıştı. Su içmek için çayın kenarına geldı. suda kendi boynuzlarını görüp sevindi ·Fakat ayaklarına bakınca kederlendi ve kendi kendine:

— Neyazık ki, ayaklarım ince ve çirkin, dedi. Oanda bir avcı çıkıp, onu vurmak istedi Geyik kaçmaya baçladı. Ormana girdi. Avcı peşinibırakmadı. Geyik kaçıp kurtulmak için ormanın sık yerine girmek istedi. Fakat boynuzları ağaç dallarına takıldığı için hızla koşamıyordu. Ormana gizlenince kendi kendine:

— Ben de ne budala imişim. ince ve çirkinmiş diye ayaklarımı beğenmezdim. Fakat beni düşmandan onlar kurtardi, serindiğim boynuzlarım ise, beni ölümün kucağına atmak istedi, diye düşürdü.

3. Aşağıdaki parçayı okuyun:

Zil çalmış, ders başlamıştı Sınıfta derin bir sessizlik vardı. Öğrenciler öğretmenin tatlı tatlı anlatmakta olduğu dersi dikkatla dinliyorlardı.

Yavaşça kapı açıldı içeriye Basri girdi. Bütün öğrenciler ona dargın dargın baktılar Basrı bu sabah yine ögretmenın dersini kesmişti utana utana ayaklarının ucuna basarak yavaşça yerine geçip oturdu. Ders devam etti.

Tenefüse çıktıkları zaman Gülten Basriye:

— Bu sabah yine geçiktin, sınıfımızı utandırıyorsun çavdarça oldugunu, mavı boyun bagı taşıdığını unutuyorsun, dedi.

Basrı üzüldü, utandı. Gültenin söylediklerine hiçbir cevap vermeden sustu.

4. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Gülten Basriye ne dedi?
2. Basri ne yaptılar?

5. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Arkadaşım parkta geziyorlardı.

Bu saat yirmi dakika geri.

Bu giysi seni gençleştiriyor.

Çaydanlığın altı delinmiş.

Geç geldiler, gene iyi.

Hangısı daha güzel?

Önce enıştem veremden öldü, arkasından halam gitti.

Komşuya gezmeyegitti.

Ögretmenin geldiğini bekliyoruz.

Öğretmenimizin derslerinden çok yararlanıyoruz.

Pencerede oturmuş, gelenı gideni gözlüyor.

Söyledikleri tamamen gerçek.

Sen gibi adam az bulunur.

U hala çocuktur.

Yataktan kalktan sonra uzun uzun gerindi.

5. Gramer

سۇبيېكتىپ ئۆتكەن زامان پېئىلى

سۇبيېكتىپ ئۆتكەن زامان گۇمان - شۇبھە، مۆلچەر - تەخمىن، ئىشەنچسىزلىك قاتارلىق مەنىلەرنى ھەمدە زاڭلىق ۋە مەسخىرىنى بىلدۈرىدۇ.

سۇبيېكتىپ ئۆتكەن زامان پېئىلىغا mış، miş، muş،

mūş قاتارلىق قوشۇمچىلارنى ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ، مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
yapmışım	yapmışız
yapmışsın	yapmışsınız
yapmış	yapmışlar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yapmamışım	yapmamışız
yapmamışsın	yapmamışsınız
yapmamış	yapmamışlar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gelebilmişim	gelebilmişiz
gelebilmişsin	gelebilmişsiniz
gelebilmiş	gelebilmişler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
öğrenemememişim	öğrenemememişiz
öğrenemememişsin	öğrenemememişsiniz
öğrenemememiş.	öğrenemememişler

سوئال شەكلى

(ئەسكەرتىش: سوئال قوشۇمچىلىرى شەخس قوشۇمچىلىرىنىڭ ئالدىدا كېلىدۇ.)

بىرلىك	كۆپلۈك
görmüşmüyüm?	görmüşmüyüz?
görmüşmüsün?	görmüşmüsünüz?
görmüşmü?	görmüşler + mi?

OTUZ BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ağlamak — يىغلىماق
   ağlamaklı — يىغلامسىرىماق
   ağlaşmak — يىغلاشماق
2. buyurun — مەرھەمەت (ئولتۇرۇش، كىرىش، ئىشلىتىش قاتارلىق ھەرىكەتلەردە قوللىنىلىدىغان تەكەللۇپ سۆزى)
3. bakım — ئالماق؛ خەۋەر ئالماق، قاراشماق؛ باقماق؛ ئېتىبار؛ غەمخورلۇق؛ كۆز قاراش؛ باشقۇرۇش، تەرەپ، جەھەت؛ پەرۋىش
   bu bakımdan — بۇ جەھەتتە
   bilim bakımından — ئىلمىي جەھەتتىن

   Yağmurlar biraz zarar verdi ama, bir bakımdan yararlı oldu.

   يامغۇر بىرئاز زىيان كەلتۈردى، ئەمما بىر جەھەتتىن پايدىلىق بولدى.

   bakımlı bir bahçe — پەرۋىش قىلىنغان باغ
   bakımsız — پەرۋىشسىز، ئىگە - چاقىسىز
4. boğulmak — تۇنجۇقماق، نەپسى قىسىلاشماق
5. eşek — ئېشەك
6. epeyce — خېلىلا

Epeyce yoruldum. خېلىلا ھاردىم

7. göreceği gelmek كۆرگۈسى كەلمەك، سېغىنماق

8. haksızlık ھەقسىزلىك، ناھەق؛ ئادالەتسىزلىك

9. haydı = hadı قېنى؛ چاپسان

Haydı senin dediğin olsun.
قېنى، سېنىڭ دېگىنىڭ بولسۇن!

10. hazır ھازىر، تەييار

Ben hazırım, isterseniz gidelim.
مەن تەييارمەن، خالىسىڭىز كېتەيلى.

Yemek hazır. buyurun
تاماق تەييار (بولدى)، مەرھەمەت (قىلىڭ).

Hazır elbise تەييار كىيىم

Hazıra dağlar dayanmaz.
تەييارغا تاغمۇ چىدىمايدۇ.

hazır olmak تەييار بولماق، تەييار تۇرماق

hazırlamak ھازىرلىماق، تەييارلىماق

hazırlık ھازىرلىق

11. haraket مىدىرلاش - پائالىيەت، ھەرىكەت،
يولغا چىقىش

Nasıl hareket edelim ki başaralım?
قانداق (ھەرىكەت) قىلساق مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايمىز؟

Hareketimiz iki gün geri kaldı.
سەپىرىمىز ئىككى كۈن كېيىنگە سۈرۈلدى.

hareket etmek يولغا چىقماق

12. ilişki مۇناسىۋەت، ئالاقە

İlişki kesildi. مۇناسىۋەت ئۈزۈلدى.

ilişki kurmak مۇناسىۋەت ئورناتماق

ilişkili	مۇناسىۋەتلىك
Söylediği sözün benimle ilişkili tarafı nedir?	ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەن بىلەن مۇناسىۋەتلىك تەرىپى نېمە؟
13. kavun	قوغۇن
14. kulak asmak	قۇلاق سالماق؛ ئەھمىيەت بەرمەك
15. oğuşturmak = ovuşturmak	ئۇۋۇلىماق
Ellerini ovuşturmak	قوللىرىنى ئۇۋۇلىماق
Gözlerini oğuşturuyor.	كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىماقتا.
16. okşamak	سىلىماق؛ ئاستا - ئاستا ئۇرۇپ قويماق، ماختىماق
17. sarılmak	يۆگىمەك، قورشىماق، قوچاقلىماق، يېپىشماق
Sılaha sarılmak	قورالغا ئېسىلماق
Belini sardı.	بېلىنى يۆگىدى.
Ordu düşmanı sardı	قىسىم دۈشمەننى قورشىۋالدى.
ipiliği sarmak	يىپنى يۆگىمەك
sigara sarmak	تاماكا ئورىماق
18. sırt	دۈمبە، تۆپە
Bıcagın sırtı	پىچاقنىڭ كەسمەيدىغان تەرىپى
Şu sırtakı evler	شۇ دۆڭدىكى ئۆيلەر
Sırtı kaşınıyor	ئۇچىسى قىچىشىۋاتىدۇ
sırtı yere gelmek	يېڭىلمەك
sırtına almak	ئۈستىگە ئالماق
sırtlamak	يۈدىمەك
19. soba	مەش
20. yüktemek	باسماق، ئارتماق

Sandığı arabaya yükledik.

ساندۇقنى هارۋىغا باستۇق.

Bu işin yünetimini bana yüklediler.

بۇ ئىشنىڭ ئىجراسىنى ماڭا ئارتتى.

Bu suçu ona yüklemek istiyorlar.

بۇ جىنايەتنى ئۇنىڭغا ئارتماق بولۇۋاتىدۇ

21. yüklü ئىشى (ۋەزىپىسى) ئېغىر. ئېغىر ئاياغ

Oçok yüklü, bu işi başkasına verelim.

ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئېغىر، بۇ ئىشنى باشقىسىغا بېرەيلى.

yüklü kadın ئېغىر ئاياغ ئايال

2. Tekst

At ile Eşek

Güzel ve kuvvetli bir at ile yüklü eşek yolda sahiplarının ardından yürüyorlardı.

Eşek ata seslendi:

— Yükümün bir parçacağını sen al, yaksa bu ağırlık altında boğulacağım!

At bu ricaya kulak asmadı. Zavallı eşekderim bir nefes ve güç halle ilerledi. Fakat biraz daha dayandıktan sonra, sendeleyerek yere serildi ve cani çıktı.

Sahibi eşeğe ne kadar haksızlık yaptığını

ancak bundan sonra anlıya bildi. Epeyce üzüldü ve eşeğin bütün yükünü atın sırtına yükledi.

3. **Aşağıdaki diyalogu okuyun:**

Kamil bir gün elinde kağit kalen, derin derin düşünüyordu. Ablası yanına geldi:

— Ne yapıyorsun kamil orada, dedi.

Kamil ağlıyacak gibi:

— Siz sık sık babama mektup yazıyorsunuz, ben de yazayım, dedim, bir türlü yazamadim, dedi.

Ablası gülerek onun saçlarını okşadı:

— Babana söyleyecek hiçbir sözün yok mu?

— Var. Babamıçok özledim (göreceğim geldi).

— Babamız gideli okadar çok oldu mu?

— Bbir yıi geçtj. Artık gelrin.

— Daha başka bir söyliyeceğin yok mu?

— Var. gelirken bana oradan güzel kizak getirsin.

— Şimdi buna söylediklerini yaz. bakayım.

4. **Aşağıdaki cümleleri uygurcaya sevirin:**

Bu işe başlıyorum, ancak bir günde bitiremem.

Bu yıl tarlalari erken ektik.

Gördüm, hatta konuştum.

Gözlerini oğuşturuyordu. belki uykudan, belki de karanlıktan geldiği için.

Gelmeleri ile gitmeleri bir oldu

Haydi çocuklar yemekler hazır!

Haydi senin dediğin olsun, al götür!

Masayı biraz ileri çekelim.

Onunla hiçbir ilişkim kalmadi.

Sobanın yanında ısındı.

Yemek hazır. buyurun.

Yarın sizi nerede bulayım?

Yağmurlar biraz zarar verdi, ama bir bakimdan yararlı oldu.

OTUZ İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. amele — ئىشچى
2. avukat — ئادۋوكات
3. acaba (ئەرەبچە) — ناتايىنلىقى؛ بىر قارارغا كېلەلمىگەنلىكىنى: ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

   Acaba gelecek mı? — كېلەرمۇ؟
   Acaba kim geldi? — كىم كەلگەندۇ؟
   Acaba gitsemmi? — كېتەرمەنمۇ؟
   Acaba gelmiyecekmi? — كەلمەسمۇ؟

4. bekar — ئۆيلەنمىگەن (ياتلىق بولمىغان) تۇل، بويتاق

   bekarlık — بويتاقلىق، تۇللۇق
   bekar kalmak — ئۆيلەنمەسلىك (ئەرگە تەگمەسلىك)

5. daire — چەمبەر، ھالقا، دائىرە، ئايلانما

   Karşıkı apartmanda kiralık daire var.
   ئۇدۇلدىكى بىنادا ئىجارىگە بېرىلىدىغان ئۆيلەر بار.

6. dünkü — تۈنۈگۈنكى؛ ئەھلى بولمىغان، پىشمىغان

   Dünkü fırtınada kazalar olmuş.
   تۈنۈگۈنكى بوراندا بىرمۇنچە ھادىسە يۈز بەردى.

O daha dünkü memur.

ئۇ تېخى يېڭى (پېشمىغان) مەمۇر (خادىم)

7 dam — تام؛ ئېغىل؛ سولاقخانا

8 demet — دەستە؛ باغ (باغلانغان)

bir demet çiçek — بىر دەستە گۈل

demet demet — دەستە دەستە

demetlemek — دەستىلىمەك، دەستە قىلماق

9. evli — نىكاھلانغان، ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولغان (ئەر - ئايال)

evli kadın — ياتلىق بولغان ئايال

10 gürevli — ۋەزىپىلىك، مەمۇر، خادىم

11 geçenler — كۆچكەنلەر (سىنىپتىن)

12. hınzır — چوشقا (تىل ھاقارەت ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ)

13. halkarası — خەلقئارا

14. iyilik — ياخشىلىق

Okumanın şu iyiliki de varki...

ئوقۇشنىڭ شۇ ياخشىلىقىمۇ بار (كى)...

iyilikle — ياخشىلىقچە

iyilik sever — ياخشىلىق قىلغۇچى

iyilik bilir — ياخشىلىقنى بىلىدىغان

15. izinli — رۇخسەت سورىغان؛ رۇخسەتلىك

16. kötü — ئەسكى، ناچار، يامان، زەرەرلىك

kötü adam — ناچار ئادەم

kötü resim — ناچار رەسىم

kötü hava — ناچار ھاۋا

kötü koku — بەد بۇي

kötü alışkanlık — يامان ئادەت

kötülemek — يامان گېپىنى قىلماق

kötoleşmek ناچارلاشماق
kötülük يامانلىق، ئەسكىلىك
Okimseye kötülük etmez.
ئۇ ھېچ كىشىگە يامانلىق قىلمايدۇ.
17· kalanlar (سىنىپتا) قېپقالغانلار
18· kasırgı شىددەتلىك بوران
19· kiremit خىش، كاھىش
kiremit ocağı خىش خۇمدىنى
kiremitçilik خۇمدانچىلىق
20· kalabalık ئادەملەر توپى
21· memur خادىم، خىزمەتچى؛ ئەمەلدار
22· ne yapsın قانداق قىلسۇن
23· ne derse desin نىمە دېسىمۇ، شۇنچە گەپ قىلسىمۇ
24· orak biçimi ئورما
25 uğraşmak شۇغۇللانماق، بەند بولماق، ئاۋارە بولماق
Bu olmayacak iş değıl. ancak uğraşmak ister.
بۇ قىلغىلى بولمايدىغان ئىش ئەمەس، پەقەت تىرىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ.
26· öfke غەزەپ، ئاچچىق
öfkesini kabarmak قاتتىق غەزەپكە كەلمەك
öfkesini yenmek ئاچچىقىنى يەڭمەك
öfkeci خاپىغان، پات - پات ئاچچىقلىنىدىغان
öfkelendirmek ئاچچىقىنى كەلتۈرمەك
öfkelenmek ئاچچىقلانماق
27· saklamak ساقلاپ قويماق، يېشىپ ساقلىماق؛ يوشۇرماق، ئاسرىماق
Sakla samanı, gelir zamanı.

سامانىنى ساقلا، لازىم بولىدىغان ۋاقتى كېلىدۇ.

Şu parayı alın da, saklayın.

شۇ پۇلنى ئېلىڭ ـ دە، ساقلاپ قويۇڭ.

Mektubu saklamaya çalıştı.

خەتنى يوشۇرۇشقا تىرىشتى.

Ondan hiç bir sırımı saklamam.

ئۇنىڭدىن ھېچبىر سىردىمنى يوشۇرمايمەن.

28· sinsi sinsi تۈيدۇرماستىن، ئوغرىلىقچە، مەككار، قۇۋ

sinsi sinsi bakıyor· ئوغرىلىقچە قاراۋاتىدۇ.

sinsi bir adam مەككار ئادەم

sinsi bir gülüş مۇغەمبەرلەرچە كۈلۈش

29· sallamak تەۋرەتمەك، پۇلاڭلاتماق، ساڭگىلاتماق

beşik sallamak بۆشۈك تەۋرەتمەك

el sallamak قول پۇلاڭلاتماق

başini sallamak بېشىنى ساڭگىلاتماق

30· sürüklemek سۆرەپ كىرىپ كەتمەك، سۆرەپ كەتمەك

Ayağını üzengiden kurturamadı, at kendisini sürükledi.

پۇتىنى ئۇزەڭگىدىن چىقىرالمىدى. ئات ئۆزىنى سۆرەپ كەتتى.

Bacağından sürüklüyor پۇتىدىن سۆرىدى.

Her gittiği yete arkadaşını da çürüklüyor.

نەگە بارسا دوستىنى سۆرەپ بارىدۇ.

Şavaşa sürüklemek ئۇرۇشقا سۆرىمەك

Bu roman insanı sürüklüyor.

بۇ رومان ئادەمنى تەسىرلەندۈرىدۇ.

31· şakalaşmak چاقچاق قىلىشماق، ئويناشماق

şaka	چاقچاق، ھەزىل
şakacı	ھەزىلكەش، چاقچاقچى
şaka yapmak	چاقچاق قىلماق

2. Tekst

Tilki İle Çōmlek

Kadının biri ovak biçmeye gitmiş. Süt dolu bir çōmleği demetletin ardına saklamış. Tılki sinsi sinsi çōmleğe yaklaşmış. bassını içine sokmuş. Sütü içtikten sonra gitmek istemış. Fakat işin kōtüsü, başını çōmlekten çıkaramamış. Ne yapsın? Bōylece yola çıkmış. Başını sallayıp duruyor ve şōyleniyormuş:

— Hey çōmlek! şakalaştıgın veter, bırak beni çōmlekçigim. yeter artık revgilim. Eglendın oynadın, bu kadar yeter! Fakat ne derse dersin çōmlek sōz antamıyor ve kafasından çıkmıyormuş. Tilki ōfkelenmiş:

— Dur sen hınzır! Mademki laf anlamıyorsun, seni boğayım da gōr!

Tilki dereye koşmuş ve çōmleğı boğmaya başlamış.

Çümlek suya batmış. fakat ardından tilkiyı de sürüklemis.

3. **Aşağıdaki diyalogu okuyun:**

Aileniz kaç kişiden ibarettir?

Siz evlimisiniz?

Ben evliyim (bekarim).

Refikam avukattır (ev kadınıdır).

Siz burada refikanızla (kocanızla) beraber misiniz?

Kocanız ne işlerle uğraşıyor?

Kocam ameledir (mühendistir, memurdur).

Çocuğunuz var mi?

iki çocuğum var.

Çocuklarınız nerede okuyor?

Nerede çalışıyorsunuz?

Ben bir fabrikada çalışıyorum.

Yaşasın halklararasınde dostuk!

Aramızda bozulmaz bir dostluk olsun!

4. **Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin**

Ben onunla geçen yıldan beri konuşmuyorum.

Bütüm öfkesini benden çıkardı.

Bugün tatil olduğu için dairede hiç bir

görevliyok.

Bu kumaş benim aldığım gibi değil.

Bu adam herkese iyilik eder.

Çocukların içinde kalanlarda var. geçenlerde.

Çok şükür. bu günleri de gördük.

Dün izinıi olduğum için daireye gitmedim.

Dünkü kasırga damlardan kiremitleri uçurdu.

İki aydir iş bulamadim.

İki kardeş konuşa konuşa yürüdüler.

Kim bilir belki de gelmez

okumamin şu iyiliki de varki....

öyle bir yağmur yağdiki...

Şurada bir kalabalık var, acaba ne oluyor.

5• Gramer

1• ئۆتكەن هازىرقى زامان پېئىلى

ئۆتكەن هازىرقى زامان پېئىلى هازىرقى زامان بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئۆتكەن زاماندا يۈز بەرگەن ئىش - هەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ يەنە نەتىجىسىنىمۇ بىلدۈرىدۇ.

بۇ پېئىل سۇبيېكتىپ ئۆتكەن زامانغا 3 - شەخس بىرلىك قوشۇمچىلىرى dır، dir، dur، dür؛ tır، tir، tur، türلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
almışımdır	almışızdır
almışındır	almşsınızdır
almıştır	atmışlardır

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
almamışımdır	almamışızdır
almamışsındır	almamışsınızdır
almamıştır	almamışlardır

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gōrebilmişimdir	gōrebilmişizdır
gōrebilmişindır	gōrebilmişsinizdır
gōrebilmiştir	gōsebilmışlerdir

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gelmiş miyimdir?	gelmiş miyizdir?

gelmiş misindır?	gelmiş misinizdir?
gelmiş midir?	gelmiş midirler?

2. ئېنىق كەلگۈسى زامان پېئىلى

ئېنىق كەلگۈسى زامان كەلگۈسىدە قىلىنىدىغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. بۇ پېئىلغا (y)acak، (y)ecek قوشۇمچىلىرىنىڭ ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. 1 - شەخسنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلۈكىدە كېيىنكى جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش k سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ئارىسىغا كەلگەندە جاراڭلىقلىشىپ «ğ» غا ئايلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
okuyacağım	okuyacağız
okuyacaksın	okuyacaksınız
okuyacak	okuyacaklar

بىرلىك	كۆپلۈك
bileceğim	bileceğiz
bileceksin	bileceksiniz
bilecek	bilecekler

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
okumıyacağım	okumıyacağız
okumıyacaksın	okumıyacaksınız
okumıyacak	okumıyacaklar

ئمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazabileceğim	yazabileceğiz
yazabileceksin	yazabileceksiniz
yazabilecek	yazabilecekler

ئمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
alamıyacağım	alamıyacağız
alamıyacaksın	alamıyacaksınız
alamıyacak	alamıyacaklar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
verecek miyim?	verecek miyiz?
verecek mısin?	verecek misiniz?
verecek mi?	verecekler mi?

OTUZ ÜÇÜNÇÜ DERS

1. Kelimeler

1. akşam üstü	كەچكە يېقىن
2. algöz	كۆزى قىزىل
3. atlamak	سەكرىمەك، ئاتلىماق
duvardan atlamak	تامدىن سەكرىمەك
pencereden atlamak	دېرىزىدىن سەكرىمەك
sınıf atlamak	سىنىپ ئاتلىماق
4. adi	ئاددىي
adilik	ئاددىيلىق
5. cami	جامە

Cami ne kadar büyük olsa, imam gene bildigini okur.

جامە قانچە چوڭ بولغىنى بىلەن، ئىمام بىلگىنىنى ئوقۇيدۇ.

6. çarşı	بازار
mısir çarşısı	قوناق بازىرى
7. çoktan	ئۇزۇن زاماندىن بېرى
8. dalğa	دولقۇن
deniz dalğasi	دېڭىز دولقۇنى

dörtdalğalı radyo — تۆت دولقۇنلۇق رادىئو

dalğalanmak — دولقۇنلانماق، ئۆركەشلىمەك

9. dahi — مۇ (ئۇلانما)؛ ھەتتا؛ ھەم

Ben dahi bilmiyorum. — مەنمۇ بىلمەيمەن.

10. emek — ئەجىر، جاپا

Bu işte benimde emeğim var.
بۇ ئىشتا مېنىڭمۇ ئەجرىم بار.

çocuk emekle büyür.
بالا جاپا بىلەن چوڭ بولىدۇ.

emekçi — ئىشچى

emek çekmek — جاپا چەكمەك

11. gelenek — ئەنئەنە

geleneksel — ئەنئەنىۋى

12 harcamak — سەرپ قىلماق، ئىشلەتمەك: پىدا قىلماق

çocuk çok para harcıyor.
بالا كۆپ پۇل خەجلەيدۇ.

Bu yapıya beş ton çimento harcadı.
بۇ قۇرۇلۇشقا بەش توننا سېمونت ئىشلىتىلدى.

Ogençliğini harcadı
ئۇ ياشلىقىنى پىدا قىلدى.

13. inşa etmek — ياسىماق، قۇرماق

Okulumuz bört bina inşaettiler.
مەكتىپىمىز تۆت بىنا سالدى.

inşa — قۇرۇلۇش

köprü inşası — كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى

inşaatçı — قۇرۇلۇش مۇتەخەسسىسى

14. içeri — ئىچى، ئىچكى قىسىم

içeride	ئىچىدە
içeriden	ئىچىدىن، ئىچكى جەھەتتىن
içeriye	ئىچكىرىگە
içeri girmek	ئىچىگە كىرمەك
15. konuk sever	مېھماندوست
Uygur halkı konuksever halktır.	
	ئۇيغۇر خەلقى مېھماندوست خەلقتۇر.
konuk	مېھمان
konuk etmek	مېھمان قىلماق
konuk olmak	مېھمان بولماق
konuk evi = konuk odasi	مېھمانخانا
konuklamak	مېھمان قىلماق
16. kuruş	بىر لىرانىڭ يۈزدىن بىرى
17. kısa	قىسقا؛ كالتە؛ پاكار
kısa pantolon	قىسقا پەلتو
kısa adam	پاكار ئادەم
uzun lafın kısası	ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى
kısa boylu	پاكار
kısa haberler	قىسقا خەۋەرلەر
kisaca	قىسقىچە
kısacik	بەك قىسقا
kısalmak	قىسقىرىماق
kısaltmak	قىسقارتماق
18. kovalanmak	قوغلىماق، ئارقىسىغا چۈشمەك، ئىزدىمەك
19. kıvranmak	تولغانماق، ئازابلانماق، زارلانماق
Mide ağrısından kıvranıyor.	
	ئاشقازاننىڭ ئاغرىشىدىن ئازابلىنىۋاتىدۇ.

Yoksulluk kıvranıyor.
يوقسۇللۇق ئىچىدە زارلىنىۋاتىدۇ.
Su su diye kivrandı. سۇ سۇ دەپ زارلاندى.

20. lamba چىراغ
gaz lambası گاز چىرىغى

21. nal تاقا، چىش (ساپاننىڭ)
nal çakmak تاقىلىماق
nallamak = nal çakmak ناهال
nalça

22. ne kadar قانچىلىك، نېمىدېگەن
Ne kadar kaldı? قانچىلىك قالدى؟
Ne kadar sıcak! نېمىدېگەن ئىسسىق!

23. oldukça خېلىلا، خېلى
Oldukça parası var. خېلى پۇلى بار.
Hava oldukça soğuk. هاۋا خېلىلا سوغۇق.
Oaldukç zengin adamdır. خېلىلا باي ئادەم.

24. Posta پوچتا
posta arabası پوچتا ئاپتوموبىلى
posta çantası پوچتا خالتىسى
posta idaresi پوچتا ئىدارىسى
posta vagonu پوچتا ۋاگونى
postacı پوچتاليون
postalamak پوچتىغا سالماق
postayı kesmek مۇناسىۋەتنى ئۈزمەك

25. sürü پادا
Sürüye kurt saldırmış. پادىغا بۆرە تېگىپتۇ.
koyun sürüsü قوي پادىسى

Sürüden ayrılanı kurt kapat.

پادىدىن ئايرىلغاننى بۆرە يەيدۇ

26. sokulmak (يېنغا) بېرىۋالماق، مۆكۈۋالماق

27. tekme تېپىك

tekmelemek تەپمەك

28. umumi telefon ئاممۋى تېلېفون

29. yavaşlamak ئاستىلىماق

Tren yavaşladı. پويىز ئاستىلىدى.

Fırtına yavaşladı. بوران ئاستىلىدى.

30. zarf كونۋېرت

zarflamak كونۋېرتقا سالماق

2. Tekst

At İle Kurt

Akşam üstü idi. Sürü kirdan köye dönüyordu. Algöz atın tayı geride kalmış, otlaya otlaya geliyordu. At birz yavaşlayip kişnedi, tayını çagirdi. Fakat bir kurt tayi görmüştü. Tay annesinin yanına doğru koşunca, onu kovalamaya başladı. Fakat kurt yetişenceye kadar tay annesinin yanına sokuldu.

Kurdun dişine çoktan hayvan eti değmemiş,

aç kalmıştı. Koşarak gelıyordu. Birdefaatlasaydı, tayıparçalayacakti.

At onu gördü ve tayını onüne alip, arkasını kurda çevirdi. Kurt başka taraftan hücüm etmek istedi. At yine arkasını onu döndü ve nallı ayağı ile kurdun ağzına bir tekme vurdu.

Kurt sızıdan kıvrandı ve dişine göre et bulamkiarak, yeniden ormana doğru kaçtı.

3. Aşağıdaki cümleleri okuyun:

Bu şehrin nüfusu ne kadardır?

Şehrin en güzel meydanı hangisidir?

Tarihi yerleri gezmek istiyoruz.

Parka (bahçeye) nereden eirilir?

Bu cami ne zaman inşa edilmiştir?

Cami içerine gire bilirmiyiz?

Müslüman mezarligini gezmek istiyoruz.

Carşı nerededir?

Et (sebze, meyva) nerede satılır?

En yakın Postaya hangı yoldan gidilir?

Bu adı mektup için kaç kuruşluk pul lazim?

Bir zarfın fiyatı kaç kuruştur?

Buraya en yakın umumi telefon nerededir?

Bu radyo kaç lambalıdır?

Bu radyonun kaç dalğası var?

Bu radyonun kisa (orta, uzun) dalğasi varmidir?

4. Aşağıdaki cümleri uygrucaya çevirin:

Anne çocuğunu koynuna aldı

Ben sizin yazınızı kolaylıkla okurum.

Bu haberin gelmesiyle iş bozuldu.

Bugün dahı bu yerleri gezip görüyorlar.

Benim yerimde olsan ne yaparsın?

Bu yolda çok emek harcandı.

Hava oldukça soğuk.

Konukseverlik geleneklerimizden biridir.

Ne sen vardın nede arkadaşın.

Ne eve nede okula gelmiyor.

Nerede ise yağmur yağacak.

Niye doğrusunu söylemiyorsunuz?

O gelmedi. ben geldim.

OTUZ DÖRDÜNCÜ DERS

1· Kelimeler

1· ayakkabı — ئاياغ كىيىمى

ayakkabıcı — موزدوز

2· alaca — ئالا - بۇلا، ئالا، ئالىچىپار؛ خۇي - مىجەز؛ مەك

Hayvan alacası dışında, insanın alacası içindedir·

ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە،

alaca bulacac — ئالا - بۇلا

3· bir aralık — شۇئاندا، شۇ ئەسنادا

4· başucu — باش تەرەپ

Hastanın başucuda ağladı·

كېسەلنىڭ باش تەرىپىدە تۇرۇپ يىغلىدى·

5· boğuşmak — بوغۇشماق؛ ئېلىشماق؛ ياقىلاشماق

6· çetin — قىيىن، مۇشكۇل، قاتتىق

çetin adam — قاتتىق ئادەم

çetin yol — مۇشكۇل يول (ئوڭغۇل - دوڭغۇل يول)

çetin mesele — قىيىن مەسىلە

çetinleşmek — قىيىنلاشماق

çetinleştirmek — قىيىنلاشتۇرماق

çetinlik قىيىنلىق، قاتتىقلىق

7· darılmak ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق؛ ئەدەبلەپ قويماق

Annem bana darıldı. ئاپام ماڭا خاپا بولدى.

Çocuğa biraz darıl, çok yaramazlık ediyor.

بالىنى بىرئاز ئەدەبلەپ قوي. بەك شوخلۇق قىلىۋاتىدۇ.

8· geçmiş ئۆتمۈش؛ ئۆتۈپ كەتكەن

Onun geçmişi iyi bilmiyorum.

ئۇنىڭ ئۆتمۈشىنى ياخشى بىلمەن.

geçmiş olaylar ئۆتكەن ۋەقەلەر

9· ısırmak چىشلىمەك

Kōpek çocuğun bacağından ısırmış.

ئىت بالىنىڭ چاپىنىنى چىشلىۋاپتۇ.

ısıracak it dişini gōrtesmez.

چىشلەيدىغان ئىت چىشىنى كۆرسەتمەس.

10· itmek ئىتتەرمەك؛ ئاران دىگەندە

masayı itmek ئۈستەلنى ئىتتەرمەك

Çocuğu ite kaka bu hala getirdik.

بالىنى ئاران دىگەندە مۇشۇ ھالغا كەلتۈردۇق.

11· kartal شۇڭقار؛ بۈركۈت

12· koparmak يۇلۇۋالماق، ئۈزۈۋالماق

teli koparmak سىمنى ئۈزۈۋەتمەك

fidani koparmak كۆچەتنى يۇلۇۋەتمەك

13· meydan vermemek پۇرسەت ياكى ئىمكان بەرمەسلىك

14· özlemek سېغىنماق، كۆرگۈسى كەلمەك

kōyünü özlemek يېزىسىنى سېغىنماق

anne babasını özlemek ئاتا ـ ئانىسىنى سېغىنماق

15· özle خۇسۇسىي، شەخسىي، مەخسۇس؛ ئالاھىدە

Bura ya özel işlerim için geldim.

بۇ يەرگە خۇسۇسىي ئىشلىرىم ئۈچۈن كەلدىم.

derginin özel sayısı ژۇرنالنىڭ مەخسۇس سانى

özel durumları hesaba almak

ئالاھىدە ئەھۋاللارنى ھېسابقا ئالماق

özellik خۇسۇسىيەت، ئالاھىدىلىك

özelikle بولۇپمۇ، خۇسۇسىيەت

16· öğrenmek ئۆگەنمەك

dersini öğrenmek دەرسنى ئۆگەنمەك

okumayazmayı öğrenmek

ئوقۇش - يېزىشنى ئۆگەنمەك

17· öksürmek يۆتەلمەك

Çocuk öksürüyor, sokağa çıkarmamalı.

بالا يۆتىلىۋاتىدۇ، كوچىغا چىقارماسلىق لازىم.

öksürük olmak يۆتەل بولماق

Sıgara dumanı beni öksürtür.

تاماكا ئىسى مېنى يۆتەلدۈرىدۇ.

18 Parlamak نۇر چاچماق؛ ئاچچىقلانماق؛ نام چىقارماق،

ئوت ئالماق، ئەكس ئەتمەك

ayna gibi parlamak ئەينەكتەك پارقىرىماق

...kısa zamanda parladı. قىسقا زاماندا نام چىقاردى.

Güneş parlıyor قۇياش نۇر چېچىۋاتىدۇ.

Benzin parladı. بېنزىن ئوت ئالدى.

19 ·saldırmak ھۇجۇم قىلماق، (ئۇستىگە) ئېتىلماق

Bu köpek gelene geçene saldırır.

بۇ ئىت ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە ئېتىلىدۇ.

20· süzülmek سۈزۈلمەك؛ قانات قاقماستىن ئۇچۇش؛

خۇمالاشتۇرماق

Bal süzüldü. هەسەل سۈزۈلدى.

Kartal süzüle süzüle uçuyordu.

بۈركۈت قانات قاقماستىن ئۇچۇۋاتاتتى.

Gözlerini süzüyordu.

كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇراتتى.

21. sermek يايماق؛ سالماق؛ ياتقۇزماق

Çamaşır sermak كىر يايماق

üzümü güncşe sermek ئۈزۈمنى ئاپتاپقا يايماق

yatağıyere sermek ئورۇننى يەرگە سالماق

22. tıklatmak تىرىقلاتماق

23. yükselmek ئۆرلىمەك؛ ئۆسمەك؛ ئېگىزلىمەك

Uçak yükseld. ئايروپىلان ئېگىزلىدى.

Aşaması yükseldi دەرىجىسى ئۆرلىدى.

Altın fiyatları yükseldi

ئالتۇننىڭ باھاسى ئۆستى.

2. Tekst

Kedi ile Kartal

Kedi bir gün üç yavrusu ile bir bahçeye oynuyordu. Bıraralık bir kartal bahçede süzülerek yavrularından birisini yakaladı. Kedi kartalın yükselmesine meydan vermeden, yıldırım gibi üzeri-

ne atildı. Kartal kedi yavrunsuu bırakarak annesine saldırdı. iki hayvan arasında korkunç bir savaş boşladı. Kedi tırnaklarıyle kartalın tüylerini yoluyor, her tarafını kaniçinde bırakıyordu. Kartal ise gagasıyle kedinin neresine rasgelirse ısırıyor ve et koparıyordu. Her ikiside birbirini yok etmeğe çalışıyordu. kedi kuvvetli kartalla boğuşurken pek fazla yoruldu, kuvveti kesilmeğe başladı. Biraralik kartal gagasıyle kedinin bir gözünü çıkardı. Kedi büyük bir acı duyarak kartala daha çetin bir kuvvetle saldırdi. Boğazına yapıştı ve kartalı öldürünceye kadar bırakmadı.

Kartalıyere seren Kediyavrularının yaninakoştu. Hayvancağız kendi yaralannı unutarak, hemen yavrusunun yarasını yalamağa başladı.

3. **Aşağıdakı masali okuyun:**

Sevimbirgünhastalandı. Uzunyazmanyattı. Ağaçları. çiçekleri ve alaca kanatlı kelebekleri özledi veağlamağa başladı. Yukarıdan herşeyi gören güneş bunu farketti. Yaklaşarak pencereyi tıklatti:

— Kim tıklatıyor penceremi?

Güneş:

— Ben, diye cevapverdi.

— Ne istiyorsun?

— Sal beni yanina.

— Niçin?

— Biraz konuşalım.... Aç pencereyi!

— Annem darılacak.

— Hayır! darılmıyacak, ben ona sordum. Güneş penkereyi itti, odaya girdi, ışıklarını yaydı ve parladı. Sevimin baş ucuna oturdu ve sevinçten gülmeğe başladı.

4. Aşağıdaki soruya cevap verin:

Sevim ile güneş neler konuştular?

5. Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin

Artık gelmez oldu.

Ben kendi düşüncmi söyledim.

Bunu o zaman bilmeyordum sonra öğrendim.

Bu yere özel işlerim için geldim.

Bu kalemi değil ötekiniverin.

Bu ayakkabı size olur.

Bu işte benim de emeğim vardır.

Çocuk öksürüyor, sokağa çıkarmamalı.

Çocuklara söyleyin gürültü etmesinler,
Evin önünde bahçe var,
Her iş yoluyla yapılmalı.
Kitabin buralarda ne geziyor?
O gideli iki yil oldu.
Onun geşmişini iyi bilirim.

6. Gramer

1. ئۇزاق ئۆتكەن زامان پېئىلى

ئۇزاق ئۆتكەن زامان، هازىرقى زامان داۋام پېئىلىغا ئوخشاش ئۆتمۈشتە ئۇزاق داۋام قىلغان هەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
okumaktaydım	okumaktaydık
okumaktaydın	okumaktaydınız
okumaktaydı	okumaktaydılar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
okumamaktaydım	okumamaktaydık
okumamaktaydın	okumamaktaydınız
okumamaktaydı	okumamaktaydılar

ئىمكان شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
okuyabilmekteydik	okuyabilmekteydim
okuyabilmekteydinız	okuyabilmekteydi
okuyabilmekteydilez	okuyabilmekteydi

ئىمكانسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
okuyamamaktaydık	okuyamamaktaydım
okuyamamaktaydınız	okuyamamaktaydın
okuyamamaktaydılar.	okuyamamaktaydı.

سوئال شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
okumakta mıydık?	okumakta mıydım?
okumakta mıydınız?	okumakta mıydın?
okumakta mıydılar?	okumakta mıydıydı?

2. ئۇزاق ئۆتكەن زاماننىڭ 1 - تۈرى

بۇ پېئىل بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. بۇ پېئىل ئىككى خىل بولىدۇ.

بىرىنچى خىلى:

بىرلىك	كۆپلۈك
verdiydim	verdiydik
verdiydin	verdiydiniz.
verdiydi	verdiydiler.

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
vermediydim	vermediydik
vermediydin	vermediydiniz
vermediydi	vermediydiler

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
verebildiydim	verebildiydik
verebildiydin	verebildiydiniz
verebildiydi	verebildiydiler.

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
veremediydim	veremediydik
veremediydin	veremediydik
veremediydi	veremediydiler

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
verdi miydim?	verdı mıydik?
verdi miydin?	verdi miydiniz?
verdi miydi?	verdi miydiler?

ئىككىنچى خىلى:

بىرلىك	كۆپلۈك
verdimdi = verdim idi	verdikti
verdindi	verdinizdi
verdiydi	verdilerdi.

بۇ زاماننىڭ بولۇشسىز، ئىمكان، ئىمكانسىز ۋە سوئال شەكىللىرى يۇقىرىدىكىگە ئوخشاش ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ.

Sözlük

A

abla — ئاچا، ھەدە، ئايلا
acaba — ئەجەبا؛ بەلكى
acı — ئاچچىق؛ ئەلەم؛ ئاغرىق
açgözlü — ئاچكۆز
açık — ئوچۇق؛ يالىڭاچ
ad — ئىسىم، ئات، نام داڭق، شۆھرەت
adi — ئاددىي
affetmek — ئەپۇ قىلماق
affdilemek — ئەپۇ سورىماق
ağabey — ئاكا، ئاغا
ağaç — دەرەخ، تاختا؛ تاختاي
aglamak — يىغلىماق
ahır — ئېغىل
akllı — ئەقىللىك
akşamüstü — كەچقۇرۇن، كەچكە يېقىن
alaca — ئالا - بۇلا، ئالىچىپار، تاغىل
alan — مەيدان؛ ساھە
alev — ئوت يالقۇنى

algöz	قىزىل كۆز
alışveriş	سودا - سېتىق؛ مۇناسىۋەت
allaha ısmarlamak(1)	خۇداغا تاپشۇردۇم. خۇداغا ئامانەت
Almanca	نېمىسچە
alt	ئاست، تەكتى، تېگى
aman	ۋاھ، ۋايىيەي؛ دىققەت
amca	تاغا (ئاتىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)
amele	ئىشچى
anahtar	ئاچقۇچ
ancak	پەقەت، پەقەتلا؛ يالغۇز
anlamak	چۈشەنمەك؛ مەنپەئەت كۆرمەك
anlatmak	چۈشەندۈرمەك
anne	ئانا، ئاپا
anneler günü	ئانىلار كۈنى، (ئانىلار بايرىمى)
araba	هارۋا، ئاپتوموبىل
aralık	دېكابىر، 12 - ئاي، ئارىلىق
aramak	ئىزدىمەك
araştırmak	تەكشۈرمەك؛ تەتقىق قىلماق
ard	ئارقا، كەينى
arı	ھەسەل ھەرىسى
arkadaş	يولداش، دوست، ھەمرا
armağan	سوۋغا، ھەدىيە
armut	ئامۇت، نەشپۈت
artık	كۆپ، زىيادە؛ ئارتۇق؛ ئاخىرقى ھېسابتا
aslan	شىر
aşağı	تۆۋەن، پەس
ateş	ئوت

atlamak	سەكرىمەك
avci	ئوۋچى
arköpeği	ئوۋ ئىتى
avlu	هويلا، قورۇ
avukat	ئادۋوكات
ayak	پۇت، ئاياغ،
ayakkabı	ئاياغ كىيىم
ayaklarını bağlamak	پۇتلىرىنى قوشتۇرماق
aydın	يورۇق؛ زىيالىي
aydınlık	يورۇقلۇق
azarlamak	ئەيىبلىمەك
azizim	ئەزىزىم
az ötede	بىر ئاز نېرىدە

B

baba	ئاتا، دادا
bacak	پۇت، پاچاق
bakımsız	ئىگىسىز
bağırmak	ۋارقىرىماق، تووۋلىماق
bahar	باھار، ئەتىياز؛ گۈل ۋە يوپۇرماق
bahçe	باغچە
bahçıvan	باغۋەن
bakim	جەھەت؛ غەمخورلۇق؛ قارىماق
bakır	مىس، تۈچ
bakinca	قاراپ... كۆرۈپ...
bakmak	قارىماق؛ ھالىدىن خەۋەر ئالماق

banka şübesi	شۆبە بانكا
baraj	توسما، توغان؛ چۈشۈرگە
bardak	ئىستاكان؛ جام
barış	تىنچلىق
başarı	مۇۋەپپەقىيەت
başucu	باش تەرەپ
başüstü	باش تەرەپ
bavul	سەپەر چامادانى
bayılmak	ھوشىدىن كەتمەك
bayır	تاغ باغرى
bebek	قورچاق (بالىلار ئويۇنچۇقى) بوۋاق
beğenmek	ياخشى كۆرمەك، ياقتۇرماق، تاللىماق
bekar	ئۆيلەنمىگەن، بويتاق
bekci	كۆزەتچى
beklemek	ساقلىماق، كۈتمەك
bekleme salonu	كۈتۈش زالى (ئۆي)
belli	ئاشكارا، مەلۇم، مۇئەييەن
benzemek	ئوخشىماق
beraber	بىرلىكتە
bere	ھۆررەك؛ چېكىلىكى يوق شەپكە
beslemek	باقماق، بوردىماق
beyaz	ئاق
bıcak	پىچاق
bırakmak	قويۇۋەتمەك؛ تاشلىماق، قالدۇرماق
bıyık	بۇرۇت
bildirge	بايانات
bile	ھەتتا؛ ...... مۇ

bilgili	بىلىملىك، ئوقۇمۇشلۇق
bilmece	تېپىشماق
binmeū	ئولتۇرماق، مىنمەك
bir aralık	شۇ ئارىلىقتا، شۇ ئارىدا، شۇ ئاندا
bir çok	بىرمۇنچە
birdenbire	بىردىنلا، ئۇشتۇمتۇت، تۇيۇقسىز
biriktirmek	توپلىماق، يىغماق
birkaç	بىرقانچە، بىرمۇنچە
birlik	ئىتتىپاقلىق، بىرلىك؛ ئوخشاشلىق
birşey değil	ھېچ ۋەقەسى يوق
boğmak	تۇنجۇقتۇرماق، غەرق قىلماق
boğulmak	تۇنجۇقماق
boğuçmak	ئېلىشماق؛ ياقىلاشماق، بوغۇشماق
bol	جىق، كۆپ، مول
bomboş	پۈتۈنلەي بوش، قۇپقۇرۇق
boşuna	بىھۇدە، ئورۇنسىز، بىكاردىن بىكارغا
boy	بوي، قامەت؛ قەبىلە؛ ئەن
boyacı	سىرچى، مايلامچى
boynuz	مۈڭگۈز
boyun bağı	گالستۇك
bozuk	پارچىلانغان، پارچە
böcek	قۇرت
böylece	شۇنداق، شۇ شەكىلدە
buçuk	يېرىم
budala	ئەخمەق، كەم ئەقىل
bulğur	سۇدا پىشۇرۇپ پوستىدىن ئاجرىتىلغان بۇغداي
bura	بۇ يەر

bulmak	ئىزدەپ تاپماق
bulunmak	تەييار بولماق؛ قىلماق
buyurun	مەرھەمەت (قىلىڭ)
büsbütün	پۈتۈنلەي
büyük	چوڭ، ئۇلۇغ
büyükanne	موما، چوڭ ئانا
büyükler	چوڭلار، ئۇلۇغلار
büyümek	چوڭ بولماق، چوڭايماق

C

cam	ئەينەك
camcı	ئەينەكچى
camı	جامە، مەسچىت
cep	يانچۇق
cici	چىرايلىق، سۆيۈملۈك، ئۇماق
civar	ئەتراپ
cumartesi	شەنبە

Ç

çabalamak	جان تالاشماق، تىركەشمەك؛ تىرىشماق
çabucak	تېزدىن، چاپسان
çabuk	تېز، چاپسان
çalılık	چاتقاللىق
çalışkan	ئىشچان، تىرىشچان
çalışmak	ئىشلىمەك

çamaşır	ئىچكى كىيىم، كىر (كىيىم)
çamur	لاي، پاتقاق
çanta	سومكا، پورتمال
çarpı	كەررە، كۆپەيتىش
çarşı	بازار،
çatı	پېشايۋان
çavdarça	پىئونېر
çay	دەريا؛ جىلغا
çaydanlık	چۆگۈن
çayır	ئوتلاق
çaytakımı	چاي داستىخىنى سايمانلىرى
çekilmek	چېكىنمەك، ئايرىلماق
çekmek	ئۇرماق (پالاقنى)؛ ھەيدىمەك
çelik	پولات
çetin	قىيىن، تەس؛ قاتتىق
çevirmek	ئاغدۇرماق؛ تەرجىمە قىلماق
çevre	چۆرە، ئەتراپ
şevirici	تەرجىمان
çevrilmek	ئاغدۇرۇلماق، تەرجىمە قىلىنماق
çiçek	گۈل، چېچەك
çimen	چىمەن
çince	خەنزۇچە، جۇڭگوچە
çirkin	سەت، كۆرۈمسىز؛ يامان
çocuk	بالا
çok	كۆپ، نۇرغۇن
çoktan	ئۇزۇندىن بۇيان

çorba	شورپا
çömlek	كومزەك، خۇمرا

D

dadanmak	ئۆگىنىپ قالماق، ئادەتلىنىپ قالماق
dağılmak	تارقالماق، چېچىلماق، چۇۋۇلماق
dağıtmak	بىسەرەمجان قىلىۋەتمەك؛ تارقاتماق
daha	تېخىمۇ، تېخى، يەنە؛ باشقا
dahi	ھەتتا... مۇ
daira	چەمبەر، ھالقا؛ ئايلانما؛ دائىرە
dakika	مىنۇت
dal	شاخ (دەرەخنىڭ)، ساھە، شۆبە
dalga	دولقۇن
dam	تام؛ ئېغىل
dar	تار؛ قىس
daracık	تارچۇق، تار
dargın	غەزەپ، ئاچچىق
darılmak	ئاچچىقلانماق
davetetmek	تەكلىپ قىلماق
dayanaklı	چىداملىق
dayanmak	تايانماق؛ چىدىماق
dayı	تاغا (ئاپىنىڭ ئاكىسى ياكى ئىنىسى)
dayımak	مۈر، قويماق
dede	بوۋا
defa	قېتىم، نۆۋەت
degnek	توقماق، كالتەك؛ ھاسا،

değil	ئەمەس
değişmek	ئۆزگەرمەك، تېگىشمەك يەڭگۈشلىمەك
delik	تۆشۈك، تەشمە
delinmek	تېشىلىپ كەتمەك.
delmek	تەشمەك، تۆشۈك ئاچماق
demet	باغلانغان باغ؛ دەستە
demir	تۆمۈر
dere	دەريا (جىلغا)
dergi	ژۇرنال، مەجمۇئە
deri	تېرە
derin	چوڭقۇر، تېرەن
desen	رەسىم، سۈرەت، كۆرۈنۈش، نۇسخا
devrilmek	ئاغدۇرۇلماق
dış	سىرت، تاشقىرى
dışarı	سىرت، تاشقىرى
diğer	باشقا، ئۆزگە
dikmek	تىكمەك، قادىماق، ئورناتماق
dil	تىل
dinlemek	ئاڭلىماق، ئىشتمەك
dinlenmek	ئارام ئالماق
dip	ئاستى، تەگتى، تۈۋى
diye	...... دەپ
doğmak	تۇغماق، چىقماق (كۈن، ئاي)
doğru	ئۇدۇل، توغرا، ھەقىقەت
doğum günü	تۇغۇلغان كۈن
doktor	دوختۇر
dolap	ئىشكاپ

dolaşmak	ئايلانماق، چۆگىلىمەك؛ سەيلە قىلماق
dolma kalem	گاڭبى
dolmak	تولماق، تۈگىمەك
domates	پەمىدۇر
donmek	قايتماق؛ ئايلانماق، چۆگىلىمەك
dörtyol ağzı	تۆت يول ئاغزى
dudak	كالپۇك، لەۋ
duman	ئىس، تۈتەك، تۇمان
duman almak	تۇمان باسماق، تۈتەك باسماق
durak	بېكەت
durum	ۋەزىيەت، ئەھۋال
duvar	تام، قورۇق
duvarcı	تامچى
duyurmak	تۇيماق، سەزمەك
duymak	ھېس قىلدۇرماق، سەزدۈرمەك
düdük	دۈدۈك، پۈشتەك
dün	تۈنۈگۈن
dünkü	تۈنۈگۈنكى
dürtmek	تۈرتمەك
düşmek	يىقىلىپ چۈشمەك، زەئىپلەشمەك
düşünmek	ئويلىماق؛ چۈشەنمەك

E

eczacı	دورىگەر
eğlence	دورىخانا؛ دورا زاۋۇتى
eğlenmek	ئويۇن، تاماشا؛ كۆڭۈل ئېچىش

eczane	ئوينىماق، ئويناشماق
ehliyet	سالاھىيەت، قابىلىيەت، لاياقەت، گۇۋاھنامە
ekin	زىرائەت
ekmek	نان
ekmekçi	ناۋاي
eksik	كەم، تولۇق ئەمەس، يېتەرسىز
el	قول
elbise	كىيىم، كىيىم - كېچەك
eldiven	قولقاپ، پەلەي
elli	ئەللىك
elma suyu	ئالما سۈيى
el sallamak	قول پۇلاڭلاتماق
emek	ئەجىر، جاپا، ئەمگەك
emeklemek	ئۆمىلىمەك
entari	ئاياللار كۆڭلىكى
enteresan	ئاجايىپ، ھەيران قالارلىق
enişte	بىراۋنىڭ قىز قېرىنداشلىرىنىڭ ئېرى
apeyce	خېلىلا
er	ئەسكەر؛ ئەر؛ قەھرىمان؛ ئەھلى
erik	ئۆرۈك
erken	بالدۇر
esen	ئامان، ئېسەن
esmek	چىقماق (شامال)
esmer	بۇغداي ئۆڭلۈك
eşek	ئېشەك
eşya	نەرسە - كېرەك، ئەشيا
et	گۆش

etmek	قىلماق، ئەتمەك
ev	ئۆي
evet	ھەئە؛ بولىدۇ؛ شۇنداق
ev kadını	ئائىلە ئايالى
evli	ئۆيلەنگەن، تۇرمۇشقا چىققان
ezber lemek	ياد ئېلىش
ezber	يادقا ئوقۇماق

F

fare	چاشقان
fazla	جىق، كۆپ، نۇرغۇن
fena	ئەسكى، ناچار، يامان
fenalik	يامانلىق، ئەسكىلىك
fıkır fıkır	پاراق - پاراق (قايناش)
fırlamak	ئاتلىماق ئۆتمەك
fırsat	پۇرسەت
fırtına	بوران
fiat	باھا
fincan	چاي ۋە قەھۋە ئىچىدىغان قاچا

G

gaga	تۇمشۇق (قۇشلارنىڭ)
galiba	ئېھتىمال، بەلكى
gar	پويىز ئىستانسىسى
gazeteci	ژۇرنالىست، گېزىت چىقارغۇچى

gecen	ئۆتكەن
geçengün	ئۆتكەن كۈن، تۈنۈگۈن
geçenler	سىنىپتىن كۆچكەنلەر
geceniz hayirlı olsun	ياخشى چۈش كۆرۈڭ
geç kalmak	كەچ قالماق، كېچىكمەك
geçmek	ئۆتمەك؛ ئۆتۈپ كەتمەك
gecmes	ئۆتمۈش
gelenek	ئەنئەنە؛ ئۆرپ - ئادەت
gelen giden	ئۆتكەن كەچكەنلەر
genç	ياش
geuclik	ياشلىق
genclik parkı	ياشلار باغچىسى
gene	يەنە؛ ئوخشاشلا
genis	كەڭ، كەڭتاشا؛ ئەنلىك
gen islemek	كېڭەيمەك
gerçek	ئەمەلىيەت، رېئاللىق؛ ھەقىقەت
gerdan	گەدەن
geri	ئارقا، ئارقىدا
gerinmek	كېرىلمەك
geyik	بۇغا
gezi	ساياھەت، سەيلە
gezinti	سەيلە تاماشا
gezinmek	ئايلانماق، سەيلە قىلماق
gezmek	كەزمەك، سەپەر قىلماق
gibi	خۇددى ... دەك، ئوخشاش
girebilmek	كىرمەك
gitmek	كەتمەك

giysi	كىيىم، كىيىم - كېچەك
giymek	كىيمەك
gizlenmek	يوشۇرۇنماق
gögüs	كۆكسى
göş	ئاسمان
gökmen	قوڭۇر
göl	كۆل
gölge	سايە، كۆلەڭگە
gömölmek	پېتىپ قالماق
göndermek	ئەۋەتمەك، يوللىماق
görecegi gelmek	كۆرگۈسى كەلمەك، سېغىنماق
görev	ۋەزىپە، خىزمەت
görevli	مەمۇر، خادىم؛ ۋەزىپىلىك
görmek	كۆرمەك
göstermek	كۆرسەتمەك
götörmek	يەتكۈزمەك، توشۇماق؛ چىدىماق
göz	كۆز
göz dikmek	كۆز تىكمەك
gözlemek	كۆزەتمەك، كۆزلىمەك
gözlük	كۆزەينەك
grcleşmek	ئىتتىكلەشمەك
güşlü	كۈچلۈك
gülmek	كۈلمەك
gülümsemek	كۈلۈمسىرىمەك
gümrük	تاموژنا
gümüş	كۈمۈش
güngşiri	كۈن ئارىلاپ

günaydin	ئۇتتىگەنلىك سالاملىشىش سۆزى
güneş	كۈن، قۇياش
gürültü	ۋاراڭ - چۇرۇڭ، غەلۋە، غەۋغا
güvenmek	ئىشەنمەك
güz	كۈز
güzel	چىرايلىق؛ ياخشى، گۈزەل
güzelçe	ياخشىلاپ

H

hafif	يېنىك، يەڭگىل
haksızlık	ھەقسىزلىق، ناھەق
hala	ھامما (ئاتىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى
halı	گىلەم
hakllararasi	خەلقئارا
hamal	ھامبال
hangi	قايسى
harcamak	خەجلىمەك، سەرپ قىلماق
harçlık	خەجلەيدىغان پۇل
hasta	كېسەل
hastalık	كېسەللىك
hastalanmak	كېسەل بولماق
hatır	يۈز - خاتىرە؛ ئەس ياد
hatirlamak	ئەسكە ئالماق، ئەسلىمەك
havalanmak	ھاۋا يەڭگىشلىمەك؛ ئۇچماق، لەپىلدىمەك
havameydani	ئايرودروم
havlamak	ھاۋشىماق

havuc سەۋزە
havuz كۆل، كۆلچەك
haydi قېنى ئەمسە
hayır ئۇنداق ئەمەس، ياق؛ يوقسۇ، بولمايدۇ
haykırmak توۋلىماق، ۋارقىرىماق
haylaz ھورۇن، ئېزىلەڭگۈ
hazır تەييار، ھازىر
hediye ھەدىيە، سوۋغات
hemen دەرھال، ھايال بولماستىن
hemşire سېسترا سىڭىل
hep ھەممە، پۈتۈنلەي، تامامەن، ھەمىشە
hareket سەپەر؛ ھەرىكەت
herkes ھەممە ئادەم
hınzır توڭگۇز، چوشقا (تىللاشتا ئىشلىتىلىدۇ)
hırsız ئوغرى
hızla چاپسانلا، تېزلا
hızlı چاپسان، تېزلا
hilekarlık ھىيلىگەرلىك
homurdanmak غودۇڭشىماق
horoz خوراز
hoşça kal خەير خوش، خوش ئەمسە

I

ısırmak چىشلىمەك
ısıtmak ئىسسىتماق، قىزىتماق
ışık نۇر، يورۇقلۇق
ıslak نەم، ھۆل

I

içeri	ئىچى
içki	هاراق، ئىچىملىك
içmek	ئىچمەك؛ چەكمەك (تاماكا)
ihtiyar	قېرى، ياشانغان
ikişer ikişer	ئىككى ئىككىدىن
ilaç	دورا
ile	بىلەن
ileri gelmek	سەۋەب بولماق
ilerlemk	ئىلگىرىلىمەك
ilişki	ئالاقە، مۇناسىۋەت
ilk	دەسلەپكى، تۇنجى، باشلانغۇچ
ilk bahar	ئەتىياز، باھار
ilkönce	ئالدى بىلەن، باشتا،ئالدىدا
inanmak	ئىشەنمەك، ئېتىقاد قىلماق
ince	ئىنچىكە، زىل، نەپىس
inek	سىيىر
inmek	چۈشمەك (يۇقىرىدىن پەسكە)
inşa etmek	قۇرماق، ياسىماق
iri	زور، چوڭ
irileşmek	زورايماق، چوڭايماق
ishal	ئىچ سۈرۈش، ئىچ ئۆتۈكى
iskemle	يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇق
istasyon	ئىستانسا؛ پونكىت
istemek	خالىماق، ئارزۇ قىلماق؛ ياخشى كۆرمەك

işte	مانا
itmek	ئىتتەرمەك
iyi	ياخشى ئوبدان
iyiki	ھېلىمۇ ياخشى، بەختكە يارىشا
iyileşmek	ياخشى بولۇپ قالماق
iyilik	ياخشىلىق
izin	رۇخسەت
izinli	رۇخسەت سورىغان، رۇخسەتلىك

K

kabak	كاۋا
kaç	قانچە، نەچچە
kaçıncı	قانچىنچى
kafes	قەپەس
kağıt	قەغەز
kahve	قەھۋە،كوفى
kahvaltı	ناشتا
kahverengi	قەھۋە رەڭ، كوفى رەڭ
kalabalık	ئادەملەر توپى
kalanlar	سىنىپتا قالغانلار
kaldırım	پىيادىلەر يولى (چوڭ كوچىدا)
kaldırmak	كۆتۈرمەك، يۆتكىمەك
kalkmak	تۇرماق، قويماق
kamyon	يۈك ئاپتوموبىلى
kandırmak	ئىشەندۈرمەك. قايىل قىلماق
kanmak	قانائەت ھاسىل قىلماق، قانماق

kap	پوست
kapak	قاپقاق، تۇۋاق
kapamak	ياپماق، ئەتمەك، يۇمماق
kapatmak	ئەتمەك، تاقىماق
kapı	دەرۋازا، ئىشىك
kapmak	تۇتۇۋالماق، يۇلۇۋالماق
karaltı	غۇۋا كۆرۈنگەن شەكىل
karanlık	قاراڭغۇلۇق
karayel	قارا بوران
kardeş	قېرىنداش (ئىنى، سىڭىل)
karışmak	ئارىلىشىپ كەتمەك، قالايمىقانلىشىپ كەتمەك
karınca	چۈمۈلە
karne	كۆزسەتكۈچ (ئوقۇش نەتىجىسى)
karpuz	تاۋۇز
karşı	ئۇدۇل (نەرەپ)، قارشى
karşılık	بەدەل؛ جاۋابەن؛ ئىنكاس
kartal	بۈركۈت، شۇڭقار
karton	كاردون (قەغەز)
kartopo	قار توپى (پوگزىكى)
kasırğa	بوران، شامال
kaşık	قوشۇق
kavuşmak	ئېرىشمەك؛ قوشۇلماق، بىر يەرگە كەلمەك
kavun	قوغۇن
kaybetmek	يوقىتىپ قويماق
kaymak	تېيىلىپ كەتمەك
kaza	ھادىسە، بالا - قازا
kazak	پوپايكا

kazanç	كىرىم، پايدا، دارامەت؛ مەنپەئەت
kazanmak	ئېگە بولماق، ئېرىشمەك؛ تاپماق
keçi	ئۆچكە
kederlenmek	قايغۇرماق
kedi	مۈشۈك
kelebek	كېپىنەك
kelime	سۆز
kemik	سۆڭەك، ئۇستىخان
kenar	قىرغاق، قاسناق
kendi	ئۆزى
kent	شەھەر
kesilmek	كېسىلمەك (قول)؛ بوغۇزلانماق، ئاجىزلاشماق
keskin	ئىتتىك، ئۆتكۈر
kez	نۆۋەت، قېتىم
kılavuz	يول باشلىغۇچى
kınalı	قوڭۇر
kır	دالا، سەھرا
kırık	سۇنۇق، دەز؛ تۆۋەن نومۇر
kırmızı	قىزىل
kısa	قىسقا، كالتە
kıvranmak	تولغانماق
kıvrık	ئىلمەك، يۆگىمەچ
kızak	چانا
kızgın kızgın	ئاچچىق بىلەن
kızılay	قىزىل كرېست (قىزىلئاي)
kızkardeş	سىڭىل
kibrit	سەرەڭگە

kilitlemek	قۇلۇپلىماق، قۇلۇپ سالماق
kımse	ھېچ كىشى؛ ھېچبىر كىشى
kiremit	كاھىش، خىش
kıtapcı	كىتابپۇرۇش
koca	ئەر؛ چوڭ، يوغان
kocaman	يوغان، بەستلىك
kokmak	پۇرىماق
koku	پۇراق، ھىد
kokuşmak	پۇراپ قالماق، پۇراشماق
kol	قول، يەڭ؛ تارماق، پاترول
kolay	ئاسان، ئوڭاي
komşu	قوشنا
komutan	قوماندان
konser	كونسېرت
konu	تېما، ماۋزۇ
konuksever	مېھماندوست
konuşmak	پاراڭ سېلىشماق، كەپلەشمەك
koparmak	يۇلۇۋالماق، ئۈزۈۋالماق
korkunç	قورقۇنچ، قورقارلىق
korumak	قوغدىماق
koşmak	يۈگۈرمەك
kova	چېلەك
kovalamak	قوغلىماق
kovmak	قوغلىماق
koyun	قوي
kök	يىلتىز، تەكتى

köpek	ئىت
köpru	كۆۋرۈك
köşe	بۇلۇڭ، بۇرجەك
kötü	ئەسكى، يامان
kötülük	ئەسكىلىك، يامانلىق
köy	يېزا، سەھر
köylü	يېزىلىق، دېهقان
kucaklamak	قۇچاقلىماق
kulak asmak	قۇلاق سالماق
kumaş	رەخت
kurnaz	قۇۋ، مەككار
kurt	بۆرە
kuruş	قۇرۇش (پۇل بىرلىكى)
kurşunu	كۇلرەڭ
kurtarmak	قۇتقۇزماق
kutlu	قۇتلۇق، مۇبارەك
kutu	قۇتا
kuyu	قۇدۇق
kuzu	قوزا، پاقلان
küçücük	كىچىككىنە
küçük	كىچىك
küçükler	كىچىكلەر، ياشلار
külah	بۆك، كۇلاھ
kümes	كاتەك
kürek	گۈرجەك؛ پالاق

L

laf	لاپ، پو؛ گەپ
lahana	كاللەكبەسەي
lamba	چىراغ، لامپا
lastik	چاق، بالون؛ رېزىنكە، تۇرۇبا، كامېر
leke	داغ، كەمچىلىك؛ ھاقارەت
leylek	لەگلەك
lira	لىرا (تۈركىيىنىڭ پۇل بىرلىكى)
lokanta	ئاشخانا، ئاشپۇزۇل

M

makas	قايچا
manto	ئاياللار پەلتوسى
marangoz	ياغاچچى
masa	ئۈستەل، جوزا
masal	چۆچەك
masmavi	كۆپكۆك
mavi	كۆك، زەڭگەر
mayıs	ماي، 5 - ئاي
meğerse	بەلكىم، ئېھتىمال
mektup	خەت مەكتۇپ
melemek	مەرىمەك (قوي)
memur	خىزمەتچى، خادىم؛ ئەمەلدار
mendil	قول ياغلىقى

merdiven	پەلەمپەي
merhaba	خۇش كېلىپسىز؛ قارشى ئالىمىز
merak	ئارزۇ - ئىستەك، غەم - قايغۇ؛ ئەندىشە
merhem	مەلھەم (ياغلىق دورا)
mesut	بەختىيار
methetmek	مەدھىيىلىمەك
meydan vermemek	ئىمكان (پۇرسەت) بەرمەسلىك
meyva	مېۋە
meyvacı	مېۋە ساتقۇچى
mezarlık	قەبرىستان، مازارلىق
mırıldamak	پىچىرلىماق، غودۇڭشىماق
minik	كىچىك ۋە ئوماق
misafir	مېھمان
mısırlik	كۆممىقوناقلىق
mor	پوررەڭ
mosmor	قېنىق پورەڭ
muayene	تەكشۈرۈش؛ دىئاگنوز
muhtar	يېزا (مەھەللە) باشلىقى
mukabil	بەدەل، جاۋاب؛ قارىمۇ قارشى
mum	شام؛ موم
mutfak	تاماقخانا (تاماق ئېتىدىغان)
mutlu	بەختىيار
mühendis	ئىنژېنېر
müdür	مۇدىر
müze	مۇزېي

N

nal	تاقا، ناهال
nasıhat	نەسىھەت
nasıl	قانداق، قانداقسىگە
ne	نېمە، قايسى، نېمە دېگەن
neden	سەۋەب؛ نېمە ئۈچۈن
nede	يا، ياكى
nederse desin	نېمە دېسە دېسۇن
ne kadar	نەقەدەر؛ قانچىلىك
neşe	خۇشاللىق
ne yapsın	قانداق قىلسۇن
nezle	زۇكام
niçin	نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن
nine	موما
nisan	ئاپرېل، 4 - ئاي
nişanlı	ئۆيلىنىش ئۈچۈن قىزنىڭ بېشىنى باغلاپ قويۇش

O

ocak	يانۋار؛ ئوچاق؛ كان
oda	بىر ئۆي ئىچىدىكى بۆلمە ئۆيلەر
oğuşturmak	ئۇۋۇلىماق
okşamak	سىلىماق
okul	مەكتەپ
okuma	ئوقۇش

okurlar	مۇشتىرى، كىتابخان،
olay	ۋەقە، ھادىسە
oldukça	خېلىلا، خېلى
olğunlaşmak	پىشىپ يېتىلمەك
olmak	بولماق
onarmak	تۈزەشتۈرمەك، رېمونت قىلماق
opera	ئوپېرا
ora	ئۇ يەر
orak biçimi	ئورما
ortada	ئارىدا، ئوتتۇرىدا
otobüs	ئاپتوبۇس
otomobil	ئاپتوموبىل
ovmak	ئۇۋۇلىماق

Ö

öbek	توپ
öbür	يەنە بىرى
ödlek	قورقۇنچاق
ödül	مۇكاپات
öfke	ئاچچىق، غەزەپ
ofkelenmek	ئاچچىقلانماق
öğle	چۈش (ۋاقتى)
öğrenci	ئوقۇغۇچى
öğrenmek	ئۆگەنمەك
öğretmen	ئوقۇتقۇچى
ögünmek	پەخىرلەنمەك، ماختانماق

öksürmek	يۆتەلمەك
öksürük	يۆتەل
öküz	كالا
ön	ئالدى (ئالدى)
önce	ئاۋۋال، دەسلەپ، بۇرۇن
önder	داھىي
önlemek	ئالدىنى ئالماق
öpmek	سۆيمەك
örmek	توقۇماق، قوپارماق
örtmek	پۈركىمەك، ياپماق، قاپلىماق
öte	نېرى؛ نېرىقى؛ باشقا
öteki	نېرىقى
ötesinden berisinden	ئۇ تەرەپتىن، بۇ تەرەپتىن
öteye beriye	ئۇيانغا - بۇيانغا؛ ھەر تەرەپكە
ötmek	چىللىماق، سايرىماق
övmek	ماختىماق
öyle	ئۇنداق
özel	شەخس، خۇسۇسىي، مەخسۇس، ئالاھىدە
özellik	خاسلىق، ئالاھىدىلىك
özle mek	كۆرگۈسى كەلمەك، سېغىنماق
özlük	ماھىيەت؛ ئۆز

P

pahalı	قىممەت
paket	تېڭىق، بولاق
palto	پەلتو (چاپان)

pâmuk	پاختا، گېۋەز
pantolon	ئىشتان
para	پۇل، ئاقچا
parçalamak	ئارىنى بۇزماق، بۆلۈۋەتمەك
park	باغ؛ ئاپتوموبىللار توختايدىغان يەر
parlaklaşmak	پارقىرىماق
parlamak	نۇر چاچماق، پارىلدىماق
pasta	تورت، تۇش قاتارلىق تاتلىق يېمەكلىكلەرنىڭ ئومۇمىي نامى
patırtı	تاراق - تۇرۇق
patlamak	يېرىلماق، يېرىلىپ كەتمەك
pazar	يەكشەنبە؛ بازار
pazarlık	سودا - سېتىق
peçete	سالفېتكا (تاماق ۋاقتىدا ھەر ئادەم ئۈچۈن ھازىرلانغان قولياغلىق)
pek	ناھايىتى، ئىنتايىن، بەك
pempe	ئاچ قىزىل
pencere	دېرىزە
peş	پەش؛ ئارقا
peşkir	لۆڭگە
pirasa	كۈزدە (جۇسەي)
piknik takımı	ساياھەت تامىقى سايمانلىرى
pis	پاسكىنا، مەينەت
pislik	مەينەتچىلىك، پاسكىنىچىلىق
piyano	پىئانىنو
piyes	پيەسسە، سەھنە ئەسىرى
portakal	ئاپېلسىن

posta پوچتا
postacı پوچتالیون
postane پوچتىخانا
pul پوچتا ماركىسى

R

radyo رادىئو
radyatör رادىئاتور
rahatçe ئوڭايلا، جاپا تارتمايلا
rahatsiz etmek كەيپىنى بۇزماق
rasgelmek يولۇقۇپ قالماق، ئۇچرىشىپ قالماق، دۇچ كەلمەك
raslamak يولۇقۇپ قالماق، ئۇچرىشىپ قالماق
renk رەڭ، بوياق
rica etmek ئىلتىماس قىلماق
rüzgar شامال

S

sabah ئەتىگەن، سەھەر
sabahleyin ئەتىگەن، سەھەر
saç چاچ
sadece پەقەت، يالغۇز
sağ ئوڭ (تەرەپ)، سالامەت، ئامانەت
sağıklı سالامەت
sağol سالامەت بول، ئامان بول
sahip ئىگە

sahife	بەت، سەھىپە
sakin	تىپتىنچ، جىمجىت، خاتىرجەم؛ ئاھالە
saklamak	تىقىپ قويماق، يوشۇرۇپ قويماق
saklanmak	يوشۇرۇنماق
saldırmak	ھۇجۇم قىلماق
salı	سەيشەنبە
salkım	ئۈزۈم شىڭگىلى، ساپاق
sallamak	پۇلاڭلاتماق، تەۋرەتمەك، ساڭگىلاتماق
salon	زال، سالون
sancı	سانجىق، ئاغرىق
sandal	قېيىق
sanmak	...دەپ بىلمەك، پەرەز قىلماق، تەخمىن قىلماق
sansar	بۆلغۈن
sapan	رەگەتكە؛ سالغا
sap sar	ساپسېرىق
sarı	سېرىق
sarmak	يۆگىمەك، تاڭماق، قورشىماق
sarışın	سېرىققا مايىل، سارغۇچ
sarıimak	يېقىلماق، چاپلاشماق
sarkmak	ساڭگىلىماق
sarmak	تاڭماق، ئورىماق، يۆگىمەك، قورشىماق
satınalmak	سېتىۋالماق
satır	قۇر (كىتابنىڭ)؛ قىڭغىراق
savaşmak	ئۇرۇشماق، جەڭ قىلماق
sebze	كۆكتات، ساتقۇچى
sefer	قېتىم، نۆۋەت؛ سەپەر
sendelemek	سەنتۈرۈلمەك ؛ ھولۇقماق

sene	يىل
senlibenli	سەنمەنمەي؛ سەنلىشىپ
serçe	ئاق قۇشقاچ
serin	سۆرەن، سالقىن
sermek	ياتقۇزۇۋاتماق، جايلاشتۇرۇۋاتماق
sert	قاتتىق
sertleşmek	قاتماق، قېتىشماق
servi	ئارچا (دەرەخ)
sepet	سېۋەت
ses	ئاۋاز، تاۋۇش، ئۈن
seslenmek	ئۈن چىقارماق، بىر نەرسە دېمەك، ۋارقىرىماق
sevgi	مۇھەببەت
sevgili	سۆيۈملۈك، ئوماق؛ قەدىرلىك
sevimli	سۆيۈملۈك
sevinç	شادلىق، خۇشاللىق، سۆيۈنچ
sevine sevvine	شادلىق بىلەن، خۇشاللىق بىلەن
sevinmek	خۇشال بولماق
sevmek	ياخشى كۆرمەك، سۆيمەك
seyretmek	تاماشا قىلماق، سەيلە قىلماق
sıcak	ئىسسىق، قىزغىن
sıçramak	سەكرىمەك
sık sık	پات - پات، دائىم
sıkılmak	سىقىلماق، قورۇنماق، قىسىلماق
sıkınti	جان سىقىلىش، تىت - تىت بولماق
sıra	رەت

sıra olmak	سەپكە تىزىلماق
sırt	ئۇچا، دۈمبە
sızı	ئاغرىش
sigara	تاماكا
silmek	سۈرتمەك، ئۆچۈرمەك
sincap	تىيىن (هايۋان)
sinema	كىنو، كىنوخانا
sinsi sinsi	ئوغرىلىقچە، تۈيدۈرماستىن
sipsivri	ئۇچلۇق
sis	تۇمان، تۈتەك
siyah	قارا
spor	تەنھەرىكەت
soba	مەش
sofa	كارىدور
sofra	داستىخان
sokak	كوچا
sokmak	تىقماق، پاتۇرماق، كىرگۈزمەك
sokulmak	يېنىغا بېرىۋالماق
soluma	نەپەس، تىنىق
son	ئاخىرقى، كېيىنكى
sonbahar	كۈز
sonra	كېيىن
soru	سوئال، مەسىلە
söndürmek	ئۆچۈرمەك (ئوتنى، چىراغنى)
söylemek	سۆزلىمەك

su	سانلارغا ئۇلىنىپ تەخمىنىنى بىلدۈرىدۇ
suç	جىنايەت، گۇناھ
sulamak	سۇغارماق
suret	كۆرۈنۈش، شەكىل، رەسىم
susamak	ئۇسسىماق، تەشنا بولماق
susmak	جىم بولماق، ئاغزى بېسىلماق
sürü	پادا (مال پادىسى)
sürmek	داۋام قىلماق
sürüklemek	سۆرەپ كىرىپ كەتمەك
süslemek	بېزىمەك، زىننەتلىمەك
süzülmek	قانات قاقماي ئۇچماق

Ç

şakalaşmak	چاقچاق قىلماق
şal	شارپا
şapka	قالپاق
şarkı	ناخشا، غەزەل
şarkıcı	غەزەلخان، ناخشىچى
şaşırmak	يولدىن ئادىشىپ قالماق، ھولۇقماق
şeker	شېكەر
şen	خۇشال - خۇرام، خۇشاللىق
şey	نەرسە شەيئى، جىسىم
şimdi	ئەمدى
şiş	زىخ؛ ئىششىق

şişman	سېمىز، ئۇماق
şimşek	چاقماق (تەبىئەت ھادىسى)
şöyle	شۇنداق
şubat	فېۋرال، ئىككىنچى ئاي
şura	شۇ يەر

T

tabak	لىگەن
tabi	تەئەللۇق، تەۋە
tahta	تاختاي
takmak	قويشاق (ئىسىم قويماق)
takılmak	پۇتلاشماق، تاقاشماق، قوشماق
taksi	كىرا ماشىنىسى، تاكسى
tam	دەل
tamamlanmak	تۈگىمەك
tane	دان، دانە
tanımak	تونۇماق
tarhana	قېتىق بىلەن يۇغۇرۇلغان خېمىر ئۇگرىسىنىڭ قۇرۇتۇلغىنى
tarla	تېرىلغۇ يەر، ئېتىز
tasalanmak	ئەنسىرىمەك، غەم قىلماق
taşımak	كۆتۈرمەك، ئېلىپ ماڭماق
tat	تەم، لەززەت، زوق
tatlı	تاتلىق، شېرىن
tavsiye	تەۋسىيە، تونۇشتۇرۇش

tavşan	توشقان
tavuk	توخۇ
taze	يېڭى
tek	يالغۇز، تاق
tekir	تاغىل
tekme	تېپىك
telaş	دىققەت، جىددىيلىشىش، ھودۇقۇش
telefon etmek	تېلېفون بەرمەك
tembel	ھۇرۇن
temiz	پاكىز، ساپ
temmuz	ئىيۇل، ئاي
tencere	كورا
teneffus	نەپەس، ئارام
tepsi	پەتنۇس
terzi	سەيپۇڭ
teslim etmek	بەرمەك
teşekkür	رەھمەت
teyze	ھامما (ئاپىسىنىڭ ئاچىسى ياكى سىڭلىسى)
teyyze	ئايروپىلان
tratmvay durağı	تراموۋاي بېكىتى
tren	پويىز
tklamak	تىرىقلاتماق
tilki	تۈلكە
toplanmak	يىغىلماق، توپلاشماق
toplantı	يىغىن، مەجلىس

torba	خالتا
torun	نەۋرە
toz şekei	قۇم شېكەر
tören	مۇراسىم
turist	ساياھەتچى
turit klubü	ساياھەتچىلەر كۇلۇبى
turuncu	سارغۇچ قىزىل
tüfek	مىلتىق
türkü	قوشاق
tütün	تاماكا
tüy	يۇڭ، تۈك، موي

U

ucuz	ئەرزان
uçak	ئايروپىلان
uğramak	يولۇقماق
uğraşmak	شۇغۇللانماق
ulaşmak	يېتىپ بارماق، ئېرىشمەك
uluslar arası	خەلقئارا
umumi telefon	ئاممىۋى تېلېفون
upuzun	ئۇزۇن
uslu	ئەدەبلىك، تەرتىپلىك
utanmak	ئىزا تارتماق، ئۇيالماق، تارتىنماق
uyanmak	ئويغانماق
uyumak	ئۇخلىماق
uzaklaşmak	يىراقلاشماق، ئۇزاقلاشماق؛ قول ئۈزمەك

Ü

ütü	دەزمال
üye	ئەزا
üzeri	يان، ئۈست
üzülmek	كۆڭلى يېرىم بولماق، بىئارام بولماق

V

var	بار
vazo	ۋازا، گۈل قاچىسى، لوڭقا
verem	تۇبېر كۇليوز
vergi	باج
vermek	بەرمەك
vesile	سەۋەب، پۇرسەت
vize	ۋىزا
vurmak	ئاتماق، سوقماق، ئۇرماق

Y

yabani	ياۋايى
yakalamak	تۇتۇۋالماق
yaklaşmak	يېقىنلاشماق؛ ئاز قالماق
yakmak	كۆيدۈرمەك
yangın	ئوت ئاپىتى، يانغىن
yanmak	كۆيمەك، تۇتاشماق، ئۆچمەك، قىزىماق

yañyana	يانمۇيان
yapmak	قىلماق، ئىشلىمەك، ياسىماق
yaprak	يوپۇرماق
yaralamak	يادلىماق، زىيان كەلتۈرمەك
yararlanmak	پايدىلانماق
yaramaz	بەڭباش، گەپ ئاڭلىمايدىغان، كارغا كەلمەيدىغان
yararlı	پايدىلىق
yardım	ياردەم
yarın	ئەتە
yaşlı	قېرى، ياشانغان
yatak	(ياتىدىغان) ئورۇن
yataklı	ياتاقلىق
yavaş	ئاستا؛ ياۋاش
yavaşlamak	ئاستىلىماق
yavru	ئادەم ۋە هايۋاننىڭ بالىسى
yayan	پىيادە، ياتاق
yazı	يېزىق؛ ماقالا
yazık	ئەپسۇس، ئىست؛ گۇناھ
yazma	يېزىش
yemek	تاماق، غىزا؛ يېمەك
yemyeşil	ياپيېشىل
yerleşmek	ئورۇنلاشماق
yeşermek	كۆكەرمەك؛ يوپۇرماق چىقارماق
yeşil	يېشىل
yeterki	قىسقىسى
yetişmek	يېتىشمەك، تەييارلانماق
yıkamak	يۇماق

yılbası	يىل بېشى
yıldırım	چاقماق (تەبىئەت هادىسى)
yirmi	يىگىرمە
yoğurt	پىشلاق
yoksa	بولمىسا
yolcu bileti	پاساژىر بېلىتى
yolharitası	يول خەرىتىسى
yontmak	يونىماق
yorgan	يوتقان
yormak	هارماق، تالماق؛ جورىماق
yorulmak	هارماق، چارچىماق
yudum	يۇتۇم
yumak	ئىگىرىلگەن يۇڭ يىپ كاللىكى
yumurta	تۇخۇم
yurt	يۇرت، ۋەتەن
yusyuvarlak	يۇپيۇمىلاق
yuva	ئۇۋا، چاڭگا
yuvarlak	يۇمىلاق
yuvrlamak	دومىلىماق
yüklemek	ئارتماق
yüktek	ئېگىز، يۇقىرى، ئالىي
yükselmek	ئېگىزلىمەك، ئۆرلىمەك
yüklü	يۈك ئارتىلغان؛ ئېغىر ئاياغ
yüzden	...سەۋەبتىن، ... تۇپەيلى

Z

zahmat	حاپا، مۇشەققەت
zamk	شلىم
zarf	كونۋېرت
zaten	ئەسلىدە
zavallı	بىچارە، تەلەيسىز
zıki	ئەقىللىك، ئاقىل
zengin	باي
zil	زىل، قوڭغۇراق
zor	تەس؛ مەجبۇرىيەت؛ غەرەز

ئىككىنچى قىسىم

BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. araba — ھارۋا، ئاپتوموبىل
   - el arabası — قول ھارۋىسى
   - öküz arabası — كالا ھارۋىسى
   - iki araba saman — ئىككى ھارۋا سامان
   - arabacı — ھارۋىكەش
2. almanca — نېمىس تىلى
   - alman — نېمىس
   - Almanya — گېرمانىيە
3. ayaklarını bağlamak — پۇتىنى قوشتۇرماق، ئالمىماق
4. başüstü — باش تەرەپ
5. çamur — پاتقاق، لاي
   - çamurlamak — لاي سۇۋۇماق
   - çamurluk — پاتقاقلىق
6. çinçe — خەنزۇچە، خەنزۇ تىلى
7. davrilmek — ئاغدۇرۇلماق، يىقىلماق
8. dayımak — مۆرە قويماق
9. gömülmek — پېتىپ قالماق
   - Gemi sulara gömüldü. كېمە سۇغا پېتىپ كەتتى.

10· gögüs — كۆكس
gögüş geçirmek — چوڭقۇر ئاھ ئۇرماق
gögüs darlığı — نەپەس قىسلىقى
gögüslü — كۆكسى كەڭ، كۆكسى يوغان (ئايال)
11· göüvnmek — ئىشەنمەك
12· homurdanmak — ئۆز - ئۆزىگە غوڭشىماق
13· hoşça kal — خوش؛ خەير - خوش؛ خەير ئەمىسە
14· kaza — قازا، ھادىسە
kazōya uğramak — ھادىسىگە يولۇقماق
قازا كېلىۋاتىمەن دېمەس.
kaza geliyorum demez.
15· konu — تېما؛ ماۋزۇ
kitabin konusu — كىتابنىڭ تېمىسى
16· nasıhat — نەسىھەت
nasıhat etmek — نەسىھەت قىلماق
nasıhat dinlemek — نەسىھەت ئاڭلىماق
17· uğramak — يولۇقماق
Eve giderken size uğrarım.
ئۆيگە كېتىۋېتىپ سىزگە يولۇقىمەن.
felakcte uğramak — پالاكەتكە يولۇقماق
18· rahatsız etmek — كەيپىنى بۇزماق
rahatsız — كەيپسىز، ھوزۇرسىز
rahatsız olmak — كەيپى قاچماق
rahatsızlanmak — كەيپى قاچماق
rahatsızlık — ھوزۇرسىزلىق
19· sincap — سىن
20· sıkıntı

هارماق، چارچىماق؛ ئازاب - ئوقۇبەت؛ جاپا - مۇشەققەت؛
موھتاجلىق؛ ئازابلانماق؛ ئىچى پۇشماق؛
بىئارام بولماق؛ تىت - تىت بولماق؛ تويۇپ كەتمەك؛ زېرىكمەك

21· sabahleyin ئەتىگەن (دە)

22· yayan پىيادە

Ben oraya kadar cayan gidemem.

مەن ئۇ يەرگە قەدەر پىيادە بارالمايمەن.

2· Tekst

Sincap

Tavşanın arabsı çamura gömülmüş. sıncap tavşanın başı üstünde bulunan bir dala oturarak, ön ayaklarını göğsünde bağlamış. sonra tavşana devrilen arabasını kaldırması için nasihatte bulunmuş:

— Şuradan kaldır ... Oradan tut ... Burasından it ...

Tavşan işe girişmiş, fakat küçük olduğundan, kuvveti yetmemiş. Eğer kirpi kardeş yardımına gelmeseymiş tavşanın arabası belki bugüne kadar orada, çamurun içide bekliyecekmiş,

Kirpi tavşancığın çektiği sıkıntıyı görmüş veçok konuşmadan sırtını arabaya dayıyarak, onun

arabasını çamurdan çıkarmış.

Tavşan buna çok sevinmiş, kirpiye teşekkür ederek erine doğru yollanmış.

Sıncap ise ağaca dargınlıkla vurarak homurdanmış:

— iyilik bilmez ki giderken bir «hoşça kal» bile demedi. Benim nasihatlarım olmasaydı, arabasını hiçbir zaman çamurdan çıkaramıyacaktı, demiş.

3. Aşağıdakiları okuyun:

Bu adresi bulmak için bana yardımde bulunmaz misiniz? Gire bilimiyim?

Sigara içebilir miyim?

Devetiniz (yardımınız) için teşekkür ederiz.

Benim geçikmemi affetmenizi rıca ederim.

Sizi ranatsız ettim, effedersiniz.

Affedersiniz ama, bu böyle değildir.

Teklifinizi kabul ediyoruz.

Hangi diller biliyorsunuz?

Çince biliyormusunuz?

Ben türkçe öğreniyorum.

Sizinle Türkçe mektuplaşmak istiyorum.

Burada Almanca bilen kimse var mı?
Çince konuşuyorsunuz.
Siz çok çobuk konuşuyorsunuz.
Yavaş söyleyiniz.
Türkçe doorumu konuşuyorum?

4. **Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:**

Bizim iş hala uyuyor.
Ben biraz yürümek istiyorum.
Bu konu üzerinde kendisiyle görüştük.
Bütün gücünü toplayarak kalkmaya çalıştı.
Bu konuda size gürenicorum.
Çocuk geç kaldı. yoksa bir kazamı oidu.
Gitmek üzere kalktı.
Kalemi masa üzrine koydum.
Oda çok güzel süslenmiş.
Oraya gitmek zoruda idim
Orasi uzaktır, yayan gidilmez.
Sabahleyin gelmiş, şimdi gidecek!
Uygurlar konukseverdirler.
Vakit bulursam size uğrarım.
Yangının önü alındı,

İKİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· **civar** ئەتراپ، ئۆپچۆرە

Civar köylerden birinde kolera var.

ئەتراپتىكى يېزىلارنىڭ بىرىدە خولېرا كېسىلى بار.

2· **dinlemek** ئارام ئالماق

Bir kaç gün dinleneceğim.

بىرقانچە كۈن ئارام ئالماقچىمەن.

3· **dürtmek** تۈرتمەك، سانجىماق

4· **ekin** زىرائەت

yeni bitmiş akin يېڭى ئۈنگەن زىرائەت

sararmış ekin سارغىيىپ كەتكەن زىرائەت

ekin biçmek زىرائەتنى ئورماق

ekincilik دېھقانچىلىق

5· **enteresen** قىزىقارلىق، ھەيران قالارلىق؛ دىققەتنى تارتىدىغان.

6· **fırlamak**

ئاتلىماق، سەكرىمەك، ئۆسۈپ كەتمەك؛ چىقىپ كەتمەك

Omuz kemiği fırlamış.

مۈرە سۆڭىكى چىقىپ كېتىپتۇ.

Altın fiyatları fırladı.

ئالتۇننىڭ باھاسى ئۆسۈپ كەتتى.

7. gezinti سەيلە - تاماشا

Sandalla bir deniz gezintisi yaptık.

قېيىق بىلەن دېڭىز سەيلىسى قىلدۇق.

8. hatır ئەس، ياد، خاتىر؛ يۈز - خاتىر، ھۆرمەت.

Hatırınız için bu işi yaptım.

دكۆڭلىڭىز خاتىرىڭىز ئۈچۈن بۇ ئىشنى قىلدىم.

Atada annesinin hatırı olmasaydı.

ئوقتۇرىدا ئانىسىنىڭ يۈز - خاتىرىسى بولمىغان بولسا ئىدى

Hatırımda kaldığına gōre ئېسىمدە قېلىشىچە

Hatırınızda mı, bunlar kaç tane idi?

ئېسىڭىزدىمۇ بولار قانچە دانە ئىدى؟

hatıra dokunmak كۆڭۈل ئاغرىتماق

hatıra getirmek ئەسكە كەلتۈرمەك

hatırda tutmak ئەستە ساقلىماق

hatırda kalmak ئەستە قالماق

hatırı kalmak كۆڭلى قالماق

hatırını almak كۆڭلىنى ئالماق

9. ileri gelmek بارلىققا كەلمەك، يۈز بەرمەك؛ سەۋەب بولماق

Cinayetlerin çoğu sarhoşluktan ileri gelir.

جىنايەتنىڭ كۆپىنچىسى مەستلىكتىن يۈز بېرىدۇ.

10. keçi ئۆچكە

dağ keçisi تاغ ئۆچكىسى

keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı.

ئۆچكىگە جان قايغۇسى. قاسساپقا ياغ قايغۇسى.

keçi yolu تار يول (تاغلاردا)

11· **kuyu** — قۇدۇق

su kuyusu — سۇ قۇدۇقى

petrol kuyusu — نېفىت قۇدۇقى

kuyudan su çekmek — قۇدۇقتىن سۇ تارتماق

12· kılavuz — يول كۆرسەتكۈچ؛ قولداش (قىز - يىگىتنىڭ)؛ ساياھەتچىلەرگە يول باشلىغۇچى

13· pislik — مەينەتچىلىك؛ كىر؛ پوق

Şu mutfağın pisliğine bakın.
شۇ تاماقخانىنىڭ پاسكىنىلىقىغا قاراڭ.

Çocuğun yüzü gözü pislik içinde kalmış.
بالىنىڭ يۈز - كۆزى پاسكىنا بولۇپ كېتىپتۇ.

Şu kedi pisliğini temizliyor.
مۈشۈك پوقىنى تازىلاۋاتىدۇ.

14 serin — سالقىن، سۆرۈن؛ ئىلمان

serin hava — سالقىن ھاۋا

serin su — ئىلمان سۇ

serin kanlı — سوغۇققانلىق؛ ئېغىر - بېسىقلىق

serinlemek = serinleşmek — سالقىنلاشماق

15· sürmek — ھەيدىمەك؛ تەگكۈزمەك؛ سۈرگۈن قىلماق

arabayı sürmek — ھارۋا ھەيدىمەك

koyunları sürmek — قويلارنى ھەيدىمەك

Elini duvara sürdü. — قولىنى تامغا تەگكۈزدى.

boya sürmek — بوياق بەرمەك

pudra sürmek — ئۇپا سۈرمەك

saltanat sürmek — دەۋر (سەلتەنەت) سۈرمەك

tarlayı sürmek — يەر ھەيدىمەك

Fırtına üç gün sürdü. — بوران ئۈچ كۈن چىقتى.

16· yerleşmek ئورۇنلاشماق، ئولتۇراقلاشماق

Bu taş braya iyi yerleşmiş

بۇ تاش بۇ يەرگە ياخشى ئورۇنلىشىپتۇ.

Oğlu bankaya yerleşmiş

ئوغلى بانكىغا ئورۇنلىشىپتۇ.

Halam Kaşgara yerleşti.

هامام قەشقەردە ئولتۇراقلاشتى.

Faşındık, ama daha yerleşmedik.

توشۇپ بولدۇق، ئەمما تېخى سەرەمجانلاشتۇرمىدۇق.

17· yolcu bileti پاسسىژىرلار بىلىتى

18· yol haritası يول خەرىتىسى

19· zaten ئاساسەن، ئەسلى، ئەسلىدە، ئەمەلىيەتتە.

2· Tekst

Tilki ile Keçi

Tilki bir karganın ardından koşarken, bir kuyuya düşmüş. kuyunun suyu az olduğu için boğulmamış. Fakat dışarıyada çıkamıyormuş.

Bir keçi görünmüs. sakalını oynatıyor, boynuzlarıyla sağı solu dürtüyormus. Bir aralık kuyuya bakmiş ve tilkiyi görüce sormus:

— Ne yapıyorsun orada tilkicik?

Tilki cerap vermiş:

— Dinleniyorum iki gözüm. Yukarısı çok

sıcak olduğu için kuyuya yerleştim.

Keçi zaten yanıyor ve su içmek istiyormuş. Tilkiye sormuş:

— Su soğukmu?

Tilki cevap vermiş:

— Hem temiz, hem soğuk. Eğer istersen sen de içeri atla.

Ahmak keçi kuyuya atlamış:

Tilki derhal keçinin sırtına, sırtından boynuzlarına çıkmış ve oradan da dışarı fırlamış.

Zavallı keçi kyeuda az kalsın açlıktan ölecekmiş. Çokgüçmeden sahibi onu bulmuşlar ve boynuzlarınban tutup cıkarmışlar.

3. **Aşağıdaki cümleleri okuyun:**

Hangı yoldan gidecegiz?

Yolumuz kaç saat sürer?

Bu yolda lokanta varmı?

Arabayı nerede bırakabileriz?

Bir yolcu bileti kaç kuruştur?

Bana gidilecek yol harıtasını gösterziniz.

Bana ürümçi ve civarinin haritasi lazımdir.

Bugün hava nasıl?

Bugün hava sıcaktır (serindir).

Yarın ne gibi bir hava beklenir?
Yarın sis (rüzgar) bekleniyor.
Biz şehri gezmek istiyoruz.
Gezinti ne zaman olacaktır?
Şehir dışında ne gibi görülecek yerler vardır?
Gezinti kaç saat sürer?
Bir kilavuz çağırırız.
Gezintide çok enteresen şeyler gördük.

4- Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Bu yakınlarda onu hiç göremedim.
Bu işi hatırınız için yaptım.
Ben kimse ile dargın değilim.
Bir çok hastalıklar pislikten ileri gelir.
Giderim, yalnız yanıma arkadaş isterim.
işinizi yarına bırakmayın.
insan yarını düşünmeli.
Kapı vuruluyor.
O sözünde duran bir adamdır.
Orada yalnız başınıza mı oturuyorsunuz?
Saygılarımı sunmak istiyorum.
Vakitsiz yağmur ekinlere zarar verdi.
Yemek yağlı olmuş.

Yarın sizi nerede bulayım?

Yetişerim diyorsunuz, ya yetişemezsiniz.

5. Gramer

ئۇزاق ئۆتكەن زاماننىڭ 2 - تۈرى

ئۇزاق ئۆتكەن زامان پېئىلىنىڭ 2 - تۈرى تېخىمۇ بۇرۇن بولغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئۇ خېلى بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن ۋە ھەرىكەت قىلغۇچىنىڭ سۇبيېكتىپ كۆز قارىشى بىلەن بەلگىلەنگەن ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
koymuştum	koymuştuk
koymuştun	koymuştunuz
koymuştu	koymuştular

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
koymamıştım	koymamıştık
koymamıştın	koymamıştınız.
koymamıştı	koymamıştılar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
koyabilmiştim	koyabilmiştik
koyabilmiştin	koyabilmiştiniz
koyabilmişti	koyabilmiştiler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
koyamamıştım	koyamamıştık
koyamamıştınız	koyamamıştınız
koyamamıştı.	koyamamıştılar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
koymuş muydum?	koymuş muyduk?
koymuş muydun?	koymuş muydunuz?
koymuş muydu?	koymuş muydular?

ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. araştırmak ئىزدىمەك، تەتقىق قىلماق

Sorunun aslını araştırmalı.

مەسىلىنىڭ تەكتىنى تەكشۈرۈش لازىم.

Odayi iyice araştırdım, ama, aradığımı bulamadım.

ئۆينى ياخشى ئىزدىدىم، ئەمما ئىزدىگەن نەرسەمنى تا-

2. belli پالمىدىم. مەلۇم، ئاشكارا، مۇئەييەن

3. bekleme salonu كۈتۈش زالى

4. banka şubesi تارماق بانكا، شۆبە بانكا

5. diğer باشقا

diğer biri باشقىسى، باشقا بىرى

6. emeklemek ئۆمىلىمەك

Bizim çocuk henüz yürümüyor, ama emekliyor.

بىزنىڭ بالا تېخى ماڭالمايدۇ، ئەمما ئۆمىلەيدۇ.

7. esen سالامەت، ساق

Tanrı esenlik versin خۇدا سالامەتلىك بەرسۇن.

esenleşmek سالاملاشماق، تىنچلىق سوراشماق

esenlemek سالام بەرمەك

8. eksik كەم؛ تولۇق بولمىغان، يېتەرسىز

Bu adamın aklı eksik. بۇ ئادەمنىڭ ئەقلى كەم.
Evin eksikleri bitmez. ئۆينىڭ كەم نېمىلىرى تۈگىمەيدۇ.
9. fare چاشقان
tarla faresi ئېتىز چاشقىنى
fare deliği چاشقان تۆشۈكى
Fare deliğine sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış.
چاشقان تۆشۈكىگە سىغماپتۇ، ئەمما قۇيرۇقىغا كاۋا باغلىۋاپتۇ.
fare kapanı تاختىمۇشۇك
10. fenalık ياماnلىق، ئەسكىلىك، ناچارلىق؛ زىيان، كەيپسىزلىك
Kimseye fenalığı olmayan bir adam.
بىر كىشىگە يامانلىقى بولمىغان ئادەم.
Bugün kendimde bir fenalık duyuyorum.
بۈگۈن بىر كەيپسىزلىك ھېس قىلىۋاتىمەن.
fenalık etmek يامانلىق قىلماق
fena huy يامان خۇي
fena değil يامان ئەمەس
fena gözle bakmak يامان كۆز بىلەن قارىماق
fenalaşmak يامانلاشماق، ئوسال لاشماق
پاراق - پاراق؛ (كۆچمە مەنىدە) ئويناق، جىلۋىلىك
11. fıkır fıkır
سۇ پاراق - پاراق قايناۋاتىدۇ.
Su fıkır fıkır kaynıyor.
Fıkır fıkır bir kız. جىلۋىلىك (ئويناق) بىر قىز.
12. gezinmek ئايلانماق، سەيلە قىلماق
كەدەن: سىمىر ئادەملەردىكى قوش ئېگەك، بوغۇزلانغان ھايۋانلارنىڭ بويىنى
13. gerdan

gerdanlık زۇننار

14. gar پويىز ئىستانسىسى

15. hava meydanı=hava alanı ئايرودروم

16. karışmak ئارىلاشماق، ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتمەك

Kum toprakla karışır, yağ su ile karışmaz.

قۇم توپا بىلەن ئارىلىشىدۇ. ياغ سۇ بىلەن ئارىلاشمايدۇ.

Kağıtlarım karışmış. قەغەزلىرىم ئارىلىشىپ كېتىپتۇ

17. kıvrık ئىلمەك، يۆگىمەچ، پۆكۈلۈك

kıvrıkbıyıklı adam يۆگىمەچ بۇرۇتلۇق ئادەم

kıvrıkgagalı kuşlar ئىلمەك تۇمشۇقلۇق قۇشلار

kıvrık elbise پۆكلىنىپ كەتكەن كىيىم

18. kimse (كىملىكى نامەلۇم) ھېچكىم

içerideki kimseler ئىچكىرىدىكىلەر

Bügün kimse gelmedi. بۈگۈن ھېچكىم كەلمىدى.

kimsesiz çocuk قارانچۇقى يوق بالا

19. korkunç قورقۇنچلۇق، مۇدھىش، ھەددىدىن زىيادە

korkunç bir manzara قورقۇنچلۇق بىر كۆرۈنۈش

korkunç bir sıcak دەھشەتلىك ئىسسىق

20. kök يىلتىز؛ تەكتى؛ شەجەرە

diş kökü چىشى يىلتىزى

ئائىلىمىزنىڭ تەكتى ئېنىق.

Ailemizin kökü beliidir.

köklemek يىلتىز چىقارماق

21. külah كىگىزدىن ياسالغان ئۇچى ئۇچلۇق بۆك

22. kurşunu قويۇق كۈل رەڭ، قوغۇشۇن رەڭگى

23. mırıldamak غودۇڭشىماق، ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىمەك

24. muayene (ئەرەبچە) تەكشۈرۈش، دىئاگنوز، كۆزدىن كەچۈرۈش

gümrük muayenesi — تاموژنا تەكشۈرۈشى
röntgen muayenesi — رېنتگېندە تەكشۈرۈش
muayeneci — تەكشۈرگۈچى

25. mukabil — بەدەل، جاۋاب؛ قارىمۇقارشى، نىسپىي

26. neden — سەۋەب؛ نېمە ئۈچۈن.

Böyle davranmazın nedenini anlayamadım.
بۇنداق قىلغانلىقىڭىزنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنەلمىدىم.

nedense — نېمە ئۈچۈندۇر. نېمە سەۋەبتىندۇر.

27. tabi — تەۋە

28. tam — دەل؛ تولۇق؛ ئۇيغۇن

Bu iş tam iki yıl sürdü.
بۇ ئىش تولۇق ئىككى يىل داۋاملاشتى.

Kundura ayağıma tam geldi.
ئۆتۈك پۇتۇمغا دەل كەلدى.

Bu adam tam benim ağabeyimdir.
بۇ ئادەم دەل مېنىڭ ئاكام.

29. tramvay durağı — ترامۋاي بېكىتى

30. teyyare — ئايروپىلان

31. tamamlanmak — تۈگىمەك، تولۇقلانماق

Kitabı okudum tamamladım.
كىتابنى ئوقۇپ تاماملىدىم.

32. vergi — باج
vergi dairesi — باج ئىشلىرى ئىدارىسى
vergici — باجگىر، باج خادىمى

33. yabanı — ياۋايى

2. Tekst

Hangisi Daha Korkunç

Farenin biri gezmeğe çıkmıştı. Avluda biraz dolaştıktan sonra annesinin yanına döndü ve ona şunları anlattı:

—Anne, iki yabani hayvan gördüm. Birisi korkunçtu. diğeri ise çok sevimli idi.

Annesi fareye:

— Anlat bakalım, nasıl yabanı hayvanlarmış onlar, dedi.

Fare annesine gördüğü yabanı hayvanlar için şunları anlattı:

—Yabanı hayvanlardan biri, korkunç olanı avluda geziniyordu. Ayakları kara idi. Başında kırmızı bir külah vardı, Gözleri dışarı fırlamış, gagası kıvrıktı. Onun yanından geçtiğim zaman ayağını kaldırdıve öylebir bağırdıki nereye kaçaçağimı şaşırdım.

ihtiyar fare:

—Buhorozdur, diye mırıldandı. O, kimseye fenalık yapmaz. Ondan korkma, öbür yabanı hay

van nasıldı?

—öbürü güneşe karşı yatmış, ısınıyordu. Gerdanı beyaz, ayakları kurşunı renğinde ve yumuşaktı Beyaz tüylerini yalayıp duruyordu. Kuyruğunu yavaşça sallıyarak bana doğru bakti ihtiyar fare küçük farcye şöyle dedi:

—Sen ahmaksın, ahmak, işte o, bızim en büyük düşmanımız olan kedinin tam kendisidir

3. Aşağıdaki sorulara cevap verin:

1. Küçük fare annesine neler anlattı?
2. ihtiyar fare küçük fareye ne demiş?

Aşağıdaki cümleleri uygurcaya çevirin:

Bu şeyler benimdir.
Gümrüksüz neler getire bilirim?
Gümrük muayenesi ne zaman olacaktır?
Bu eşyalar gümrük vergisine tabimidir?
Gümrük vergisi olarak kaç para vermeliyim?
Buraya en yakın banka şubesi neredeedir?
Bu çek mukabılında burada para alabilirmıyim?
Bu otobüs nernye gider?

Tramvay durağı neredėdir?
Gelecek durak nedir?
Taksi durağı nerededir?
Biz hangi hava mvydanından uçacağız?
Bekleme salonu nerededir?
Hangı teyyare ile uçacağız?
Bu demir yolu nereye gider?
Bizim trenimiz hangi gava geliyor?
Biz hangi gardan gidiyoruz

5. Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

İmcam ceplerini arıyor.
Akşam size geleceğim.
Bir kişi eksikti. simdi tamamlandı.
Bu korkulu işe girişmem.
Bu yıl fazla yağmur yağdı.
Çocuk emeklemeye başladı.
Herkes bilirki dünya yuvarlaktır.
işi kökünden temizlemeli.
O ailenin kökü belli değil.
O esnadc ben burada değilim.

Sen bu ışe karışmal.

Sen ve esen kalın.

Tencere fıkır fıkır kaynıyor.

Yemek az, ama lezzetli.

Yangınınnedeni araştırılıyor.

DÖRDÜNCÜ DERS

1·Kelimeler.

1. ağabey ئاكا. ئاغا (چوڭلارنى ھۆرمەتلەش ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ)
2. aydınlık يورۇقلۇق. بەختيار.

   Karanlıktan aydınlığa çıkmak.

   قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا ئېرىشمەك

   aydınlık günler بەختيار كۈنلەر

   ئوچۇق، روشەن، يورۇق، ئېنىق: ئايدىڭ؛ زىيالىي.

   aydın

   aydınlanmak يورۇماق

   aydınlatmak يورۇتماق
3. büyük anne = nine موما، چوڭ ئانا
4. boşuna بىھۇدە ئورۇنسىز، بىكاردىن بىكار
5. büsbütün تامامەن پۈتۈنلەي

   Büsbütün berbat oldu.

   پۈتۈنلەي بەربات بولدى.
6. bir çok بىرمۇنچە، بىر قانچىلىغان
7. çevrilmek ئاغدۇرۇلماق؛ تەرجىمە قىلىنماق؛ قورشالماق

   çevirmek ئاغدۇرماق؛ ئۆرۈمەك؛ ئۆزگەرتمەك

   paltoyu çevirmek پەلتونى ئۆرۈمەك

   Çevirmek bir bakıma yeniden yazmaktan

güçtür. | تەرجىمە قىلماق يېڭىدىن يازماقتىن قىيىن.
8. domates | پەمىدۇر
9. güçleşmek=güçlenmek | قىيىنلاشماق، ئىتتىكلەشمەك
10. iri | زور، بەستلىك
iri adam | بەستلىك ئادەم
11. irileşmek | زورايماق، چوڭايماق
irileştirmek | زورايماق، چوڭايماق
12. karaltı | غۇۋا كۆرۈنۈش (شەكىل)
Uzaktan bir karaltı göründü.
ئۇزاقتىن بىر غۇۋا نەرسە كۆرۈندى.
13. küçükler | كىچىكلەر
14. kobak | كاۋا؛ قاپاق؛ چىلىم قاپىقى
kabak çekmek | چىلىم چەكمەك
15. kap | شۆپۈك، پوست
16. mesut | بەختىيار، سائادەتمەن
17. mısırlık | قوناقلىق
mısır | كۆممقوناق
18. nede | يا، ياكى
Ne eve nede okula gelmiyor.
يا ئۆيگە يا مەكتەپكە كەلمەيدۇ.
19. olgunlaşmak | پىشىپ يېتىلمەك
olgun | پىشىپ يېتىلگەن
olgun armut | پىشقان ئامۇت
olgun insan | يېتىلگەن ئادەم
olgunluk | پىشىپ يېتىلگەنلىك
20. okurlar | مۇشتىرى
21. ödlnk | قورقاق، قورقۇنچاق

22. peşkir — لۆڭگە

23. parlaklaşmak — پارقىرىماق

① ئاھالە ② تىپتىنچ، جىمجىت، خاتىرجەم

24. sakin

sakin haüa (deniz) — تىپتىنچ ھاۋا (دېڭىز)

sakin bir hayat sürmek — خاتىرجەم ياشىماق

köyün sakinları — يېزىنىڭ ئاھالىلىرى

sakinlik — جىمجىتلىق

25. sarmak — يۆگىمەك، تاڭماق، قورشىماق، تەسىرلەندۈرمەك

Ordu düşmanı sardı.

قىسىملار دۈشمەننى قورشىدى.

Ateş heryeri sardı.

ئوت ھەممە يەرنى قورشىدى.

sigara sarmak — تاماكا ئورىماق

Bu kumaşlar seni hiç sarmıyor.

بۇ رەختلەر مېنى ھېچ قىزىقتۇرمىدى.

Kitabı kağıda sarmak — كىتابنى قەغەزگە ئورىماق

27. sıkılmak — سىقىلماق، قورۇنماق، قىسىلماق

Yalnızlıktan sıkıldım — يالغۇزلۇقتىن سىقىلدىم.

Sıkıldım da söyleyemedim.

قورۇنۇپ سۆزلىيەلمىدىم.

Sıkılırsam bu parayı harcayım.

قىسىلىپ قالسام بۇ پۇلنى خەجلەرمەن.

28. soluma — نەپەس تىنىق

29. suret — شەكىل، كۆرۈنۈش، رەسىم

insansuretinde bir ağaç

ئادەم شەكلىدىكى بىر دەرەخ.

Bunun bir suretini almalı.

ئۇنىڭ بۇ رەسىمنى سىزىۋېلىشى لازىم.

30. sertieşmek — قاتماق، قاتتىقلاشماق

31. salkım — ساپاق

bir salkım üzüm — بىر ساپاق ئۈزۈم

32. sarkmak — ساڭگىلىماق

Ceketin bir kolu iskemlenin kenarından sarkıyor.

چاپاننىڭ بىر يېڭى ئورۇندۇقتىن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ.

33. vesile — سەۋەب، پۇرسەت

Bu vesileden faydalanarak.

بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ

34. yorgan — يوتقان

yorgan döşek yatmak ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالماق

yorgan kaplamak كىرلىك قاپلىماق

35 yakmak كۆيدۈرمەك، ياندۇرماق، تۇتاشتۇرماق، ياقماق

lambayı yakmak چىراغنى ياندۇرماق

sigarayı yakmak تاماكىنى تۇتاشتۇرماق

Biber agzi yakar. لازا ئېغىزنى ئېچىشتۇرىدۇ.

Güneş ekinleri yaktı. كۈن زىرائەتلەرنى كۆيدۈردى.

36. yetetki — قىسقىسى، ھاسىل كالام.

2. Tekst

Ödlek

Nuri büyük annesinden cinlere, perilere, şeytanlara dair bir çok masalıar dinlemiş. Bu masallar

onu ödlek bir çocuk yapmiş. Bunun için Nuri geceleri ne bir yere çıka biliyormuş, nede yalnızca odada kala biliyormuş. Işık olmayınca ve yanında ağabeyi bulunmayinca uyumağa bile yatmıotmuş. Birgün ağabeyi eve geç dönmüş. Nurinin yatma vakti gelmiş. «Yalniz yatmam» diye bağırmış çağırmışsa da annesi kulak asmamış. Nuriyi yatağına yatırıp çıkmış. Çıkarken boşuna yanmasın diye lámbayı da söndürmüş.

Nuri odada yalnız kalınca, korkudan büsbütün yorgana sarınmış. Fakat çok sıkılmış ve solumasi güçleşince başını dışarı çıkarmış. Tam bu sırada duvarda uzun bir suret görmuş. «işte cinler çıkmaga başıadılar» diyerek var sesiyle bağırmağa başlamış. Annesi: «Aceba ne oldu?» diyerek koşmuş. Nurinin yanına varınca işi anlamış. Pencereden giren ay aydınlığı duvarda asılı peşkire vuruyormuş. Nuriye «cin» gibi görünen karaltı, meğer bu peşkirin gölgesiymiş.

3. Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Evlerin önö birer sebze bahçesi. birer bostanlık. hatta birer mısırlık. her yer domates! onları her-

kes seviyor. Küçüklerde, büyüklerde domatesleri aynı iştahala yiyorlar.

Geniş yapraklar arasına gizlenmiş olan kabaklar da yavaş yavaş olgunlaşıyor ve irileşiyor• kapları parlaklaşıyor ve sertleşiyor.

Fakat bu sakın ve hoş güz günlerinde küçügün büyügün bakişları bağlara şevrilmiştir, onların sikyeşil yaprakları arasında iri, kirmizi üzüm salkımları sarkıyor.

Toprağımız çok zengindir, iyi ve mesut yaşaya bilmemiz için o bize her şevi verebilir.

Yeterki, onu sevelim ve koruyalim.

4. Aşağldaki sorulara cerap verin:

1. Evimizin önünde neler var?
2. Toprağımız nasıldır? ne yapmalıyız?
3. Nuri o neden ödlek olmuş?

5. Aşağldaki cümleleri iyi okuyun:

Ateşı tutma, elini yakar.

Bu ondan iki kat daha pahalı.

Bana gore ikiside bir.

Bana imkan verersiniz. bu işi yaparım.

Bu derginin okurları çoktur.

Ceket iyi geldi.

Çalışmalarına hız verdiler.

Çocuk kendi kendine oynuyor. ilişmeyin!

Dağın ta tepesine kadar çıktık.

Gelmeniz tanışmamıza vesile oldu.

Kulağıma bir şey fisildadı ama, ne dediğini anlayamadim.

Odaya gitmek için sofadan geçtik.

Onun sofrası herkese açıktır.

sakın söylediklerimi unutmayın.

Günlük harcamalar çoğaldı.

6. Gramer

كەلگۈسى زامان مەقسەت پېئىلى

بۇ پېئىل ئۆتكەندە ئىشقا ئاشمىغان مەقسەتنى ياكى مۆلچەر قىلىنغان، مۇمكىنچىلىكى بولغان، ئارزۇ قىلىنغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
yazacaktım	yazacaktık

yazacaktın	yazacaktınız
yazacaktı	yazacaktılar.

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazmıyacaktım	yazmıyacaktık
yazmıyacaktın	yazmıyacaktınız
yazmıyacaktı	yazmıyacaktlar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazabilecektim	yazabilecektik
yazabilecektin	yazabilecektiniz
yazabilecektı	yazabilecektier

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
yazamıyacaktım	yazamıyacaktık
yazamıyacaktın	yazamıyacaktınız
yazamıyacaktı	yazamıyacaktılar

سوئال شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
yazacak mıydık?	yazacak mıydım?
yazacak mıydınız?	yazacak mıydın?
yazacak mıydılar?	yazacak mıydı?

BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. akpak — پاك - پاكىز؛ چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان، ئاپئاق
2. atalar sözü — ماقال - تەمسىل
3. açılmak — ئېچىلماق؛ هوشىغا كەلمەك؛ ئۇزاقلاشماق

   Yeni bir yol açıldı. يېڭى بىر يول ئېچىلدى.

   Ateşi düşünce hasta açıldı.

   قىزىتمىسى يانغاندىن كېيىن كېسەل هوشىغا كەلدى.

   Gemi epey açıldı. كېمە خېلى يىراقلىشىپ كەتتى.

4. akıncı — تاجاۋۇزچى، هۇجۇم قىلغۇچى

   akın — تاجاۋۇز، هۇجۇم، ئىشغالىيەت

   akın etmek — هۇجۇم قىلماق؛ تاجاۋۇز قىلماق

   akın yapmak — هۇجۇمغا ئۆتمەك (پۇتبولدا)

   akın akın — ئارقا - ئارقىدىن، ئۈزۈلدۈرمەستىن

5. bir türlü — هېچ، هېچبىر

   Birtürlü razı olmuyor. هېچ رازى بولمايدۇ.

6. Çrapışmak — سوقۇلۇپ كەتمەك؛ ئېلىشماق، سوقۇشماق

   iki araba çarpıştı. ئىككى هارۋا سوقۇشۇپ كەتتى.

düşmanla Çarpışmak دۈشمەن بىلەن ئېلىشماق

7· Çınlümak جاراڭلىماق

Çınlayan ses جاراڭلىغان ئاۋاز

Kulağı çınlasın. قۇلىقى جاراڭلاپ كەتسۇن.

8· Çözülmek ھەل بولماق (مەسىلە)؛ كاۋاكشىماق (مۇز، قار)؛ سوزۇلماق

9· hendek خەندەك

10· kıvrılmak تولغانماق؛ تۈگۈلمەك

11· lapalapa لەپ - لەپ

lapa lapa kar yağmak لەپ - لەپ قار ياغماق

12· meme يېلىن، ئەمچەك

13· nara ۋارقىراش، نەرە؛ سۈرەن، چۇقان

14· ova تۈزلەڭلىك

15· sıvamak شىمايلىماق (يەڭنى)، تۈرمەك (پۇشقاقنى)، سىلىماق

Kollarını sıvayıp işe başladı.

يەڭلىرىنى شىمايلاپ ئىشقا كىرىشتى.

Dereyi görmeden paçaları sıvadı

دەريانى (سۇنى) كۆرمەستىن پۇشقاقلىرىنى تۈردى.

16· savaş ئۇرۇش، سوقۇش

birinci dünya savaşı بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى

savaş gemisi ئۇرۇش پاراخوتى

17· ters تەتۈر، ئەكسى، زىت

Gömleğini ters giymiş. كۆڭلىكىنى تەتۈر كىيىپتۇ.

Eoşeğe ters bindirmişler ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپتۇ.

	işi ters gidiyor.	ئىش تەتۈر كېتىۋاتىدۇ.
	ters anlamak	تەتۈر چۈشەنمەك
	ters bakmak	تەتۈر قارىماق
18.	tıklım tıklım	تىقما - تىقما، تىقما - تىقماق
19.	varda varda	پوش - پوش (يول بېرىش ھەققىدە)
20.	yüzlemece	يۈزمۇ يۈز، يۈزتۈرانە، يۈزتۈرا
	Yüzlemece konuşalım	يۈزمۇيۈز سۆزلىشەيلى.
21.	yarim ada	يېرىم ئارال
22.	yansıtmak	قايتۇرماق، ئەكس ئەتمەك (نۇر، ئاۋاز، دولقۇن قاتارلىقلار ھەققىدە).
23.	yaka paça	زورلۇق بىلەن
24.	serilmek	ئۈزىرىماق
	serilip yatmak	ئۈزىراپ ياتماق

2. Tekst

Kirpi ile Yılan

Sıcak bır yaz günü idi. Ovaya gezintiye gidiyorduk. Bir hendeğin yanından geçerken, bir yılanla kirpinin Çarpıştıklarını gördük.

Yılan yumak gibi kıvrılıyor, sonra çözülüp kaçmak istiyordu, fakat kirpiden birtürlü kurtulamıyordu.

Kerim şöyle dedi:

— korkmayın , yakın gelin.

Muallim de bize yaklaşarak:

— Bakın, kirpi yılanın kuyruğunu ağzına almış yemek istiyor.

Yılan çabaladıkça kirpinin dikenleri ona patıyordu. Yılanın her yeri kan için deydi. Biraz sonra yılan kuvvetten düştü, yere serildi. Bunu gören kirpi başını dikenlerinin arasından çıkardı, yılanı yavaş yavaş yemeğe başladı.

3. Aşağıdaki şiiri Uygurcaya çevirin:

Kış

Lapa lapa yağar kar,
Ormanlara ovaya.
Her yer akpak, çocuklar,
Oynayın doya doya.

Zil sesleri nediyor,
Bak öterek dışarda.
«Kaçın, kızak geliyor!
Yol verin, varda! varda!...

Başında her bir evin,
Yumuşak, beyaz külah.

Sevin vatanım, sevin!

Bak, kış geldi bu sabah!...

4. Aşağidaki Cümleleri iyi okuyun:

Ağlamayan çocuğa meme vermez (Atalar sozü).

Arkasını sıvayarak gönlünü alacak sözler söyledi.

Ateşi düşünce hasta açıldı.

Ayakkabılarını ters giymiş.

Akşam tiyatro tıklım tıklımdi.

Aldığım şeyler yüz lira tuttu.

Adami yaka paça götürdüler.

Ayna ışığı, dağ sesi yansıtır.

Anadolu bir yarım adadır.

Arkadan söylemek doğru değili yüzlemece söylemeli.

Adamcağızın ömrü kısa imiş.

Akıncıların naralarıyla savaş alanı çınladı.

(Atalar sözü).

5· Aşağidaki Cümleleri türkçeye çevirin:

شەنبە كۈنى كەلسەڭمۇ بولىدۇ، يەكشەنبە كۈنى كەلسەڭمۇ بولىدۇ.

ۋېلىسىپىت بىلەن بارايلىمۇ ياكى پىيادە بارايلىمۇ؟
بۇ يىل يامغۇر كۆپ ياغدى، زىرائەتلەرگە پايدىلىق بولدى.
مەن ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشىنەلمىدىم.
يالىڭاچ سىرتقا چىقما، زۇكام بولىسەن.

ALTINCI DERS

1. Kelimeler

1. ahbap — دوست، ئاغىنە

2. ahbapça — دوستلارچە، دوستانە

   Gel, senle ahbapça konusalım

   كەل، سېنىڭ بىلەن دوستانە سۆزلىشەيلى.

3. ahbaplık — دوستلۇق

   ahbaplik etmek — يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتماق

4. al — ① قىزىل. ② ھىيلە، ئالدام

   al bayrak — قىزىل بايراق

   Al elmaye taş atan çok olur.

   قىزىل ئالمىغا تاش ئاتقۇچى كۆپ بولىدۇ.

5. anlaşılmak — ئاشكارىلانماق، بىلىنمەك، ئوتتۇرىغا چىقماق

   Şimdi her şey anlaşıldı.

   ھازىر ھەممە نەرسە ئايدىڭلاشتى.

6. aşık — ئوشۇق (پۇتنىڭ)

   aşık atmak = aşık oynamak

   ئوشۇق ئوينىماق

7. bağlı — باغلاقلىق، مۇناسىۋەتلىك، ئالاقىدار؛ قاراشلىق، تەۋە

bağlı aslan (köpek) باغلاقلىق شىر (ئىت)

Tarlanın sürülmesi hava durumuna bağlıdır.

يەرنىڭ ھەيدىلىشى ھاۋا بەدەن مۇناسىۋەتلىك.

eğitim bakanlığına bağlı okullar

مائارىپ مىنىستىرلىكىگە قاراشلىق مەكتەپلەر

8. bal ھەسەل

ağzından bal akmak ئاغزىدىن ھەسەل تامماق

bal arısı ھەسەل ھەرىسى

bal gibi ھەسەلدەك (تاتلىق، شېرىن)

bal ayı شېرىن ئاي

9. bez ① بەز، ② رەخت

bezci باپكار ياكى رەخت ساتقۇچى

10. biçim شەكىل، پاسون، ئورما

Kostümün biçimini beğenmedim.

كاستۇمنىڭ پاسوننى ياقتۇرمىدىم.

biçim zamanı ئورما ۋاقتى

11. bilgi مەلۇمات، بىلىم، ساۋات، ئىدراك

tabiat bilgisi تەبىئەت بىلىمى، تەبىئەت ساۋاتى

bilgiye susamak بىلىمگە تەشنا بولماق

bilgili مەلۇماتلىق، بىلىملىك

12. Cuk oturmak ئالچۇ قونماق (ئوشۇق)

13. Çalkalamak = Çalkamak چايقىماق

ilâç şişesini iyice çalkayınız.

دورا شىشىسىنى ياخشىراق چايقاڭ.

ağzını çalkalamak ئاغزىنى چايقىماق

14. Çekiştirmek سىلكىمەك، غەيۋەت قىلماق

Komşunun kızını saatlerce çekiştirdi.
قوشنىنىڭ قىزىنى سائەتلەپ غەيۋەتنى قىلدى.

15. çalmak ئوغرىلىماق؛ ئۇرماق؛ يىقىتماق؛ چالماق؛ سۈرمەك

kılıç çalmak قىلىچ ئۇرماق، قىلىچ چاپماق

yere çalmak يەرگە يىقىتماق

Çorbaya un çalmak شورپىغا ئۇن چالماق

keman çalmak ئىسكىرىپكا چالماق

yaraya merhem çalmak يارىغا مەلھەم (دورا) سۈرمەك

kapıyı çalmak دەرۋازىنى ئۇرماق، ئىشىكنى چەكمەك

16. denecek دېگۈدەك

Elinizi, yüzünüzü sıcak denecek suda yıkayın.
قولىڭىزنى، يۈزىڭىزنى ئىسسىق دېگۈدەك (ىللمان) سۇدا يۇيۇڭ

17. daldırmak تۈرغۈزماق

suya daldırmak سۇدا تۈرغۈزماق

18. eyalet ئۆلكە

19. eyer ئېگەر

eyer takımı ئېگەر - جابدۇق

eyer Vurmak = eyerlemek ئېگەرلىمەك

20. geleneksel ئەنئەنىۋى

21. gliserin گلىتسېرىن

22. itina دىققەت، ئېھتىيات، پەخەس

itina etmek دىققەت قىلماق، ئېھتىيات قىلماق

itina ile دىققەت بىلەن

itinalı ئېھتىياتچان

23· kültür مەدەنىيەت

kültürel مەدەنىي

kültürel hayat مەدەنىي تۇرمۇش

kültürlü مەدەنىيەتلىك

kültürsüz مەدەنىيەتسىز

24· kazık قوزۇق

hayvanı kazığa bağlamak

ھايۋاننى قوزۇققا باغلىماق

Karşımda kazık gibi duruyor·

ئۇدۇلۇمدا قوزۇقتەك تۇرىدۇ.

kazık atmak ئالداپ زىيانغا ئۇچراتماق

kazık yemek ئالدانماق

kazıkçı

ئېلىش-بېرىشتا ئالدىغۇچى، قىممەت ساتقۇچى

kazıklamak قوزۇق قاقماق؛ سودىدا ئالدىماق

25· kapmak تارتىۋالماق؛ ئۈزۈۋەتمەك؛ تۇتۇۋالماق؛ يۇقماق

Makine parmağını kapmış·

ماشىنا بارمىقىنى ئۈزۈۋېتىپتۇ.

Tilki tavuğu kaptı· تۈلكە توخۇنى تۇتۇۋالدى.

hastalık kapmak كېسەل يۇقماق

26· kireç tabakası ھاك قاتلىمى؛ ھاك قاتىمىسى

27· önlemek ئالدىنى ئالماق؛ توسالغۇ (توسقۇن) بولماق

Yangını Çabuk önlediler·

تېزدىن ئوت ئاپىتىنىڭ ئالدىنى ئالدى.

28· öteyanda يەنە بىر تەرەپتىن، يەنە بىر جەھەتتىن

29· özerk bölge ئاپتونوم رايون

30. örneğin — مەسلەن

31. Sabunlu su — سوپۇن سۈيى

32. serpmek — سەپمەك؛ پۈركۈمەك

kuşlara yem serpmek — قۇشلارغا دان (يەم) سەپمەك

yüzüne su serpmek — يۈزىگە سۇ پۈركۈمەك

33. soğan — پىياز

34. soymak — سويماق؛ پېشىندۈرمەك

patatesi soymak — ياڭيۇنى سويماق

Çocuğu soy da yatır — بالىنى پېشىندۈرۈپ ياتقۇز.

35. talk pudrası — تالك ئۇپىسى

36. yaşarmak — كۆزىگە ياش كەلمەك؛ نەم بولماق

Gözleri yaşardı — كۆزىگە ياش كەلدى.

37. yerel — يەرلىك. مەھەللىۋى

38. yayımlamak — نەشر قىلماق؛ ئاڭلاتماق (رادىئودا)

eğitim bakanlığı yayımladığı kitaplar

مائارىپ مىنىستىرلىكى نەشر قىلغان كىتابلار

radyonun yayımladığı haberler

رادىئونىڭ ئاڭلاتقان خەۋەرلىرى

2. Tekst

Faydalı Bilgiler

1. Deri eldivenlerinizi evde kendiniz de yıkayabilirsiniz. Eldivenleri soğuk denecek sabunlu

bir su ile yıkayın. Derinin yumuşaklığını kaybetmemesi için çalkalanma suyuna biraz gliserin ilave edin, Eldivenler kurumaya yüz tutunca içlerine talk pudrası serpin. sonra yavaş çekiştererek itina ile elinize giyin. böylece yıkanıp biçimlerinin bozulmasını önlemiş olursunuz.

2. Gözleriniz yaşarmadan soğan soymak istiyorsunuz, soğanları beş dakika kadar çok sıcak bir su içinde bırakın. sonra sıcak sudan çıkarıp hemen soğu k su içinde daldırın.

3. Çaydanlıkların, tencerelerin dibindeki kireç tabakasını çıkarmak için ağzına kadar sirkeli su ile doldurun. iki gün böylece bırakın, kireç tabakası kendiliğinden çıkacaktır.

3. Aşağidaki Atalar sözünü okuyun:

Ak koyunun kara kuzusu da olur.
Alinin külahı Veliye, Velinin külahı Aliye.
Al elmaya taş atan çok olur.
Annesine bak kızını al, kenarına bak bezini al.
Armut piş ağzıma düş.
Arı bal alacak çiçeği bilir.
Ayaklar baş, başlar ayak oldu.

Adam ahbabından bellidir.
Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.
Ata eyer gerek, eyere er gerek.

4. Aşağidaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

يېزىغا قاچان بارىسىز؟

ئۇيغۇرلاردا ئالتۇن ئاچقۇچ ھەرقانداق دەرۋازىنى ئاچالايدۇ، دەيدىغان بىر ماقال بار.

پىياز تاماققا ياخشى تەم كىرگۈزىدۇ.

ھاراقنى كۆپ ئىچىش زىيانلىق.

تۈركچە ماقال - تەمسىل بىلەن ئۇيغۇرچە ماقال - تەمسىللەردە ئوخشاشلىق خېلى بار.

5. Gramer

بۇيرۇق پېئىلى

بۇيرۇق پېئىلى ئىش - ھەرىكەتكە بولغان بۇيرۇق ياكى چاقىرىقنى بىلدۈرىدۇ. بۇيرۇق پېئىلىنىڭ بىرلىك شەكلىدە 2 -، 3 - شەخسلا بولىدۇ. لوگىكا جەھەتتىن ئالغاندا، 1 - شەخس بولمايدۇ. 2 - شەخسنىڭ بىرلىك شەكلى پېئىل ئاسىسىنىڭ ئۆزى شۇ. 3 - شەخسنىڭ بىرلىك شەكلى پېئىل ئاسىسىغا -sün // -sun ، -sin // -sın قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. 1 - شەخسنىڭ بىرلىك شەكلى پېئىل ئاسىسىغا -yelim // -yalım ، -elim // -alım قوشۇمچىلىرىنى قوشۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. 2 - شەخسنىڭ كۆپلۈك شەكلى پېئىل ئاسىسىغا -yin // -yın ، -ün // -un ، -in // -ın

،- ünüz // - unuz ،- iniz // - ınız ؛yün // - yun
- yünüz // - yunuz ،- yiniz // - yınız قوشۇمچىلىرىنى
ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. 3 - شەخسنىڭ كۆپلۈك شەكلى پې-
ئىل ئاساسىغا sünler // - sunlar ،- sinler // - sınlar قو-
شۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ.

كۆپلۈك	بىرلىك
- (y)alım // - (y)elim	1 - شەخس —
	2 - شەخس پېئىل ئاساسىغا ئوخشاش
- (y)ın // - (y)in, - (y)un // - (y)ün - (y)ınız // - (y) iniz, - (y) unuz // - (y)ünüz	
	3 - شەخس
- sınlar // - sinler, - sunlar // - sın // - sin, - sun // - sün - sünler	
yazalım	1 - شەخس —
yazın yazınız	2 - شەخس yaz

كۆپلۈك	بىرلىك
yazsınlar	3 - شەخس yazsın

بولۇشسىز شەكلى

كۆپلۈك	بىرلىك
gitmiyelim	1 - شەخس —
gitmiyin gitmiyiniz	2 - شەخس gitme
gitmesinler	3 - شەخس gitmesin

ئىمكان شەكلى

بىرلىك		كۆپلۈك
1 - شەخس	—	okuyabilim
2 - شەخس	okuyabil	okuyabilin
		okuyabiliniz
بىرلىك		كۆپلۈك
3 - شەخس	okuyabilsin	okuyabilsinler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك		كۆپلۈك
1 - شەخس	—	atamıyalim
2 - شەخس	atama	atamıyın atamıyınız
3 - شەخس	atamasın	atamasınlar

سوئال شەكلى

بىرلىك		كۆپلۈك
1 - شەخس	—	bulalım mı?
2 - شەخس	—	bulalın mı? bulalınız mı?
3 - شەخس	bulsun mu?	bulsunlar mı?

YEDİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· başkent — پايتەخت، مەركەز

2· dostluk kurumu — دوستلۇق جەمئىيىتى

3· dolanmak — ئايلانماق، چۆگىلىمەك، پىرقىرىماق؛ سەيلە قىلماق؛ پۇتلاشماق.

Ahşama kadar evin etrafında dolandı·
ئاخشامغىچە ئۆينىڭ ئەتراپىدا ئايلاندى.

Bu haber bütün şehirde dolandı·
بۇ خەۋەر پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتتى.

dolandırmak — ئەتراپىنى قورشىماق؛ چۆگىلەتمەك؛ ئالدىماق

4· eşinmek — چاپچىماق (پۇتى بىلەن)

5· güç — قىيىن، تەس، مۈشكۈل

Vapura güç yetişti — پاراخوتقا تەستە يېتىشتى.

güçüne gitmek — ئېغىر كەلمەك، (سۆز)

güç gelmek — قىيىن كەلمەك، تەس كەلمەك

güçüne koşmak — قىيىنلاشتۇرماق

güç halle — تەسلىكتە

güçleşmek قىينلاشماق، تەسلەشمەك
güçleştirmek قىينلاشتۇرماق
6· ırmak = nehir دەريا
7· ilkyaz = ilkbahar ئەتىياز
8· işiter işitmez ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس
9· karıştırmak ئارىلاشتۇرماق، قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتمەك، قالايمىقان قىلماق.

toprağı kumla karıştırmak
تۇپىنى قۇم بىلەن ئارىلاشتۇرماق

sirkeye su karıştırmak سىركىگە سۇ قوشماق

Ben kimseyi işime karıştırmam.
مەن ھېچ كىشىنى ئىشىمغا ئارىلاشتۇرمايمەن.

10· kirlangiç قارلىغاچ
kirlangiç balığı قارلىغاچ بېلىقى
kirlangıç fırtınasi ئاپرېلدا بولىدىغان قاتتىق بوران

11· minibüs يەڭگىل كىچىك ئاپتوبۇس
12· misafirhane مېھمانخانا، سارايى، دەڭ
13· parmaklık رېشاتكا، سالاسۇن
14· seçmek تاللىماق، سايلىماق؛ پەرق ئەتمەك.

Ben bu kitabı seçtim مەن بۇ كىتابنى تاللىدىم.

Biz sizi başkanlığa seçtik بىز سىزنى باشلىقلىققا سايلىدۇق

Bir karaltı gördüm, ama ne olbuğunu seçmedim.
قارا بىر نەرسە كۆردۈم، ئەمما ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىم.

Yemek seçer, her şeyi yemez.

تاماق ئىلغايدۇ، ھەممە نەرسىنى يېمەيدۇ.

seçememek پەرق ئېتەلمەسلىك

15. saçak پېشايۋان؛ نەقىش، ئويما؛ پوپوك؛ چۇچا، چىلتەك

saçaklı پېشايۋانلىق؛ پوپوكلۇك، چىلتەكلىك

saçaklı örtü چىلتەكلىك ياپقۇچ

perdenin saçağı پەردىنىڭ چۇچىسى

16. seğirtmek يول ئالماق

Birdenbire kalkıp eve doğru seğirtti.

ئۇشتۇمتۇت ئورنىدىن قوپۇپ، ئۆيگە قاراپ يول ئالدى.

17. sığışmak سىغدالماق

Biraz daha sıkışırsak, hepimiz sığışırız.

يەنە بىرئاز قىسىلساق ھەممىمىز سىغىمىز.

sıgıştirmak سىغدۇرماق

18. sıkışmak قىستالماق؛ قىسىلماق

Biz bu dar yerde pek sıkıştık.

بىز بۇ تار يەردە تولىمۇ قىستىلىپ كەتتۇق.

parmağı kapıya sıkışmış.

بارمىقى ئىشىككە قىسىلىپ قاپتۇ.

19. sıkmak سىقماق؛ بېسىم ئىشلەتمەك، قىسماق، قىستىماق

üzüm sıkmak ئۈزۈم سىقماق

Çocuğu çok sıkıyor. بالىغا بېسىم ئىشلىتىدۇ.

ayakkabı ayağı sıkmak ئاياغ كىيىمى پۇتنى قىسماق

20. sonuçlanmak ئاخىرلاشماق، نەتىجىلەنمەك

Bu ış çabuk sonuçlandı بۇ ئىش تېز ئاخىرلاشتى

Bütün işlerini iki güne Kadar sonuç layacak.

پۈتۈن ئىشلىرىنى ئىككى كۈنگىچە ئاخىرلاشتۇرغۇسى.

sonuçlandırmak = sonuçlamak.

sonuç — نەتىجە؛ قىسقىچە مەزمۇن

sonuç olarak şunu söyleyebiliriz.

خۇلاسىلەپ شۇنى ئېيتالايمىز.

sınav sonuçu — ئىمتىھان نەتىجىسى

21. şenlık — خۇشاللىق؛ شاد - خۇرام؛ تەنتەنە

Bu adam gittiği yere şenlik götürür.

بۇ ئادەم بارغان يېرىگە شادلىق ئېلىپ بارىدۇ.

Bayramlarda her yerde şanlık yapılır.

بايراملاردا ھەممە يەردە تەنتەنە بولىدۇ.

şen — خۇشال، شاد.

şenlenmek — خۇشال بولماق، شادلانماق

22. şırıl şırıl — شىر - شىر، شىلدىر - شىلدىر (سۇنىڭ ئاۋازى)

Musluk açık kalmış, şırıl şırıl akıyor.

جۈمەك ئوچۇق قاپتۇ، شىر شىر ئېقىۋاتىدۇ.

şırıldamak — شىرىلدىماق، شىلدىرلىماق

23. yoklamak — تەكشۈرۈپ كۆرمەك، كۆزدىن كەچۈرمەك

Evin her tarafını yokladılar.

ئۆينىڭ ھەممە تەرىپىنى تەكشۈردى.

Hastayı yokladınız mı?

كېسەلنى يوقلىدىڭمۇ؟

24. yola koyulmak — يولغا چىقماق

25. yanıt — جاۋاب

yanıtlamak — جاۋاب قايتۇرماق

2. Tekst

Hoş Geldiniz

Ilkyaz ırmaklarışırıl şırıl akmaya başladı. kırlangıçlar geldi. Evvela saçak altında dönüp dolandılar. Eski yuvalarını yokladılar sevinçle ötüştüler. Neşeyle uçuştular. Akşam üzeriparmaklık üzerine kondular ve gagalarıyla tüylerinikarıştırmaya başladılar.

Ahırın önündeki saman içinde eşindiği için tüyleri birbirine karışmış serçe:

— Hoş geldiniz kiymetli misafirler, nereden geliyorsunuz? dedi.

Kırlangiçlar:

— Sıcak memleketlerden geliyoruz. çokyol geçtik, çok şeyler gördük. Bizimle beraber ilkyaz da geldi, diye cavap verdiler.

Serçe bu haberi işitir işitmez üç defa sıçradı ve şöyle ötmeye başladı:

— cik - cik - cirik, cik - cik - cirik - ilikyaz geldi.

3. **Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:**

Başkent

Urumçiye 200 kilometre uzaktaki Turfana Dostluk kurumunun Toyota minibüsü ile gidecektik. şoför arabanın bakımını yapmış, Urumçı misafirhanesine gelerek, sefere hazır olduğunu söylemiş ve yola koyulmuştuk......

4. **Aşagidaki Cümleleri iyi okuyun:**

Ben bu kitabı seçtim.
Bu habarı saklamışlar.
Bu sayfada önbeş satır var.
Birdenbire kalkıp eve doğru seğirtti.
Bir birlerini severek evlen diler.
Bu sıcakta çalşmak güç.
Böyle şeyler insanı sıkar.
Bu iş çabuk sonuçlandı.
Bu sorulara yanıt bulmak zordur.
Bu kent kısa zamanda çok şenlendi.
Bayramlarda her yerde şenlik yapılır.
Bu işten vaz geçmenizi tavsiye ederim.
Bunun için tek yol var.

5. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بۇ يىل تەتىلدە ساياھەت ئۈچۈن قەشقەرگە بارىمەن.
سىز مېنى بەش مىنۇت كۈتۈڭ.
بىز تىنچلىقنى سۆيىمىز.
ئۇيغۇر خەلقى مېھماندوست خەلق.
بىز ئايروپىلاندىن تەڭرى تېغىنىڭ ئېگىز چوققىلىرىنى،
مۇزلۇقلىرىنى تاماشا قىلدۇق.

SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ayı — ئېيىق
   ayı gibi — ئېيىقتەك؛ بەستلىك
2. acıkmak — قورسىقى ئاچماق؛ ئارزۇ قىلماق
   çok acıkmışım, biraz şey yemeli.
   قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، بىرئاز بىر نەرسە يەيلى.
3. adamak — سەدىقە قىلماق، ياغ پۇراتماق (نەزىر قىلماق)، بېغىشلىماق، ئاتىماق

   O kendisini Vatana adadı.
   ئۇ ئۆزىنى ۋەتەنگە بېغىشلىدى.

   Ada bana adayım sana.
   قول قولنى يۇسا، قول قوپۇپ يۈزنى يۇيار.
4. adım — قەدەم، چامدام
   adımlık yer — بىر چامدام يەر
   adım adım — قەدەممۇقەدەم؛ ئاستا - ئاستا
   adım atmak — قەدەم تاشلىماق
   adım atmamak — ئاياغ باسماسلىق
   adımlamak — قەدەملىمەك (ئۆلچىمەك)

5. alın — پېشانە، ماڭلاي

alın çatısı — قوشۇما (ئىككى قاشنىڭ ئوتتۇرىسى)

alın teri — پېشانە تەرى

alın yazısı — پېشانىگە پۈتۈلگەن (قىسمەت، تەقدىر)

alınlı — پېشانىسى كەڭ

6. bağlılık — مۇناسىۋەت، ئالاقە

Çin komşu devletlerle olan bağlılığını sürdürecek.

جۇڭگو قوشنا دۆلەتلەر بىلەن بولغان ئالاقىسىنى داۋاملاشتۇرغۇسى.

7. cimri — پىخسىق، بېخىل

cimrilik — پىخسىقلىق، بېخىللىق

cimrileşmek — پىخسىقلاشماق، بېخىللاشماق

8. dönüm — يەر ئۆلچەم بىرلىكى (ئۇزۇنلۇقى، كەڭلىكى 40 مېتر)

9. görenek — ئۆرپ - ئادەت، قائىدە - يوسۇن

10. ıslah etmek — ياخشىلىماق، تۈزەتمەك، ئىسلاھ قىلماق

ıslah — تۈزەش، ياخشىلاش

ıslah evi — جىنايەت ئۆتكۈزگەن باللارنى تەربىيىلەش ئورنى

11. içten — سەممىي، چىن كۆڭۈلدىن

içten bir dilek — سەممىي بىر ئارزۇ

içtenlik — سەممىيلىك؛ سەممىيەت

12. içyüz — ماھىيەت

Bunun içyüzünü anlayamadım.

بۇنىڭ ماھىيىتىنى بىلەلمىدىم.

13. in — ئۇۋا

14. ingin — ئويمان، چوڭقۇر

15· kürk — ئېرە (كىيىم قىلىشقا بولىدىغان)

16· kopmak — ئۈزۈلمەك؛ پارتلىماق؛ قاتتىق ئاغرىماق؛ قوپماق

Dügme koptu· — تۈگمە ئۈزۈلدى.

harb kopmak — ئۇرۇش پارتلىماق.

Belim kopuyor· — بېلىم ئاغرىۋاتىدۇ.

17· kültür devrimi — مەدەنىيەت ئىنقىلابى

18· meslektaş — كەسىپداش

meslek — كەسىپ

meslek okulu — كەسىپىي مەكتەپ

meslek bilgisi — كەسىپىي بىلىم

meslek eğitimi — كەسىپىي تەربىيە

meslekli — كەسىپ ئەھلى

mesleksiz — كەسىپى يوق، كەسىپسىز

19· ölü gibi — ئۆلۈكتەك

20· ölçü — مىقدار، ئۆلچەم

ölçülü — ئۆلچەنگەن

ölçüsüz — ئۆلچەنمىگەن

21· septanmak — كۆرسىتىپ بېرەلمەسلىك، نامايان قىلالماسلىق، ئىپادىلەپ بېرەلمەسلىك

22· ulus — مىللەت

ulusal — مىللىي

ulusallaştırmak — مىللىيلەشتۈرمەك

ulusçu — مىللەتچى

ulusçuluk — مىللەتچىلىك

uluslararası — خەلقئارا

2. Tekst

Ayı İle Tilki

Bir kış günüydü. Tilkinin karnı acıkmıştı. Yolda bir araba gördü. Burnuna balık kokusu gelbi. Tilki yolun kenarına ölü gibiyattı Köylü onu görünce ölü sandi. Derisinden karısına bir kürk yaptırmayi düşündü. Tilkiyi arabaya atti.

Tilki arabadakı balıkları yere atmağa başladi. Sonra kendisi de yavaşça yere atladı. Balıkları inine götürdü.

Ayı onu görünce:

— Bu kadar balığı nereden aldın komşu? diye sordu.

Tilki:

— Orman kenarındakı gölden tuttum. İstersen sen de tutabilirsin. Kuyruğunu suya sokar, beklersin. Balıklar gelip yapışınca çekersin, onları tutarsın, dedi.

Ayi aldandı, göle gitti. Kuyruğunu suya sarkıttı. Hava soğuktu. Ayının kuyruğu dondu. Ayı

kuyruğunu hızla sudan çekince kuyruğu koptu.

İşte O günden beri ayı kuyruksuz kaldı.

3. Aşagidaki Cümleleri iyi okun:

Bu Çocuğu ancak okul ıslah eder.
Bizim dostluğumuz içtenbir.
Bu işin içyüzü anlaşılmadı.
Bu adam zengin ama cimri.
Ben bu işe karışfım ama, pişman oldum.
Ben kedimi Vatama adadım.
Ben bu işin sonunu değenmiyorum.
Bu ğünü anlamak için dünü bilmek gerek.
Bir çiçekle yaz olmaz (Atalar sözü).
Bizim köyümüz dağlık köydür.
Bir adım 75 santimetre kadardır.
Bu tarla elli dönüm kadardır.

4. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بۈگۈن دۈشەنبە ئەمەس، سەيشەنبە.
بۇ 12 - ئاي ئەمەس، 1 - ئاي.
قېرىلارنى ھۆرمەتلەش ئەڭ ياخشى ئادىتىمىز.
پەمىدۇر تاپتىم، لازا تاپالمىدىم.
ئاپتوبۇس بىلەن كەتمەيلى، پىيادە كېتەيلى.

5. Gramer

خالاش پېئىلى

بۇ خىل پېئىل سۆزلىگۈچىنىڭ ئارزۇ - ئارمىنىنى، ئىستەك - تىلىكىنى ياكى گۇمانىنى بىلدۈرىدۇ.

خالاش پېئىلى پېئىل ئاساسىغا ئۇزۇك تاۋۇشلاردىن كېيىن a، e قوشۇمچىسىنى، سوزۇق تاۋۇشلاردىن كېيىن ya، ye قوشۇمچىسىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

خالاش پېئىلى ھازىرقى زامان ۋە ئۆتكەن زامان بىلەنلا تۈرلىنىدۇ.

1. ھازىرقى زامان

خالاش پېئىلىنىڭ ھازىرقى زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

1 - شەخسنىڭ كۆپلۈك شەكلىدىلا -lım، -lim قوشۇمچىلىرى قوشۇلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
Varayım	Varalım
Varasın	Varasınız
Vara	Varalar
بىرلىك	**كۆپلۈك**
Vereyin	Verelim
Veresin	Veresiniz
Vere	Vereler

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
almıyayım	almıyalım
almıyasın	almıyasınız
almıya	almıyalar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
geleyim mi?	gelelim mi?
gelesin mi?	gelesiniz mi?
gele mi?	geleler mi?

2. ئۆتكەن زامان

بۇ خىل زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا -dı // -di // -du // -dü قوشۇمچىلىرىنى يەنى بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. ھەممىدە يۇقىرىقى قوشۇمچىلار ئالدىدا y تاۋۇشى پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
arayaydım	arayaydık
arayaydın	arayaydınız
arayaydı	arayaydılar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
söylemiyeydim	söylemiyeydik
söylemiyeydin	söylemiyeydiniz
söylemiyeydi	söylemiyeydiler

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
oturaydım mı?	oturaydık mı?
oturaydın mı?	oturaydınız mı?
oturaydı mı	oturaydılar mı?

DOKUZUNCU DERS

1·Kelimeler

1· araştırma تەكشۈرۈش، تەتقىقات
araştırma yapmak تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلماق
araştırmalarda bulunmak
تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بارماق
sorunun aslını araştırmak
مەسىلىنىڭ تەكتىنى سۈرۈشتۈرمەك
2· azınlıklar ئاز سانلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر
3· ağıl ① قوتان، ئېغىل. ② ئاينىڭ ئەتراپىدىكى يورۇقلۇق
ağıllamak قوتانغا سولىماق
4· bakla پۇرچاق
5· belirmek كۆرۈلمەك، پەيدا بولماق
6· canı istemek كۆڭلى تارتماق، خالىماق
7· çoban پادىچى، چوپان
çoban türküsü پادىچى ناخشىسى
çoban yıldızı چولپان، زۆھرە (يۇلتۇز)
8· düzey سەۋىيە
9· dokuma توقۇما
dokuma sanayii توقۇمىچىلىق سانائىتى

dokuma sanatı توقۇمىچىلىق ھۈنىرى
dokuma hammaddeleri توقۇمىچىلىق خام ئەشياسى
dokumacı توقۇمىچى
dokumacılık توقۇمىچىلىق
10· gizlice ئوغرىلىقچە، يوشۇرۇنچە
giz سىر، مەخپىيەت
gizlemek يوشۇرماق
gizlenmek يوشۇرۇنماق
gizli yazı مەخپىي خەت
gizli tutmak مەخپىي تۇتماق، سىر ساقلىماق
gizli kuvvetler يوشۇرۇن كۈچ
11· hoplamak سەكرىمەك (خۇشاللىقتىن)
Çocuk hoplaya hoplaya geliyor·
بالا سەكرەپ - سەكرەپ كېلىۋاتىدۇ.
yüreği hoplamak يۈرىكى ئويناپ كەتمەك
12· halı fabrıkası گىلەمچىلىك فابرىكىسى
halıcı گىلەم توقۇغۇچى ياكى ساتقۇچى
halıcılık گىلەمچىلىك
13· kilo metre kare كۋادرات كىلومېتر
14· kontrol
كونترول؛ تىزگىنلىمەك؛ نازارەت (فرانسۇزچە) قىلىماق؛
gümrük kontrolu تەكشۈرمەك تاموژنا تەكشۈرۈشى
15· kalite ئالاھىدىلىك، ئەۋزەللىك، خۇسۇسىيەت
Bu kumaşın kalitesi çok iyidir
بۇ رەختنىڭ سۈپىتى بەك ياخشى.
16· katmak قوشماق؛ قاتماق؛ سالماق

Sirkeye su katmak سىركىگە سۇ قوشماق

On liraya iki lira katmak

ئون لىراغا ئىككى لىرا قوشماق

kuzuları sürüye katmak

قوزىلارنى پادىغا قوشماق

17· kıtır kıtır غىچىر - غىچىر

18· merhametsiz رەھىمسىز

merhametsizlik رەھىمسىزلىك

merhamet رەھىم، شەپقەت

merhamete gelmek ئىچ ئاغرىتماق

merhamet etmek رەھىم قىلماق

merhameten ئىچ ئاغرىتقان ھالدا

merhametli رەھىمدىللىك، شەپقەتلىك

20 nitekim ئەمەلىيەتتە، ھەقىقەتەن

Ben göremedim· nitekim siz de görmüş degilsiniz

مەن كۆرمىدىم. ئەمەلىيەتتە سىزمۇ كۆرمىدىڭىز.

21· ortaklaşa بىرلىشىپ؛ شېرىكلىشىپ؛ كوللېكتىپ

Bu işi ikisi ortaklaşa yaptılar·

بۇ ئىشنى ئىككىسى بىرلىشىپ قىلدى.

ortak ئورتاق، شېرىك، بىرلەشمە

ortak hakimiyet بىرلەشمە ھاكىمىيەت

ortakolmak ئورتاقلاشماق، شېرىكلەشمەك

ortak pazar ئىقتىسادىي بىرلىك

ortakçı ئورتاقچى

ortakçılık ئورتاقچىلىق

22. öksüz — يېتىم

öksüzlük — يېتىملىك، يېتىمچىلىك

23. rahatlıkla — ئاسانلا، ئوڭايلا، قىيىنالمايلا

24. rekor — رېكورت

rekor kırmak — رېكورتنى بۇزماق

25. taramak — تارىماق؛ تەكشۈرمەك؛ ئىزدىمەك

saçını taramak — چېچىنى تارىماق

yün taramak — تىۋىت تارىماق

bütün ormanı taramak — پۈتۈن ئورماننى تەكشۈرمەك

26. tarz — ئۇسۇل؛ ئۇسلۇب؛ شەكىل

çalışma tarzı — ئىشلەش ئۇسۇلى

27. üretim — ئىشلەپچىقىرىش

üretim güçleri — ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى

üretim ilişkileri — ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى

üretim araçları — ئىشلەپچىقىرىش ۋاسىتىلىرى

2. Tekst

Söz Dinlemiyen Kuzu

Güneş kavuşuyor. Akşam oluyor. Çoban sürüsünü önüne katmış, ağıla götürüyor. Sürüde kücük, güzel, bir kuzucuk Var. kırlardan ayrılmaya hiç canı istemiyor. Bütün gün oynadı, koştu, yine de oyuna doymadı. Biraz daha koşmak, dolaşmak ıs-

tiyor.

— Me - e - e, dedi ve annesine ormanın yolunu gösterdi.

Annesi bir baş işaretiyle onu yanına çağırdı. Yaramaz kuzu söz almadı, annesini dinemedi. Gizlice sürüden ayrıldı ormanın yolunu tuttu. ormana Vardı. sevinçle hopladı, kuştu, yoruldu.

O böyle oynarken karanlık bastı. Saklanacak oldu. Bu arada karşıdan bir kurt belirdi. kuzuyu gördü. Yakaladı. Zavallı kuzu kurda Çok yalvardı. Fakat merhametsiz kurt kulak asar mı? Kuzucuğu kıtır kıtır yedi. Söz dinlemez kuzu hem kurda yem oldu, hem zavallı annesini unutulmaz dertlere attı.

3. Aşağıdaki Parçayı uygurcaya Çevirin:

250 kişinin çalışmakta olduğu Halı fabrikasında üretimle birlikte, araştırma Ve kontrol işleri de yapılmaktadır. Fabrikada Çalışan işçilerin Çoğu uyğur Ve Han, dır; ama, öteki azınlıklara mensup kişiler de bulunmaktadır,

4. Aşağidaki Cümleleri iyi okuyuu:

Bu ötekine nispeten çok iyi.

Ben göremedim, nitekim siz de görmüş değisiniz.

Bu evin numarası zo dir.

Bu salonda yerler numarasızdır.

Bu adamın çok nüfuzu Var.

Benim her derdime ortak oldun.

Buralarda öksüz kaldım.

Bu alanın ölçümü iki kilometre karedir.

Bir paket sigara satın alıyorum.

Bu işi rahatlıkla bir haftada bitire bilirsiniz.

Bütün mahalleyi taradık, hiç bir iz bulamadık.

Bu tarzde konuşmak doğru değil.

Ben bundan tat bulamadım

5· Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

سىزگە مېنىڭ بىر ئىلتىماسىم بار.

ئاتلار ئېغىلدا، سىرتتا ئەمەس.

گۇناھ ئۇنىڭدا ئەمەس، ئۆزۈڭدە.

مەن بىر جۈپ پەلەي ئالماقچىمەن.

بۈگۈن كەلمەيمەن، ئەتە كەلمەكچىمەن.

ONUNCU DERS

1. Kelimeler

1. avlanmak — ئوۋغا چىقماق، ئوۋ ئوۋلىماق

   Kardeşim her yıl bu ormandan avlanır.

   قېرىندىشىم ھەر يىلى بۇ ئورماندا ئوۋ ئوۋلايدۇ.

   AVa giden avlanır.

   ئوۋغا چىققان ئوۋ ئوۋلايدۇ.

2. ayırt etmek — پەرق ئەتمەك

   Ne olduğunu ayırt edemedim

   نېمە ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىم.

   ayırt — پەرق

   ayırtmak — پەرقلەندۈرمەك

3. boylu boyunca — ئۇزۇنىسىغا

4. boncuk — مارجان، مونچاق

   göz boncuğu — كۆز مونچاق

   boncuk boncuk terlemek

   مونچاقتەك تەرلىمەك

5. buluşmak — بىر يەرگە كەلمەك، جەم بولماق؛ كېلىشمەك

   Saat sekizde restoranda buluşalım.

   سائەت سەككىزدە رېستوراندا جەم بولايلى.

Bu konuda nihayet buluştuk.

بۇ مەسىلىدە ئاخىر كېلىشتۇق.

6· ceket چاپان

7· çiftlik فېرما؛ دېھقانچىلىق مەيدانى

Çift جۈپ

bir çift ayakkabı بىر جۈپ ئاياغ كىيىمى

bir çift çorap بىر جۈپ پايپاق

çift sürmek يەر ھەيدىمەك

Çiftçilik تېرىقچىلىق، دېھقانچىلىق

8· döşemdk ئېچىپ سالماق (كۆرپىنى)، يەرگە سالماق، ياتقۇزماق، يېيىشماق

hasır döşemek بورا سالماق

yola taş döşemek يولغا تاش ياتقۇزماق

9· doyurmak تويغۇزماق؛ باقماق

Her gün bir kaç yoksulu doyurur.

كۈندە بىرقانچە كەمبەغەلنى تويغۇزىدۇ.

Beş nüfuslu aileyi doyurur.

بەش جانلىق بىر ئائىلىنى باقىدۇ.

10· eğitim مائارىپ، تەربىيە

Bu eğitim yolu Verimli değildir.

بۇ تەربىيە ئۇسۇلى ئۈنۈملۈك ئەمەس.

beden eğitimi تەنتەربىيە

eğitim araçları ئوقۇتۇش قوراللىرى

eğitim metotları ئوقۇتۇش مېتودى

eğitimci تەربىيىچى

11· etkin پائال، ئاكتىپ

etkinlik ئاكتىپلىق

etkinleşmek ئاكتىپلاشماق

12. emzirmek ئېمىتمەك، ئەمگۈزمەك

13. kayvancılık چارۋىچىلىق

14. icap etmek لازىم بولماق، كېرەك بولماق

Misafiri ağırlamak icap eder.

مېھماننى ھۆرمەتلىمەك كېرەك.

15. kovuk كامار، ئۆڭكۈر، غار، تۆشۈك؛ سۆڭگۈچ، كاۋاك، ئاراش

ağaç kovuğu دەرەخ كامىرى

diş kovuğu چىشنىڭ ئارىشى

16. kurtuluş ordusu ئازادلىق ئارمىيە

Çin halk kurtuluş ordusu

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى.

17. mini mini كىچىك ۋە ئوماق

mini mini bir köpek كىچىك بىر ئىت

18. moda مودا؛ يېڭى پاسون

giysi modası كىيىم مودىسى

saç modası چاچ مودىسى

moda şapka يېڭى پاسوندىكى قالپاق

moda olmak مودا بولماق

19. pisi (باللار تىلىدا) مۈشۈك

21. pençe يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ئالدىنقى ئاياغلىرى بىلەن بارماقلىرى

pençelemek تۇتۇۋالماق

pençeleşmek بىر - بىرى بىلەن ئېلىشماق؛ جېدەل قىلىشماق

21. rütbe دەرىجە، ئۇنۋان؛ مەرتىۋە

rütbe almak ئۇنۋان ئالماق
rütbe indirmek دەرىجىسىنى چۈشۈرمەك
rütbe vermek ئۇنۋان بەرمەك
22. savunma مۇداپىئە
hava savunması ھاۋا مۇداپىئەسى
stratejik savunma ستراتېگىيىلىك مۇداپىئە
23. subay ئوفىتسېر
hava savunma subayı
ھاۋا مۇداپىئەسى ئوفىتسېرى
levazım subayı لاۋازىمەت ئوفىتسېرى
nöbetçi subayı دېژورنىي ئوفىتسېرى
24. sonunadek ئاخىرغىچە
25. şurada burada ئۇ يەردە - بۇ يەردە
26. tarım دېھقانچىلىق، تېرىقچىلىق
tarımcı دېھقان
27. temel ئۇل؛ ئاساس
evin temeli ئۆينىڭ ئۇلى
temel açmak ئۇل قازماق
temel bilimler ئاساسىي بىلىملەر
28. ters gelmek زىت كەلمەك
ters زىت، تەتۈر
kumaşın ters yüzü رەختنىڭ تەتۈر تەرىپى
ayakkabını ters giymek
ئايىغىنى تەتۈر كىيمەك
İşi ters gidiyor. ئىشى تەتۈر كېتىۋاتىدۇ.
Onun görüşü benimkine ters düşüyor.
ئۇنىڭ قاراشلىرى مېنىڭكىگە زىت كېلىۋاتىدۇ.

terslik زىتلىق

29. tıka basa تىقما تىقماق، لىقمۇلىق

30. toptan ئۈلگۈچە

Bir yıllık yağı toptan aldılar.

بىر يىللىق ياغنى ئۈلگۈچە ئالدى.

toptan satış ئۈلگۈكە سېتىش

toptancı توپ ساتقۇچى، ئۈلگۈچە ساتقۇچى

31. tutmak تۇتماق؛ قاراپ تۇرماق

Ateşi tutma elini yakar.

ئوتنى تۇتما، قولۇڭنى كۆيدۈرىدۇ.

Siz gelinceye kadar çocuğu ben tutarım.

سىز كەلگەنگە قەدەر بالىغا مەن قاراپ تۇرىمەن.

32. uzatır uzatmaz ئۇزىتا - ئۇزاتماي

33. zira چۈنكى، شۇنىڭ بىلەن بىللە

2. Tekst

«Boncuk»

«Boncuk» adlı kedinin mini mini pisileri Vardı cocuklar küçük sandığın içine yumuşak ot döşemişler, pisilere yatak yapmışlardı.

Boncuğun pisilerini emzirmesi çok görülecek bir şeydi. pisiler tatlı tatlı emiyorlardı. yere boylu boyunca uzanmış olan anne kedi de yavrularını dili ile yalıyordu.

Boncuk sanki şöyle diyordu:

— Eminiz yavrularım, hepiniz için südüm var. çocuklar kedıye hergün yemek veriyorlardı.

Bundan başka boncuk da şurada burada avlanır. fare ve kuş tutardı, kuşlar boncuğu görünce korkup uçarlardı. Boncuk acıktığı zaman mıyavlar. çocuklar onun sesini duyunca hemen yiyecek getirirlerdi. kimi süt, kimi et verirlerdi.

Boncuk karnını doyurduktan sonra pençelerini yalar ve yüzünü iyice temizlerdi. Temizliği çok severdi. Boncuk farelerin amansız düşmanı idi. onları kovuğun ağzında bekler, başlarını uzatır uzatmaz hemen yakalardı.

3. **Aşağidaki parcayı uygurcaya çevirin:**

Halk kurtuluş ordusu sadece savunma hizmetlerinde değil, üretim çalışmalarından da çalışıyorlar. Ayrıca halk arasında eğitim hizmetlerinde de görev yapıyor, askerler.

Birçok askeri birliklerde, çiftlikler kuruldu, tarım Ve hayvancılık konusunda etkin çalışmalar yapılmaktadır.

4. Aşağıdaki Cümleleri İyi Okuyun:

Buluşmak için bir gün tayin ettik.

Bu iş sağlam temellere dayanmalı.

Bıyığı terlemeye başladı.

Burası bana ters geliyor.

Bu kent sonuna dek çarpıştı, teslim olmadı.

Bütün eşyasını bir sandığa tıktı.

Bavulu tıka basa doldurdu.

Bu sorunda siz beni hiç tutmadınız.

Bu modayı kimse tutmadı.

Burasını rüzgar tutmaz.

Bu iş iki saat tuttu.

Bir şey demeden mektubu elime tutuşturdu.

5. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye çevirin:

دورا ئېلىش ئۈچۈن دورىخانىغا بارىمەن.

پوچتا ماركىسى ۋە كونۋېرت ئېلىش ئۈچۈن پوچتىخانىغا كېتىۋاتىمەن.

سەي ساتقۇچىلاردا پىياز بار ئىكەن، سەۋزە يوق ئىكەن.

بۇ ناۋاينىڭ نېنى ناھايىتى تەملىك.

بۇ گىلەمنىڭ باھاسى قانچە؟

6. Gramer

زۆرۈرىيەت پېئىلى

ھەرىكەتنىڭ زۆرۈر - لازىملىقىنى ھەمدە بەزىدە ئىچكى ھېس - تۇيغۇنى بىلدۈرىدىغان پېئىل زۆرۈرىيەت پېئىلى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل پېئىل پېئىل ئاساسىغا meli - malı قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

زۆرۈرىيەت پېئىلى ھازىرقى زامان ۋە ئۆتكەن زامان بىلەنلا تۈرلىنىدۇ.

ھازىرقى زامان

زۆرۈرىيەت پېئىلىنىڭ ھازىرقى زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ.

بىرلىك	كۆپلۈك
okuma lıyım	okuma lıyız
okuma lısın	okuma lısınız
okumalı	okuma lılar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
gitme meliyim	gimemeliyiz

gitmemelisin gitmemelisiniz
gitmemeli gitmemeliler

بۇ پېئىلنىڭ ئىمكان ۋە ئىمكانسىز شەكلى بولمايدۇ.

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bilmeli miyim?	bilmeli miyiz?
bilmeli misin?	bilmeli misiniz?
bilmeli mi?	bilmeliler mi?

ئۆتكەن زامان

زۆرۈرىيەت پېئىلىنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى پېئىل ئاساسىغا di//dı، -dü//-du- قوشۇمچىلىرىنى ۋە ئىككىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

görmeliydim	görmeliydik
görmeliydin	görmeliydiniz
görmeliydi	görmeliydiler

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
almamalıydım	almamalıydık

almamalıydın	almamalıydınız
almamalıydı	almamalıydılar

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
Vermeli miydim?	Vermeli miydik?
Vermeli miydin?	Vermeli miydiniz?
Vermeli miydi?	Vermeli miydiler?

ON BİRİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· akın akın　　توپ - توپ

Halk akın akın geçilyordu.

خەلق توپ - توپ ئۆتۈۋاتىدۇ.

2· azametli　　زور، ئۇلۇغ؛ تەكەببۇر

3· bakanlık　　مىنىستىرلىك

4· çam　　قارىغاي

çam sakızı　　دېۋىرقاي، قارىغاي يېلىمى

5· çekici　　جەلىپ قىلغۇچى

6· çıkaramamak　　تاپالماسلىق، چۈشىنەلمەسلىك

7· doğu çin oteli　　شەرقىي جۇڭگو مېھمانخانىسى

8· efendi　　تەربىيە كۆرگەن، ئوقۇمۇشلۇق؛ ئىگە، خوجايىن

Efendi bir abam　　ئوقۇمۇشلۇق بىر ئادەم

çiftliğin efendisi

دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىگىسى.

Halk, yurdun gerçek efendisidir.

خەلق ــ ۋەتەننىڭ ھەقىقىي ئىگىسى (خوجايىنى).

efendi gibi yaşamak　　راھەتتە ياشىماق

9· elveda　　خۇداغا ئامانەت، خۇداغا تاپشۇردۇم؛

ئەلۋىدا، خوش

10. fuar — يەرمەنكە (مەلۇم مۇددەتتە مەلۇم يەردە ئېچىلىدىغان).

11. gerçekleşmek — رېئاللىققا ئايلانماق، رېئاللاشماق

Düşlerimiz gerçekleşti.

چۈشلىرىمىز رېئاللىققا ئايلاندى.

12. gençleşmek — ياشلاشماق، ياشىرىپ قالماق

Bu elbiseyi giyince gençleştin.

بۇ كىيىمنى كىيىپ ياشىرىپ كەتتىڭ.

13. halk ordusu — خەلق ئارمىيىسى

14. hindi — ئۈرۈش توخۇسى، كۈركە

hindi gibi kabarmak

مەغرۇرلانماق، ئۆزىنى چوڭ تۇتماق

15. Hongkong — شاڭگاڭ

16. iriyari — زور، بەستلىك

iriyari bir adam — بەستلىك بىر ئادەم

17. iddia — ئىلگىرى سۈرۈلگەن پىكىر - چۈشەنچە؛ دېگىنىدە تۇرۇۋالىدىغان، جاھىل.

Bu adamın iddiası bana doğru göründü.

بۇ ئادەمنىڭ پىكرى ماڭا توغرا بىلىندى.

Bu kadar da iddia olur mu?

بۇ قەدەر جاھىللىق بولامدۇ؟

iddia etmek — جاھىللىق قىلماق

iddiacı — جاھىل

iddiacı çocuk — جاھىل بالا

iddiacılık — جاھىللىق

18. ilgilendirmek — قىزىقتۇرماق؛ ئالاقىدار

Bu mesele beni ilgilendirmez.

بۇ مەسىلە مېنى قىزىقتۇرمايدۇ.

Sağlıgımızı ilgilendiren bir konu.

ساقلىقىمىز بىلەن ئالاقىدار بىر مەسىلە.

memurları ilgilendiren bir karar.

ھۆكۈمەت خادىملىرىغا ئالاقىدار بىر قارار.

19. iyi gelmek ياراشماق

İlaç iyi geldi. دورا ياراشتى.

Ayağı iyi gelmedi. ئايىغى ياراشمىدى.

Potin ayağıma iyi geldi.

بەتىنكە پۇتۇمغا خوپ كەلدى.

20. kibirli تەكەببۇر، مەغرۇر؛ ھاكاۋۇر؛ ئۆزىنى چوڭ تۇتىدىغان.

kibir كىبىر

kibirlenmek مەغرۇرلانماق، ھاكاۋۇرلۇق قىلماق

21. kâz غاز

22. kanton گۇاڭدۇڭ

23. kâdro كادىر

24. kapsamlı كەڭ دائىرىلىك، كەڭ كۆلەملىك

25. lâkırdı گەپ، پاراڭ؛ قۇرۇق گەپ؛ بىمەنە گەپ

26. metre kare كۋادرات مېتىر

27. otel مېھمانخانا

28. parmak بارماق (قول).

baş barmak باش بارماق

29. tarla kuşu ئېتىز قۇشقىچى

30. tarla faresi ئېتىز چاشقىنى

31. tüccar سودىگەر

32 yönetim	باشقۇرۇش، ئىدارە قىلىش
33. yönetici	باشقۇرغۇچى، ئىدارە قىلغۇچى
34. zarfında	... ئىچىدە

2. Tekst

Hindi İle Tarla Kuşu.

Köyün birinde, iriyari, azametli, şişman ve kibirli bir hindi yaşıyormuş. Bu hindi tavuk ve kazlarla arkadaşlık etmezmiş ve herşeye karşı kibirli davranırmış.

Bir gün tarla kuşunu görerek, ona şunları söylemiş:

— E, nasılsın bakalım?

— Sağol, gördüğün gibi, bahtiyarım ovada uçup, güzel tarlalar içinde yatıp kalkıyorum.

— Ovada mı uyuyorsun? öyleyse bahtiyar değilsin. Benim çamdan yapılmış güzel bir evceğim var. içi çok hoş. Tarla faresinin ne olduğunu bilmem, beni işte hindi diye parmakla gösterir ve bütün tavuklar dünyasında güzel dilber olarak tanırlar.

Fakat bir bakmışsın ev sahibi başını kesmiş,

çabucak tüylerini yolmuş ve tencerede pişirmeğe başlamış.

— Elveda güzelim, efendinin eğlenceli avı, elveda! Hüriyetin olmadan beşpara etmezsin, Haydi sözlerime cevap ver, cevap ver.

3. **Aşağıdaki Cümleleri iyi okuyun:**

Bu müddet zarfında gelmezse ....

Ben bu yazıdan bir şey çıkaramadım.

Bu işin yönetimini bana yükledi.

Bu iş gerek bizi, gerek onları ilgilendirmedi.

Bu bakanlığın kadrosu son yıllarda oldukça gençleşti.

Buranın havası hastalığıma iyi geldi.

Ben onunla geçen yıldan beri konuşmıyorum.

Bunların içinde iyisi de var, kötüsü de.

Bu adamın iddiasi bana doğru göründü.

Bir halk ordusu olmadan halk hiç şeye sahip olamaz.

Ben bu lakırdıları kaldıramam.

Bir kibrit bir ormanı yakmaya yarar (Atalar sözü).

Benim ornumda olsan ne yaparsın?

4. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye çevirin:

ئۇ ئادەم بىزنىڭ قوشنىمىز.

ئۇلار بىزنىڭ تۇغقانلىرىمىز.

مەن ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولغان، ئۈچ بالام بار.

ئۆزۈم شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا ئىشلەيمەن، يولدىشىم يەسلىدە ئىشلەيدۇ.

مەندە پارچە پۇل يوق، سەندە بارمۇ؟

ON İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. aptal — ئەخمەق، دۆت، كالۋا
   aptal aptal — بەك ئەخمەق
   aptalca — ئەخمەقلەرچە
   Aptalcasına iş görür
   ئەخمەقلەرچە ئىش قىلىدۇ.
2. batmak — چۆكۈپ كەتمەك (غەرق بولماق) ،ئۆلتۈرمەك؛ يوق بولماق؛ سانجىماق.
   Sandal battı. — قېيىق چۆكۈپ كەتتى.
   Güneş battı. — كۈن ئولتۇردى.
   Elime diken battı. — قولۇمغا تىكەن سانجىلدى.
3. başkan — رەئىس، باشلىق
   devlet başkanı — دۆلەت رەئىسى
   başkanlık — رەئىسلىك، باشلىقلىق
4. basma entari — كۆللۈك (ئاددىي رەختتىن تىكىلگەن) كۆڭلەك
5. bıkmak — تويۇپ كەتمەك، بىزار بولماق؛ زېرىكمەك
   Hergün pilav yense, ondan da bıkılır.
   ھەر كۈنى پولو يېيىلسە ئۇنىڭدىنمۇ زېرىكىدۇ.
6. besili — سېمىز، سەمرىتىلگەن

beili hayvan	سېمىز ھايۋان
besi	بورداش
besiye çekmek	سەمرىتىش ئۈچۈن ئامال قىلماق
7. cimrilik	بېخىللىق، پىخسىقلىق
cimri	بېخىل، پىخسىق
cimrileşmek	بېخىللاشماق
8. çıplak	يالىڭاچ؛ اۋداق؛ تاقىر باش
çıplak adam	يالىڭاچ ئادەم
çıplak at	ياۋداق ئات
çıplak oda	يالىڭاچ (قۇرۇق) ئۆي
çıplaklaşmak	يالىڭاچلانماق
çıplaklık	يالىڭاچلىق
9. fakir	يوقسۇل، كەمبەغەل؛ بىچارە
Hastalıktan fakirin yürümeye mecalı yok.	
	كېسەل سەۋەبىدىن بىچارىنىڭ مېڭىشقا ماغدۇرى يوق.
fakirler yurdu	دارىلئاجىزىن
fakirhane = fakirler yurdu.	
fakirleşmek	كەمبەغەللەشمەك
fakirlik	يوقسۇللۇق
10. dalmak	چۆكۈپ كەتمەك، پېتىپ كەتمەك؛ شۇڭغۇماق؛ كىرمەك؛ بېرىلمەك؛ ئۇخلىماق؛ ھوشىدىن كەتمەك
denize dalmak	دېڭىزغا شۇڭغۇماق
eve dalmak	ئۆيگە كىرمەك
biletsiz sincmaya dalmak	بېلەتسىز كىنوغا كىرمەك
eğlenceye dalmak	ئويۇنغا بېرىلمەك
diraz dalmak	بىرئاز ئۇخلىماق

Bazı kendine geliyor, bazı da dalıyor.
بەزىدە ئۆز گە كېلىدۇ، بەزىدە هوشىدىن كېتىدۇ.

11. dizi تىزىق، سەپ، قاتار
inci dizisi ئۈنچە تىزىقى

12. darmadağınık = darmadağın قالايمىقان، بىسەرەمجان؛ ئاستىن - ئۈستۈن؛ چۇۋۇق.

Çocuk masanın üstünü darmadağın etmiş.
بالا ئۈستەلنىڭ ئۈستىنى قالايمىقان قىلىۋېتىدۇ.

13 geceleyin كېچە، كېچىچە

11. hıçkıra ئۆكسۈپ

Çocuk hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.
بالا ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

15. ıstırap ئازاب، دەرد؛ قىينىلىش؛ ئەندىشە، تەشۋىش

Kocaınsın ölümünden duyduğu ıstırap çok büyük oldu
ئېرىنىڭ ئۆلۈمىدىن تارتقان دەردى ناهايىتى چوڭ.
yaraların verdiği ıstırap يارىسىنىڭ ئازابى

16. inci ئۈنچە
inci gibi ئۈنچىدەك

17. kıvırcık بۇژۇغۇر، بۇدۇر؛ قايرىلىپ تۇرغان
kıvırcık saç بۇژۇغۇر چاچ

18. limoni ① يېشىلغا مايىل سېرىق، لىمون رەڭگىدە. ② بوزۇق (ئارا)

Bu günlerde aramız limoni.
هازىر ئارىمىز بۇزۇق.

19 lacıvert خىل رەڭ، قېنىق كۆك
20· mama بوۋاقلار يېمەكلىكىنىڭ ئومۇمىي نامى.
21· marifet (ئەرەبچە) ئارتۇقچىلىق، ئالاھىدىلىك، ئالاھىدە، قابىلىيەت، خۇسۇسىيەت؛ ئىلىم

Bu makinenin bir marifeti de....

بۇ ماشىنىنىڭ بىر خۇسۇسىيىتى...

22· merak قىزىقىش، ھەۋەس، زوق؛ ئارزۇ؛ قايغۇ - ھەسرەت؛ ئىشتىياق.

Bahçeye çiçeğe marakı olmak.

باغقا، گۈللەرگە زوقى كەلمەك

Onun yemeğe O kadar merakı yok.

ئۇنىڭ تاماققا ئۇ قەدەر زوقى يوق.

Meraktan çatlıyorum, bu çocuk nerede kaleı ئەندىشىدە يېرىلغۇدەك بولۇۋاتىمەن، بۇ بالا نەگە كەتكەندۇ.

meraka dūşmek قايغۇرماق

merakta bırakmak ئەندىشىگە سالماق

merak etmek قايغۇرماق؛ ئەندىشىگە چۈشمەك

23· milliyet مىللەت
24· öğüt نەسىھەت، يوليورۇق

öğüt almak يوليورۇق ئالماق

öğüt vermek نەسىھەت قىلماق

öğütçü نەسىھەت قىلغۇچى

öğütlemek نەسىھەت قىلماق

2· Tekst

Eşek İle Köpek

Köpek her geçe sürüleri beklemekten bikmiş ve öğüt istemek için eşeğin yayına gitmiş·

Eşek ona:

— Bu çok kolay bir iş, demiş. Uykun geldimi, yat uyu, ben her zaman öyle yapıyorum·

Köpek sormuş:

— Ya kurt gelirse?

— Kurt senin uyuduğunu nereden bilecekti?

Köpek eşeğin öğütünü dinlemiş Ve avlunun bir kenarına yatarak uyumuş·

Geçeleyin sürülerin bulunduğu yerden kurt geçmiş· Etrafa bir göz atmış ve köpeğin orada olmadığını görünce sürünün içine dalarak, en besili koyunu kapmış vo ormana kaçmış·

Sabahleyin köpek uyanmış· Sürünün bulunduğu yere gitmiş· En güzel koyun kurt tarafından kaçırıldığını görmüş· hemen eşeğin yanına koşarak,ona şunları söylemiş·

— Aptalsın sen, aptal! Bana böyle bir öğüt

vermeye nasıl cesaret ettin!? ve büyük bir gürültü kaldırmışlar.

Onların gürültüsünü dinleyen at köpeğe:

— Mademki akıllısın, ne diye aptaldan öğüt alıyorsun, demiş.

3. Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Yavrucak, son derece fakirdi. Ayakları çıplak, saçlari darmadağınıktı. Arkasındakı rengi kaybolmuş basma entarının yırtıklarından beyaz, nazik teni görünüyordu.

Mini mini ellerini tuttum.

— yüzüme bak küçük, dedim.

Korka korka başını kaldırdı. kıvrıcık kirpiklerinin arasında iki lacivert göz kapladı.

Zeynilerde, çektiğim ıstırap beni ağlatmamıştı, Fakat, bu yarı çıplak çocuğun gözleri, kırmızı ağzının içinde iki incidizisi gibi gülen dişler o dakikada kendimi tutmasaydım, beni hıçkıra ağlatacaktı.

4. Aşağıdaki Cümleleri iyi Okuyun:

Beni görünce şaşırdı.

Ben düşencemi söyledim.

Bakarsan bağ olur, bakamazsan dağ olur (Atalar sözü).

Bu cimrilik ona babasından geçmiş.

Bu yemeğin hiç lezzeti yok.

Bu günlerde aramız limoni.

Bu ev arkadaşımın malıdır.

Burası kimsenin malı değildir.

Bebeğe sebzeli mama veriyoruz.

Bu adamın bir çok marifedti var.

Bahçeye, çiçeğe merakı yok.

Bu adamın milliyeti nedir?

Başkan ziyaret çileri kabul ediyor.

Bu fırma batmak üzere iken, yeni müdürün çabasıyla kalkındı

5. Aşağidaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بالا ئۆز - ئۆزى بىلەن ئويناۋاتىدۇ، تەگمەڭ،
بالا تاتلىق ئۇخلاۋاتىدۇ، ئويغاتماڭ.

چامادانىنىڭ ئاچقۇچى چاپىنىمنىڭ يانچۇقىدا.
ئىشكىنىڭ ئاچقۇچىنى يوقىتىپ قويدۇم.
بۇ ئىشتىن ھېچ خەۋىرىم يوق.

6. Gramer

شەرت پېئىلى

شەرت پېئىلى، پېئىل ئاساسىغا sa، se قوشۇمچىسىنى ۋە بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ، شەرت پېئىل ئەمەلىيەتتە بولمىغان، لېكىن بولۇشى مۇمكىن بولغان ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. شەرت پېئىلى خالاش مەنىسىنىمۇ بىلدۈرىدۇ.

شەرت پېئىلىدا ھازىرقى زامان، ئۆتكەن زامان دېگەندەك ئىككى زامان بولىدۇ:

1. ھازىرقى زامان

پېئىل ئاساسىغا sa – // se – قوشۇمچىلىرىنى ئاندىن بىرىنچى تۈرلۈك شەخس قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
baksam	baksak
baksan	baksanız
baksa	baksalar

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bakmasam	bakmasak

bakmasan	bakmasanız
bakmasa	bakmasalar

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bakabilsem	bakabilsek
bakabilsen	bakabilseniz
bakabilse	bakabilseler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bakamasam	bakamasak
bakamasan	bakamasanız
bakamasa	bakamasalar

سوئال شەكلى

شەرت پېئىلىدا سوئال شەكلىنىڭ قوشۇمچىسى شەخس قوشۇمچىلىرىدىن كېيىن ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
b ksa mı?	baksak mı?
basan mı?	baksanız mı?
baksa mı?	baksalar mı?

2. ئۆتكەن زامان

پېئىل ئاساسىغا sa - // se - قوشۇمچىسىنى، ئاندىن ياردەمچى پېئىل idi نى ئۇلاش بىلەن ئۆتكەن زامان شەرت پېئىلى ياسىلىدۇ. idi نىڭ ئالدىدا «y» تاۋۇشى پەيدا بولىدۇ؛ مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
bölseydim	bölseydik
bölseydin	bölseydiniz
bölseydi	bölseydiler

بولۇشسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bölmeseydim	bölmeseydik
bölmeseydin	bölmeseydiniz
bölmeseydi	bölmeseydiler

ئىمكان شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bölebilseybim	bölebilseydik
bölebilseydin	bölebilseydiniz
bölebilseydi	bölebilseydiler

ئىمكانسىز شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bölemeseydim	bölemeseydik
bölemeseydin	bölemeseydiniz
bölemeseydi	bölemeseydiler

سوئال شەكلى

بىرلىك	كۆپلۈك
bölseydim mi?	bölseydik mı?
bölseydin mi?	bölseydiniz mi?
bölseydı mi?	bölseydiler mi?

ON ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. ayakta durmak	ئۆرە تۇرماق
2. ağ	تور: ئىشتاننىڭ ئېغى؛ تۇزاق
balık ağı	بېلىق تورى
örümçük ağı	ئۆمۈچۈك تورى
ağ kurmak	تۇزاق قۇرماق
ağa düşmek	تۇزاققا چۈشمەك
ağ atmak	تور تاشلىماق (دەرياغا)
3. bohça	بوغچىما
bohçasını bağlamak	نەرسە - كېرەكلىرىنى يىغماق
4. borç	قەرز، مەسئۇلىيەت؛ بۇرچ

Çocukları yetiştirmek anne ve babanın borçudur.

باللارنى تەربىيلەپ يېتىشتۈرۈش ئاتا - ئانىنىڭ قەرزى.

Borcunuz bin liraya yükselbi

قەرزىڭىز مىڭ لىراغا يەتتى.

borctan kurtulmak	قەرزدىن قۇتۇلماق
borc almak	قەرز ئالماق

5. bulanık	مانان؛ خۇنۇك
bulanık hava	مانان هاۋا
dulanık gözlü	خۇنۇك كۆز
6. boş	بوش، قۇرۇق؛ بىھۇدە؛ خىلۋەت؛ مەنىسىز، ئەقىلسىز.
boş sokak	خىلۋەت (تەنھا) كوچا
boş toprak	ھەيدەلمىگەن يەر
Bugün boşum	بۈگۈن بوش (بىكار) مەن
boş hayat	مەنىسىز تۇرمۇش
boş adam	ئەقىلسىز ئادەم
boş gezmek	بىھۇدە كەزمەك
boşa gitmek	بىھۇدە كەتمەك
doşluk	بوشلۇق
7. Alla belasını versin	خۇدا جازاسىنى بەرسۇن.
8. Cümle	ھەممە، بارلىق، پۈتۈن؛ جۈملە
cümle alem	پۈتۈن جاھان
9. çınçın	جاراڭلىق، چاڭىلداپ
10. çerçeve	ئەتراپ، ئۈپچۆرە؛ رامكا
çerçevelemek	رامكىغا ئالماق
şerçeveli	رامكىلىق
11. çuval	تاغار
çuval gibi	تاغاردەك (قوپال توقۇلغان رەخت ھەققىدە)
çuvallamak	تاغارغا قاچىلىماق
12. deli	ساراڭ، مەجنۇن
deli olmak	ساراڭ بولماق
Bir kız için deli oluyor.	بىر قىز ئۈچۈن مەجنۇن بوپتۇ.
delice	ساراڭلارچە

13· eskitmek كونىراتماق

14· fes قىزىل مۇۋۇتتىن تىكىلگەن، تۆپىسىدە پۆپۈكى بار بۆك

15· gecelemek تۈنىمەك، كېچىنى ئۆتكۈزمەك

16· gömlek كۆڭلەك

17· ıslanmak ھۆل بولماق

Yağmurdan ıslandım يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتتىم.

18. ibik تاج (خورازنىڭ تاجى)

19. kırılmak سۇنماق، چېقىلماق، يېرىلماق، قىرىلىپ كەتمەك

Bardak kırıldı ئىستاكان چېقىلدى.

Bayramda gidemediğim için bana kırılmış.

بايرامدا بارالمىغانلىقىم ئۈچۈن ماڭا خاپا بوپتۇ.

Koleradan birçok insan kırılmış.

خولېرادىن نۇرغۇن ئادەم قىرىلىپ كېتىپتۇ.

20· kararmak قارايماق، قاراڭغۇ چۈشمەك

gönlü kararmak كۆڭلى قارايماق

sular kararmak قاراڭغۇ چۈشمەك

21· Kismetli تەلەيلىك، بەختلىك

kısmet تەلەي، بەخت

kısmeti açık تەلەيلىك

kısmeti açılmak تەلىيى كەلمەك

kısmeti çıkmak تەلىيى چىقماق

kısmet aramak پايدا ئىزدىمەك

kısmet bekmek (قىزلار) ئۆزىگە لايىق ساقلىماق

kısmetsız تەلەيسىز، بىتەلەي

22· lata(كۆچمە مەنىدە ئاددىي يامغۇرلۇق) راھىبلار كىيىمى

23· onulmak ئۇنتۇلماق

24· övmek مەدھىيىلىمەك، ماختىماق

25. rahat rahat	ئاسانلا، بەھوزۇر
27. sağanak	قاتتىق ئۆتكۈنچى يامغۇر
27. şaşi	ئالغاي، ئەلەس
şaşı bakmak	ئالغاي قارىماق
şaşılaşmak	ئالغاي بولۇپ قالماق
28. şemsiye	كۈنلۈك، يامغۇرلۇق
29. tutulmak	تۇتۇلماق، ئۇچىرىماق، يولۇقماق
güneş tutulmak	كۈن تۇتۇلماق
hırsız tutulmak	ئوغرى تۇتۇلماق
dili tutuımak	تىلى تۇتۇلماق
fırtınaya tutulmaz	بورانغا يولۇقماق
30. top sakal	يۇمىلاق شەكىلدىكى ساقال
31. yollanmak	ئەۋەتمەك، يول ئالماق، ئوزاقلاشماق
32. yanak	مەڭز، ياڭاق
Yanağından kan damlıyor	مەڭزىدىن قان تامىدۇ.
yanak zülfü	ياڭاق چاچ

2. Tekst

Horoz İle Köpek

Bir köpekle bir horoz arkadaş olmuşlar, köpek, bir gün horoza şöyle demiş:

— Haydi horoz karde ş, ormana gideıim, orada rahat rahat yaşarız.

Horoz:

— Gidelim, demiş.ve gözleri nereyi gördüyse, oraya yollanmışlar, Bütün gün gezip dolaşmışlar, ortalık kararmağa başlamış. Gecelemek içinbüyük bir ağaç seçmişler. Horoz bir dala sıçrayıp tünemiş, Köpek ise ağaçın kovuğunasokularakuyumuş.

Sabahleyin horoz ötmeğe başlamış:

— Kuk - ku - ri - kuru!

Tilkinin biri horozun sesini duymuş, ağaça yaklaşarak, horozu övmeğe başlamış:

— İşte horoz dediğin budur, tüyleri de güzel, ibiği de güzel, sesi ne kadar da hoş, çınçınötüyor, insene yanıma, gülelim.

Horoz cevap vermiş:

—Pekiyiama,ben yalniz gelemem,arkadaşımdavar.

Tilki:

«Eh, ne de kısmetliyim» diye düşünmüş, «bir yerine iki horozum olacak».

— Nerede arkadaşın? diye tilki sormuş.

Horoz cevap vermiş:

— İşte şurada, kovuğun içinde uyuyor.

Tilki derhal kovuğa koşmuş, Fakat köpek üzerine atılıp, onu parçala vermiş.

3. Aşağıdaki Parçayı uygurcaya çevirin:

Nihayet geldi, yolda sağanağa tutulmuş latası fena halda ıslanmıştı.

Beni odada görünce:

— Hoş geldin kızım, idareden şimdi haber verdiler, Allah cümlemize mübarek etsin dedi.

Ağarmış top sakalının çerçevesi içinde yuvarlak yüzü, elma gibi kırmızı yanakları, her bir tarafa bakan şaşı gözleri vardı.

Ustünde akan sulara bakarak:

— Tu, Alla belasını versin, dedi, şemsiyeyı almayı unutacak olduk, başımızabu hal geldi,akılsız kafanın derdini ayaklar çeker, derler.

4 Aşağıdaki atalar sözlerini iyi okuyun:

Baş kırılır fes içinde, kol kırılır yen içinde
Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz.
Baş nereye giderse, ayak da oraya gider.
Bir bardak suda fırtına koparmak.
Bohçasını koltuğuna Vermek.
Borç vermekle, yol yürümekle tükenir.
Boş çuval ayakta durmaz.

Bulanık suda balık avlamak.
Balık ağa girdikten sonra aklı başına gelir.
Bilmemek ayıp değil, sorumamak ayıp.
Bin dost az, bir düşman çok.
Bir adama kırk gün deli dersen deli olur.
Bugün bana ise, yarın sana.

5. Aşagıdaki Cümleleri türkçeye çevirin:

ئانا بالىسىنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ قويدى.
بالا يىغلاۋاتىدۇ. نېمە بولغاندۇ ئۇنىڭغا؟
ئۇنىڭ قاچان كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن.
ئۇ تاغامنىڭ ئوغلى. هاممامنىڭ ئوغلى ئەمەس.
ئىشىڭىزغا مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.

ON DÖRDÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. aldırmamazlık — ئەھمىيەت بەرمەسلىك، جىددىي قارىماسلىق
2. asma çardağı — باراڭ
3. bükmek — پۆكمەك، ئەگمەك، قاتلىماق، تولغىماق
    kağıdın bır köşesını bükmek
    قەغەزنىڭ بىر بۇرجىكىنى پۆكمەك (قاتلىماق).
    Boynunu bir tarafa büktü.
    بوينىنى بىر تەرەپكە تولغىدى.
    belini bükmek — بېلىنى ئەگمەك
4. benek = ben — مەڭ، خال، سەپكۈن
    Siyah benekler — قارا خاللار
    benek benek — چېكىت - چېكىت
    beneklenmek — سەپكۈن پەيدا بولماق
5. baktırmak — باقتۇرماق، قاراتماق، داۋالاتماق
    kendisine baktırmak — ئۆزىگە قاراتماق
6. can çekişmek — جان تالاشماق، سەكراتقا چۈشمەك
7. çekirge — چېكەتكە
8. çene — ئېڭەك، تولا گەپ قىلىدىغان

çene kemiği ئېڭەك سۆڭىكى
çenesi düşük كۆپ سۆزلەيدىغان، ۋالاقتەگكۈر
çenesi kuvvetli سۆزگە ماھىر
9. çiftci دېھقان
çiftcilik دېھقانچىلىق، تېرىقچىلىق
10. dokunmak تەگمەك، تۇتماق، تەسىرلەندۈرمەك
Sobaya dokunma, elin yanar.
مەشنى تۇتما، قولۇڭ كۆيىدۇ.
Vazoya dokunup kırmış.
گۈل قاچىسىنى تۇتۇپ سۇندۇرۇۋېتىپتۇ.
Çocuğa dokunmayın!
بالىغا تەگمەڭ!
Bu şarki bana dokunur.
بۇ ناخشا ماڭا تەسىر قىلدى.
11. didiklemek چوقۇلاپ رېدە قىلىۋەتمەك
Kuşlar incirleri didiklemiş.
قۇشقاچلار ئەنجۈرنى چوقۇلاپ رېدە قىلىۋېتىپتۇ.
12. emzik: ئېمىزگە؛ سوسكا؛ جوغا (چۆگۈن قاتارلىقلارنىڭ)؛ مۇشتەك (تاماكىنىڭ)، چىلىم.
emzikçi سۈت ئانىسى
13. haklı توغرا، ئورۇنلۇق، يوللۇق، ھەقلىق
haklı söz ئورۇنلۇق گەپ
haklı bir ceza ئورۇنلۇق جازا
ikisindanhangisininhaklı olduğu anlaşilmadı.
ئىككىسىدىن قايسىسىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكى ئايرىلمىدى.
Böyle demeye tamamen haklıyım.
شۇنداق دېيىشكە تامامەن ھەقلىقمەن.

14· istedikleri gibi خالىغانچە؛ ئۆز ئارزۇسى بويىچە
15· kusur ئەيىب، كەمچىلىك، ئىللەت، نۇقسان، ئۇۋەن
Bu evin birçok kusuru var.
بۇ ئۆينىڭ بىرمۇنچە كەمچىلىكى بار.
16· kol oyuntusu قولتۇق ئويمىسى (كىيىمنىڭ)
17· katılmak تىلىقىپ قالماق (يىغلاپ ياكى كۈلۈپ)؛ قوشۇلماق
Düşüncenize ben de katılıyorum.
پىكرىڭىزگە مەنمۇ قوشۇلىمەن.
18· limon لىمون
limon gibi ساپسېرىق (يۈز)
19· seyrek شالاڭ؛ ئاندا - ساندا؛ ئاز ئۇچرايدىغان
ağaçları seyrek bir bahçe
دەرەخلىرى شالاڭ بىر باغچە
seyrekkumaş شالاڭ توقۇلغان رەخت
seyrek saç شالاڭ چاچ
fidanları seyrek seyrek dikmek
كۆچەتنى شالاڭ تىكمەك
20· sopa كالتەك، توقماق، كۆتەك
sopa atmak كالتەك بىلەن ئۇرماق
sopa yemek تاياق يېمەك
sopalamak تاياق بىلەن ئۇرماق
21· serpilmek سېپىلمەك؛ چوڭايماق
kuşlara yem serpildi. قۇشلارغا دان سېپىلدى.
yere su serpildi. يەرگە سۇ سېپىلدى.
22· şıkırdamak شاراقشىماق، شاراقلىماق
şıkır şıkır شاراق - شاراق

23· tırtıl — لىچىنكا

24· tıkanmak — ئېتىلىپ قالماق، تىقىلىپ قالماق؛ ئىشتىها تۇتۇلماق؛ نەپەس سىقىلماق

25· telkin etmek — تەربىيىلىمەك؛ سىڭدۈرمەك

26· tomar — يۆگەم (كۆپ، جىق)

27· üşüşmek — توپلانماق، يىغىلماق

Halk olay yerine üşüştü.

خەلق ھادىسە يۈز بەرگەن يەرگە توپلاندى.

28· Vakfetmek — بېغىشلىماق، تەقدىم قىلماق، ئاتىماق

Hayatını bilime vakfetti.

ھاياتىنى بىلىمگە ئاتىدى.

2· Tekst

Küçük Kusurlar

Küçük kusurlarınız varsa küçüktür diye aldırmamazlık etmemeli, çünkü en ufak bir düşmanın bile zararı dokunur, hele vakıt geçtikçe ... ovalarda ekinleri bozup çiftçilerin boyunlarını büken filler değil, daha ot halinde iken buğdaylara dadanıp üşüşen tırtıllarla çekirgeler; ekinler olgunlaştıkları vakit bile göze görünmiyen böcceklerdir.

Asma çardağını hırsızlardan korusanız bile serçeler gene istedikleri gibi onların yeşil, taze

yapraklarını gagalarıyla didiklerler.

Küçük bir kusur her zaman büyük bir kusurun başlangıçıdır. Büyük suçlar da küçük kusurların yavrularıdır, babalarından daha kötü oğullar, seyrek görülür şeylerden değildir.

Küçük bir kusurdan daha çabuk büyüyüp çoğala bilen başka birşey yoktur, bir dişin üstünde ufak bir kara benek pek ehemmiyetsizdir, fakat onu dişçiye göstermiyecek olursanız bütün diş bozulur, gider: bir defa diş bozulur da siz gene baktırmıyacak olursanız bu sefer yanındakiler de sıra ile bozulur, sonra onların yanindakiler, en sonra bütün çene kemikleriniz çürür.

3·Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Feride hanım, bu hastanin hiç bir şey söylemeden bana nasıl darıldığını, başını öte tarafa çevirerek nasıl ümitsizlikle gözlerini kapadığını görseydiniz! Anlatmak mümkün degilki ... bugün akşama doğru büsbütün gözlerini kapadı. onların bir daha açılmıyacağını biliyordum. uğruna ömrümü, saadetimi vakfetmiş, onuhiç bir şeyden mahrum etmemiştim, en istediği şeyi bir kere göstermeden

hasret içinde gözlerini kapadığını görmek ... bu acıyı size anlatmak mümkün değil. Feride hanım, mümkün değil, bu öyle bir sevapki, can çekişenlerin dudaklarına verilmiş bir damla su gibi.

4. Aşağıdaki cümleleri iyice okuyun:

Ceze ol rak elli sopa attılar.
Ceketin koloyuntusu iyi açılmamış.
Cebinden bir tomar para çıkardı.
Çocuk çabuk serpildi.
Çocuğu çok sıkıyorlar.
Çocuklara söyleyin gürültü etmesinler.
Çantanın içinde bir şeyler şıkırdadı.
Çocuklara iyi düşünceler telkin etmeye. çalışmalı.
Çiftçi yağmur bekliyor.
Çaydanlığın emziği tıkanmış.
Çocuk ağla maktan katıldı.
Çocukların hangisi haklı anlayamadım.

5. Aşağıdaki Cümleleri türkçeye çevirin:

تاماق بەك ياغلىق بولۇپ كېتىپتۇ، يېيەلمەيۋاتىمەن.
ئايالىم ئوقۇتقۇچى، ئۆزۈم گىلەمچىلىك فابرىكىسىدا ئىشچى.

بىر بالام باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، ئىككى بالام ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى.

باللار تېپىشماق تېپىپ ئويناۋاتىدۇ.

پەلەمپەيدىن چۈشۈۋېتىپ، يىقىلىپ چۈشۈپ پۇتۇم سۇنۇپ كەتتى.

6. Gramer

1 — رەۋىشداش توغرىسىدا

رەۋىشداش تۈرلەنمەيدۇ، يەنى ھېچقانداق سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلارنى قوبۇل قىلمايدۇ. رەۋىشداش قوشۇمچە ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ.

رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ.

تۈرك تىلىدا رەۋىشداشلارنىڭ شەكىللىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. ‎-ıp، ‎-ip، ‎-up، ‎-üp قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇلار مۇنداق ياسىلىدۇ:

ئۈزۈك تاۋۇشلاردىن كېيىن ‎-ıp، ‎-ip، ‎-up، ‎-üp، سوزۇق تاۋۇشلاردىن كېيىن ‎-(y)ıp، ‎-(y)ip، ‎-(y)up، ‎-(y)üp قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

Derslerimi bitirip gezmeğe gittim.

دەرسلىرىمنى تۈگىتىپ، ئويناشقا كەتتىم.

Arkasından koşup yakaladım.

ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ بېرىپ تۇتۇۋالدىم.

Üniversite rek törü odasında oturup fakülte dekanlarına emrediyor.

ئۇنىۋېرسىتېت مۇدىرى ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ فاكۇلتېت مۇدىرلىرىغا بۇيرۇق بېرىۋاتىدۇ.

2. -arak ، -erek قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا -(y)arak ، -(y)erek قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

Öğrenciler kütüphanede toplanarak derse hazırlanıyorlar.

ئوقۇغۇچىلار كۇتۇپخانىغا يىغىلىپ دەرس تەييارلىشىۋاتىدۇ.

Sizin yardımınıza güvenerek bu işe başladım.

سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە ئىشىنىپ بۇ ئىشنى باشلىدىم.

Öğrenciler bütün kuvvetini toplıyarak imtihana hazırlandi

ئوقۇغۇچىلار پۈتۈن كۈچىنى توپلاپ ئىمتىھانغا ھازىرلاندى.

3. a- ، e- قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا -(y)a ، -(y)e قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

İki arkadaş güle güle buraya geldi.

ئىككى دوست كۈلە - كۈلە بۇ يەرگە كەلدى.

Çayı üfüre üfüre içiyordu.

چاينى پۈۋدەپ - پۈۋدەپ ئىچىۋاتىدۇ.

Uçak bulutlar arasında yüksele alcala gidiyor.

ئايروپىلان بۇلۇتلار ئارىسىدا بىردەم ئېگىزلەپ، بىردەم پەسلەپ ئۇچۇۋاتاتتى.

Tren dörde çeyrek kala hareket edecek.
پويىز سائەت تۆتكە چارەك قالغاندا قوزغىلىدۇ.

4. -eli، -alı قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار.

بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا -(y)eli، -(y)alı قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

Kız kardeşım başka şehre gideli üçay oldu.
سىڭلىم باشقا شەھەرگە كەتكىلى ئۈچ ئاي بولدى.
Sizi görmiyeli çok zaman oldu.
سىزنى كۆرمىگىلى ئۇزۇن زامان بولدى.

ON BEŞİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· atmaca قارچۇغا

2· ayrıntı پەرق؛ بىر پۈتۈن نەرسىنىڭ پارچىسى؛ دېتال (ئەدەبىياتتا).

ayrıntılı پەرقلىق

3· basım evi باسمىخانا؛ باسما زاۋۇتى

4· baykuş مۈشۈكياپىلاق

baykbş gibi بىچارە

5·bitmek تۈگىمەك، تامام بولماق؛ ھالىدىن كەتمەك؛ ئۆنمەك

Para bitti. پۇل تۈگىدى.

Zavallı adam bitti. بىچارە ئادەم تۈگەشتى.

6· başaşağı تىك موللاق

7· çizer رەسسام

8· çorak قاقاس، ئۈنۈمسىز (يەر)؛ تېتىر يەر؛ شورلۇق

çoraklık قاقاسلىق

çoraklaşmak شورلاشماق، قاقاسلىققا ئايلانماق

9· çirkef سېسىق، پاسكىنا، يىرگىنچلىك

çirkef suyu پاسكىنا سۇ

10· Çivi — مىخ

çivi çıkar ama yeri kalır.

مىخ يۇلۇنۇپ چىقىدۇ، ئەمما ئورنى قالىدۇ.

çivilemek — مىخلىماق

11· dikilmek — تىكلىمەك، دىك بولماق (قۇلاق).

Karşımda ne dikilip duruyorsun!

ئالدىمدا نېمە ئۈچۈن تىكىلىپ تۇرىسەن!

13· dış bilemek

چىش بىلىمەك؛ ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ھازىرلانماق

13· esirgemek — قوغدىماق، ھىمايە قىلماق؛ ئايىماق؛ پىداكارلىقتىن باش تارتماسلىق

Tanrı esirgesin! — خۇدا ساقلىسۇن!

İnsan yurdu için canını esirgemez.

ئىنسان ئۆز ۋەتىنى ئۈچۈن جېنىنى ئايىمايدۇ.

14· erinmek — ئېرىنمەك

15· gizlenmek — يوشۇرۇنماق؛ مۆكمەك

çalıların arasına gizlenmek

چاتقاللارنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنماق

gizlemek — يوشۇرماق

Bu sözü sizden niye gizliyor?

بۇ گەپنى سىزدىن نېمىشكە يوشۇرىدۇ؟

giz — سىر، مەخپىيەت

gizli — مەخپىي، يوشۇرۇن

gizli belge — مەخپىي ھەلگە

gizli kuvvetler — يوشۇرۇن كۈچ

gizli tutmak — مەخپىي تۇتماق

gizlice — مەخپىي ھالدا، يوشۇرۇنچە

Gizlice eve girdi. يوشۇرۇنچە ئۆيگە كىردى.

16· gidip gelen — بېرىپ كەلگەن

17· gerektiği — ئەينەن؛ لازىم بولۇشىچە

18· gerçekten — ئەمەلىيەتتە، ھەقىقەتەن

19· gerekmek — لازىم بولماق، كېرەك بولماق

20· ilginç — قىزىقارلىق، دىققەتنى تارتىدىغان

ilginç bir kitap دىققەتنى تارتىدىغان بىر كىتاب

ilginç bir konu قىزىقارلىق بىر تېما

21· itiraf etmek — ئېتىراپ قىلماق، قوبۇل قىلماق

22· kelbi atmak — ھاياجانلانماق؛ يۈرەك سوقماق

23· mesut etmek — بەختىيار قىلماق

24· özen göstermek — تىرىشچانلىق كۆرسەتمەك؛ ئىنچىكىلىمەك

25· peşine düşmek — ئارقىسىغا چۈشمەك، پېيىغا چۈشمەك؛ تەقىپ قىلماق

26· serinletmek — تەسەللى بولماق

serin سۆرۈن، سالقىن، ئىسلمان

serin hava سالقىن ھاۋا

serin su ئىسلمان سۇ

serin kanla سوغۇققانلىق بىلەن

Serinlenmek için soğuk bir şey içilir.

سەگىدەش ئۈچۈن سوغۇق بىر نەرسە ئىچىلىدۇ.

27· sefa = safa — كۆڭۈل شادلىقى، لەززەت؛ ئويۇن - تاماشا؛ بەخت؛ قىزىقىش

28· tırmanmak — ياماشماق

Kedi ağaça tırmandı. مۈشۈك دەرەخكە ياماشتى.

Çocuklar kayanın tepesine tırmandılar.

بالىلار قىيانىڭ تۆپىسىگە ياماشتى.

29· üzüntü قايغۇ، ئەلەم، ھەسرەت؛ غەم

Hasta iyileşinceye kadar çok üzüntü çektik.

كېسەل ياخشى بولغۇچە ناھايىتى غەم قىلدۇق (قايغۇردۇق)

30· yayınevi نەشرىيات

Urumçide Halk yayınevi, Tip yayınevi, eğitim yayınevi gibi yayınevleri var.

ئۈرۈمچىدە خەلق نەشرىياتى، سەھىيە نەشرىياتى، مائارىپ نەشرىياتى قاتارلىق نەشرىيات ئورۇنلىرى بار.

31· yazar يازغۇچى، ئاپتور.

2· Tekst

Tavşanın Üzüntüsü

Boz tavşan üzülmüş, ağlıyordu. Ağlarken şöyle diyordu:

— Dünyada benim hayatımdan daha ağır hayat yoktur. Beni herkes kovalar, bana herkes diş biler, Avcılar ve köpekler peşime düşerler, kurt ve tilki yolumu keserler, kıvrık gagalı atmaca ve koca gözlü baykuş üzerime hücum ederler ··· her taraftan başıma bela gelir, Ne ağaçlara tırmanabilirim, nede delik oyup yeraltına girebilirim.

Dişlerimin lahanayı ve kökleri iyi kestiği doğrudur ... bak, koşmasına koşabilirim, fakat düz yerde veya bayır yukarı koşarım. Eğer bayır aşağı koşarsam başaşağı yuvarlanırım. Çünkü ön ayaklarım arka ayaklarımdan kısadır. Bir gürültü olunca kulaklarım dikilir, kalbim atmaya başlar, gözlerim kararır ve koşmaya başlarım ... ve hop doğruca ya her hangi bir tuzağa düşerim veya avcının ayağına koşarım.

Oh, ben çok bahtsızım!

Yalnız içimi bir şey serinletiyor, o da kuyruğumun çok kısa olmasıdır, Köpek ler kuyruğumdan yakalamazlar. Eğer tilki gibi uzun kuyruklu olsaydım nereye gizlenebilirdim.

3. Aşağıdaki Cümleleri iyice okuyun:

Çorak yerde ot bitmez.

Çetin erken kalkar, elini, yüzünü yıkar, çayını içer, çantasını alıp, okula gider.

Çocuğu soyduktan sonra kendi yatağına yatırdım.

Çirkin bir ses, kıba bir davranış, kapalı bir hava insana sıkıntı verir.

Çağırılan yere erinme, çağırılmayan yere görünme (Atalar sözü).

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar (Atalar sözü).

Çivi çıkar ama yeri kalır (Atalar sözü).

Çok yaşayan bilmez, ok gezen bilir (Atalar sözü).

4. Aşağidaki cümleleri türkçeye cevirin:

بېكەتكە كەلدۇق، چۈشەيلى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايلى.

ئىت ھاۋشۋاتىدۇ، پادىغا بۆرە (ئوغرى) كەلدىمۇ نېمە؟

بۇ ناھايىتى قىممەت ئىكەن، ئەرزىنى يوقمۇ؟

بېيجىڭدىن ئايروپىلان بىلەن ئۈچ يېرىم سائەتتە كەلدۇق.

ON ALTINCI DERS

1. Kelimeler

1. ameliyat — ئوپېراتسىيە
   - kalp ameliyâti — يۈرەك ئوپېراتسىيىسى
   - ameliyât masası — ئوپېراتسىيە ئۈستىلى
   - ameliyâthane — ئوپېراتسىيە ئۆيى
2. baş hekim — باش دوختۇر
   - baş hekimlik — باش دوختۇرلۇق
3. başarılı — مۇۋەپپەقىيەتلىك
   - başarılı denetim — مۇۋەپپەقىيەتلىك سىناق
   - başarı — مۇۋەپپەقىيەت، ئۇتۇق
4. çit avlu — ئەتراپى چىتلانغان هويلا
5. düşün-e — پىكىر؛ مۇلاھىزە؛ ئوي؛ قايغۇ، ئەندىشە

   Sizin bu konudaki düşenceniz nedir?

   سىزنىڭ بۇ مەسىلە ھەققىدىكى پىكرىڭىز نېمە؟

   O haberi duyunca beni bırı düşüncealdı.

   بۇ خەۋەرنى ئالغاندىن كېيىن مېنى غەم باستى.
6. dana — سۈتتىن ئايرىلغان بىر ياشلىق موزاي
7. ecza kutusu — دورا قۇتىسى
8. gayri — باشقا، يات، غەيرى

gayri ihtiyari ئىختىيارسىز
gayri ilmi ئىلمىگە يات
gayri kabil ئىمكانسىز، بولمايدىغان
gayri kanuni قانۇنغا خىلاپ، قانۇنسىز
gayri mantiki مەنتىقىگە خىلاپ
gayri meşru يولسىز
gayri muntazam رەتسىز، بىسەرەمجان
gayri resmi غەيرىي رەسمىي

9· güven ئىشەنچ، ئېتىقاد، ئەقىدە؛ يۈرەكلىك
yarına güvenle bakabilirsiniz
ئەتىگە ئىشەنچ بىلەن نەزەر سىلىڭ.
Bu yalan karşısında ona karşı güveni sarıldı·
بۇ يالغان ئالدىدا ئىشەنچى تەۋرەپ قالدى.
Güveni kayboldu ئىشەنچى يوقالدى.
güvenini kazanmak ئىشەنچ قازانماق
güven beslemek ئىشەنمەك

10· halk yığınları خەلق ئاممىسى

11· hoşa gitmek ياخشى كۆرمەك، ياقتۇرماق زوقلانماق؛ هۇزۇر ئالماق، لەززەت ئالماق

12· hasta bakıcı كېسەل باققۇچى، سېستىرا

13· inleye of'aya ئىنجىقلاپ - پۇشۇلداپ

14· küsmek ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق؛ خۇش ياقماسلىق

15· karışıklık قالايمىقانچىلىق، بىسەرەمجانلىق
karışıklık çıkamak قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلماق
karışak ئارىلاشما، بىردىمە، قالايمىقان
karışık saç چۇۋۇق (قالايمىقان) چاچ

16. saya ئاياغ كيىمنىڭ باشلىقى؛ (كۆچمە مەنىدە قوتان
17. sargı تېڭىق لاتىسى
sargılarmak تاڭماق
18. sıvalı تۇرۇكلۈك؛ سۇۋاقلىق ، سۇۋالغان)
sıvalı duvar سۇۋاقلىق تام
kolları sıvalı يەڭلىرى تۇرۇكلۈك
19. saygısızlık ھۆرمەتسىزلىك
20. sarsmak قىمىرلاتماق؛ زىيانغا ئۇچراتماق
Bu ziyan onu epey sarstı.
بۇ زىيان ئۇنى خېلىلا چىقىمغا ئۇچراتتى.
Hastalık çocuğu pek sasmadı.
كېسەل بالىنى ئۇ قەدەر ھالسىزلاندۇرمىدى.
21. şişe بوتۇلكا، شىشە (لامپىنىڭ)
iki şişe bira ئىككى بوتۇلكا پىۋا
22. tatsızlaşmak تەمى كەتمەك، لاۋزىلاشماق
tat تەم، لەززەت
Bu helvanın tadı az. بۇ ھالۋىنىڭ لەززىتى يوق.
Ben bundan tat alamadım.
مەن بۇنىڭدىن لەززەت ئالالمىدىم.
Tadı damağında kaldı. تەمى تامىقىدا قالدى.
tat almak لەززەت ئالماق
tatlı تاتلىق، تەملىك، لەززەتلىك
Can tatlıdır. جان تاتلىق
tatlı dil شېرىن سۆز
Tatlı dsl yılanı deliğinden çıkarır .
تاتلىق گەپ يىلاننى تۆشۈكىدىن چىقىرار.

23. ulumak — هۇلىماق (ئىت، بۆرە)

24. uyabilmek = uymak — ئۇيغۇنلاشماق، ماسلاشماق

Bu şapka bu elbiseye uymamış.

بۇ قالپاق بۇ كىيىمگە ماسلاشماپتۇ.

25. yağma etmek — بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلماق، بۇلىماق

Düşman çekilirken birçok yerleri yağma etmiş.

دۈشمەن چېكىنگىنىدە بىرمۇنچە يەرلەرنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىپتۇ.

yağmacı — بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلغۇچى، بۇلاڭچى

2. Tekst

Kurt ile Kedi

Kış mevsimi idi. Her yeri kar kaplamıştı. Bir kurt çok acıkmıştı, Gidip köyde bir saya girmek ve koyun kuzu bulup yemek istedi. köpekler duyup uludular. Köylüler uykudan uyandılar. insanlar bir birine kaıştı. Her taraftan kurdun yolunu kestiler.

Kurt bunu görünce kendi kendine şöyle dedi:

— Artık işim bitti, derime saman doldur acaklar. Bu sıra da çit avlu üzerinde yürüyen bir kediyi gördü:

— Kedi kardeş, bana yardım et, her yandan yolumu kestiler, diye yalvar mağa başladı.
Kedi:

— Ahmet ustaya yalvar, O çok iyi insandır, dedi.

—Bu yazın onun koyunu yedim, yalvarmağa yüzüm yok.

—öyle ise, Hasan amcanın yanına git.

—Geçen yazın da onun danasını parçaladım.
Kedi çöyle dedi:

—Bu hareketn hiç hoçueu gitmedi, hiç olmazsa güzel annenin ynına git, O çok merhametli bir kadındır.

Kurt dediki:

—Onun da yanına gitmeye yüzüm yok. geçen yıl keçisini yedim, yalnız boynuzları kalmıştı.

Bunu işiten kedi şu cevabı verdi:

—öyle ise, kendine küs. Sen bu köyde her kesin canını yakmışsın, şimdi böyle gününde sana kım yardim eder?

3. Aşağıdakl parçayı uygurcaya çevitin:

Bugün, mektepte kalan birkaç kitabi almya gitmiştim. öyle bir karışıklıkki, insan, kitabını değil,

kendini kaybetse bulamıyacak, çaresiz geri dönüyordum. Bir hasta bakıcı kadın, kapılardan birini açarak:

—Bir kere de baş hekim beye soralım, O, galiba birkaç kitap kaldırmıştı!... dedi.

Odanın içi şişeler, sargılar, ecza kutularıyla doluydu. Baş hekim, sırtında ceketini atmış, inleye oflaya bu karışık şeyleri düzeltmeğe çalışıyordu. Arkasını döndüğü için, yalnız ak saçlarını ve sıvalı bileklerini görüyordum, Bu halda bir adamdan kitap sormak saygısızlıktı.

4. Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

Doktorlar başarılı bir ameliyatla hastayı yaşattılar.

Düşünü kötüye yordular.

Doğrusu bu, gayrısı yalan.

Düşman birçok yeri yağma etmiş.

Dolabın içerisini mavıya boyadık.

Dedikodu insanların bir birine olan güvenini sarsar.

5. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye cevirin:

باللار ئېرىزنىڭ ئەينىكىنى چېقىۋېتىپتۇ.
سوغۇق سۇ ئىچمە، يۆتەل بولۇپ قالىسەن.
مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ئانا يۇرتى قەشقەرنى زىيارەت قىلىشنى ئارزۇ قىلىمەن.
باللار ئارغامچا سەكرەپ ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ.
باللار تاغ باغرىدا چانا ئويناۋاتىدۇ.

6. Gramer

رەۋىشداش توغرىسىدا — 2

5. ince، -ınca قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا (y)ınca، (y)ince، (y)unca، (y)ünce قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىش بىلەن ياسىلىدۇ. بۇنداق رەۋىشداشلار ئۆزى بىلەن باغلىنىپ كەلگەن سۆز بىلەن بىللە كېلىپ، قوشۇمچە ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Arkadaşım eve gelincehemençalıçmağa başlar.

ئاغىنەم ئۆيگە كېلىپلا تاپشۇرۇق ئىشلەشكە باشلايدۇ.

Kış bitinceye kadar köyde kalırız.

قىش چىققۇچە يېزىدا بولىمىز.

6. meden، -madan قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداش پېئىل ئاساسىغا -madan، -meden قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

Elindeki kağıda bakmadan söyliyordu.

قولىدىكى قەغەزگە قارىماستىن سۆزلەۋاتاتتى.

Yağmura tutmadan evvel gidelim.

يامغۇرغا قالماستىن بۇرۇن كېتەيلى.

7. -dıkça، -dikçe قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان
رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداشلار پېئىل ئاساسىغا -dıkça،
-dikçe، -dukça، -dükçe قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن
ياسىلىدۇ. (جاراڭسىز ئاساسلاردىن كېيىن d تاۋۇش t غا نۆ-
ۋەتلىشىدۇ) مەسىلەن:

Memleketimizde sanayi ve köy ekonomisi ilerile dikçe sanayi ve iktisadi vazıyetimiz iyileşmektedir.

مەملىكىتىمىزنىڭ سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكى راۋاج تاپقانلىقتىن
سانائەت ۋە ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز بارغانسېرى ياخشىلانماقتا.

8. ken (iken) قوشۇمچىسى بىلەن ياسالغان رەۋىشداش-
لار. بۇ خىل رەۋىشداش بايان رايىنىڭ بەزەن زامان ئاساس-
لىرىغا (بۇنىڭغا ئېنىق ئۆتكەن زامان كىرمەيدۇ) ken قوشۇم-
چىسىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ قوشۇمچىنىڭ تولۇق
شەكلى «iken» بولۇپ، ئايرىم يېزىلىدۇ. مەسىلەن:

Bizde yeni üniversite binaları kurulurken (kurulur iken) burjuva memleketlerinde bir çok mektepler kapanıyor.

بىزدە يېڭى ئۇنىۋېرسىتېتلار قۇرۇلۇۋاتقان بىر چاغدا، بۇرژۇ-
ئازىيە مەكتەپلىرىدە كۆپلىگەن مەكتەپلەر يېپىلماقتا.

9. -casına، -çesine قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان

رەۋىشداشلار، بۇ خىل رەۋىشداشلار بايان رايىنىڭ بەزى زامان ئاسلىرىغا -casına، -cesine قوشۇمچىلىرىنى ئۇلاش بىلەن ياسىلىدۇ. بۇ خىل رەۋىشداش «خۇددى،- دەك،- تەك، ئوخشاش» دېگەندەك مەنىلەرنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

O yalvarırcasına rica ediyor.

ئۇ خۇددى يالۋۇرغاندەك ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ.

Rūzğar bütūh gece kudurmuş casına esti.

شامال كېچىچە خۇددى ساراڭ بولۇپ قالغاندەك چىقتى.

10. -maksızın، -meksizin قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشداشلار. بۇ خىل رەۋىشداش ئىش - ھەرىكەتنىڭ ھالىتىنى بىلدۈرۈپ، «ماستىن، مەستىن» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Kimseye görünmeksizin buraya geldim.

مەن بۇ يەرگە ھېچكىمگە كۆرۈنمەستىن كەلدىم.

Öğrenciler notlrına bakmaksızın güzelce cevap verdi.

ئوقۇغۇچىلار دەپتەرلىرىگە قارىماستىن ياخشى جاۋاب بەردى.

ON YEDİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· alaylı alaylı — مەسخىرىلىك

alay — ① مەسخىرە، زاڭلىق، مازاق، چاقچاق

alay etmek — چاقچاق قىلماق

② پولك، تۈەن

alay komutanı — تۈەنجاڭ

alay alay — توپ - توپ، گۇرۇھ - گۇرۇھ

Halk alay alay geçiyor·

خەلق توپ - توپ ئۆتۈۋاتىدۇ.

2· attırmak — ئاتتۇرماق؛ سالدۇرماق

3· acılaşmak — ئاچچىق كىرمەك

4· ağustos — ئاۋغۇست، 8 - ئاي

5· akrobasi — جانبازلىق، سىرك

6· biber — لازا

biber gibi — بەك ئاچچىق، لازىدەك ئاچچىق

biberlemek — لازا تېرىماق، لازا قوشماق

yemeği biberlemek — تاماققا لازا قوشماق

biberlik — لازا قاچىسى

7· bolge رايون

kuzey sincan bölgesi شىمالىي شىنجاڭ رايونى

özerk bölgesi ئاپتونوم رايون

8· bir öteden bir beriden بىر ئۇيانىدىن، بىر بۇ ياندىن

9· boşuna بىھۇدە، بىكاردىن - بىكارغا

10· baka kalmak ھەيران قالماق، تېڭىرقاپ قالماق، گاڭگىراپ قالماق، تاڭ قالماق

11· Cumhur başkanı جۇمھۇرىيەت باشلىقى (دۆلەت رەئىسى)

12· Çıkartmak سالدۇرماق

13· Çözmek يەشمەك؛ ھەل قىلماق

hayvanın ipini Cözmek

ھايۋاننىڭ ئارغامچىسىنى يەشمەك

14· danslar topluluğu ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى

15· eğitim bakanlığı مائارىپ مىنىستىرلىكى

eğitim مائارىپ، تەربىيە

Bu eğitim yolu Çok Verimli oldu·

بۇ تەربىيە يولى ناھايىتى ئۈنۈملۈك بولدى.

eğitimci پېداگوك، تەربىيىچى

16· et fiyati گۆش باھاسى

17· ekonomik ilişkiler ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەر

18· ekonomik bitki ئىقتىسادىي زىرائەت

19· gocuk جۇۋا

20· giderek بارغانسېرى، ئاستا - ئاستا، تەدرىجىي

21· gelişme گۈللىنىش، راۋاجلىنىش، تەرەققىي قىلىش، زورىيىش

kültürün gelişme Çağları

مەدەنىيەتنىڭ گۈللەنگەن چاغلىرى

22· genişleşmek كېڭەيمەك

23· gösteri ئويۇن؛ نامايىش

24· hepten ھەممە بىرلىكتە، پۈتۈنلەي؛ بىرلىكتە.

25· ilişmek تېگىشىپ كەتمەك، تەگمەك، ئولتۇرماق، ئارام ئالماق

Şu kağıtlara kimse ilişmesin·

بۇ قەغەزلەرگە ھېچكىم تەگمىسۇن.

Çok yoruldum· şuraya biraz ilişeyim·

بەك ھاردىم، شۇ يەردە بىر ئاز ئولتۇراي.

26· koskoca زور، يوغان، بەستلىك

27· kültürel مەدەنىي

28· mubadele ئالماشتۇرماق، تېگىشمەك

29· orgeneral شائجاڭ، گېنېرال، پولكوۋنىك

30· özellikle بولۇپمۇ، ئالدى بىلەن

Onun Çalişma arzusunu özellikle belirtmeliyiz· ئۇنىڭ ئىشلەش ئارزۇ سىنى ئالدى بىلەن كۆرسىتىپ ئۆتۈشىمىز لازىم.

31· savurmak سورىماق؛ ئۇچۇرماق؛ يالغان سۆزلىمەك؛ ئىسراپ قىلماق (پۇلنى)

paralari savurmak

پۇلنى ئىسراپ قىلماق (شامالغا سورۇماق)

32· sergi كۆرگەزمە

resım sergisi رەسىم كۆرگەزمىسى

uluslararasi sergiler خەلقئارا كۆرگەزمىلەر

şergilemek كۆرگەزمە قىلماق

33· sayın مۆھتەرەم، ھۆرمەتلىك

sayin öğretmenim· ھۆرمەتلىك مۇئەللىم

34· sarsılmak تەۋرىمەك؛ سىلكىنمەك؛ ھالسىزلانماق

Ev rüzgardan sarsılıyor·

ئۆي بوراندا سىلكىنىۋاتىدۇ.

Hastalıktan sarsıdı كېسەلدىن ھالسىزلاندى.

35· tesisetmek قۇرماق، تەشكىل قىلماق

36· T·C· «تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى» دېگەن سۆزنىڭ قىسقارتىلمىسى

37· uzun elyaflı pamuk ئۇزۇن تالالىق پاختا

38· zangır zangır غاراس - غۇرۇس

Evzangr zangır sarsıldı(سىلكىندى)ئۆي غاراس-غۇرۇس تەۋرىدى

2· Tekst

Güneş İle Rüzgar

Bir gün güneşle rüzgar hangisi daha kuvvetli diye iddiay başlamişlar· Rüzgar eserek:

— Benimle kuvvet ölçmezsin sen· istersem koskoca evleri havaya kaldirir› ağaçları kököüden Çıkarır› gemileri batırırım› demiş·

Güneş şu Cevabı Vermiş:

— Ben ise bütün dünyaya ışık saçar› aydınlatır› ısıtırım·

Rüzgar alayı gülerek:

— Bu da kuvvet miya? yolda yürüyen şu adamı

gürüyormusun, şimdi sırtından gocuğunu çıkartacağım, demiş. Esmeye başlamiş, adamin gocuğunu bir öteden, bir beriden savurmuş, fakat boşuna...

— Bir şey yapamayacağın anlaşıldı. Bak, ben adama gocuğunu nasıl attıracağım.

Rüzgar dinmiş. Güneş bir gülümsemiş Ve etrafını ısıtmaya başlamış. Adam gocuğunun dügmelerini Çöz~üş, gögsünü açmış, sonrada hepten çıkarmıs.

Rüzgar baka kalmış, şaşarak:

— Acayıp sey,adama gocuğunu nasıl çıkartabildin, diye sormuş.

— İyilikle, cevabını vermiş güneş Ve daha fazla ışık saçarak yer yüzünü aydınlatmış, ısıtmış, yer ise sevinçle gülümsemiş.

Rüzgar utanarak kaçmış, gitmiş.

3. Aşağidaki Cümleleri iyi okun:

Ev firtınadan sarsılıyor.

Elinizi oraya sürmeyiniz.

Elim çiçeklere ilişince Vazo devrildi.

Eğlence tatsızlaştı.

Ekvator çevresi yağışli bölgelerdendir.

Et fiyatları yükseldi.

Ev zangır zangır sarsıldı.

Ekonomik bitkiler, özellikle uzun elyaflı pamuk üretimi yapılmaktadır.

Biberler kızardıkça acılaştı.

iki ülke arasındaki diplomatık ilişkiler kurulduktan sonra, munasibetlerimi gelişmeye başladı.

4. Aşağıdaki Cümleleri Türkçeye Çevirin:

بالىلىرىمنىڭ ھەممىسى يېزىدا.

بالا تاماكا چېكىشنى ئادەت قىلىۋاپتۇ.

ھەر خىل كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم.

پىتنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى ئوتقا سېلىش ياخشى ئەمەس.

مەن مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يېزا مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلدىم.

ON SEKİZİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. ağlıya ağlıya — يىغلا - يىغلا
2. avurt — ئېغىز بوشلۇقى، قوۋۇز
   Avurtlarını doldurmuş. قوۋۇزىنى تولدۇرۇپتۇ.
   Avurtları Çökmüş.
   قوۋۇزى ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ.
   avurtlu — مەغرۇر، تەكەببۇر
3. ale lacele — ئىنتايىن ئالدىراش، ئالدىراشلىق بىلەن
4. avrat — ① ئايال. ② ئەۋرەت.
   avrat pazari — تۇل ئاياللار سېتىلىدىغان بەر.
5. Çalı kuşu — چاتقاللىقلاردا ياشايدىغان، يېقىملىق سايرايدىغان قۇشقاچ.
6. çeşme — ① بۇلاق. ② كۆز
7. çeviklik — چاققانلىق چەبدەسلىك
   çeʌik — چەبدەسلىك
8. çığlık — پەرياد، پىغان
   çığlık atmak=çığlık koparmak
   ئاچچىق ۋارقىرىماق

çığlıkçı — يىغىچى؛ ئۆلۈملەردە
يىغلاپ بەرگۈچى

9· evrak — «ۋاراق» سۆزىنىڭ كۆپلۈكى، ئىسپات
قەغەزلىرى

10· emniyet — ئىشەنچ، خەۋپسىزلىك

Bu ülkede bir emniyet vardır·
بۇ مەملىكەتتە خەۋپسىزلىك بار.

Benim bu adama emniyetim Var·
مېنىڭ بۇ ئادەمگە ئىشەنچىم بار.

emniyet altına almak
خەۋپسىزلەندۈرمەك، قوغدىماق

emniyet kemeri — بىخەتەرلىك بەلبېغى

emniyet sandığı — بىخەتەر ساندۇق (بانكىلاردا)

11· ecel gelmek — ئەجىلى توشماق

ecel — ئۆمۈرنىڭ ئاخىرى

Adamcağızın eceli geldi· öldü·
بىچارە ئادەمنىڭ ئەجىلى توشۇپ ئۆلدى.

ecelden aman olursa
ئۆمۈر يار بەرسە

eceliyle ölmek — ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلمەك.

ecelsiz ölmek — ۋاقىتسىز ئۆلمەك

12· fışkırmak — پۈركۈمەك، ئېتىلىپ چىقماق؛

Yeni açılan kuyulardan petrol
fışkırıyor· — يېڭى قېزىلغان قۇدۇقلاردىن
نېفىت ئېتىلىپ چىقماقتا.

13· hademe — ئىدارىلەردە چاي توشۇغۇچى

تازلىق قىلغۇچى.

14. ihmal كارى بولماسلىق، ئېتىبار بەرمەسلىك

15. için için için ئىچ ـ ئىچىدىن، ئۈن چىقارماي

• ئۆكسۈپ يىغلىماق

16. kah بەزى ۋاقىت، گاھ، گاھى

kah orada, kah burada

گاھى ئۇ يەردە گاھى بۇ يەردە

17. küçültmek كىچىكلەتمەك؛ كەمسىتمەك

Kitap rafları odayı küçülttü.

كىتاب جازىسى ئۆينى كىچىكلىتىۋەتتى.

18. les katga تاپ يىگۈچى قارغا

leş تاپ

leşini Çıkarmak ئۇرۇپ ئۆلەر ھالغا كەلتۈرمەك.

leş gibi ھورۇن، ئۆلۈكتەك

Bütün gün leş gibi yatıyor.

پۈتۈن كۈن ئۆلۈكتەك ياتىدۇ.

leşçi تاپ يىگۈچىلەر

19. maarif müdürlüğü مائارىپ ئىدارىسى

20. mahmur ئۇيقۇ بېسىش

سۈزۈلۈپ قاراش.

mahmur bakış سۈزۈلۈپ قاراش.

mahmurluk ئۇيقۇ بېسىش

mahmurlasmak ئۇيقۇ باسماق

21. nargile چىلىم

nargile suyu بەك تەمسىز ئىچىملىك

nargilenin suyunu değiştirmek.

ماتورنىڭ سۈيىنى يەڭگۈشلىمەك.

22. örselenmek — ئابۇت بولماق، كاردىن چىقماق ئاجىزلاشماق

Rüzgar çiçekleri örseledi.

شامال گۈللەرنى ئابۇت قىلىۋەتتى.

Hastalık onu epey örselemiş.

كېسەل ئۇنى خېلىلا زەئىپلەشتۈرۈپتۇ.

23. püskürtmek — پۈركۈمەك، پۈركۈپ چىقارماق

Ağzındakı suyu püskürttü.

ئاغزىدىكى سۇنى پۈركۈدى.

Yanardağ ateş Ve duman püskürttü

يانار تاغ ئوت ۋە ئىس پۈركۈپ چىقاردى.

24. semer — ئېگەر

semeri devırmek

ھېچ ئىش قىلماستىن بىكار يۈرمەك.

semerini yere Vurmak

ۋەزىپىدىن چېكىنمەك

25. şişirmek — كۆپتۈرمەك، سۆزنى ئورۇنسىز ئۇزاتماق چوڭايتىپ كۆرسەتمەك.

26. talebe — ئوقۇغۇچى

27. tektük — شالاڭ، ئاندا ـ ساندا، بەزىدە تۇرۇپ ـ تۇرۇپ

28. zaval — (كۆچمە مەنىدە) گۇناھ

29. zambak — گۈلى چىرايلىق، خۇش پۇراقلىق زىننەت گىياسى، زامباق.

30. kuşak — بەلباغ (رەخت)، چەمبەر

yun kuşak — يۇڭ بەلباغ.

2· Tekst

«Çali Kuşu» Romanindan Parca

Bir gün Munisenin mektep bahçesinde ağladiğini; «Ne yapiyorum bensize·yapmayin!» diye yalvardığını duydum ve kendimi göstetmeden pence redn baktim· Kızlar· çeşmeden ağızlarına su dolduruyorlar· Muniseyi kovalıyarak bu suyu üstüne püskürtüyorlardı· çocuk ağlıya ağlıya köşeden köşeye kacıyor· elleriyle yüzünü· gözünü· boynunu· saklamağa çalışıyordu· kara bacaklarının üstünde sert bir çeviklikle sıçrıyorlar· les kargaları gibi Vahşi çığlıklar koparak etrafında dönüyorlardı· Küçük kızı kah köşede sıkıştırarak· kah toprakta yuvarlıyarak avurtlarını şişirerek suyu yüzüne·yirtık entarisinin yarı açık bıraktığı göğsüne fışkırtıyorlardı·

Taledelerimi· o gün biraz ihmal ederek Munise ile meşgul oldum· Fırtınalarla örselenmiş zambaklara benziyen· güzel Vucudunu· beyaz denecek kadar açık sarı saçlarını temizledim·

Biçare· hemen on dakika·içiniçin ağlamakta

devam etti› Ag› bu göz yaşlari› bana öyle geli-yorduki› Onlardan dokülen damlalar› kızın küçük yüzüne değil›benim kalbimin içine sızıyor·

Çocuğun yavaş yavaş emniyetini kazanıyor-dum› beu›onaeski entarilerimden birini alelacele küçültüpdikerken o› bir kedi yavrusu gibi› etek-lerime sokuluyor› ıslak gözleriyle derin dern yüzüme bakiyordu·

3· Aşağidaki Parçayı uygurcaya çevirin:

Bu sabah› zeyniler köyünden getirdiğim ev-rakı çantama doldurarak Maarif Müdürlüğüne gittim· Muniseyi uykuda birakmıştım› vakit erkendi› daire yeni açılıyordu› tektük gelen memurlar mahmur kahve› nargile içiyorlardi·

Kırmızı kuşaklı baş katibin yerinde şimdi› kıvrıcık kara sakallı› yağlı yakalı efendi oturu-yordu› Hademelerden birine sordum› maarif mü-dürü ile beraber baş katibin de değiştiğini› iş için bu sakalli efendi ile konuşmak lazim geldi-ğini söyledi·

Yanina yaklaşarak selam verdim· maarif müdürü beyin emriyle kapanan zeyniler mektebi

muallimi olduğumu, mektebin evrakını teslime geldiğimi söyledim.

4. Aşağıdaki atalar sözünü iyi okun:

Eceli gelen köpek cami duvarına sıyer.
Elçiye zaval yok.
Eşeğe güçü yetmiyen semeri döver.
Ev alma, komçu al.
Evdeki hesap çarşıya uymaz.
Eğilen baş kesilmez.
El eli yıkar, elde yüzü.
El için kuyu kazan, evvela kendi düşer.
Eşeğe altın semer vur salar yine eşektir.

5. Aşağıdaki cümeleri türkçeye çevirin:

سىزگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.
ئەھۋال (ۋەزىيەت) ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ.
يامغۇرلۇقنى ئىلىۋال، يامغۇر ياغىدىغاندەك تۇرىدۇ.
ئۈرۈمچى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى.
ئۇ نېمىسچىنى ياخشى سۆزلەيدۇ.

6. Gramer

سۈپەتداش توغرىسىدا — 1

ھەم پېئىل، ھەم سۈپەت خۇسۇسىيىتىگە ئىگە پېئىللار سۈپەتداش دېيىلىدۇ. سۈپەتداشلار زامان بىلەن تۈرلىنىدۇ.

1. ھازىرقى زامان سۈپەتداش

ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىل ئاساسلىرىغا en-an قوشۇمچىسى؛ سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىل ئاساسلىرىغا yan-، yen- قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

بولۇشلۇق ئاساسلاردىن

ئېلىۋاتقان	alan
ئوقۇۋاتقان	okuyan
خالاۋاتقان	istiyen

بولۇشسىز ئاساسلاردىن

ئالمايۋاتقان	almıyan
بەرمەيۋاتقان	vermiyen

ھازىرقى زامان سۈپەتداشنىڭ ئىمكانىيەت شەكلى ۋە ئىمكانىيەتسىز شەكلى ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ.

مەسىلەن:

ئالالىغان	alabilen
يازالمىغان	yazamıyan

ھازىرقى زامان سۈپەتداش جۈملىدە كۆپىنچە ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

كېلىۋاتقان ئادەم	gelen adam
يېزىۋاتقان ئوقۇغۇچى	yazan öğrenci
ئوقۇۋاتقان كىتاب	okuyan kitap

ھازىرقى زامان سۈپەتداش ئىسىملاشقاندا ئىسىمغا ئوخشاش تۈرلىنىدۇ ۋە جۈملىنىڭ ھەر خىل سۆلىكى بولالايدۇ. مەسىلەن:

İşliyenler yorulmuşlar.

ئىشلەۋاتقانلار چارچاپتۇ.

Çidenlere dedim: nereye gidiyorsunuz?

كېتىۋاتقانلارغا: نەگە كېتىۋاتىسىلەر، دېدىم.

2. ھازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش

ھازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش تۆۋەندىكىدەك ياسىلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا r، ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا ar، er، ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان كۆپ بوغۇملۇق پېئىللارغا ır، ir، ur، ür قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ.

ھازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش سۆز قىلىنىۋاتقان ۋاقىتقا مۇناسىۋەتسىز ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

ئۇچار قۇش — uçar kuş

يانار تاغ — yanar dağ

هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداشنىڭ بولۇشسىز شەكلى مۇشۇ زامانىنىڭ بولۇشلۇق شەكلىگە ئوخشاش ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

يارىماس — yaramaz

ئىچمەس — içmez

هازىرقى كەلگۈسى زامان سۈپەتداش ئىنىقلىغۇچى ھەمدە بىرىككەن سۆز بولۇپ كېلىدۇ. مەسلەن

ۋەتەنپەرۋەر — vatansever

ON DOKUZUNCU DERS

1· Kelimeler

1· alçak gönüllülük — كەمتەرلىك، كىچىك پېئىللىق

alçak — پاكار، تۆۋەن، پەس؛ ئەخلاقسىزلىق

alçak dağ — پاكار تاغ

alçak bina — پاكار بنا

alçak uçmak — پەس ئۇچماق

alçak basınç — تۆۋەن بېسىم

Alçak eşeğe herkes biner.

پاكار ئېشەككە هەركىم مىنىدۇ.

Alçak eşek binmeğe kolay, öksüz Çocuk dövmeğe kolay.

پاكار ئېشەكنى مىنمەك ئاسان، يېتىم بالىنى ئۇرماق ئاسان.

alçak ses — تۆۋەن (پەس) ئاۋاز

Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.

پەس يەردە ياتما سەل ئېلىپ كېتىدۇ، ئېگىز يەردە ياتما شامال ئېلىپ كېتىدۇ.

alçaklık — پەسلىك، پەسكەشلىك

alçaklaşmak پەسەيمەك، چۈشكۈنلەشمەك

2. acelecilik ئالدىراقسانلىق، يېنىكلىك، تاقەتسىزلىك

acele تېنەش، ئالدىراش؛ تاقەتسىز

Acelesi vardi, bekleyemedi.

ئالدىراش ئىدى، ساقلىيالمىدى.

Aceleden çantasını almadan gitti.

ئالدىراشلىقتىن سومكىسىنى ئالماي كەتتى.

acele etmek ئالدىرىماق، تېنىمەك

Acele etmezsen treni kaçırır sın.

ئالدىرىمساڭ پويىزنى قاچۇرۇپ قويىسەن.

Acele etme, daha vaktımız çok var.

ئالدىرىما، ۋاقتىمىز خېلى بار.

Acele işe şeytan karışır.

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشىۋالىدۇ.

aceleacele ئالدىراپ ـ تېنەپ

aceleci ئالدىراقسان.

3. belirtilmek نامايان بولماق، ئاشكارا بولماق، مەلۇم بولۇنماق

4. çiçek bahçesi گۈل باغچىسى، گۈللۈك

5. çimento سېمونت

6. genel parek ئاممىۋى باغچە

genel ئومۇمىي، ئاممىۋى

genel seçim ئومۇمىي سايلام

genel kadın پاھىشە، جالاپ

genel ev پاھىشىخانا

genelıeştirmek ئومۇمىيلاشتۇرماق

7. görüşme ئۈچرىشىش

8. gözlenmek — ① ئىنتىزار بولماق. ② تەكشۈرۈپ دەتقىق قىلماق. ③ ئوغرىلىقچە قارىماق

9. ig — يىك (توقۇمىچىلىقتا).

10. imalethane — كارخانا، مانا فاكتورا

11. kilitli — قۇلۇپلاقلىق

kilitli kapı — ئېتىلگەن ئىشىك، قۇلۇپلانغان ئىشىك

dişleri kilitli — چىشلىرى كىرىشىپ كەتكەن

kilit — قۇلۇپ

kilitlemek — قۇلۇپلىماق

12. kadım — قەدىمى

13. konserve — كونسېرۋا

meyva konservesi — مېۋە كونسېرۋاسى

balık konservesi — بېلىق كونسېرۋاسى

14. kazı — قېزىش

kazı bilim — ئارخېئولوگىيە

15. manizm — مانى دىنى

16. öreke — ئۈرچۈق

17. pusula — كومپاس

18. rahat etmek — پەيز سۈرمەك؛ ھۇزۇرلانماق؛ مەزە قىلماق

19. sayesinde — سايىسىدە؛ سەۋەبى بىلەن

20. sonuç — نەتىجە

21. sürme çekmek — سۈرمە تارتماق

sürme mili — سۈرمە قەلىمى

sürmedan — سۈرمە قۇتىسى

22. sakınmak — ساقلانماق

soğuktan sakınmak.	سوغۇقتىن ساقلانماق
23. şamanizm	شامان دىنى
24. tesbit etmek	ئىسپاتلىماق، ئېنىقلىماق
25. tarım ürünleri	دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى
26. teçis (ئەرەبچە)	قۇرۇلۇش
tesis etmek	قۇرماق، تەسىس قىلماق
tesis olunmak	قۇرۇلماق
27. tnrizm	ساياھەت ئىشلىرى
turizm bürosu	ساياھەت ئىدارىسى
28. tarım aletleri	دېھقانچىلىق سايمانلىرى
29. yapı	قۇرۇلۇش، ئىنشائات، بىنا

Urumçi kentide güzel yapılar çogaldı.

ئۈرۈمچى شەھىرىدە چىرايلىق قۇرۇلۇشلار كۆپەيدى.

vücudun yapısı	بەدەن قۇرۇلۇشى
30. yerleşim merkez	مۇقىم ئولتۇراق نۇقتىسى

2. Tekst

En iyi şey

Vaktiyle çok akıllı adam varmış. Onun yalnız biz kızı varmış. Adamın evi çok güzelmiş: yüksek, aydın, çokodaları ve çiçek bahçesi de varmış, küçük kızcağız bahçede kendi kendine oynuyor, evde odadan odaya koşuyormuş, yalnız odanın birine girmiyormuş, bu oda daima kilitli imiş,

bir gün kızcağız babasına:

— Baba, sal beni de kilitli odaya, gireyim, O harhalde odaların en güzeli, rica etmiş, baba:

— Hakikaten orada en iyi şey kilitlidir, fakat sen henüz küçüksün, Büyüdüğün zaman O senin olacak vebütün ömür boyunca rahat edeceksin, diye cevap vermiş.

Kız büyümüş, adam kilitli odanın anahtarını kıza vermiş, kız sevinmiş, sıçrayarak gidip kapıyı açmış, Fakat ne görsün: bir öreke, bir ig, ve bir de açık kitap, başka hiç bir şey yokmuş.

Kız babasının yanına gitmiş ve göz yaşlarını tutamıyarak sormuş:

Baba, sen bana kilitli odada en iyi şeyin bulunduğunu söylüyordun, Fakat ben orada yalnız bir öreke, bir ig ve de açık kitap buldum.

Baba:

— Zaten en iyi dediğim şey de bu ya, demiş, öreke ile ig emek, kitap ise okumak demektir, bu dünyada onlardan daha iyi şey mi var? iyi gördüğümüz her şey emek ve bilgi sayesinde mümkündür.

3. Aşağıdaki Cümleleri iyi okuyun:

Gönülsüz yapılan işten hayır gelmez (Atalar sözü).

Güneş vurunca camlar parıldıyor.

Gemiciler yollarını pusula ile tayın ederler.

Göz vücudun üyelerinden biridir.

Gerek ben gideyim, gerek O gitsin, işin sonucu değişmez.

Genel parklar halka açık gezi yerleridir.

Görmemiş insanlarla anlaşmak kadar güç hiç bir şey olmaz.

Gözüne sürme çekmiş

Alçak gönüllü ve ihtiyatlı olmalıyız, kendini beğen mişlikten ve acelecilikten sakınmalıyız ve halka bütün kalbimizle hizmet etmeliyiz.

4. Aşağıdaki Cümleleri türkçeye Çevirin:

ئىشتانغا دەزمال سالدىم، كۆڭلەككە سالمىدىم.

تۇرپانغا پويىز بىلەن ئەمەس، ئاپتوبۇس بىلەن باردىم.

ئۇلار چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن كېلىدۇ.

چۈشتە ئۇخلاش پايدىلىق.

كونا دوستلارنى ئۇنتۇلماسلىق لازىم.

YİRMİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bulmak — تاپماق

   Bahçede güzel bir çicek buldum.

   باغدا چىرايلىق بىر گۈل تاپتىم.

   Kaybettiğim parayı buldum

   يىتتۈرۈپ قويغان پۇلۇمنى تاپتىم.

2. böylesine — بۇ شەكىلدە، مۇشۇنداق

   Böylesine dayak atılırmı?

   مۇشۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ؟

3. batı — غەرب

   batı yeli — غەرب شاملى

   batı hekimligi — غەرب تىبابەتچىلىكى

   batı ülkeler — غەرب دۆلەتلىرى

4. erbab — ئەھل؛ مۇتەخەسسىس؛ ئۇستا
5. emek kahramanı — ئەمگەك قەھرىمانى
6. göz önüne almak

   كۆزدە تۇتماق، كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك

7. gagalamak — چوقۇلماق

Kargalar kavunu gagalamış.

قاغىلار قوغۇننى چوقۇلاپتۇ.

gagalaşmak

بىر - بىرىنى چوقۇلۇشۇپ ئويناشماق② سۆيۈشمەك

8· hırpalamak

نابۇت قىلماق، كاردىن چىقارماق؛ زىيان يەتكۈزمەك،
خارلىماق، خورلىماق؛ ئۇرماق

Hırsızı karakolda hırpalamışlar.

ئوغرىنى يەيچۇسودا ئۇرۇپتۇ.

9· hiçdeğilse هېچبولمىغاندا

Hiçdeğilse oraları görmüş olduk.

هېچبولمىغاندا ئۇ يەرلەرنى كۆرگەن بولدۇق.

Hicdeğilse sabahları gazete okuya biliriz.

هېچبولمىغاندا ئەتىگەنلىرى گېزىت ئوقۇيالايمىز.

10· herne kadar ھەرقانچە بولسىمۇ

11· kabarmak كۆپمەك؛ ئۆرلىمەك؛ كۆپچىمەك؛ تۈكلىرى تەتۈر.
ئۆرۈلمەك؛ ئاينىماق (كۆڭۈل)

Hamur kabardı خېمىر ئۆرلىدى (كۆپتى).

Kedi kabardi مۈشۈكنىڭ تۈ لىرى تەتۈر ئۆرلىدى

Pislikleri görünce birden midesi kabardı.

پاسكىنىچىلىقنى كۆرۈپ بىردىنلا ئىچى ئېلىشتى.

12· kımıldamak قىمىرلىماق، تەۋرىمەك

13· kaya قىيا

14· milyar مىليارد

15· mali güç مالىيە كۈچى

16· nihayet ئاقىۋەت، ئاخىر، نەتىجىدە

Nihayet gele bildiniz. ئاخىر كېلەلىدىڭىز.

nihayet derecede | ئەڭ ئاخىرىدا
nihayet vermek | ئاخىرىغا يەتكۈزمەك
nihayetlenmek | تۈگىمەك، نەتىجىگە ئېرىشمەك
nihayetsiz | بىپايان، چەكسىز

17· ölmüş sanmak | ئۆلدى دەپ بىلمەك

18· ödemek | تۆلىمەك، بەرمەك، ئۆتىمەك

Insan ödeyemiyeceği bir burç altına girmemeli.

ئىنسان تۆلىيەلمەيدىغان قەرزگە بوغۇلماسلىقى كېرەك.

19· suç üstü | جىنايەت ئۈستىدە، نەق مەيداندا

Hırsız suç üstü yakalandı.

ئوغرى نەق مەيداندا تۇتۇلدى.

20· sekmek | سەكرىمەك، قاڭقىماق

Serçeler seke seke yürüyor.

ئاق قۇشقاچلار سەكرەپ - سەكرەپ ماڭىدۇ.

Taş seke seke gözden kayboldu.

تاش قاڭقىپ - قاڭقىپ بېرىپ كۆزدىن يوقالدى.

21· sarkıtmak | ساڭگىلاتماق
dilini sarkıtmak | تىلىنى ساڭگىلاتماق

22· yüreği yanmak | ئىچى سىيرىلماق، ئېچىنماق

23· yüreği rahatlanmak | ئارام تاپماق

24· yenilik | يېڭىلىق؛ ئىسلاھات

25· yükümlü | مەجبۇر
yüküm | مەجبۇرىيەت، ۋەزىپە، مەسئۇلىيەت

Çalişmak herkes için bir yükümdür.

ئىشلەش ھەممە كىشى ئۈچۈن ۋەزىپىدۇر.

2. Tekst

Karga ile Tilki

Karga bir tilki yavrusunun gözünü gagalayıp çıkarmıştı. Bu, tilkiyi çok kederlendirdi. Kargayı çok aradı, ondan öç almak istiyordu. En nihayet kargayı buldu.

Tilki, karganın geldiğini görerek yere uzandı, karga tilkiyi ölmüş sandı. Yanına kondu. Tilkinin dışarı sarkıttığı dilini gagalamak istedi, lâkin korktu. ilkten tilkinin kuyrugunu gagalayıp kaçtı, tilki hiç kımıldanmadı. karga dilini gagalamak için tilkinin karşısına geçti. Tilki ozaman sıçrayıp kargayı tuttu.

Yüreği çok yanmış olan tilki şöyle dedi:

— Karga, sen benim yavrumun gözünü çıkarmışsın, şımdı seni çok hırpalayıp öldüreceğim.

Karga yalvarmağa başladı:

— Tilki kardeş, beni nasıl öldürecek sen öldür, yalnız denize atma, yüzmek bilmediğim için sudan çok korkuyorum.

Tilki sevinerek:

— Daha iya ya! tam benim aradığım şey, seni denize atayım da yüreğim biraz rahatlansın, dedi.

Tilki koşa koşa kargayı deniz kenarına götürdü, yüksek bir dağın üzerine çıktı.

Karga yalvarmağa başladı:

— Aman, tilki kardeş, yalvarırım beni suya atma.

Tilki karganın yalvarmasına bakmadı, onu kayadan başaşağı saldı. Karga:

— Gak, gak!... diyerek uçtu ve karşıkı kayaya kondu.

Tilki pişmanlıkla baka kaldı.

Him... karga benden de hilekarmış, dedi.

3: Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:

Her işi erbabından sormalı.

Hava oldukça soğuk.

Herkes mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

Hakikatı anlamak kolay değildir

Hamdının halası Halide abla emek kahramanıdir.

Hastatanın ateşi bir gün bile sekmedi.

Her iş yoluyla yapılmalı.
Halk yeniliğe ve bilgiye susamış.
Hiçdeğilse bir tane alınız.
Hasta öyle zayıflamışki, ilk görüşte durumundan ürktüm
Hangi otele ineceksiniz?
Her işin daşı sağlıktır.

4: Aşağıdakı cümleleri türkçeye çevirin:

ئۇ بىزنى سىمىز بىر قوي سويۇپ مېھمان قىلدى.
جەنۇبىي شىنجاڭدا پاختا (ئۇزۇن تالالىق پاختا) كۆپ ئىشلەپ چىقىرىلىدۇ.
ئانام سافادا ئولتۇرۇپ گېزىت ئوقۇۋاتىدۇ.
تۇرپان ئۈزۈمى دۇنياغا مەشھۇر.
شىمالىي شىنجاڭدا چارۋىچىلىق خېلى تەرەققىي قىلغان.

5: Gramer

2 — سۆپەتداش توغرىسىدا

3: سۈبيېكتىپ ئۆتكەن زامان سۆپەتداش:

بۇ خىل سۆپەتداش mış –، miş –، muş –، müş – قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

almış	ئالغان
okumuş	ئوقۇغان

gelmiş | كەلگەن
görmüş | كۆرگەن

بۇ خىل سۈپەتداشنىڭ بولۇشسىز، ئىمكان ۋە ئىمكانسىز شەكىللىرى ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yazma ış | يازمىغان
görebilmiş | كۆرەلمىگەن
söyliyememiş | سۆزلىيەلمىگەن

بۇ خىل سۈپەتداش جۈملىدە ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

gelmiş tren | كەلگەن پويىز
okumuş adam | ئوقۇغان ئادەم
okulmuş kitap | ئوقۇلغان كىتاب

4. ئېنىق كەلگۈسى زامان سۈپەتداش

بۇ خىل سۈپەتداش ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا acak ،– acek –، سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان پېئىللارغا (y)acak ،– (y)ecek قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

alacak | ئالىدىغان
yazacak | يازىدىغان
işliyecek | ئىشلەيدىغان

ئېنىق كەلگۈسى زامان سۈپەتداشنىڭ بولۇشسىز، ئىمكان ۋە ئىمكانسىز شەكىللىرى ئومۇمىي قائىدە بويىچە ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

almıyacak | ئالمايدىغان
yazabilecek | يازالايدىغان
gelmıyecek | كەلمەيدىغان

YİRMİ BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. alışkanlık = alışkın — ئادەت
2. alışmak — ئادەتلەنمەك؛ ئادەت قىلماق، كۆنۈپ قالماق
   erken kalkmaya alışmak
   ئەتىگەن قوپۇشقا ئادەتلەنمەك.
   Tütüne alişmış — تاماكىغا ئادەتلىنىپ قاپتۇ
3. acı duymak — ئاغرىق ھېس قىلماق
   acı duyurmadan diş çekmek
   ئاغرىتماستىن چىش تارتماق
4. ağaçlandırmak — ئورمانلاشتۇرماق
5. asılı — ئېسىقلىق، ئېسىلغان
   duvara asılı resim — تامغا ئېسىلغان رەسىم
   tavana asılı lamba — تورۇسقا ئېسىقلىق لامپا
6. aydınlanmak — يورۇماق
   Oda aydınlandı. — ئۆي يورۇدى.
   Kafam iyice aydınlandı. — مېڭەم ئېچىلدى.
   içim aydınlandı — كۆڭلۈم يورۇپ قالدى.
7. buyezden — بۇ سەۋەبتىن
8. çiğ — خام؛ پىشمىغان؛ تەجرىبىسىز

çiğ et — خام گۆش
çığ adam — تەجرىبىسىز ئادەم
çiğ toprak — بوز يەر (ئېچىلمىغان)

9. çokça — كۆپىنچە

10. direk — خادا، ھوما، تۈۋرۈك
çadır direği — چېدىر خادىسى
evin direği — ئۆينىڭ تۈۋرۈكى

11. devlet başkanı — دۆلەت رەئىسى؛ دۆلەت باشلىقى

12. dūzgūn — تۈز، رەتلىك، تەرتىپلىك
dūzgūn yol — تۈز يول

13. gittikçe — ۋاقىت ئۆتكەنچە

14. hava alanı — ئايرودروم

15. hareket etmek — يولغا چىقماق؛ قوزغالماق

16. hoşlanmamak — خۇشال بولماسلىق؛ زوقلانماسلىق

17. ışıklı — يورۇق، نۇرلۇق؛ جۇلالىق

18. ısmarlamak
بۇيرۇماق (تاپىلىماق)؛ بۇيرۇتماق (زاكاز قىلماق)، ئېسىگە سېلىپ قويماق؛ ۋەدىلەشمەك

terziye elbise ısmarlamak
سەيپۇڭغا كىيىم بۇيرۇتماق

Çarşıya gidiyorum, bir şey ısmarlayacak-mısınız?
بازارغا كېتىۋاتىمەن، بىر نەرسە بۇيرۇمسىز؟

19. iğne — يىڭنە؛ ئوكۇل يىڭنىسى
Iğneden korkarım. — ئوكۇلدىن قورقىمەن.
iğne vurmak — ئوكۇل سالماق

20. kompres — داكا، تېڭىق لاتىسى

21. kaplamalı — ياتقۇزۇلغان

22. karşılayıcı — قارشى ئالغۇچى؛ ئالدىنى ئالغۇچى

hastalığı karşılayıcı ilaç

كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالغۇچى دورا

23. kuzey kore — شىمالىي چاۋشيەن

24. memeli hayvan — سۈت ئەمگۈچى هايۋان

25. marka — مارى

Toyota markalı — تويوتا ماركىلىق

26. mesafe (ئەرەبچە) — ئارىلىق، مۇساپە

27. ötürü — سەۋەبلىك، سەۋەبتىن.... تۈپەيلى

Doğrulugundan ötürü onu herkes sever.

ئۇ توغرا ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممە ئادەم ياخشى كۆرىدۇ.

28. pasaport — پاسپورت

29. polis — ساقچى؛ ساقچى ئىدارىسى

30. cıçmak — چاچماق؛ بۇزماق

Adam işime sıçti. — ئۇ ئادەم ئىشىمنى بۇزدى.

31. sōmestir — مەۋسۇم (ئوقۇش مەۋسۇمى)

ikinci sōmestire kadar.

ئىككىنچى مەۋسۇمگە قەدەر

32. takaza etmek — دوق قىلماق

33. tedirgin — ھۇزۇرسىزلىق، بىئاراملىق

Gürültüden tedirgin oldum.

ۋاراڭ - چۇرۇڭدىن بىئارام بولدۇم.

34. uzak olmak — يىراقلاشماق، ئايرىلماق

uzak — يىراق

Orası uzaktır, yayan gidilmez.

ئۇ يەر يىراق، پىيادە بارغىلى بولمايدۇ.

O bōyle işlerden pek uzaktır.

ئۇ بۇنداق ئىشلاردىن بەك يىراق.

uzak doğu — يىراق شەرق

uzaklaşmak — يىراقلاشماق

2: Tekst

Fena Alıskanlık

Çocukların fena alışkanlıklarından bırı de, parmaklarıyla burunlarını karıştırmaktır. Bu alışkanlık hem çok ayip, hemde sağliğa zararlıdır, bakınız buyüzden Şükrünün basına neler geldi.

Şükrü uslu ve çalışkan bir çocuktu, yalnız bir kusuru vardı, parmağıyla burnunu karıştırmaya alışmıdı, Annesi ve babası bu adetinden otürü ona hep darılırlar, takaza ederlerdi, ama çocuk bu kötü alışkanlıktan bir türlü kurtulamıyordu. burnun karastırmaya davam ediq duruyordu.

Bu sabah burnunda hafif bir acı duydu. Ertesi gün burnu şişti, kırmızı bir domates gibi oldu. Ağrılar gitikça çoğaldı. hareketi yükseldi, babası bir sabah doktur çağırdı. Doktur muayene

ettive:

— Kızıl anlaşılan, parmagıyle burnunu çokça karıştırıyor. Çünkü bu hastalık çokcası bundan olur, dedi.

Doktur hastanın evde bakılmasına dair bazi öğütler verdikten sonra, şükrünün bir kaç gün evden çıkma masını ısmarlıyarak gitti.

Evde yatmak, mektepten, arkadaşlarından uzak olmak Şükrüye çok ağır geldi. Fakat ne çare? Dokturun dediğini yapmak lazım. Şükrüya ilaçlar koymaya, burnuna kompresler yapmaya başlandılar, bu iyice düzelinceye kadar daram etti.

Yeniden mektebe başladığı zaman Şükrü burnunu karıştıran birini görünce ona daha uzaktan haykırmaya başlardı:

— Mendille, arkadaş cığım, mendille, parmagınla burnunu karıştırma, bağm abela getirirsin.

3: Aşağıdaki cümle ve atalar sözünü iyi okuyun:

Işıklı, aydın odalarda okumak ne iyi.

ikinci sömestire kadar derslerine iyi çalıştı.

insan geleceği için her sıkıntıya katlanmalıdır.

insan yalnız nefsini düşünmemeli.

insanı insan yapan iyi ahlaktır.

insan memeli hayvanlardandır.

iki yıl içinde çok şeyler yapıldı.

ileride ne olacağı bilinmez.

insan oğlu çiğ süt emmiş (Atalar sözü).

Ben bu günde dostluğumuzun ilerliye ceğine inanıyoruz.

4. Aşağidaki cumleleri turkçeye çevirin:

سائەتىم يىگىرمە مىنۇت كېيىن قاپتۇ.

ئۈرۈمچى شەھىرىدە كىنوخانىلار ناھايىتى كۆپ.

ئۈرۈمچى شەھىرىدە «ياشلار باغچىسى» مۇ بار.

بۇ كېسەلنىڭ داۋاسى ناھايىتى ئوڭاي.

ئاخشام «دوستلۇق كىنوخانىسى» دا «ئازادلىق» دېگەن فىلىمنى كۆردۇق.

YİRMİ İKİNCİ DERS

1· Kelimeler

1· acem ئىرانلىقلارغا بېرىلگەن نام

① بىرەر ئىشنىڭ ئەھلى ئەمەس. ② ناتونۇش

Mutfak işlerinin acemisiyim.

ئاشخانا ئىشلىرىنىڭ ئەھلى ئەمەسمەن.

O zamanpekininacemisiydim, sıksıkşaşırırcım.

ئۇ ۋاقىتلاردا بىر بىچمەك ماڭا ناتونۇش ئىدى. پات-پات ئېزىپ قالاتتىم.

2· azar işitmek. دەشنام يېمەك؛ دەككە يېمەك

Ben senin için azar işittim.

مەن سەن ئۈچۈن دەشنام يېدىم.

3· ayağa gelmek ئۆزى كەلمەك، تەييار بولماق

4· boya kalem بوياق قەلەم

5· bir alay بىر مۇنچە

6· cambaz ① سىركىچى ② ھىيلىگەر ③ ئات ئېلىپ ساتقۇچى

iki cambaz bir ipte oynamaz.

ئىككى دارۋاز بىر يىپتا ئوينىيالمايدۇ.

onunla işyapılırmı? cambazın biri.

ئۇنىڭ بىلەن بىر ئىش قىلغىلى بولامدۇ؟ ئۇ

ھىيلىگەرنىڭ بىرى.

7. ceza çekmek جازالانماق؛ جازاغا ئۇچرىماق، جازاغا تارتىلماق

Hırsızlık üç ay ceza çekti.

ئوغرىلىقتىن ئۈچ ئاي جازاغا ئۇچرىدى.

8. çağlayan شارقىراتما

9. çuvaldız جۇۋالدۇرۇز

10. etki تەسىر

etkili تەسىرلىك

etkili bir konuşma تەسىرلىك سۆھبەت

etkilemek تەسىر قىلماق

etkilenmek تەسىرلەنمەك

11. halik ئاللا؛ ياراتقۇچى

12. hekim تېۋىپ؛ دوختۇر

Hekimden sorma, çekenden sor.

دوختۇردىن سورىما، كېسەلنىڭ ئۆزىدىن سورا.

13. ip atlamak ئارغامچا سەكرىمەك

14. koşmaca قوغلاشماق (بالىلار ئويۇنى)

15. köşk ① داچا ② شىپاڭ ③ سايىۋەن پەردە؛ يوپۇق

16. kaide قائىدە؛ تەرتىپ؛ قانۇن قانۇنىيەت؛ ئۆلچەم (ئەرەبچە)

dil bilgisi kaideleri گراماتىكا قائىدىلىرى

17. kurşun kalem قېرىنداش

18. karagün ئېغىر كۈنلەر

19. kar پايدا، مەنپەئەت

saf kar ساپ پايدا

20·	mazlum	بىچارە؛ مەزلۇم
21·	minare	پەشتاق (مەزىن ئەزان ئوقۇيدىغان)
22·	not	ئىمتىھان نەتىجىسى
	iyi not	ياخشى نومۇر
	not almak	نومۇر ئالماق
23·	önlük	پەرتۇق، پەشتاما، ئىش كىيىمى
24·	pos biyik	شاپ بۇرۇت (قويۇق ۋە ئۇزۇن بۇرۇت)
25·	neyse	نېمە بولسا بولسۇن
26·	pabuç	قونجىسىز ئاياغ، پۇپۇش
27·	renk renk	خىلمۇ خىل رەڭدىكى
	renk renk çiçekler	خىلمۇ خىل گۈللەر.
28·	resim yapmak	رەسىم سىزماق
29·	sarmasık	يۆگىمەچ ئوت
30·	sulu boya	سۇ بوياق
31·	sokturmak = sokmak	تىقماق؛ چاقماق
	çocuğu arı sokmuş·	بالىنى ھەر چېقىۋاپتۇ.
32·	taşlık	تاشلىق يەر
33·	tertemiz	پاك - پاكىز
34·	züannetmek	... دەپ بىلمەك، ... دەپ ھېسابلىماق
35·	zümrüt	زۇمرەت، يېشىل رەڭلىك تاش.

2· Tekst

«Çalıkuşu» Romanından parça

Biçare Munise, gözlerine inanmıyor, kendisini saraya girmiş zan ediyor· sade Mazlum çoban

Mehmetin verdiği keçinin ismini Mazlum koyduk, bizi epeyce korkuttu, bu yaramaz, acık kalan mutfak kapısından bahçeye, oradan dereye, inen bayıra kaçmış, aşağısı minareboyu var. Allah esirgesin,hafifçeayağıkaysadoğrudereyedüşecek.Hoş, bu şeytan, mahluklar ayaklarını basacakları yeri benden iyi bilirler ya! neyse, içeri alıncaya kadar epeyce yürek üzüntüsü çektik.

Evet, erimizden çok memnunuz. Munise taşlıktakı mavi çinilere ayağını sürüyor, durarda çiçek resimlerini elleriyle seriyor.

Bu memliketin öyle güzel bir baharı varkı...... Har taraf yemyeşil. Bahçemde renk renk çiçekler açıyor. odamın pencerelerine sarmaşıklar tırmanıyor. Bahçemizin önündeki dik bayır, adete bir zümrüt çağlayanı. Bütün boş günlerimi bu bahçede Munise ile koşmaca oynamak, ip atlamakla geçiriyorum. Yorulduğumuz vakitben, resim yapmağa başlıyorum, Munise keçisiyle beraber çimenlerin üstüne uzanıyor, resim merakı bende yeniden uyandı birkaç günden beri Munisenin suluboya bir resimiyle uğraşıyordum. yaramaz kız, uslu dursa çabuçak bitecek, fakat pozdan pek sıkılıyor.

3. Aşağıdaki parçayı uygurcaya çevirin:

Küçükten beri resim yapmayı çok severim, mektepte tam not aldığım hemen tek ders o idi, köşkte tertemiz oda duvarlarına, mektepte heykellerin mermer kaidelerine kurşun, yahut boya kalemleriyle yaptığım resimler için ne kadar azar işitmiş, ceza çekmiştim, İstanbuldan gelirken çantama bir alay resim kağıdı ve boya kalemleri almıştım.

Oteldeki yalnız günlerimde yazıdan sıkıldıkça resim yapıdum ve bu, benim için hoş bir teselli oluyordu, hatta Hacı Kalfanın da biri kara kalem, diğeri sulu boya iki resmini yapmağa çalişmistim.

Resimlerin ne dereceye kadar benzediğini bilemiyorum. Fakat, o burnunun, gözünün hususiyetlerinden değilse bile, yuvarlak ve çıplak başında, pos biyiklarından, beyaz önlüğünden kendini tanıdı ve ustadlığıma heyran oldu.

4. Aşağıdaki atalar sözünü iyi okuyun

iki dinle bir söyle.

iyi dost kara günde belli olur.

iyi olacak hastanın hekimi ayağına gelir.
iyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı.
Isıracak it dişini göstermez.

5. Aşağıdaki cümleleri türkçeye çevirin:

خەنزۇچە يېزىلغان بۇ روماننى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىۋاتىمەن.
تۈلكە — ھىيلىگەردۇر. بەزى ئادەملەر تۈلكىدىنمۇ ھىيلىگەر بولىدۇ.
قەشقەرگە بارغاندا يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە مەھمۇت قەشقەرىنىڭ مازىرىنى زىيارەت قىلدىم.
ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىنىڭ ھەممە يوللىرىنى كۆردۈم.
بۇ روماننىڭ تەرجىمانى ئۇيغۇر ئەمەس، خەنزۇ.

6. Gramer

رەۋىش توغرىسىدا — 1

تۈرك تىلىدا رەۋىشلەر تۆۋەندىكىدەك ياسىلىدۇ:
1. سوزۇق تاۋۇش ۋە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ca-، ce- قوشۇمچىسى؛ جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە ça-، çe- قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن:

ben + ce مېنىڭچە، siz + ce سىزچە

Bence o doğru söylüyor.

مېنىڭچە ئۇ توغرا سۆزلەۋاتىدۇ.

Bizi askerce selamladı.

ئۇ بىزگە ھەربىيچە سالام قىلدى.

2. ‎-cesine -casına‎ قوشۇمچىلىرى ئىسىمغا قوشۇلۇپ رەۋىش ياسايدۇ. مەسىلەن:

adam + casına ئادەملەرچە

fedakar + casına پىداكارانە

çocuk + casına باللارچە

çocukcasına söyliyor

باللارچە سۆزلەيدۇ.

3. ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا ‎-ın، -in، -un، ün‎ قوشۇمچىلىرى، سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان ئىسىملارغا ‎-yın، -yin، -yun، yün‎ قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن زامان رەۋىشلىرى ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

yaz + ın يازدا kış + ın قىشتا

ilk + in دەسلەپ gündüz + ün كۈندۈزدە

öğle + yin چۈشتە

4. ‎leyin‎ قوشۇمچىسى بىلەن ياسىلىدىغان رەۋىشلەر بۇنداق رەۋىشلەر ‎(y)ın، -(y)in‎ قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان رەۋىشلەر بىلەن مەنە جەھەتتىن ئوخشايدۇ. مەسىلەن:

sabah + leyin ئەتىگەندە

gece + leyin كېچىدە

akşam + leyin ئاخشامدا

YİRMİ ÜÇÜNCÜ DERS

1. Kelimeler

1. arzetmek — كۆرسىتىپ تۇرماق، ئىپادىلەپ تۇرماق
2. başlıbaşına — ئۆز ئالدىغا، مۇستەقىل
3. bir neri — بىر تۈرلۈك، بىر خىل
4. baca — تۇرخۇن
   mutfak bacası — ئاشخانا تۇرخۇنى
   vapur bacası — پاراخوت تۇرخۇنى
5. bok — پوق
   bokunu temizlemek — پوقىنى تازىلىماق
   karga bokunu yemeden — قاغا پوق يېمەستە
6. bodrum — گەمە
   bodrum gibi — قاراڭغۇ
   budrum mezarı — چېركاۋلاردا ئۆلۈك ساقلىنىدىغان يەر ئاستى ئۆيى
7. ciğer — ئۆپكە ۋە جىگەرنىڭ ئومۇمىي نامى
   ciğerci — زاسۋىپەز
   ciğeri parça parça olmak — جىگىرى پارە - پارە بولماق
   kediye ciğer emanet koymak — مۈشۈككە جىگەر ئامانەت قويماق
8. çesitli — تۈرلۈك، ھەرخىل
   çeşit — تۈر، خىل

çeşitlemek تۈرگە ئايرىماق

9· çarpmak سوقۇلۇپ كەتمەك

göze çarpmak دىققەتنى تارتماق

koşarken durara çarptı يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ تامغا سوقۇلۇپ كەتتى

otomobıl ağaça çarptı· ئاپتوموبىل دەرەخكە ئۈرۈلۈپ كەتتى

10· çakmak چاقماق؛ مىخلىماق؛ ئاسماق؛ باغلىماق

çakmağı çakmak چاقماقنى چاقماق

şimşek çakmak چاقماق چاقماق

çivi çakmak مىخ مىخلىماق

halıyı duvara çakmak گىلەمنى تامغا ئاسماق

atı çayıra çakmak ئاتنى ئوتلاققا باغلىماق

11· çukur ئويمان، ئورەك

çukur mahelle ئويمان مەھەللە

çukur kazmak ئورەك قازماق

bir ayağı çukurda بىر پۇتى گۆردە

12· ders aletleri ئوقۇتۇش قوراللىرى

13· ense پاتاك، گەجگە

ense yapmak بىكار تەلەتلىك قىلماق

enselemek تۇتۇۋالماق

14· fısıldamak پىچىرلىماق (قۇلاققا)

kulağıma bir şey fısıldadı, ama ne dediğini anlamadım. قۇلىقىمغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى، ئەمما نېمە دېگىنىنى بىلەلمىدىم.

fısıldaşmak پىچىرلاشماق

15· gıcırdamak غىچىرلىماق غۇچۇرلىماق

Kapı gıcırdıyor ئىشىك غىچىرلاۋاتىدۇ.
gıcırdatmak غۇچۇرلاتماق
öfkesinden dişlerini gıcırdatıyor.
ئاچچىقىدىن چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىۋاتىدۇ.
16· görkemli كۆركەم، چىرايلىق. ھەشەمەتلىك
17· görünüm كۆرۈنۈش، مەنزىرە
18· izbe كەپە، گەمە
19· iskelet ئىسكىلىت
iskelet gibi بەك زەئىپ
20· kaplama تامنىڭ سۇۋىقى
21· kafa باش، كاللا
kafası çalışmaz كاللىسى ئىشلىمەيدىغان
kafasını kaşıyacak vaktı olmamak
باشنى تاتىلىغۇدەك ۋاقىت بولماسلىق
kalın kafalı ئەقىلسىز
kafa sallamak باشنى لىڭشىتماق
22· kalbur غەلۋىر
kalburdan geçirmek غەلۋىردىن ئۆتكۈزمەك
kalburla su taşımak غەلۋىر بىلەن سۇ توشۇماق
kalburlamak تاسقىماق
23· kapak قاپقاق
24· kimi=kimisi بەزىسى
Bu evlerin kimisi küçük, kimisi büyük.
بۇ ئۆيلەرنىڭ بەزىسى كىچىك، بەزىسى چوڭ.
25· levha لوزۇنكا، پىلاكات، ئېلان تاختىسى، ۋىۋىسكا، رەسىم
26· lüzum görmek لايىق كۆرمەك
27· mağaza دۇكان، ماگىزىن

28 «pekin oteli» بېيجىڭ مېھمانخانىسى

30 restoran رېستوران

31 sallaya sallaya شىپاڭلاتماق

sallamak پۇلاڭلاتماق، ساڭگىلاتماق، تەۋرەتمەك

kuyruk sallamak قۇيرۇق شىپاڭشىتماق

mendil sallamak ياغلىق پۇلاڭلاتماق

el sallamak قول پۇلاڭلاتماق

beşik sallamak بۆشۈك تەۋرەتمەك

32· taktırmak قادىماق

takmak سالماق، ئورناتماق، ئاسماق، تاقىماق

camı çerçevreye takmak ئەينەكنى رامغا سالماق

yüzük takmak ئۈزۈك سالماق

beline kılıç takmak بېلىگە قىلىچ ئاسماق

gözlük takmak كۆزەينەك تاقىماق

dügme takmak تۈگمە قادىماق

33· tavan تورۇس

tavan penceresi تۈڭلۈك

34· tepe aşağı يۇقىرىدىن پەسكە

35· tıkırtı تىرىقلاش

36· üşüme توڭلاش، مۇزلاش

37· yenileştirmek يېڭىلىماق

38· yemlik ① ئوقۇر ② پارا ③ قىماردا ئۇتتۇرغۇچى

④ قەپەستە قۇشلارغا دان بېرىدىغان قاچا

39· yekpare ئايرىم، بۆلەك

2. Tekst

«Çalı kuşu» Romanından parça

Odamda yalnızım. Hatice hanım, erkenden beni bıraktı. Mektebin alt katındakı bodrum gibi izbesine çekildi. Orada gece yarısına kadar ibadet eder, tesbih çekermiş.

İki saattan beri lambanın ışığında bu satırları yazıyorum. Dışarından uzak bir su sesi geliyor, arasıra tavanda tıkırtılar oluyor. Ensemde hafif bir üşüme hissi ile kulak veriyorum. O vakitharap binanin içinde, daha başka sesler duymağa başlıyorum, merdiven tahtalari yavaşça gıçırdıyor. Sofada insanlar fısıldaşıyor gibi gizli sesler uyanıyor.

Çali kuşu, haydı, yat artık. Gecenin içinde gizli gizli söyleşenbu seslerden korkma.

× × ×

Geldiğim ertesi sabahi derse başlamiştım. Bu iki gün hayatımın en unutulmaz bir günü olarak yaşiyacaktır.

Maarıf müdürünün, büyük fedakarlıklarla yenileştirdiği dershaneyi şimdi sabahleyin, daha iyi gördüm. Burasi herhalde eski bir ahir olacaktı. Yaşnız altına tahta döşemişler. Pencereleri genişleterek, cam çercevre takırmışlardı.

Ocak bacları gibi kapkara görünen duvar kaplamalarında tepe aşaaı takilmış bır harıta ile bir iskelet lerhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi sarkıyordu. Bunlarda her halde yeni ders aletleri olacaktı,

Dershanenin bahçe tarafındakıduvarın dibinde ahır zamanından kalma bir hayvan yemliği vardikı kaldırmağa lüzüm görmemişler, üstüne bir tahta kapak çakarak bir nevi ddap haline getirmişlerdi.

3. Aşağidakı Atalar sözünü iyice okuyum.

Kazan kaynamıyan yerde maymun oynamaz.

Keçiye can kaygısı,kasaba yağ kaygısı.

Kedi yetişmediği cigere piş dermiş.

Kimi köprü bulamaz geçmeye. kimi su bulamaz içmeye.

4. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

ئەتە ئات بەيگىسى ۋە ۋېلسىپېت مۇسابىقىسى بولىدۇ.

مېنىڭ ئىككى ئوغۇل نەۋرەم، ئۈچ قىز نەۋرەم بار.

بىر مۇنچە دۆلەتلەر بىلەن سودا مۇناسىۋىتىمىز بار.

سىزدە تۈركچە ئۈنئالغۇ لېنتىسى بارمۇ؟

ئۆگىنىشتە ھۆرۈنلۈك قىلماسلىق لازىم.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DERS

1·Kelimeler

1· avuç — ئالغان، ئوچۇم، سىقىم

bir avuç pirinç — بىر ئوچۇم گۈرۈچ

avuçu kaşinmak — ئالىقىنى قىچىشماق

avuçunun içine almak

ئالىقىنىغا كىرگۈزۈۋالماق

avuç açmak — تىلمەك (دىۋانە)

avuçlamak — سىقىمدىماق، ئوچۇملىماق

avuç içi kadar — ئالقانچىلىك (يەر)

2· ayrıca — بۇنىڭدىن باشقا، ئايرىم هالدا

Bu bitki oralarda ayrıca yetiştirilir.

بۇ زىرائەت ئۇ يەرلەردە ئايرىم هالدا يېتىشتۈرۈلىدۇ.

3· binici — ئات مىنىش ماهىرى، چەۋەنداز

4· canı yanmak — جېنى قىينالماق

5· çıldırmak

① ساراڭ بولماق، ئالجىپ قالماق؛ ئەقلىدىن ئازماق

② هاياجانلانماق

6· gifte atmak — تەپمەك

7. değin	- غىچە - قىچە؛ قەدەر
buraya değin	بۇ يەرگە قەدەر
akşama değin	ئاخشامغىچە
8. delilik	① ساراڭلىق، سەۋدايىلىق، ② ئارتۇقچە ھاياجانلىنىش
delilik etmek	ساراڭلىق قىلماق
deli	ساراڭ، سەۋدايى
dedi olmak	ساراڭ بولماق
delice	ساراڭلارچە
9. etnik grup	ئېتنىك تەركىب، مىللەت
10. herneyse	نېمە بولسا بولسۇن
11. hayvan eğitimi	ھايۋان يېتىشتۈرۈش، كۆندۈرۈش
12. ikide birde	پات - پات، ھەر ۋاقىت
13. ilgilenmek	كۆڭۈل بۆلمەك، دىققەت قىلماق
14. kuzgun	قارا قارغا
kuzguni	قاغا رەڭگىدە، قاپقارا
15. kırbaç	قامچا
kırbaç yemek	قامچا يېمەك
kırbaç cezası	قامچا بىلەن ئۇرۇش جازاسى
kırbaçlamak	قامچىلىماق
16. olanak	ئىمكان، ئىمكانىيەت
olanaklı	ئىمكانىيەتلىك، مۇمكىنچىلىك
olanaksız	ئىمكانسىز
17. onur	شان - شەرەپ؛ ئىززەت - ھۆرمەت
onuruna dokunmak	ئىززەت - نەپسىگە تەگمەك
onurlanmak	شەرەپكە ئىگە بولماق
onurlu	شەرەپلىك

onursal پەخرى

Kurumun onursal başkanı

جەمئىيەتنىڭ پەخرى باشلىقى

18· süre مۇددەت

19· şaha kalkmak

ئاتنىڭ ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ كىشنىشى

20· şahin قارچىغا قاتارلىق ئوۋچى قۇشلارغا بېرىلگەن نام

Şahin ile deve avlanmaz.

قارچىغا بىلەن تۆگە ئوۋلىغىلى بولماس

Şahin küçüktür ama, koca turnayı havadan indirir

قارچىغا كىچىك، ئەمما چوڭ تۇرنىنى ئاسماندىن چۈشۈرەلەيدۇ.

21· şöyle dursun ...تۇرسۇن...

Uyumak şöyle dursun, biraz dinlemek bile mümkün olmadı.

ئۇخلاش ئۇياقتا تۇرسۇن، بىرئاز ئارام ئېلىشمۇ مۇمكىن بولمىدى.

22· tatlılık شىرىنلىك، تاتلىقلىق

23· uzayan ئۇزارغان، سوزۇلغان

24· yaramazlık

كارغا كەلمەسلىك، گەپ ئاڭلىماسلىق، ئەسكىلىك

yaramazlık etmek ئەسكىلىك قىلماق

yaramaz بەڭباش، ئەسكى، گەپ ئاڭلىمايدىغان

yaramaz çocuk گەپ ئاڭلىمايدىغان بالا

25· yaratık مەخلۇق، مەخلۇقات

26 yorucu هاردۇرغۇچى

2-Tekst

Tatlılık

Bir adamın sert huylu bır atı vardı. Bu hayvanın bir tek kusuru şu idiki ne zaman bir tren düdüğü işitse çıldırmış gibi olur, sıçrar, şaha kalkar, üstündekini yere atardı.

Atın sahibi onu bu kötü huyundan vaz geçtirmek için kırbaçla döver, vücudunu kan içinde birakırdı. Fakat at bir türlü bu deliliğini bırakmaz, tren geçtiği zaman gene yapaçağını yapardı. En sonu adamcağız onunla başa çıkamayacağını anladı. Ve bir binici subaya satti.

Subay hayran eğitimi ile çok uğraşmiş bir insandı. Atı alınca ilk işi çebine bir avuç şeker doldurmak oldu. Sonra hayvanı tren yoluna götürdü. Düdük sesi işitince at her zamankı gibi ürktü, şaha kalkmağa, çifte atmağa başladı. Fakat subay onu kamçısıyla dörmedi, ağzına bir avuç seker attı. Trenler ikide birde geçiyor, at yaramazlığını yapıyor; Fakat her defasında eskı dayak yerine ağzında bir şeker tadı duyuyordu.

Hayvanlar büsbütün akılsız yaratıklar değildir. Onların kendilerine göre bir akılları var.

Bizim ürkek at, yavaş yavaş düşündüki trenin sesini işittikce artık kırbaç yemek, canı yanmak söyle dursun şeker yiyor, ağzı tatlılanıyor. Kim bilir kendi aklınca: «Trenden haksız yere korkmuşum. Bana dayak değil. Şeker getiriyor!» demeyi düşündü. Herneyse az zaman sonra huyunu değiştirdi. Atların en iyisi oldu.

Her zaman öyledir: Kırbaçla yapamadığımızı şekerle, yahut tatlı dille yaparız.

3.Aşağıdaki atalar Sözünüve iyice okuyun:

Her koyun kendi bacagından asılır
Hasta olmayan sağlığin kadrını bilmez
Her güzelin bir kusuru vardır
Kendi düşen ağlamaz
Köpek sahibini ısırmaz
Kulaktan burunyakın, kardaştan karın yakın

4.Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin.

بالىلارنىڭ ئەدەبلىك چوڭ بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىش لازىم.

مېنىڭ دېگىنىمدەك قىل.
ئاكام ئېتىزدا ئىشلەۋاتىدۇ.
ئايالىم تاماقخانىدا تاماق قىلىۋاتىدۇ.

5. Gramer

رەۋىش توغرىسىدا — 2

تۈرك تىلىدا تۆۋەندىكىدەك رەۋىش تۈرلىرى بار:

1. ئورۇن رەۋىشلىرى

كۆرسىتىش ئالماش bu، şu ۋە o لارغا ara، ra، re قوشۇمچىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئورۇن رەۋىشلىرى ياسىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇ يەر ora، شۇ يەر şura، بۇ يەر bura، نە يەر، قەيەر nere

بۇلارغا سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلارنى قوشۇشقا بولىدۇ، مەسىلەن:

şura + ya   ora + ya   bura + ya   nere + ye
bura + da   şura + da   ora + da   nere + de
şura + dan   ora + dan   bura + dan   nere + den

جانلىق تىلدا تۆۋەندىكى شەكىللەرمۇ قوللىنىلىدۇ:

burda   orda   burdan   ordan
buralara   buralarda   buralardan

bura، şura، ora، nere لەرگە شەخس قوشۇمچىسىنى قوشۇشقا بولىدۇ. مەسىلەن:

ora + m   ora + n   nere + niz
bura + sı   şura + sı   ora + sı   nere + si

تۈرك تىلىدا يۆنىلىش كېلىش، ئورۇن كېلىش ۋە چىقىش

كېلىش بىلەن كەلگەن ئىسىملار ئورۇن رەۋىشى بولالايدۇ. مەسىلەن:

sağ + a	ئوڭغا	sol + a	سولغا
sağ + da	ئوڭدا	sol + da	سولدا
sağ + dan	ئوڭدىن	sol + dan	سولدىن

2. ۋاقىت رەۋىشلىرى

ۋاقىت رەۋىشلىرىدىكە كونكرېت ۋاقىت مەزمۇنىنى بىلدۈرىدىغان ئىسىملار كىرىدۇ. مەسىلەن:

erken	ئەتىگەن	geç	كەچ
şimdi	ئەمدى	sonra	كېيىن
yakında	يېقىندا	dün	تۈنۈگۈن
yarın	ئەتە		
öğle	چۈش، چۈش ۋاقتى	sabah	ئەتىگەن
gece	كېچە	akşam	ئاخشام

بۇ سۆزلەر كۆپىنچە bu o دېگەن ئالماشلار بىلەن بىللە كېلىدۇ. مەسىلەن:

bugün	ogün	bu gece
o gese	bu akşam	o akşam
bu sabah	o sabah	

ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشى بىلەن‍مۇ ۋاقىت رەۋىشلىرى ياسىلىدۇ، مەسىلەن:

geçen sene	ئۆتكەن يىل
ertesi gün	كېلەر كۈن
geçen gün	ئۆتكەن كۈن
öbür gün	باشقا بىر كۈن
ara sıra	ئاندا ـ مۇندا

YİRMİ BEŞİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. acı — ئاچچىق، ئەلەم
2. arayıcı — تەكشۈرگۈچى، ئىزدىگۈچى
   gümrük arayıcısı — تاموژنا تەكشۈرگۈچىسى
3. baş vurmak — مۇراجىئەت قىلماق، يالۋۇرماق
4. bozmak — بۇزماق؛ پارچىلىماق
   makineyi bozmak — ماشىنىنى بۇزۇپ قويماق
   Bu yemek mideyi bozar
   بۇ تاماق ئاشقازاننى بۇزىدۇ
   Beş lira bozarmısınız?
   بەش لىرانى پارچىلىۋەتسىڭىز؟
5. boyalı ① بوياقلىق (بويالغان) ② ئارتۇقـچە گىرىم قىلغان
   O kadar boyalı olmasa böyle çirkin görünmezdi.
   ئۇ قەدەر گىرىم قىلمىغان بولسا بۇنچىلىك سەتلىشىپ كەتمەس ئىدى.
   kırmızı boyalı — قىزىل بويالغان
6. basın — مەتبۇئات

basın ve yayın hukuku

مەتبۇئات ۋە نەشرىيات ھوقۇقى

7. çete　　گۇروھ؛ پارتىزان

sılahlı çete　　قوراللىق پارتىزان

çete savaşı　　پارتىزان ئۇرۇشى

8. derbeder　　قالايمىقان، تەرتىپسىز، بىسەرەمجان

Odası ve kıtaplar hiç muntazam durmaz. Pek derbederdir

ئۇي ۋە كىتابلىرى زادى رەتلىك تۇرمايدۇ. تولىمۇ قالايمىقان.

9. evlatlık　　ئاسراندى بېقىۋالغان (بالا)

10. eski　　قەدىم، كونا، سابىق

eski çağ　　قەدىمكى زامان

eski moda　　كونا مودا

eski devletler　　قەدىمكى دۆلەتلەر

eski yapı　　قەدىمكى قۇرۇلۇش

Okulun eski müdürü

مەكتەپنىڭ سابىق مۇدىرى

11. ele geçirmek　　قولغا كەلتۈرمەك؛ قولغا كىرگۈزۈۋالماق

12. eleştirilmek　　تەنقىدلەنمەك

eleştir　　تەنقىد

13. eks etmek　　ئەكس ئەتمەك

14. göze almak　　كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك؛ قىياس قىلماق

Durumdakı değişikleri göze almak.

ئەھۋالدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك

15. gerek　　مەيلى

Gerek ben gideyim, gerek sengit bu işin

sonu değişmez.
ەيلى مەن باراي، مەيلى سەن بارغىن، ئىشنىڭ نەتىجىسى ئۆزگەرمەيدۇ.

16· kurdela لىنتا

17· küpe ھالقا، زىرە

18· kol ① بەنت ② تارماق ③ پاترول

Buceketin kolları dar.
بۇ چاپاننىڭ يەڭلىرى تار

Bu irmak iki kola ayrılır.
بۇ دەريا ئىككى تارماققا ئايرىلىدۇ.

kola çıkmak پاترولغا چىقماق

kol kol تەرەپ - تەرەپ

19· keşfetmek تاپماق، كەشپ قىلماق

20· kasa
① پولات ئىشكاپ ② كاسا (مەتبەئەدە) ③ساندۇق

Kasayı açıp para çıkardı
ساندۇقنى ئېچىپ پۇل ئالدى.

21· Kamuoyu جامائەت پىكرى

22· kıyamet koparmak
غوۋغا كۆتۈرمەك. قىيامەت بولۇپ كەتمەك

23· Kendine gelmek ھوشىغا كەلمەك، ئۆزىگە كەلمەك

24· mücevher زىننەت بۇيۇملىرى

25· müphem نا ئېنىق

müphem konuşma نا ئېنىق سۆھبەت

26· meteoroloji ھاۋارايى بىلىم

27· müebbet مۇددەتسىز

müebbet sürgün cezası

مۇددەتسىز سۈرگۈن جازاسى

28. muhakkak (ئەرەبچە) چوقۇم، جەزمەن؛ شۈبھىسىز

Yarın muhakkak gelecegim.

ئەتە چوقۇم كېلىمەن

29. maalesef ئەپسۇس، ئىسىت

30. ne çareki نېمە چارە

31. okuyucu مۇشىرى، كىتابخان

Bu derginin okuyucuları çok.

بۇ ژۇرنالنىڭ مۇشتىرىلىرى كۆپ.

32. rezalet

نومۇسسىزلىق، شەرمەندىلىك؛ سەتچىلىك

33. sığınmak سېغىنماق

34. sayı سان، رەقەم

35. şımark يولسىز، بەڭباش

36. tasarlamak پىلانلىماق

37. tehlikeli خەتەرلىك

38. valiz قول سومكىسى

39. vapur پاراخوت

40. zihin پىكىر؛ ئەقىل - ئىدراك؛ ئەس - ياد؛

zihinde tutmak ئەستە تۇتماق

zihinden çikmak ئەستىن كۆتۈرۈلمەك

zihni açık پىكرى ئوچۇق

2. Tekst

«Çalı kuşu» Romanından parça

Odam darmadağınık, iskemlelerin üstünde elbesiler atılmıştı, Açık dolap gözlerinden çamaşırlar sarkıyordu. Benim cesaret ettiğim şeyi yapacak insanın, arkasında derbeder bir mektep çocuğu odası bırakması ayıptı. Fakat ne çarekı, vakıt çok dardı.

Penceremde ışık görülüp gelmelerinden korkarak karanlıkta hemen el yardamıyle, ona bırakılacak birkaç satırı yazdım.

Sonra, dolabımı açtım. Kırmızı bir kurdele ile bağlı diplomamı, yadıgar kıymetinde bir kaç parça eşyayı, annemden kalma küpe, yüzük gibi bir - iki fakir mücevheri mektep valizime doldurdum.

Kapılardan kaçan evlatlıkların da böyle yaptıklarını hatırlıyor, acı acı gülüyordum.

Nereye gideceğimi, ancak sokağa çıktıktan sonra düşündüm. Evet, ben nereye gidecektim? Yarın olsa kolay. Zihnimde müphem surette

tasarlanmış bir şeyim vardı. Asıl mesele bu geceyi geçirmekte idi. Gecenin bu saatinde nereye sığına bilirdim? Her şeyi göez almamış olmama rağmen elimde valizimle sabaha kadar tarlalarda dolaşamazdım ya. Biraz sonra köşkte bir kıyamet kopacaktı. Rezalet korkusuyle belki polise başvurmazlardı. Fakat, etrafa kol kol arayıcılar çıkacağı muhakkaktı. Tren, vapur hatta araba yolculuğu tehlikeliydi. İzimi çabuçak keşfederlerdi Gerçi hayatını kendi istediği gibiyaşamak isteyen bir insanı zorla bu köşke dönmeğe mecbur cdecek bir kuvvet yoktu. Fakat kararımı bir çocuk deliliği şımark bir kız sananaklar, benide kendilerinide boş yere üzeceklerdi.

3- Aşağidaki atalar sözü ve cümleleri iyice okun:

Lambanın ışığı karşı eve eks ediyor.

Munise kendine gelir gelmez ilk sözü «bir parca ekmek» diye yalvurmak oldu.

Meteoroloji havanın ne zaman bozacağını tayın edebilir.

Ncreden hatırınıza geldi de bu işi ortaya

kuydunuz?

Ne şış yansın ne kebab (Atalar sözü).

Nerde hareket orada bereket (Atalar sözü).

Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli (Atalar sözü).

Ne ekersen onu biçersin (Atalar sözü).

Ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına (Atalar sözü).

4. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin:

سانائەتتە ئارقىدا قالغان رايونلارغا ئىقتىسادىي ياردەم بېرىش لازىم.

كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش كېرەككى، يامانلىق قىلماسلىق لازىم.

مۈنچىنىڭ تازىلىقى ياخشى ئەمەسكەن.

ئۇ دەرەخلەر ئارىسىغا مۆكۈۋاپتۇ.

YİRMİ ALTINCI DERS

1· Kelimeler

1· acımak　　ئېچىشماق؛ ئىچ ئاغرىتماق؛ ئېچىنماق

Yaram acıyor　　يارام ئېچىشىۋاتىدۇ

Zavalliya çok acıdım

بىچارىگە تولىمۇ ئىچىم ئاغرىدى.

Çantamı kaybettığime acımam, ama içinde evraklar vardı.

سومكامنى يىتتۈرۈپ قويغىنىمغا ئېچىنمايمەن، ئەمما ئىچىدە خەت - چەكلەر بار ئىدى.

2· akşamsı　　كەچقۇرۇن

3· birkere　　بىر قېتىم

4· Çorap　　پايپاق

5· donatmak　　زىننەتلىمەك، پەردازلىماق

Şehir baştan başa donatılmışlar.

پۈتۈن شەھەر زىننەتلىنىپتۇ.

6· deve　　تۆگە

7· donmak　　توڭلىماق، قاتماق

Çimento çabuk donar　　سېمونت تېز قاتىدۇ.

Yağ dondu — ياغ توڭلىدى

Geçen kış dağ yollarinda epeyce adam dondu.
ئۆتكەن يىل قىش تاغ يوللىرىدا خېلى ئادەم توڭلاپ قالدى.

8. elbezi — لۆڭگە

9. habire — توختىماستىن، ئارقا - ئارقىدىن

10. hadi = haydi — قېنى، قېنى ئەمىسە

Hadi gilelim! — قېنى ئەمىسە، كېلەيلى!

Haydi senin dediğin olsun.
قېنى ئەمىسە، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن.

11. iplik — يىپ

ipek ipliği — يىپەك يىپ

iplik yumaği — يىپ كاللىكى

12. kırpıştırmak — چىمچىقلاتماق (كۆزىنى)

13. koku sürmek — ئەتىر چاچماق

14. kızmak — خاپا بولماق؛ قىزىماق

Annem bana çok kızdı,
ئانام ماڭا ناھايىتى ئاچچىقلاندى.

Yağ iyice kızdı — ياغ ئوبدان قىزىدى

15. konuklamak — مېھمان قىلماق

konuk — مېھمان

konuk sever — مېھماندوست

16. öyleyse = öyle ise — ئۇنداق بولسا

öyle — ئۇنداق

öyle bir şey yok — ئۇنداق ئىش يوق

öylelikle — شۇنداق قىلىپ

17. pire — بۈرگە

18. paça — پۇچقاق

paçasını sıvamak — پۇچقىنى تۈرمەك

19· pamuklu — ① پاختىلىق ② پاختا يېپتىن توقۇلغان

20· rahmet — مەرھەمەت؛ يامغۇر

Allah rahmet eylesin.

ئاللا مەرھەمەت قىلسۇن.

21· serviş yapmak — خىزمەت قىلماق، ئىشلىمەك

22· sorumlu — مەسئۇل

Bu işin sorumlusu benim, siz konuşmayın.

بۇ ئىشنىڭ مەسئۇلى مەن، سىز سۆزلىمەڭ.

sorumluluk — مەسئۇلىيەت

Bu işin sorumluluğunu ben üzerime alırım.

بۇ ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتى مېنىڭ ئۈستۈمدە.

23· şış kebab — كاۋاپ

24· tane — دانە

2· Tekst

Kuşların dileği

Kış, Heryer kar. Hava soğuk, yerler donmuş, Hüsnü pencereden dışarı bakıyor. Kuşlar ağaçların dallarına konmuş titreşiyorlar.

Hüsnü habire soruyor:

— Nine, bu kuşlar üşümuyormu?

— Biz içeride donuyoruz da, onlar dışarıdamı üşümiyecek, üşüyorlar.

Hüsnü gözlerini kırpıştırdı. Acıdı kuşlara.

Deram etti:

— Onların paltoları yok. Çorapları yok...

Bir entari yamamakla meşgul ninecik kısadan kesiyor;

— Yok.

Hüsnü bir kere daha baktı kuşlara.

— Ama onların ayakları da çıplak.

— Çıplak.

— üşümüyor mu?

— üşüyor.

— Ee, hastalanırsa kim bakacak onlara?

Bu sırada kuşladan biri yere düştü?

— Nine, düştü, düştü...

Saçak altında beklemekte olan kara kedi, kuşun üzerine atılarak kaptı, Hüsnü feryat ediyordu. İhtiyar ninecik pencereden bakarak:

— Bak hınzırı, dedi, dünde bir tane kapmıştı.

Hüsnü gene sordu:

— Niçin düştü okuş? Hasta mı?

Kadın düşündü:

— Hasta değil, aç.

— Öyleyse, hadi onlara yem verelim.

— Verelim, yavrum.

Bir parça ekmek doğrayıp attılar. Kuşlar inip yediler. Akşamsı yemi Hüsnü verdi. Açliktanyere düşmaz olduler.

Bu sırada Hüsnünün dedesi geldi. Torununu övdü:

— Afırın evladım, kuşlar yurdumuzun güzelliğidir. Bağ bahçelerimizin şenligidir, koru, doyur onları. Kuşların dileği de bu...

3. Aşağıdaki cümleleri iyice okuyun:

Paranın yüzü sıcaktır. (Atalar sözü)

Para dediğin el kiri. (Atalar sözü)

Rüzgar esmeyince yaprak oynamaz. (Atalar sözü)

Rahmet yağarsa çiftcinin yüzü gülecek.

Komünistler oğrenimde örnek olmalıdırlar. Her gün

Halk yığınlarının öğretmeni, aynı zamanda halk yığınlarının öğrencisi olmalıdırlar

4. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin:

ئۇيغۇر تىلى ماقال - تەمسىللەرگە ناھايىتى باي تىلدۇر.
بۇ يىل ھۆل - يېغىن كۆپ بولدى. بۇنىڭ پايدىسى جىق.

شنجاڭدا ياغلىق دان كۆپ تېرىلىدۇ. شۇڭا ياغنىڭ
باھاسى ناھايىتى ئەرزان.
ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆز تىل - يېزىقىنى قوللىنىلىدۇ.
ئۇ بىر مەزگىل يامان يولغا ماڭغانىدى، ھازىر ياخشى
بولۇپ كەتتى.

5. Gramer

رەۋىش توغرىسىدا — 3

3. ھال رەۋىشلىرى

① بۇ خىل رەۋىشلەرگە öyle، şöyle، böyle دېگەن
دەك سۆزلەر كىرىدۇ. مەسىلەن:

şöyle yaz — شۇنداق ياز

öyle yap — مۇشۇنداق قىل

② surette، halde، şekilde دېگەندەك سۆزلەر بىلەن
ياسىلىدۇ. مەسىلەن:

elverişli şekilde — مۇۋاپىق شەكىلدە

O adam fena halde şaşaladı

ئۇ ئادەم ئوسال ھالدا تېڭىرقاپ قالدى.

Fazılasız surette kar yağıyor.

قار تىنماي يېغىۋاتىدۇ.

③ ile، la - le - قاتارلىق سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى
ئىسىملار بىلەن قوشۇلۇپ كەلگەندە ھال رەۋىش مەنىسىنى بىل-
دۈرىدۇ. مەسىلەن:

kıra ile — ئىجارە بىلەن

umumiyetle ئومۇمىيلىق بىلەن

hevesle ھەۋەس بىلەن

4. مىقدار رەۋىشلىرى

مىقدار رەۋىشلىرىگە تۆۋەندىكىدەك سۆزلەر كىرىدۇ:

،ziyade ،az ،çok ،fazla ،gayet ،ancak ،yalnız
biraz ،bir çok ،okadar ،bukadar ،birkaç

5. ئېنىقلاش رەۋىشلىرى

بۇ خىل رەۋىشلەرگە تۆۋەندىكىدەك سۆزلەر كىرىدۇ:

elbet = elbette ،evet ،sahi

6. سوراق رەۋىشلىرى

بۇنىڭغا تۆۋەندىكىدەك سۆزلەر كىرىدۇ:

değil ،yok ،nekadar ،nasıl ،aceba

YİRMİ YEDİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. akşam gezintisi — كەچلىك سەيلە

   Dün iyi bir akşam gezintisi yaptık.

   تۈنۈگۈن ناھايىتى كۆڭۈللۈك كەچلىك سەيلە قىلدۇق.

2. akıl edemez — ئويلىماسلىق؛ يادىغا كەلتۈرمەسلىك
3. az çok — ئاز - تولا
4. acınmak — ئېچىنماق

   Zavallının halnle acındım.

   بىچارىنىڭ ھالىغا ئېچىندىم.

5. asker talımı — ھەربىي تەلىم
6. başarılmak — مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشمەك

   başarı — مۇۋەپپەقىيەت

   başarılı — مۇۋەپپەقىيەتلىك

   Bu iş başarılıdı — بۇ ئىش مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى

7. dinlenmek — ئارام ئالماق

   Bir kaç gün dinleneceğim.

   بىر قانچە كۈن ئارام ئالماقچىمەن.

8. bir gececik olsun — بىر كېچىلىك (بىر كېچە) بولسىمۇ
9. güçüme gitmek — ئېغىر كەلمەك

Bu söz güçümegitti بۇ سۆز ماڭا ئېغىر كەلدى

10· inat تەرسا، كاج، جاھىل

inadi tutmak جاھىللىقى تۇتماق

inat etmek تەرسالىق قىلماق

inadı inat دېگىنى دېگەن

inatçı جاھىل، تەرسا (ئادەم)

inatçılık جاھىللىق، تەرسالىق

11· muhacir كۆچمەن

muhacir arabası كۆچمەنلەرنىڭ ھارۋىسى

12· müjde خۇش خەۋەر، سۆيۈنچە

müjdemi isterim سۆيۈنچەمنى بېرىڭ

müjde vermek خۇش خەۋەر يەتكۈزمەك

13· sapmak بۇرالماق، يولنى ئۆزگەرتمەك

satıcı yan sokağa saptı.

سودىگەر يان كوچىغا بۇرۇلدى.

amacından sapmak نىشانىنى ئۆزگەرتمەك

14· süt hinesi = süt ana ئىنىكئانا، سۈت ئانىسى

15· sebat etmek چىداشلىق بەرمەك، بەرداشلىق بەرمەك

sebatkar چىداملىق (ئادەم)

sebatlı چىداملىق، غەيرەتلىك

16· sevda olmak ئاشىق بولماق

17· süklüm püklüm خىجىل بولغان ھالدا، خىجىللىقتا

18· süreğen ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان

süreğenbirhastalık ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان كېسەل

19· sivil غەيرىي ھەربىي، پۇقرا

sivil elbise پۇقراچە كىيىم

sivil hizmetler مەمۇرىي خىزمەتلەر

20· sivrisinek — پاشا (هاشارات)

21· şarıl şarıl — شىلدىر ـ شىلدىر

Sular şarıl şarıl akıyor.

سۇلار شىلدىر ـ شىلدىر ئاقماقتا.

22· tuhaf — ئاجايىپ، عەلىتە، هەيران قالارلىق، ئەجەبلىنەرلىك، كۈلكىلىك

Tuhaf adı vardı. Hatırıma gelmiyor.

غەلىتە بىر ئىسمى بار ئىدى. ئېسىمگە كەلمەيۋاتىدۇ.

23· tahliye etmek — قويۇپ بەرمەك

24· velev — خاھلىسا؛... سا، سە

2· Tekst

«Çalı kuşu» Romanından parça

Evvela, aklıma, civar köşklerde oturan bazı arkadaşlarım geldi Beni muhakkak ki, iyi karşılayacaklardı. Fakat, yaptığım azçok bir rezaletti, Bu vaziyette bir kızı velev bir gececik olsun. evlerine kabul etmek belki tuhaflarına gidecekti, sonra bu fevkaladeliği izah için onlara bir şey söylemek lazım gelecekti. Yabancılara hesap vermenin ve onlardan nasihat dinlemenin gücüme gideceğini

hissediyordum Beni aramağa en evvel onlardan başllyacaklardı. Arkadaşlarımın aileleri geceyarısı teldş içinae beni sormağa gelenaileme, benim hatırım için «burada yok» demeğe cesaret edebileceklermıydı?

Istasyona giden caddeyi tehlikeli bularak aradaki içeren köy yollarına sapmıştım. Karanlık gittikçe artıyordu. aşırmağa. cesaritimi kaybetmeğe başladığım bir zamanda aklıma birden bire bir şeygeldi. Sekiz on sene evvel akrabalarımızdan birinin evinde sütninelik etmiş bir muhacir kadını vardıki şahrayıcedette oturur ve sıksık köşke gelirdi.

Geçen sene bir gün, uzunca bir akşam gezintisinden dönerken onun evine uğramış, yarımsaat kadar bahçesinde dinlenmiştik. Eskilerimi daima ona verdiğim için benimle arası gayet iyi idi. Geceyi onun evinde geçirirdim ve kimse, benim orada olaçağımı akıl edemezdi.

Sokaktan bir muhacir arabası geçiyordu. Evvela onu çevirmek istedim fakat bu, hem tehlikeliydi, hemde üstümde bozuk param yoktu.

3. Aşağıdakı parçayı iyi okuyun:

Hoca olduğumdan beri ikinci defadırki telabelerimin gelin olduğunu görüyordum. Fakat bu sefero zavallı zehranınki gibi değil, Bu gece bu saatta cemile artık kırpıklerında kurumamış göz yaşı damlalarıyle yatağında uyumuyor, Cemilenin güzel başına bu gece, bu saatte sevdiği gencin göğsüyastıkoldu.Buçocuklarınikisidebirbirlerineolan sevdalarında öyle sebat ettilerki nihayet anneleri, babalırı da baş eğmek mecburiyetinde kaldı.

Cemileyi de zhaar gibi, kendi elimlesüsledim. Bir zamandan beri hiçbir kalabalık yere gitmemek için inat ediyordum. Fakat Cemile, mahsus evime geldi. ellerimi öperek yalvardı. Bir ğece karanlıkta kendisine ettiğim hizmeti acaba anladr mı? Bilmiyorum. Fakat anneini babasını razı ettiği gün müjdeyi bana gitirmişti, ihtimalki şüphe ediyor.

4. Aşağıdakl cümleleri Uygurcaya çevirin:

Sınıfta kalmasına çok acındım.

Sizin sıranız daha gelmedi.

Saygılarımı sunamk istiyordum.

Subay asker talimiyle uğraşıyor.

Soframız herkese açıktır.

Sızın yardımınız olmasaydı, bu iş başarılnazdı.

5·Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

سىمىز بىر قوينى ئوغرى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ.

ئىككى خوراز سوقۇشۇۋاتىدۇ.

شىنجاڭدا «شىنجاڭ ياشلىرى» دېگەن ژۇرنال نەشىر قىلىنىدۇ.

نىلون پايپاقتىن يىپ پايپاق ياخشى.

YİRMİ SEKİZİNCİ DERS

1· Kelimeler·

1· bulanmak مىلەنمەك؛ بۇلغانماق؛ ئاينىماق؛ ئېلەشمەك

Hava bulandı. ھاۋا بۇلغاندى.

Su bulandı. سۇ بۇلغاندى.

Uçak ve gemi yolculuğu gönül bulandırır.

ئايروپىلان ياكى پاراخوت سەپىرى كۆڭۈلنى ئېلەشتۇرىدۇ.

Çocuğun üstü toza bulanmış.

بالىنىڭ ئۈستى توپىغا مىلىنىپ كېتىپتۇ.

2· birikinti يىغىندى، توپلام، دۆۋە

su birikintisi سۇ يىغىندىسى

3· can sıkılmak ئىچى پۇشماق، كەيپى بۇزۇلماق

4· cumba بالكون

5· cılız زەئىپ ۋە ماغدۇرسىز؛ ئىنچىكە

O kadar cılızkı, üflesen düşecek.

شۇ قەدەر زەئىپ ئىدىكى، پۈدىسە يىقىلىپ چۈشىدۇ.

cılızlaşmak زەئىپلەشمەك

6· çentmek يونۇماق

7· çırpınmak تولغانماق

Mide sancısından çırpınıyor.

ئاشقازان ئاغرىقىدىن تولغانماقتا.

8· çehre — يۈز، چىراي، قىياپەت

Bu şehrin çehrisi değişti.

بۇ شەھەرنىڭ قىياپىتى ئۆزگەردى.

çehresi atmak — چىرايى سارغايماق

9· fidan — كۆچەت، جىرىم

doma tes fidanı — پەمىدۇر كۆچىتى

fidan boylu — زىلۋا (بوي)

10· fener — كوچىلارغا ئېسىلىدىغان گازۋاي لامپا ماياك

sokak feneri — كوچا چىرىغى

11· götürmek — ئاپىرىپ قويماق: بىللە ئېلىپ ماڭماق

Çocuğu okula götürdüm.

بالىنى مەكتەپكە ئاپىرىپ قويدۇم.

Onu evine kadar götürdüm.

ئۇنى ئۆيىگىچىلىك ئاپىرىپ قويدۇم.

Salgın çok kişiyi götürdü.

يۇقۇملۇق كېسەل نۇرغۇن ئادەمنى ئېلىپ كەتتى

12· gürbüz — ساغلام، قاۋۇل، كۈچلۈك

gürbüzlük — ساغلاملىق

13· hayalet — خىيالىي نەرسىلەر

14· incecik — ئىنچىكە

15· kiraz — گىلاس

kiraz gibi — قىپقىزىل

kıraz dudak — كىچىك ھەم قىزىل لەۋ (كالپۇك)

kiraz ayı — بەشىنچى ئاي

16· kavruk — قورۇلماق، يىگىلەپ قالماق.

kavruk mısır — قورۇلغان كۆممىقوناق

Bu çocuk kavruk kaldı.

بۇ بالا يېگىلەپ قالدى.

17· kapanmak سولانماق، ئېتىلمەك

okullar yazın kapanıyor. مەكتەپلەر يازدا ئېتىلىدۇ.

eve kapanmak ئۆيگە سولانماق (بېكىنمەك)

yollar kapandı يوللار ئېتىلدى.

zavallının bir gözü kapandı.

بىچارىنىڭ بىر كۆزى ئېتىلىپ قالدى

18· koruk غورا؛ چىپكىلمىگەن ئۈزۈم

Dedesi korukyemiş, torununun dişi kamamiş.

دادىسى غورا يېسە، نەۋرىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ.

koruk suyu غورا ئۈزۈم سۈيى (سىقىلغان)

19· mide مەيدە، ئاشقازان

şarap midemi bozdu

شاراب ئاشقازىنىمنى بۇزۇپ قويدى.

m ide bulanmak كۆڭۈل ئاينىماق

midesikaldırmamak=midesikabul etmemek

ئاشقازىنى كۆتۈرەلمەسلىك

20· muşamba بېرېزىنت

21· mükedder غەمكىن؛ قايغۇلۇق

mükedder olmak غەم قىلماق

mükedderane غەمكىن هالدا

22· oluk نو تومۇر يوللارنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېرىق.

يامغۇر سۈيى ئاقىدىغان نو

değirmen oluğu تۈگمەنىڭ نوسى

oluksu نوسىمان

23· sanmak قىلماق ... دەپ بىلمەك، ... دەپ هېسابلىماق؛ پەرەز قىلماق

24· sinek چىۋىن

25· sızmak تامچىلىماق؛ تامماق؛ ئاشكارىلاپ قويماق

kūpten su sızıyor. كۈپتىن سۇ تېمىۋاتىدۇ

Ağızları sıkı tuttular,hiç bir şey sızmadi.

ئاغزىنى چىڭ تۇتتى، ھېچنەرسىنى ئاشكارىلاپ قويمىدى.

26· sızlamak ئاغرىماق، سىرقىرىماق

raram sızlıyor يارام ئاغرىۋاتىدۇ.

kemiklerim sızlıyor ئۇستىخانلىرىم سىرقىراۋاتىدۇ

27· saymak سانىماق؛ ھېسابلىماق؛ ھۆرمەت قىلماق

Gençler daima yaşlıları saymalı.

ياشلار ياشانغانلارنى ھەر دائىم ھۆرمەت قىلىشى لازىم.

28· sakat مېيىپ، مەجرۇھ؛ ئېۋەن، قۇسۇر

Ben gördüğünüz gibi, bir sakat askerim.

مەن كۆرگىنىڭىزدەك، مەجرۇھ ئەسكەرمەن.

sakatlamak مېيىپ قىلماق، بۇزماق

sakatlanmak مېيىپ بولماق

29· sedir كارىۋاتلىق سافا

30· sıska ئورۇق، جۈدەك، ياداڭ، زەئىپ

sıska bir genç ياداڭ بىر ياش

sıskalaşmak=sıska olmak ئورۇقلىماق

31· solgun سولغۇن، سۇنۇق (چىراي)

32· uyutmak ئۇخلاتماق

Çocuğu uyutmalı. بالىنى ئۇخلىتىش كېرەك.

33· uzanmak سوزۇلۇپ ياتماق؛ كىيىمنى سالماي ياتماق

34· yakışmak ياراشماق

Bu şapka size yakışmadı.

بۇ قالپاق سىزگە ياراشمىدى.

35· yoğurt قېتىق

36· yılmak ئەيمەنمەك، قورۇنماق

2· Tekst

Ağaçlarin kanl

Babam bahçeyi çok sever. Boş zamanlarını çiçeklere, ağaçlara bakmak, onları sulamakla geçirir. Bizim bahçede olan kiraz. armut, elma ağaçları çok kimsenin bahçesinde yoktur. Yazın onların gölgesinde otururuz, yemişleri olgunlaşınca toplarız. Bizim evimizde yemişe hiç para verilmez.

Bahçemizin gürbüz taze ağaçları arasında kavruk. sıska bir kiraz ağacı vardı. Ben onu hiç sevmem. Bir gün babama dedimki:

— Bu sıska ağaç bizim bahçemize hiç yakışmıyor. Ne gölgesi var. ne yemişi. Ben senin yerinde olsam onu kesip yakarım.

Babam beni ağacın yanına götürdü ve:

— Bu zavallı kirazda ötekiler gibi büyücekti. Benim yüzümden böyle sıska, hastalıklı kaldı, dedi. Bir çok yil önce. ben senin yaşında bir çocuktum. Babam bu kirazları yeni dikmişti. Onlar

mektebe yeni başlamış çocuklar boyunda, incecik fidanlardı, Bir gün canim sıkılıyordu. Bir ekmek bıcağı aldım. Yapacak başka iş yokmuş gibi. Bu zavallıfıdanıngögsünü çentmeğe başladım. Açtığım taze yaralardan ince su damlaları sızıyordu. Bunu gören annem yetişti ve bana dediki:

— Yazık değil mi bu fidana?! Oda senin gibi çocuk. Bu damlıyan su onun kanıdır.

Annemin bu sözleri üzerine yüreğim öyle sızladıki, anlatamam, Kardeşini yaralamış bir kötü adam gibi oradan uzaklaştım.

Kiraz ağacı ölmedi. Açtığım yaralar yavaş yavaş kapandı. Yalnız. yıllar geçtikçe onun izleride büyüyor, derinleşıyordu. öteki ağaçlar dinç gürbüz adamlar gibi büyüyorlar, bizi gölgeye ve yemişe boğuyorlar. Bu zavallı, böyle cılız, sakat yaşıyor.

Canlı bir ağaca dokunmak, bir adama, bir hayvana dokunmak kadar büyük bir suçtur oğlum.

3. Aşağıdaki parçayı uygarcaya çevirin:

Bu gece, hiç uykum yoktu. Muniseyi uyuttuktan sonra elime bir kitap alarak sedire uzandım.

Yağmurun saçaklarda, su oluklarında çıkardığı sesleri, on beş günden beri bitmiyen bu matemi dinlemeğe başladım. Ne kadar vakit geçmişti bilmiyorum, Birdenbire hızlı hızlı kapı çalındı. Bu saatta kim olabilir.

Kapıyı açmaya cesaret edemedim. Misafir odasının cumbasından uzandım. Karanlığın içinde uzun boylu bir kadın hayaleti cumbanın altında yağmurdan korunmağa çalışıyor, elindeki muşamba fenerden çıkan ışıkla sokaktaki su birikintileri içinde çirpınıyordu.

Kapıyı açtığım vakit titriyordum, O akşamdan beri yabancı kadınlardan gözüm yılmıştı. Ne vakit böyle birinin, beni aradığını görsem, fena bir haber alacağımı sanıyorum. Bu vakitsiz misafir, yüzümü görmek için feneri kaldırmıştı. Solgun bir çehre, iki mükedder mavi göz farkettim

4. Aşağıdaki Atalar sözünü okuyun:

Sürüden ayrılanı kurt kapar.
Serçeden korkan darı ekmez.
Su uyur, düşman uyumaz.
Sağ elinin verdiğini sol elin görmesin.

Sel gider, kum kalır.
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfliyerek yer.
Sana taşla vurana sen aşla vur.
Say beni, sayayım seni.
Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa.
Sinek küçüktür, ama mide bulandırır.

5. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

پاختا، قىزىلچا، ياغلىق دان قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرا-
ئەتلەرنى كۆپ تېرىدۇق.
دەرۋازا ئالدىدا بىر ئادەم ئايلىنىپ يۈرىدۇ.
ياغمۇر ئاخىر مۆلدۈرگە ئايلاندى.
بالا ئالدى بىلەن قورسىقىنى تويغۇزسۇن، ئاندىن ئۇخلىسۇن.

6. Gramer

سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى — 1

ئىسىملارنىڭ ئاخىرىدا كېلىپ كېلىشلەرنى بېكىتىدۇرىدىغان ۋە تۈرلەنمەيدىغان سۆز تۈركۈمى سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى دېيىلىدۇ. سۆز ئارقا ياردەمچىلىرىنىڭ مەنىسى باشقا سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ كەلگەندىلا ئاندىن مەلۇم بولىدۇ.

سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى ئۆزىنىڭ بېكىتىدۇرۇش خاراكتېرىگە قاراپ تۆۋەندىكىدەك تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ:

① باش كېلىشتىكى ئىسىملار بىلەن ئىگىلىك كېلىشتىكى ئالماشلارنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى.

② يۆنىلىش كېلىشنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى.

③ چىقىش كېلىشنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى.

بىرىنچى، باش كېلىشتىكى ئىسىملار بىلەن ئىگىلىك كېلىشتىكى ئالماشلارنى بېقىندۇرىدىغان سۆز ئارقا ياردەمچىلىرىگە تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:

ile ،la ،le .1

بۇنىڭ تولۇق ۋارىيانتى ile سۆزلەرگە قوشۇلماي ئايرىم يېزىلىدۇ. قىسقارغان ۋارىيانتى le، la بېقىنغۇچى سۆزلەر بىلەن قوشۇلۇپ يېزىلىدۇ.

ile ھەم باغلىغۇچى، ھەم سۆز ئارقا ياردەمچىسى رولىنى ئوينايدۇ. مەسىلەن:

Benim ile geldi	مېنىڭ بىلەن كەلدى
uçak ile geldim	ئايروپىلان بىلەن كەلدىم.

ile سوزۇق تاۋۇشى بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ كەلگەندە، ile نىڭ «i» سى «y» گە ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن:

باغچە بىلەن bahçeyle، ئىشىك بىلەن kapıyla ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ كەلگەندە، ile نىڭ «i» سى چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن:

adamla	ئادەم بىلەن	ateşle	ئوت بىلەن

ئاخىرىدا 3 ـ شەخس قوشۇمچىسى كەلگەن سۆزلەرگە «ile» قوشۇلغاندا «yle» شەكلىنى ئالىدۇ. مەسىلەن:

atıyle	ئېتى بىلەن	babasıyle	ئاتىسى بىلەن

ile ئىسىم، سۈپەت، سان ۋە كۆپ ساندىكى ئالماشلار بىلەن بىللە كەلسە، باش كېلىشنى بېقىندۇرىدۇ. ئەگەر بېقىنغۇچى سۆزلەر بىرلىك ساندىكى كېلىشلىك ئالماش ۋە كۆرسىتىش ئالماشلار بولسا، ile ئىگىلىك كېلىشنى بېقىندۇرىدۇ. مەسىلەن:

Annem benim ile (benimle) geldi.

seninle	سېنىڭ بىلەن
bizinle	بىز بىلەن
sizinle	سىز بىلەن
onunla	ئۇنىڭ بىلەن

2. için

بۇنىڭ قىسقارغان شەكلى çin مۇ ئۇچرايدۇ. قىسقارغان شەكلى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ يېزىلىدۇ. için ھەم مەقسەتنى، ھەم سەۋەبنى بىلدۈرىدۇ. için نىڭ بېقىندۇرىدىغان سۆزلىرى ile نىڭ بېقىندۇرىدىغان سۆزلىرىگە ئوخشاش.

için ئىسىملار بىلەن بىللە كەلگەندە مەقسەتنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

gezinti için	ساياھەت ئۈچۈن

ئالماشلار بىلەن كەلگەندە ھەم مەقسەتنى، ھەم سەۋەبنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Ne için geldin?	نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ؟
bunun için	بۇنىڭ ئۈچۈن
sen için	سېنىڭ ئۈچۈن

YİRMİ DOKUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. böylelikle — شۇنداق قىلىپ؛ شۇ ئۇسۇلدا

Böylelikle iş görülmez.

بۇ ئۇسۇلدا ئىش قىلغىلى بولماس.

2. birtakım — بىر مۇنچە، بىر قىسىم

Gelenlerden bir takımı gitti.

كەلگەنلەرنىڭ بىر قىسمى كەتتى.

bir takım kitaplar — بىر مۇنچە كىتابلار

3. çürümek — چىرىماق، سىسىماق كۆكەرمەك

Baka diye çimdikledi kolum çürüdü.

چاقچاق قىلىپ چىمدىۋىدى، قولۇم كۆكىرىپ قالدى.

4. dikkatı çekmek — دىققەتنى تارتماق

5. gitgide — تەدرىجىي، ئاستا ـ ئاستا، پەيدىنپەي

6. gargara — دورىلىق سۇيۇقلۇق

Doktur bir gargara yazdı.

دوختۇر دورىلىق سۇيۇقلۇق يازدى.

Gargara etmek — دورىلىق سۇيۇقلۇق بىلەن غار غار قىلماق

7. gebe — هامىلىدار، بوغاز

gebe kadın — ئېغىر ئاياغ ئايال

gebe kısrak بوغاز بايتال

8. kahırlı قايغۇ؛ پەرىشان، مەيۈسانە

kahırlanmak قايغۇرماق، مەيۈسلەنمەك

9. kor söndürmek ئىسرىق سالماق

kor ① قىزىل ② چوغ

kor dudak قىزىل لەۋ

10. koğmak=kormak قوغلىماق

11. kuru قۇرغاق، قۇرۇق

kuru yaprak قۇرۇق يوپۇرماق

kuru üzüm قۇرۇق ئۈزۈم

kuru öksürük قۇرۇق يۆتەل

Kurunun yanında yaş da yanır.

قۇرۇقنىڭ يېنىدا ھۆلمۇ كۆيىدۇ.

12. nazar كۆز تېگىش

nazar değmek كۆز تەگمەك

nazar boncuğu كۆز مونچىقى

13. seke seke سەكرە - سەكرە، قاڭقا - قاڭقا

Serçeler seke seke yürür.

قۇشقاچلار سەكرەپ - سەكرەپ ماڭىدۇ.

14. savulup gitmek كۆزدىن يوقالماق

15. şöyle böyle شۇنداق قىلىپ، بىپەرۋا، بىخەستە

şöyle böyle bir adam بىپەرۋا ئادەم

16. şayet ئەگەردە، مۇبادا

17. tenbellik ھۇرۇنلۇق

tenbel ھۇرۇن

18. tenbih ئاگاھلاندۇرۇش

tenbih etmek ئاگاھلاندۇرماق

19· tıkana tıkana بوغۇلۇپ ـ بوغۇلۇپ؛ سىقىلىپ ـ سىقىلىپ
20· tütütmek پۇراتماق
tütmek ئىس يانماق
Soba tütüyor مەشتىن ئىس يېنىۋاتىدۇ.
21· uzman مۇتەخەسسىس
22· üfürmek سۈپكۈچ قىلماق

2· Tekst

İyi İlaç

Adnan akşamdan beri hastaydı. Bütün gece uyuyamadı Sabahleyin annesi babası işe gittiler. Evde büyük annesiyle yalnız kaldı

Büyük annesi sık sık Adnanın alanını okşıyor. Ateşini yokluyor ve onu nasıl düzelteceğini düşünüyordu.

Bu sırada içeriye komşuları Ayşe nine girdi. Hasta yatan Adnanı ve yanında kahırlı kahırlı duran büyük annesini gördü.

— Hiç kahlrlanma, komşu, dedi çocuk nazar olmuştur. Şimdi düzeltirim.

Adnanın büyük annesi bir şey demedi. Su suyordu. Ayşe nine hemen işe girişti. Bir şeyler fısıldayarak çocuğun yüzüne üfürüyordu. Hastanın

üstünde kor söndürdü. Soğan kabuğu yakarakburnuna tütüttü. Böylelikle güya Adnanın hastalığını koğmağa çalışıyordu. Burnuna giren dumanin tesiriyle Adnan boğuluyor, tıkana tıkana öksürüyordu. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Büyük annesi penceresi açtı. Adnan kendisini gitgide daha fena duyuyordu. Büyük anne artık ne yapacağını bilmiyordu.

Bu sırada ayak sesleri duyuldu, kapı çalındı. içeriye genç bir adam girdi. Dokturdu. Hastaneden geliyordu. Sabahleyin işe giderken Adnanın annesiyle babası habar vermişlerdi.

Doktur Adnana:

— Neren ağrıyor oğlum? diye sordu.

Çocuk:

— Başım ve boğazım ağrıyor. dedi.

Doktor çocuğu dikkatle muayene etti; ilaç yazdı. Tavsiyelerde bulundu. Giderken de:

—Bu hapları dediğim gibi alırsın ve sık sık gargara yaparsın, boğazın hemen geçecek, diyerek bir takım haplar biraktı.

Doktor tatlı tatlı konuşuyordu. Adnan onun sözlerini dikkatle dinledi ve verdiği ilaçları ten-

bih ettiği gibi aldı.

Büyük anne sevinçle bir doktora. bir çocuğa bakıyor. Ayşe ninenin hilesine neden aldandım diye üzülüyordu.

Ayşe nine ise çoktan savulup gitmişti. En iyi ilacın hangisi olduğunu o da anlamıştı.

3. Aşağıdakı cümleleri iyi okun:

Şimdi yapılan okulların odaları ısıklı, aydındır,

Şekerin ham maddalarından biri pancardır.

Tarihte bu gibi sayılı olaylar vardır.

Telgraf aldım hemen gidiyorum.

Taşlar katı olur. mermer bir taştır. şu halda mermer de katıdır.

T. C Harfleri Türkiye cumhuriyetinin simgesidir.

Taşseke seke gözden kayboldu.

Tenbellik etmesin, sonra sınıfta kalır.

4. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

ئايروپىلان سەپىرى پويىز سەپىرىدىن بەخەتەر بولىدۇ.

شاڭخەيدىن گۇاڭدۇڭغا پاراخوت بىلەن كەتتىم.

گۇاڭجۇ سودا يەرمەنكىسى ھەر يىلى ئەتىيازدا، كۈزدە بو-
لۇپ ئىككى قېتىم ئېچىلىدۇ.

بۇ رېستوراننىڭ كۈتكۈچىلىرى ناھايىتى ياخشى ئىشلەيدۇ.

OTUZUNCU DERS

1. Kelimeler

1. acıtmak — ئاغرىتماق
2. alet — قورال، سايمان، ۋاستە، ئويۇنچۇق
   Orak bir tarım aletidir.
   ئورغاق ـ دېھقانچىلىق سايمىنى.
   Ben bu işe alet olmak istemem.
   مەن بۇ ئىش ئۈچۈن ۋاستە بولۇشنى خالىمايمەن.
   Onun elinde alet olmam.
   ئۇنىڭ قولىدا ئويۇنچۇق بولمايمەن.
3. az daha — يەنە بىر ئاز
4. beş garantı — بەشتە كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان
5. bilimsel — ئىلمىي، پەننىي
   bilimsel sosyalizm — ئىلمىي سوتسىيالىزم
   bilimsel sinema — پەننىي فىلىم
6. bilinç — مەقسەت؛ ئاڭ؛ ئارزۇ؛ ئەخلاق؛ ۋىجدان؛ ئىنساب
7. boy ölçüşmek — ئۆزئەگە سوقۇشتۇرماق، بەسلەشمەك
8. böbürlü — مەغرۇر؛ تەكەببۇر
   böbürlenmek — مەغرۇرلانماق

9· çatlak يېرىق: چېقىق؛ دەز

çatlak cam چېقىق ئەينەك

Bardağın burasında bir çatlak var.

ئىستاكاننىڭ بۇ تەرىپىدە بىر دەز بار.

10· çocuk sarayı ئۆسمۈرلەر سارىيى

11· dalgalanmak دولقۇنلانماق؛ داۋالغۇماق

Piyasa dalgalanmaya başladı·

بازار باھاسى داۋالغۇشقا باشلىدى.

12· doğum kontrolu تۇغۇتنى چەكلەش

13· defnetmek دەپنە قىلماق

14· eğitmek تەربىيىلىمەك

Çocukları iyi eğitmeli·

بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەش لازىم.

15· emekçi ئەمگەكچى

16· fizik ۋۇجۇد، بەدەن؛ بەدەن قۇرۇلۇشى

17· hani «قېنى، نەدە، نېمە بولدى، نەدە قالدى» دېگەندەك مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

Hani, arkadaşınız gelmedi mi?

قېنى، دوستىڭىز كەلمىدىمۇ؟

Hani geçengünvapurda yanımda oturuyordu, işte o adam·

ئۆتكەن كۈنى پاراخوتتا يېنىمدا ئولتۇرغان ئۇ ئادەم نەدە؟

18· inlemek ئىڭرىماق

Acısından gece çok inledi.

ئاغرىقتىن كېچە كۆپ ئىڭرىدى.

19· istikamet تەرەپ، نىشان

Şu istikamete doğru gitti·

شۇ تەرەپكە قاراپ كەتتى.

20· içtenlik سەممىيلىك، سەممىيەت بىلەن

Sözlerime inanın, içtenlikle söylüyorum.

گېپىمگە ئىشىنىڭ، سەممىيەت بىلەن سۆزلەۋاتىمەن.

21· kabahat گۇناھ؛ ئەيىب

Kabahat etmek جىنايەت ئۆتكۈزمەك

Kabahat öldürende değil, ölendedir.

گۇناھ ئۆلتۈرگۈچىدە ئەمەس. ئۆلگۈچىدە.

22· kahkaha قاقاقلاپ كۈلمەك؛ يۇقىرى ئاۋازدا كۈلمەك

23· kalın توم؛ قېلىن

kalın iplik توم يىپ

kalin duvar قېلىن تام

24· kreş يەسلى

25· kültürlü مەدەنىيەتلىك

26· manda سۇ كالىسى

27· mermi ئوق

28· proje پلان

29· süt tozu سۈت پاراشوكى

30· tekerlek = teker چاق

31· tedavi داۋالاش

tedavi etmek داۋالىماق

32· tırpan ① چالغا ② چىرماق (چېلىشتا)

33· toy ئەخمەق، ھاماقەت

34· toz توپا، چاڭ؛ ئۇۋاق

toz biber ئۇۋاق لازا

kömürtozu كۆمۈر ئۇۋىقى

tozla buz etmek كۇكۇم - تالقان قىلماق

35.	üflemek	پۈلمەك
	ney üflemek	پۈلمەك
	mumu üflemek	شامنى (ئۆچۈرمەك)
36.	kahni	قورداق
37.	zeka	ئەقلىي؛ ئەقىل

2. Tekst

Darı tanesiyle manda

Hafif sıcak bir rüzgar esti. Darı tarlasının olgun — laşan başaklarını dalgalandırmaya başladı. Başını aşağıya egmış olan dolgun bir başaktan küçücük sarı bir tane düştü. içini çekerek inledi, araba yoluna yuvarlandı ve toprağa şöyle dedi:

— Bir yerini acıttım mi? Affedersin! Kabahat bende değil, rüzgarda. Esti ve beni yere düşürdü.

Toprak:

— Ziyanı yok, dedi. Savaşta benim üzerime bomba da düşüyordu.

Darı tanesi, durdu durdu, tekrar derin derin içine çekti.

Toprak ona sordu:

— Ne diye bu kadar derinden içine çekiyor-

sun?

Darı tanesi:

— Kanatlarım yok da ondan, dedi.

— Ne yapacaksın kanadı?

— Havalanarak buradan gideceğim. Sana ağırlık vermek istemiyorum.

Toprak kahkaha ile gülmeye başladı. üzülen darı tanesi sordu:

— Ne diye gülüyorsun?

— Senin aklına gülüyorum. şu karşıdan gelen mandayı görürmüsün? Ban o bile ağırlık vermiyor da, sen mi vereceksin? Eh budala tanecik! ihtiyarlıkta beni ne kadar güldürdün.

Darı tanesi başını kaldırdı ve mandayı gördü. Kocaman boynuzlu büyük mandaydı bu. Ağır yürüyordu.

Darı tanesi böbürlenerek mırıldandı:

— Bu manda benden daha ağır görünmüyor!

Toprak dayanamıyarak tekrar gülmeye başladı:

— Senden ağır değilmi? Ah toy yavrum m benim!

Bunu gören manda toprağa sordu:

— Ne gülüyorsun? Devireceksin beni.

— Bir darı taneceğine gülüyorum, seninle boy ölçüşmeye kalkmış.

Manda merakla sordu:

— Hanı nerede darı tanesi, onu görmek istiyorum.

— İşte şurada, araba yolunda.

Manda başını eğdi. Kalın boynunu uzattı ve taneciği aramaya başladı.

Burnunu yere yaklaştırarak:

— Neredesin tanecik? diye sordu:

Tanecik incecik sesiyle cevap verdi:

— Buradayım. Körmüsün de, beni görmüyorsun! Dağ kadar büyük bir taneyim!

Sesi sivrisineğin sesinden bile inceydi. Manda gözünü çevirdi... sonra üfledi... Darı taneciği mandanın sulumasından uçtu ve bir çatlağa düştü Orada sesini kesti ve kendi kendine şöyle düşündü:

«İyi oldu da rüzgar esti ve beni uzaklara uçurdu. O kadar öfkelendimki, az daha yuvarlanacak ve böbürlü mandayı ezip tozla buz edecektim.»

3. Aşağıdaki parçaları uygurcaya çevirin:

Eğitim istikametimiz, **eğitilen herkesi** ahlak, zeka ve fizik yönünden **geliştirmeli**, sos-

yalist bilince sahip kültürlü bir emekçi haline getirmelidir.

× × ×

Bilgi meselesi bilimsel bir meseledir. Bu meselede en ufak Aamimiyetsizliğe ve böbürlenmeye yer yoktur. asıl gerekli olan, tersine, içtenlik ve alçakgönüllülüktür.

4. Aşağıdakı cümleleri iyi okuyun:

Tırpan bir tarım aletidir.

Tekerlek kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur (Atalar sözü).

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (Atalar sözü)

Taş yerinde ağirdır, (Atalar sözü)

Tembele iş buyursan, sana akil ögretir. (Atalar sözü)

uzak bir gelecekte neler olacaği bilinmez.

usta yapıya beş ton demır harcadı.

ucuz etin yahnisi tatsız olur. (Atalar sözü)

üzümünü yede bağını sorma. (Atalar sözü)

üç, beş, yedi tek sayılardır.

üstümüze mermi yağıyordu.

5. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

مېنىڭ ئىككى بالام يەسلىدە، يەسلىنىڭ ئالىدىغان پۇلى كۆپمۇ ئەمەس.

ئۇ ماڭا ئوغرىلىقچە قاراۋاتىدۇ.

يا سەن بارغىن، يا مەن باراي.

ئىككى دۆلەت باشلىقلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى.

ئۈرۈمچىدە «خەلق باغچىسى»، «ياشلار باغچىسى» ۋە «هايۋانات باغچىسى» دېگەندەك باغچىلار بار.

6. Gramer

سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى — 2

3. üzere = üzre

بۇ سۆز ئارقا ياردەمچىسى «بويىچە» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

adet üzre ئادەت بويىچە

isteği üzre تەلىپى بويىچە

üzere = üzre دائىم ile بىلەن ئالمىشىپ كېلىدۇ. مەسىلەن:

umumiyet üzere = umumiyetle ئومۇمەن

ekseriyet üzere=ekseriyetle كۆپىنچە

4· gibi

بۇ سېلىشتۇرۇش مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭ بېقىندۇرىدىغان سۆزلىرى ile ۋە için لەرنىڭكىگە ئوخشايدۇ. مەسىلەن:

demir gibi sağlam — تۆمۈردەك چىڭ
ustura gibi keskin — ئۇستۇرىدەك ئۆتتىك
kar gibi beyaz — قاردەك ئاپپاق
benim gibi — ماڭا ئوخشاش (مەندەك)

gibi كۆپلۈك ۋە كېلىش بىلەن تۈرلىنىپ، ئىسىم ئورنىدىمۇ قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن:

sen gibiler — ساڭا ئوخشاشلار (سەندەكلەر)
onun gibilere — ئۇنىڭغا ئوخشاشلارغا

gibi پېئىللار بىلەنمۇ بىرلىكتە كېلىدۇ. مەسىلەن:

yağmur yağacak gibi — يامغۇر ياغىدىغاندەك (يامغۇر ياغىدىغان ئوخشايدۇ)

gōrmūş gibi sōylüyor
كۆرگەندەك سۆزلەۋاتىدۇ.

gibi كىشىلىك ئالماشلار بىلەن بىللە كەلگەندە باش كېلىشتە كېلىدۇ. مەسىلەن:

Sen gibi adam az bulunur.
ساڭا ئوخشاش ئادەم ئاز تېپىلىدۇ.

5· kadar

kadar سان بىلەن تۈرلەنگەن ئىسىملار بىلەن بىللە كېلىپ، تەخمىنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن:

Yüz sahife kadar okudum.
يۈز بەتچە ئوقۇدۇم.

Orada üçyüz kadar kitap var.

ئۇ يەردە ئۈچيۈزدەك كىتاب بار.

üç ay kadar çalıştım.

ئۈچ ئايچە ئىشلىدىم.

mucibince ‎.6

بۇ ئاساسەن «بويىچە» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

مەسىلەن:

muahede mucibince	توختام بويىچە
karar mucibince	قارار بويىچە (قارارغا ئاساسەن)

onun tavsiyesi mucibince.

ئۇنىڭ تەۋسىيىسى بويىچە، ئۇنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن.

OTUZ BİRİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. aşçı	ئاشپەز
aşçılık	ئاشپەزلىك
aşçı dükkanı	ئاشپۇزۇل
2. azgınlaşmak	مۇدھىشلاشماق
3. aklından geçirmemek	يادىدىن چىقارماسلىق
4. akıntı	ئېقىن؛ ئاقما
5. bastırmak	بېسىپ كەتمەك (سۇ) باستۇرماق (ئىسيانىنى)
6 bereket versin	خۇداغا شۈكۈر
7. bayan	خانىم
bayan Ayşe	ئايشە خانىم
8. çoğalmak	كۆپەيمەك
9. çagıltı	سۇنىڭ قىرغاق ۋە تاشلارغا ئۇرۇلغاندا چىقارغان ئاۋازى؛ سۇنىڭ شاۋقۇنى
10. çaba göstermek	غەيرەت قىلماق، كۈچ چىقارماق.
11. dolu	مۆلدۈر

Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak

يامغۇردىن قېچىپ، مۆلدۈرگە يولۇقماق

12. doğal kapı — تەبىئىي دەرۋازا
13. eğitsel — تەربىيىۋى
14. elyazma — قول يازما
15. garson — كۈتكۈچى (مېھمانخانا، ئاشخانىلاردا)
16. harıl harıl — توختىماستىن؛ ئۈزۈلدۈرمەستىن (سىجىل)

harıl harıl çalışıyor.

ئۈزۈلدۈرمەستىن ئىشلەيدۇ.

harıl harıl bir şeyler yazıyor.

توختىماستىن بىر نەرسىلەر يازىدۇ.

17. hızlanmak — تېزلەشمەك
18. işlem yapmak — ئىشلىمەك (ئالاھىدە، مەخسۇس)
19. ilkin — دەسلەپ، ئاۋۋال، باشتا

Meseleyi ilkin anlamamıştım.

مەسىلىنى باشتا چۈشەنمىگەنىدىم.

20. köpürmek — كۆپۈكلەنمەك؛ (كۆچمە مەنىدە) غەزەپلەنمەك

Bu sözü duyunca öyle bir köpürdüki, ...

بۇ سۆزنى ئۇققاندىن كېيىن شۇنداق غەزەپلەندىكى،....

21. kasaba — ناھىيە بازىرى
22. kulak vermek — دىققەت بىلەن تىڭشىماق.
23. kuzey doğu — شەرقىي شىمال
24. karşı karşıya — ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل
25. makinalaşmak — ماشىنىلاشماق
26. okullu — مەكتەپ بالىسى، ئوقۇغۇچى
27. öbürgün — باشقا بىر كۈن
28. potin — بەتىنكە
29. sıra sıra — قاتار - قاتار، رەت - رەت
30. söğüt — سۆگەت

31. sanat — سەنئەت؛ ھۈنەر

Onun sanatı terziliktir. — ئۇنىڭ ھۈنىرى سەيپۇڭچىلىقتۇر.

konuşma sanatı — تۇتۇق سەنئەت

32. saz — قومۇش

33. set — ① سېپىل ② قاش، توسما، توغان

34. sırsıklam — سۇدىن سۈزۈۋالغاندەك؛ چۆپ - چۆپ (بولۇپ كەتمەك)

35. şeytan şeytan gülmek — مۇغەمبەرلەرچە كۈلمەك

36. teknolojik — تېخنىكىلىق

37. verimli — ① ئۈنۈملۈك ② مۇنبەت

verimli bir tedbir — ئۈنۈملۈك تەدبىر

38. yamaç — تاغ باغرى، تاغ ئېتىكى

39. yeğ — ئەۋزەل

40. yemin etmek — قەسەم قىلماق

41. zıngırdamak = zangırdamak — ① غىچىرلىماق، لىڭشىماق ② دىر - دىر تىترىمەك

2. Tekst

Küçük Kahraman

Kasabanın kenarından incecik bir dere akar. İki kıyısında sıra sıra söğüt ağaçları vardır. Suyu o kadar azdır ki, yazın üç yaşında bir bebek bile, mini mini potinlerini eline aldığı gibi, hiç

korkmadan bir kıyısından öteki kıyısına geçe 'bilir. Fakat bahar yağmurları gelince sular çogalmağa, hızlanmağa köpürmeğe başlar. O vakit ayakların altından eski tahta köprünün zıngırdadığı duyulurişte suların böyle çoğaldığı, azgınlaştığı bir güzel son bahar gününde üç yaşlarında bir köylü çocuğu köprünün ta ortasından dereye düşüvermişti.

Suların çağıltısı yavrucuğun ince sesini bastırdığı için onun bağırdığını kimse işitmedi. Bereket versin yedi sekiz yaşlarında bir küçük okullu, kıyıdaki sazların arasında düdük yapmak için kamış kesiyordu. Küçük çocuğun derede çırpındığını görünce ilkin uzaktan gelen bir kaç kişiye «yetişin bir çocuk boğuluyor» diye bağırdı. Fakat onların gelmesini beklemeden kendini köprünün ortasından suya attı.

Yavrucuğu kollarının üzerinde kaldırmıştı. Fakat akıntı onu sürüklüyor, derenin daha derin yerlerine doğru götürüyordu. Biraz sonra ayakları yerden kesildi, çocukla beraber suların içinde yuvarlanmağa başladı. Sular küçük okulluların ağzına giriyor, güçünü kesiyor, fakat o, mini

mini çocuğu bırakmayı aklından geçirmiyor, kendigittikçe batarken onu suyun dışında tutmaga çalişiyordu.

Çocukları dereden çıkardıkları zaman kıyıya kırk, elli kişi toplanmıştı. Çocuğun annesi küçük okulluyu kollarının arasına alarak yanaklarına öptü. Herkes ona «çok yaşayın küçük yığıt!» diyordu. Fakat o, bu sözlere kulak vermiyor, harıl harıl telaş içinde nereye attığını bilmediği okul çantasını arıyordu. En sonra çantayı sazların arasında bularak getirdiler. Kasabanın büyüklerinden yaşlı bir bey:

— Çocuğum, sen kimin oğlusun, adın ne? dedi. Küçük okullu şeytan şeytan güldü:

— Olmaz, dedi, söylersem babama haber verirsiniz, o da beni «okuldan çıktıktan sonra sen eve gelmezsin de dere boyunda gezmeğe gidersin na» diye azarlar.

3. **Aşağıdaki parçayı uygurçaya çevirn:**

Dört tarafı dağlarla çevrili bulunan Urumçide kızıl dağ ve şeytan dağı karşı karşıydır. Bu iki dağ şehrin adete doğal kapısı gibidir.

× × ×

İki katlı evin alt katı mutfaktı, üst kattaki geniş odada ise, yatak, televizyon masası, bir kaç iskemle bulunuyordu.

× × ×

Burada bir yandan bilimsel ve teknolojik, öte yandan güzel sanatlar alanında eğitsel çalışmalar yapılmaktadır.

4. **Aşağıdaki cümleleri iyi okuyun:**

Vazoyu ortadan kaldıralim, çocuğun eline geçmesin.

Vatanımın yeşil ovaları, şırıl şırıl akan ırmakları, verimli toprakları vardır.

Yalnızlıktan sıkıldım.

Yarın öbürgün ne olacağını kimse bilmez.

Yağmurun yardımiyle yangın söndürüldü.

Yemin etse bile inanmam.

Yazık, ben böyle olmasını istemezdim.

Yorganına göre ayağını uzat. (Atalar sözü)

Verip pişman olduktan, vermeyip düşman olmak yeğdir. (Atalar sözü)

Vardığın yer körse, bir gözünü kapa. (Atalar sözü)

5. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin.

ھالقا ئاياللارنىڭ زىننىتىدۇر.
دادام دەريا بويىدا بېلىق تۇتۇۋاتىدۇ.
مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ كادىرلىرى ياشلاشتى.
ئاچام گىلەمچىلىك كارخانىسىدا ئىشلەيدۇ.
يەرگە سېلىش ئۈچۈن كىگىزدىن گىلەم ياخشى.

OTUZ İKİNCİ DERS

1. Kelimeler

1. bayındırlık — تەرەققىيات؛ گۈللىنىش، قۇرۇلۇش
   bayındırlık bakanlığı — قۇرۇلۇش مىنىستىرلىكى
2. beyaz maden kömürü — ئاق مەدەن كۆمۈرى
3. buhar — ① پار، هور؛ ② تۇمان
   su buharı — سۇ پارى
   buharlaşmak — پارلاشماق
4. büyük elçilik — ① باش ئەلچىلىك؛ باش ئەلچىخانا
5. değirmen — تۈگمەن؛ يارغۇنچاق
   su değirmeni — سۇ تۈگمىنى
   değirmenci — تۈگمەنچى
6. durgun — تۇرغۇن؛ هەرىكەتسىز
   durgun hava — تۇرغۇن هاۋا
7. esenlik — ئېسەنلىك؛ ئامانلىق
   esen — ئېسەن
   Şen ve esen kalınız! — خۇشال ۋە سالامەت بولۇڭ!
   esenleşmek — سالاملاشماق
8. felaket — ئاپەت؛ ئېچىنىشلىق هال؛ بالا ـ قازا

Yer sarsıntısı felaket oldu.

يەر تەۋرەش بىر ئاپەت بولدى.

Yağmur yağmaması yurt için felakettir.

يامغۇر ياغماسلىق يۇرت ئۈچۈن بىر ئاپەتتۇر.

9. hava tabakası — ھاۋا قاتلىمى

10. nızar (پارسچە) — سۇ كۈچى بىلەن ئىشلەيدىغان چوڭ ھەرە

11. ilişkin — ئالاقىدار، مۇناسىۋەتلىك؛ ئائىت؛ دائىر

edebıyata ilişkin bir konu.

ئەدەبىياتقا دائىر تېما

Yurdun esenliğine ilişken bir karar

يۇرتنىڭ ئامانلىقىغا ئالاقىدار قارار

12. karışık — ئارىلاشما؛ ئارىلاش؛ بىرىكمە؛ قالايمىقان؛ چۇۋۇق

Çok karışık bir şehir, her çeşit insan var.

ناھايىتى قالايمىقان بىر شەھەر، ھەرتۈرلۈك ئادەملەر بار.

karışık saçlı — چۇۋۇق چاچلىق

13. kar tabakası — قار قاتلىمى

14. kar yığını — قار دۆۋىسى

15. kaynak — مەنبە

16. kerpiç — كېسەك

kerpiç duvar — كېسەك تام

kerpiç kalıbı — كېسەك قېلىپى

kerpiç kömür — كېسەك كۆمۈر

17. lokomotif — پاراۋوز

18. orkestra — ئوركېستىر

19. önü kesilmek — ئالدى توسۇلماق

.20 rasgelmek=rastgelmek — دۇچ كەلمەك، يولۇقماق؛ ئۇچرىماق.

Yolda arkadaşınıza rast geldim.
يولدا ئاغىنىڭىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم.

Kumaşın iyisi bana rast geldi.
رەختنىڭ ياخشىسى ماڭا يولۇقتى.

21. sinmek — سىڭمەك؛ مۆكمەك

Yağmur toprağa sine sine yağıyor.
يامغۇر توپىغا سىڭىپ - سىڭىپ يېغىۋاتىدۇ.

Tavşan kayanın dibine sinmişti.
توشقان يارنىڭ تۈۋىگە مۆككەندى.

22. sıhhat — ساقلىق، سالامەتلىك

sıhhatım yerinde — سالامەتلىكىم جايىدا

23. sarsıntı — تەۋرەش، تىترەش؛ داۋالغۇش، چايقىلىش

yer sarsıntısı — يەر تەۋرەش

beyin sarsıntısı — مېڭە چايقىلىش

sarsıntı bölgeleri — يەر تەۋرەش رايونلىرى

24. su damlası — سۇ تامچىسى

25. ticari ilişki — سودا مۇناسىۋىتى

26. tükenmek — تۈگىمەك

27. uymak — ماسلاشماق، ئۇيغۇنلاشماق

28. yapma kar — سۈنئىي قار

2. Tekst

Kar nedir?

Kar, gökte beyaz parçalar halıne gelen su damlalarıdır. Sıcak ve nemli bir hava, çok soğuk

bir havaya rasgelince içindeki su buharı donar. Çok bir soğuk bir havada yürüyen bir lokomotif bacasından çıkan beyaz su buharlarının hava içerisinde kar taneleri halenı alması da bunu gösterir.

Bir salona makine ile püskürtülen bir soğuk hava akımı içerisine başka bir makine su buharı püskürtülse ve her iki makina işletilmekte devam edilse, salonda lapa lapa kar yağdığını görürüz. Bu usulü kullanarak tiyatrolarda sanneye yapma kar yağdırırlar.

Karın rengini bilmiyen yoktur. Kar beyazdir. O kadar beyazdırkı, bir şeyin çok beyaz ve temiz olduğunu anlatmak istersek kara benzetiriz: «Kar gibi çamaşır, kargibi yüz» deriz.

Su damlalarının bırleşmesinden meydane gelen bulutlardakı kar taneleri yer yüzüne inerken bazan biraz daha sıcak hava tabakalarından geçer.

Bu halde kar, biraz eridikten sonra yağmurla karışık olarak yağar. Buna «sulu sepken» denir.

Kar durgun bir havada yağarsa her parçası altı koşeli yıldızlar şeklınde tüşer. Bazıda kar parçaları bulutlardan inerken bir birlerine çarparak

ve eriyerek şekilleri bozulur.

Kar, kışın yüksekce bulutlarda kolayca meydana gelir. Yüksekçe yerlerin havası, alçak yerlere nisbetle daha soğuk olduğundan bulutlardan düşen karların erimediği de görülür. Bunun için, kiş gelince ilk karlar yüksek dağlara yağar.

Yerde toplanan kar tabakasının üstü güneşin sıcaklığiyle erir. Meydane gelen sular karın alt tabakarına indikçe tekrar donar. Bu süretle soğuk memleketlerde karın üst kısmında sert bir tabaka olur. Böyle bir kar tabakasının üstünde batmadan gezilebilir. Bu sertleşmiş kar düzlüğü epey ağır yükleri bile çeker.

Kar, bir kuvvet kaynağıdır. Güneşin kuvvetini dağ tepelerinde toplamağa yarar. Bazı yüksek dağlara yağan karlar eridikçe husulegetirdikleri su akımları değirmenleri çevirir, hızarları işletir. Bunun için bir türlü kar yığınlarına «Beyaz maden kömürü» derler.

Kar, ziraate de faydalıdır. Ekinlerin üzerinde bir yorgan hizmeti gördüğü için sert donların zararlarından bunları korur.

kar yavaş yavaş edidiği için tarlalara lazım olan suyu bol bol ve sine sine verir. Ekinlere zararlı olan bir çok böcekleri de öldürür.

Kar, sıhhatimize de yarar, çünkü kar yağarken havayı temizler, sıhhate zararlı bir çok mikropları soğukluğu ile yok eder.

3. Aşağıdakı cümleleri iyi okuyun:

Yurdun bayındırlığı yolunda hergün yeni adımlar atılıyor.

Yer sarsıntısı bir felaket oldu.

Yıldız büyüdükten sonra terzi olmak istiyor.

Yağmur olsa, kimsenin tarlasına düşmez. (Atalar sözü)

Yarınki kazdan, bugünkü tavuk yeğdir. (Atalar sözü)

Yol yürümekle, borç ödemekle tükenir. (Atalar sözü)

Yürük ata kamça olmaz. (Atalar sözü)

Zaman sana uyumazsa, sen zamana uy. (Atalar sözü)

4. Aşağıdakı cümleleri Türkçeye çevirin:

ئۈرۈمچىدە «دوستلۇق كىنوخانىسى»، «ئىتتىپاق كىنوخانىسى»، «ياشلار كىنوخانىسى» قاتارلىق كىنوخانىلار بار.
ئۇ ئادەم قېرىپ قالغان بولسىمۇ، سالامەتلىكى جايىدا.
تەڭرىتېغى شىنجاڭنى شىمالىي شىنجاڭ ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ دەپ ئىككىگە ئايرىپ تۇرىدۇ.

5. Gramer

سۆز ئارقا ياردەمچىلىرى — 3

ئىككىنچى يۆنىلىش كېلىشىنى تەلەپ قىلىدىغان سۆز ئارقا ياردەمچىلىرىگە تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:
1. duğru بۇ، ھەرىكەتنىڭ يۆنىلىشىنى ئىپادىلەيدۇ. مەسىلەن:

akşama duğru — كەچقۇرۇن
okula kuğru — مەكتەپكە قاراپ
evine doğru — ئۆيىگە قاراپ

1. göre بۇ ئۇيغۇرچىدا «ئاساسەن، قارىغاندا» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن:

anayasaya göre — ئاساسىي قانۇنغا ئاساسەن
duruma göre — ۋەزىيەتكە قارىغاندا
gazete haberlerine gōre — گېزىت خەۋەرلىرىگە قارىغاندا

3. kadar بۇ ۋاقىت ياكى ئورۇننىڭ چېكىنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىلەن:

bir aya kadar بىر ئايغا قەدەر، بىر ئايغىچە

Evden bahçeye kadar gittim.

ئۆيدىن باغچىغا قەدەر كەتتىم.

Sabahtan akşama kadar bekledim.

ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ساقلىدىم.

4. rağen بۇ ئۇيغۇرچىدا «...بولسىمۇ...»، «قارىماستىن» دېگەن سۆزلەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن:

yaslı nimasına rağmen

ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماستىن.

Söz vermesine rağmen gelmedi

ئۇ ۋەدە قىلغان بولسىمۇ، كەلمىدى.

ئۈچىنچى، چىقىش كېلىشىنى تەلەپ قىلىدىغان سۆز ئارقا ياردەمچىلىرىگە تۆۋەندىكىلەر كىرىدۇ:

1. dolayı سەۋەبنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىلەن:

bundan dnlayı بۇ سەۋەبلىك

2. beri بۇ، ۋاقىتنىڭ باشلىنىش چېكىنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىلەن:

dünden beri تۈنۈگۈندىن بۇيان

akşamdan beri ئاخشامدىن بۇيان

3. itibaren «باشلاپ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

مەسىلەن:

Geçen günden itibaren ئۆتكەن كۈندىن باشلاپ

Şubatın birinden itibaren

فېۋرالنىڭ بىرىدىن باشلاپ

Sözlük

A

acele	ئالدىراش، تېنەش
acelecilik	ئالدىراقسانلىق
acem	①بىرەر ئىشنىڭ ئەھلى ئەمەس ② ناتونۇش
acı acı	ئاچچىق .. ئاچچىق
acı duymak	ئاغرىق ھېس قىلماق
acıkmak	قورساق ئاچماق
acılaşmak	ئاچچىق كىرمەك
acımak	ئىچ ئاغرىماق؛ ئېچىنماق
acınmak	ئېچىنماق
acıtmak	ئاغرىتماق
aşıklamak	چۈشەندۈرمەك، ئىزاھلىماق، شەرھلىمەك
açılmak	ئېچىلماق، ھوشىغا كەلمەك؛ ئۇزاقلاشماق
adale	مۇسكۇل
adamak	بېغىشلىماق؛ تەقدىم قىلماق؛ ئاتا قىلماق
adeta	پات - پات
adım	قەدەم
aeroflot	ئايرودروم

ağ	بىلىقچىلار تورى
ağacıçlandırmak	ئورمانلاشتۇرماق
ağıl	قوتان
ağırlanmak	ھۆرمەتكە سازاۋەر بولماق
ağlıya ağlıyü	يىغلا - يىغلا
ağustus	ئاۋغۇست، 8 - ئاي
ahbab	دوست، ئاغىنە
akardeon	ئاكاردىيون
akılda tutmak	ئەستە ساقلىماق
akıl edemez	ئەقىل يەتمەسلىك
akın akın	توپ - توپ، سانجاق - سانجاق
akıncı	تاجاۋۇزچى، ھۇجۇم قىلغۇچى
akıntı	ئېقىن (سۇ)
aklından geçirmek	كۆڭلىدىن كەچۈرمەك
akpak	ئاپئاق
ükraba	ئۇرۇق - تۇغقان
aksi hareket	زىت ھەرىكەت
akşam gezintisi	كەچلىك سەيلە
akşamsı	كەچقۇرۇن
aı	① قىزىل ② ھىيلە، ئالدام
ala bildiğine	ئەڭ يۇقىرى سۈرئەت بىلەن
alaylı alaylı	مەسخىرىلىك
alay etmek	مەسخىرە قىلماق، زاڭلىق قىلماق
alçak gönüllülük	كەمتەرلىك، كىچىك پېئىللىق
alçı taşı	گەج، گىپس
aldırmalık	ەھمىيەت بەرمەسلىك
alelacele	ىنتايىن ئالدىراش

alet	قورال، سايمان، جابدۇق، ۋاستە
alın	ماڭلاي، پېشانە
alışkanlık	ئادەت
alışmak	ئادەت قىلماق
alla belasını versin	خۇدا جازايىنى بەرسۇن
alt - üst etmek	ئاستىن - ئۈستۈن (ئوڭتەي - توڭتەي) قىلماق
amaç	مەقسەت، نىشان
ameliyat	ئوپېراتسىيە
amir	باشلىق، بۇيرۇق قىلغۇچى
ana yasa	ئاساسىي قانۇن
anı	ئىز، خاتىرە
anlaşılmak	بىلىنمەك، مەلۇم بولماق
anlı şanlı	گۈزەل
apartman	قەۋەتلىك بىنا
aptal	ئەخمەق، ھاماقەت
araba yapımı	ھارۋا ياساش
ayaç	ۋاستە، قورال؛ توسالغۇ
ara sıra	بەزىدە، تۇرۇپ - تۇرۇپ، گاھىدا
araştırma	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش
arayıcı	ئىزدىگۈچى
arz etmek	كۆرسىتىپ تۇرماق
asary atıka	ئاسار ئەتىقە
asılı	ئېسىقلىق
asker talımı	ھەربىي تەلىم
asma çardak	باراڭ، بېرىش
aşağı yukarı	تەخمىنەن

aşçı	ئاشپەز
aşık	ئۇشۇق
aşırı	كۆپ، ئىنتايىن؛ ھەددىدىن تاشقىرى
aşk olmak	ئاشىق بولماق، كۆيۈپ قالماق
atalur sözü	ماقال - تەمسىل
atımaca	قارچىغا
attırmak	سالدۇرماق (ئۈچىدىكى كىيىمنى)
avlanmak	ئوۋغا چىقماق
avrat	ئايال؛ ئەۋرەت
avuç	ئوچ، ئوچۇم
avurı	ئېغىز بوشلۇقى، قوۋۇز
ayağa gelmek	ئۆزى كەلمەك؛ تەييار بولماق
ayakta durmak	ئۆرە تۇرماق
ayak uydurmak	ئۇيغۇنلاشماق؛ ماسلاشماق
ay çiçeği	ئاپتاپپەرەس
ayı	ئېيىق
ayırt etmek	پەرقلەندۈرمەك
aydınlanmek	روشەنلەشمەك، ئېنىقلانماق
ayıkı	خىلاپ، زىت
ayran	قېتىق
ayrıca	بۇنىڭدىن باشقا، ئايرىم ھالدا
ayrıntı	پەرق؛ پۈتۈن بىر نەرسىنىڭ پارچىسى
azamatlı	يوغان، زور، ئۇلۇغ
azar işitmek	دەشنام (ئازار) يېمەك؛ دەككە يېمەك
azçok	ئاز - تولا
azdaha	يەنە بىر ئاز

azgınlaşak	تاشقىنلاشماق، كۆۋەجىمەك
azınlıkar	ئاز سانلىقلار

B

baca	تۈرخۇن، مورا
bağlı	مۇناسىۋەتلىك، قاراشلىق، تەۋە
baka kalmak	ھەيران قالماق
bakan	مىنىستىر
bakanlık	مىنىستىرلىك
bakım	بېقىش
bakış	قاراش
bakla	دادۇر (پۇرچاق)
bakma	بېقىش، ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، قاراش
batırmak	داۋالاتماق
bal	ھەسەل
balçık	پاتقاق، لاي
basamak	پەلەمپەي، باسقۇچ
basımevi	باسما زاۋۇتى
basın	مەتبۇئات
basit	ئاددىي، ئادەتتىكى
basketbol takımı	ۋاسكېتبول كوماندىسى
baskı	بېسىم
basma entari	كۆڭلەك
bastırmak	بېسىپ كەتمەك، باستۇرماق
başarılı	مۇۋەپپەقىيەتلىك

başarılmak	مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشمەك
başaçağı	تىك موللاق
baş bakan	باش مىنىستىر، زۇڭلى
baş hekim	باش دوختۇر
başkan	باشلىق، رەئىس
başkent	مەركەز، پايتەخت
başlı başına	ئۆز ئالدىغا
başlıca	ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغان
başlık	بۆك، دوپپا؛ رەھبەر
baş örtüsü	باش ياغلىقى
baş vurmak	مۇراجىئەت قىلماق؛ يالۋۇرماق
batı	غەرب، كۈن پېتىش
batı helimliği	غەرب تىبابەتچىلىكى
batmak	چۆكۈپ كەتمەك؛ سانجىماق
bayağı	ئادەتتىكىدەك
bayan	خانىم (ئاياللار ئىسمىنىڭ ئالدىدا قوللىنىلىدۇ)
bayındırlık	گۈللىنىش، تەرەققىيات، قۇرۇلۇش
baykuş	مۈشۈكياپىلاق. ھۇقۇش
belirmek	پەيدا بولماق
belirtilmek	نامايان بولماق
benek	مەڭ، خال
bereket versin	خۇداغا شۈكۈر
besili	سېمىز (ھايۋان)
beşik	بۆشۈك
beyaz maden kömürü	ئاق مەدەن كۆمۈرى
beyenmek	ياخشى كۆرۈپ قالماق
bez	رەخت

bıkmak	زېرىكمەك، بىزار بولماق
biber	لازا (سەي)
biçim	شەكىل، تەرز
biçmek	پىچماق، كەسمەك؛ ئورماق (بۇغداينى)
bilgi	ساۋات، مەلۇمات
bilhassa	بولۇپمۇ
bilimsel	ئىلمىي
bilinç	ئاڭ
binici	ئات مىنىش ماھىرى، چەۋەنداز
bir alay	بىر مۇنچە
bir ara	ئارىلىقتا، ئارىدا
birey	تەك، بىر، سىڭار، يالغۇز
birikinti	توپلام، يىغىندى، دۆۋە
bir kere	(يەنە) بىر قېتىم
birleşme	بىرلىشىش
birnefeste	بىر يولىلا، تىنماستىن
bir nevi	بىر خىل، بىر تۈرلۈك
bir öteden bir beriden	بىر ئۇيانىدىن، بىر بۇيانىدىن
bir süre	بىر مۇددەت، بىر مەزگىل
bir takım	بىر مۇنچە
bir türlü	ھېچ، ھېچبىر
bisiklet	ۋېلسىپىت
bitmek	تۈگىمەك، ئۈنمەك
bodrum	گەمە، گېرەم
bohça	بوغچۇما
bok	پوق، نىجاسەت

borç	قەرز
boş	بوش، قۇرۇق، بىكار
boşuna	بىھۇدە، بىكاردىن بىكار
boya kalem	بوياقلىق قەلەم، رەڭدار قەلەم
boyalı	بوياقلىق، ئارتۇقچە گىرىم قىلغان
boya sürmek	بويىماق
boyatmak	بوي تارتماق، ئۆسمەك، زورايماق
boylu boyunca	ئۇزۇنىسىغا
boy ölçüşmek	پەسلەشمەك؛ ئۇزەڭگۇ سوقۇشتۇرماق
bozmak	بۇزماق؛ پارچىلىماق
böbürlü	مەغرۇر، تەكەببۇر
ölge	رايون (مەمۇرىي بىرلىك)
böylelikle	شۇ ئۇسۇلدا، شۇ شەكىلدە
böylesine	شۇ شەكىلدە
buhar	ھور، پار
bulanık	مانان، خۇنۇك
bulanmak	ئاينىماق (كۆڭۈل)
bulmak	ئىزدەپ تاپماق
buluşmak	بىر يەرگە جەم بولماق
bu yüzden	بۇ (مۇشۇ) سەۋەبتىن
bükmek	ئەگمەك، مۇكچەيتمەك

C

cadde	يول (غالىبىيەت يولى دېگەندەك)
cahil	نادان؛ تەجرىبىسىز
cambaz	ھىيلىگەر؛ سېھرىكچى

can çekişmek	جان تالاشماق
canı istemek	كۆڭلى تارتماق، خالىماق
canı yanmak	جېنى قىينالماق
canı sıkılmak	ئىچى پۇشماق، كەيپى بۇزۇلماق
ceket	چاپان
ceza çekmek	جازالانماق
cılız	ئاجىز ۋە زەئىپ
cger	جىگەر ۋە ئۆپكىنىڭ ئومۇمىي نامى
cihaz	ئۈسكۈنە، جاھاز؛ قۇرۇلما
cimri	بېخىل، پىخسىق
cimrilik	بېخىللىق، پىخسىقلىق
cirit atmak	توپلىشىپ يۈرمەك
coşkun	جۇشقۇن؛ دولقۇن، ئۆركەش
cumba	بالكون
cübbe	تون (موللىلار كىيىدىغان)
cümle	ھەممە بارلىق

Ç

çaba	تىرىشچانلىق
şaba göstermek	تىرىشماق، كۈچ چىقارماق
çağdaş	زاماندىش،زامانىۋى
çağlayan	شارقىراتما (سۇ)
çağıltı	سۇنىڭ شارقىرىغان ئاۋازى
çalı kuşu	چالىقۇش
çalkalamak	چايقىماق (كىرنى)
çalmak	ئوغرىلىماق

çam	قارىغاي
çap	دىئامېتر، دائىرە، چوڭلۇق
çardak	باراڭ، شىپاڭ، سايىۋەن
çarpışmak	سوقۇشماق، ئېلىشماق، سوقۇلۇپ كەتمەك
çarpmak	سوقۇلۇپ كەتمەك
çatlak	يېرىق، دەز؛ سۇنۇق
çayırlık	ئوتلاق
şehre	يۈز، چىراي؛ قىياپەت
çeki	ئۆلچەم، تارازا
çekici	جەلپ قىلىدىغان، جازىبىلىك
çekirdek	مېغىز، ئۇچكە، ئۇرۇقچا؛ يادرو
şekirge	چېكەتكە
çekiştirmek	سىلكىمەك؛ غەيۋەت قىلماق
çene	ئېڭەك
çentmek	يونىماق (پىچاق بىلەن)
çerçeve	ئەتراپ، ئۆپچۆرە، رام
çeşitli	تۈرلۈك، ھەر خىل
şeşme	بۇلاق؛ كۆز
çeviklik	چەبدەسلىك، چاققانلىق
çıkaramamak	چۈشەنمەسلىك
çıldırmak	ساراڭلىقى تۇتماق
çın çın	چاڭىلداق
çınlamak	جاراڭلىماق
çıplak	يالىڭاچ
çırpınmak	تولغانماق
çiçek bahçesi	گۈل باغچىسى
çiftçi	دېھقان

çifte atmak	تەپمەك
çiftlik	دېھقانچىلىق مەيدانى
çiğ	خام، پىشمىغان
çimento	سېمونت
çirkef	پاسكىنا، سېسىق
çit avlu	ئەتراپى چىتلانغان ھويلا
çivi	مىخ
çizerlar	رەسساملار
çoban	پادىچى
çoğalmak	ئاۋۇماق، كۆپەيمەك
çokça	كۆپىنچە
çorak	ئۈنۈمسىز (يەر)
çorap	پايپاق
çözmek	يەشمەك، ھەل قىلماق
çekur	ئويمان، ئورەك
çuval	تاغار
çuvaldız	جۇۋالدۇرۇز
çürümek	چىرىمەك، سېسىماق

D

dağınık	تارقاق
daldırmak	تۇرغۇزماق
dalgalanmak	دولقۇنلىماق
dalmak	كىرمەك
damlamak	تامماق
dana	موزاي
dans etmek	تانسا ئوينىماق، تانسا قىلماق
darı	تېرىق

darmedağınık	چۇۋۇق، قالايمىقان
davetliler	مېھمانلار
davul	ناغرا، دۇمباق، بارابان
değer	باها؛ قىممەت
defnetmek	دەپنە قىلماق
değin	قەدەر، ...گىچە
değinmek	بىر يەرگە توپلانماق
değirmen	تۈگمەن؛ يارغۇنچاق
değişik	ئۆزگىرىشچان، خىلمۇ خىل
değiştirmek	ئۆزگەرتمەك
deli	ساراڭ، سەۋدايى
delilik	ساراڭلىق، سەۋدايىلىق
denecek	دېگۈدەك
denetim	سىناق
derbeder	قالايمىقان، بىسەرەمجان
derebeyi	فېئودال
derin derin	ئىچ ـ ئىچىدىن
ders aletler	ئوقۇتۇش سايمانلىرى
desteklemek	قوللىماق، يار ـ يۆلەك بولماق
deterjan	سوپۇن پاراشوكى، سۇيۇق سوپۇن
dev	زور، گىگانت؛ بەستلىك؛ دىۋە
deve	تۆگە
didiklemek	چوقىلاپ بىزەپ قىلىۋەتمەك
dikilmek	دىك بولماق (قۇلاق)
dikkatlı dikkatlı	پۈتۈن دىققەت بىلەن؛ پۈتۈن زېھنى بىلەن
dikkatı çekmek	دىققەتنى تارتماق
dinlenmek	ئارام ئالماق

dinmek	توختىماق (شامال، يامغۇر)
direk	تۈۋرۈك
diş bilemek	چىش بىلىمەك
dizi	تىزىق
doğa	تەبىئەت
doğal kapı	تەبىئىي دارۋازى
dokuma	توقۇش، توقۇلما
dokunmak	تەگمەك (زىيىنى)
dolanmak	ئايلانماق، چۆگىلىمەك
dolu	مۆلدۈر
dolu dolu	قىپقىلىپ، چىڭقىلىپ
dona tılmak	بېزەلمەك، زىننەتلەنمەك
donmak	توڭلىماق
doruk	چوققا
dostluk kurumu	دوستلۇق جەمئىيىتى
doyurmak	تويغۇزماق
doymak	تويماق؛ قانماق
döşemek	ياتقۇزماق؛ سېلىپ بەرمەك (ئاستىغا)
dövmek	ئۇرماق، سوقماق، يانجىماق
durgun	تۇرغۇن
duyğuya kapılmak	ھېسسىياتقا پاتماق
dügün	توي، توي - تۆكۈن
dürüm	تۈزۈم
düşünce	پىكىر
düzen	تەرتىپ، تەكشى
düzenlemek	ئورۇنلاشتۇرماق

düzey	سەۋىيە
düzgün	رەتلىك، تۈز

E

eceli gelmek	ئەجىلى توشماق
eczc kutusu	دورا قۇتىسى
efendi	خوجايىن
eğitim	خۇشتارلىق
eğitim	تەلىم - تەربىيە
eğitmek	تەربىيىلىمەك
eğitse	تەربىيىۋى
eglendirmek	ئويناتماق، تاماشا قىلدۇرماق
egrilmek	ئېگىلمەك، پۈكۈلمەك
ekim	10 - ئاي، ئۆكتەبىر
ekonomik	ئىقتىسادىي
ekonomik bitkiler	ئىقتىسادىي زىرائەتلەر
ekonomik ilişki	ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت
eksetmek	ئەكس ئەتمەك
elbezi	ئىسسىق سۇدا ھۆللەنگەن قول سۈرتكۈچ
elde etmek	قولغا كەلتۈرمەك، ئىگە بولماق
elegeçirmek	قولغا كىرگۈزمەك
eleştir	تەنقىد
eleştirilmak	تەنقىدلەنمەك، تەنقىدكە ئۇچرىماق
elmas	ئالماس
elveda	خوش، ئەلۋىدا
elyazma	قولىيازما
emece	ھەمكارلىق، لاپقۇت
emekçi	ئەمگەكچى

emek kahramani	ئەمگەك قەھرىمانى
emniyet	بىخەتەرلىك؛ ئىشەنچ
empoze	مەجبۇرىي قوبۇل قىلدۇرماق
emzik	جوغا (چۆگۈنىلىك)
emzirmek	ئېمىتمەك
endüsteri	سانائەت
engel	توسالغۇ، توسۇق
engellemek	توسقۇن بولماق، ئالدىنى ئالماق
ense	پاتاك، گەجگە
erbab	ئەھل (ئەھلى)
erinmek	ئېرىنمەك
esenlik	ئامانلىق، سالامەتلىك
esirgemek	ئايىماق
eski	كونا، سابىق؛ قەدىم
eskitmek	كونىراتماق
eş	ھەمراھ، يولداش (رەپىقە)
Eşarp	شارپ شارپا
eşinmek	چاپچىماق
etek	ئېتەك
etfiyati	گۆش باھاسى
etki	تەسىر
etkin	ئاكتىپ، پائال
etnik grup	ئېتنىك تەركىب
etnik topluluk	ئېتنىك تەركىب
evcil hayvanlar	ئۆي ھايۋانلىرى
evlatlik	ئاسراندى، بېقىۋالغان
evrak	ئىسپات قەغەزلىرى

eyalet	ئۆلكە
eyer	ئېگەر
eylül	9 - ئاي، سېنتەبىر

F

fahiş	قىممەت
fakir	كەمبەغەل
fasulya	پۇرچاق
felaket	پالاكەت، بالا - قازا
felek	(كۆچمە مەنىدە) تەقدىر
fener	پەنەر (چىراغ)؛ مایاك
fes	تۈركلەرنىڭ قەدىمكى بۆكى
fevkalade	پەۋقۇلئاددە؛ ئالاھىدە، ئىنتايىن
fısıldamak	پىچىرلىماق
fışkırmak	پۇركىمەك (سۇنى)
fidan	كۆچەت، جىرىم
fizik	جىسمانىي؛ بەدەن، تەن قۇرۇلۇشى
fuar	سودا يەرمەنكىسى

S

gağalamak	چوقۇلىماق
gargara	غارغار (قىلماق)
gayrı	باشقا، يات، غەيرىي
gebe	ئىككى قات، ئېغىر ئاياغ
gececik olsun	بىر كېچە بولسىمۇ، بىر كېچىلىك بولسىمۇ
gecelemek	تۈنىمەك، كېچىنى ئۆتكۈزمەك
geceleyin	كېچىچە
geleneksel	ئەنئەنىۋى
gelene geçene	ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە، كەلدى - كەتتىلەرگە

gelin	كېلىن
gelişemez	ۋنجىك، يېگىلەپ قالغان، چوڭىيالمىغان
gelişme	تەرەققىيات، ئىلگىرىلەش، چوڭىيىش
gelişme	گۈللىنىش، راۋاجلىنىش تەرەققىي قىلىش، زورىيىش
gençleşmnk	ياشلاشماق
genel park	ئاممىۋى باغچە
genişleşmek	كېڭەيمەك
gerçekleşmek	رېئاللاشماق، رېئاللىققا ئايلانماق
gerçekten	ئەمەلىيەتتە
gereğince	ئاساسەن، بىنائەن
gerek	مەيلى، ياكى
gereken	لازىم بولغاندا، زۆرۈر تېپىلغاندا
gerekmek	لازىم بولماق، كېرەك بولماق
geri kalmak	ئارقىدا قالماق
gezdirmek	ئايلاندۇرۇپ تاماشا قىلدۇرماق
glclrdamak	غىچىرلىماق
gide gide	ماڭغانچە؛ بارغانچە، بارغانسېرى
giderek	تەدرىجىي
gidipgelen	بېرىپ كەلگەن
gitkide	تەدرىجىي، ئاستا - ئاستا
gittikçe	بارغانسېرى
giyim sanayi	كىيىم - كېچەك سانائىتى
gizlenmek	يوشۇرۇنماق، مۆكمەك
gizlice	يوشۇرۇنچە، ئوغرىلىقچە
gizli gizli	يوشۇرۇنچە، ئوغرىلىقچە
gocuk	جۇۋا
gömlek	كۆڭلەك

görenek	ئۆرپ - ئادەت
görev yapmak	ۋەزىپە ئۆتىمەك
görkemli	كۆركەم؛ ھەشەمەتلىك
görünüm	كۆرۈنۈش
görüşme	ئۇچرىشىش
gösteri	ئويۇن، تاماشا
göz atmak	كۆز تاشلىماق، نەزەر سالماق
göze almak	كۆزگە ئالدىغا كەلتۈرمەك؛ مۆلچەرلىمەك
gözleme	تاۋىدا قىزارتىپ پىشۇرىدىغان بىر خىل نان
gözlenmek	تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلماق
göz önüne almak	كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەك
gliserin	گلىتسىرىن
grup	گۇرۇپپا
güçüme gitmek	ئېغىر كەلمەك
güç	قىيىن، تەس
güle güle	خۇشال ھالدا
güney	جەنۇب
gürbüz	ساغلام، قاۋۇل
güven	ئىشەنچ

H

habire	ئارقا - ئارقىدىن
hademe	تازىلىق ئىشچىسى
hadi	قېنى، قېنى ئەمسە
hafıza	ئەستە ساقلاش كۈچى، خاتىرە
haklı	توغرا، ھەق
hal	ئەھۋال، ۋەزىيەت؛ ئىپادە
halıcılık	گىلەمچىلىك

halı fabrikasi	گىلەمچىلىك فابرىكىسى
halik	ياراتقۇچى، ئاللاھ
halk kitlesi	خەلق ئاممىسى
halk ordusu	خەلق ئارمىيىسى
halk yığınları	خەلق ئاممىسى
hamam	مۇنچا
hammadde	خام ئەشيا
hap	تابلېتكا (دورا)
hareket etmek	يولغا چىقماق
harıl harıl	توختىماستىن، داۋاملىق
hasta bakıcı	كېسەلگە قارىغۇچى، سېسترا
hastalik	كېسەللىك
hava alanı	ئايرودروم
hava almak	هاۋا يېمەك
hava tabakası	هاۋا قاتلىمى
hava yolculuğu	ئايروپىلان سەپىرى
hava yolları	هاۋا يولى
hayalet	كۆزگە كۆرۈنگەن خىيالىي نەرسىلەر
haylı	خېلى، خېلىلا
hayvancılık	چارۋىچىلىق
hayvan eğitimi	هايۋان كۆندۈرۈش
hayvan kesmek	مال ئۆلتۈرمەك
hekim	دوختۇر، تېۋىپ
hendek	خەندەك
henüz	هېلىلا؛ تېخى
hapten	پۈتۈنلەي، هەممە
herne kadar	هەر قانچە بولسىمۇ

herneyse	ئېمە بولسا بولسۇن
herze	خىلمۇ خىل، تۈرلۈك
hırpalamak	ئابۇت قىلماق
hırsızlık	ئوغرىلىق
hızar	سۇ كۈچى بىلەن ئىشلەيدىغان ھەرە
hızlanmak	تېزلەشمەك
hiç değilse	ھېچ بولمىغاندا
hindi	ئورۇس توخۇسى، كۈركە
hoca	مۇئەللىم، ئۇستاز
hoplamak	قىيغاتماق، سەكرىمەك
hoşa gitmek	زوقلانماق، ياخشى كۆرمەك
hoşlanmamak	خۇشال بولماسلىق
husus	خىزمەت؛ جەھەت، ساھە

I

ırak	يىراق
ırmak	دەريا
ısı	ئىسسىق
ısah etmek	تۈزىمەك، ياخشىلىماق
ıslanmak	ھۆل بولۇپ كەتمەك، نەم بولۇپ كەتمەك
ısmarlamak	جېكىمەك؛ تاپشۇرماق
ıstırap	روھىي ئازاب، ئىرتىراپ
ışıklandırmak	يورۇتۇلماق
ışıklı	يورۇق
ışıl	يوپيورۇق

ibik	تاج (خورازنىڭ)
icap etmek	لازىم بولماق
içini çekmek	ئاھ ئۇرماق
için için	ئىچ ئىچىدىن
içten	سەممىي
içtenlik	سەممىيلىك
içyüz	ماھىيەت
iddia	ئىلگىرى سۈرۈلگەن چۈشەنچە، پىكىر
ig	يىگ
igne	يىڭنە
ihmal etmek	كارى بولماسلىق
ikide birde	پات - پات
ikmal etmek	تاماملىماق
ikram etmek	تەقدىم قىلماق
ilaç maddesi	دورا ماتېرىياللىرى
ileri gitmek	تەرەققىي قىلماق، ئىلگىرى كەتمەك
ilgi	مۇناسىۋەت، ئالاقە
ilgi çekmek	دىققەتنى تارتماق
igilendirmek	دىققەتنى تارتماق، قىزىقتۇرماق
ilgilenmek	دىققەت قىلماق، كۆڭۈل بۆلمەك
ilginç	قىزىقارلىق؛ دىققەتنى جەلپ قىلىدىغان
ilişmek	تېگىپ كەتمەك
ilk akşam	ئاۋال ئاخشام
ilkin	ئاۋۋال، دەسلەپ

ilk okul	باشلانغۇچ مەكتەپ
ilk yaz	ئەتىياز
in	ئىن (هايۋانلارنىڭ)
inanç	ئېتىقاد، ئىشەنچ
inat	جاھىل، تەرسا، كاج
incecik	ئىنچىكە (ئاۋاز)
inceleme	تەتقىق قىلماق
inci	ئۈنچە
ingin	ئويمان
inlemek	ئىڭرىماق
inleye oflaya	ئىڭرىماق
ip	ئارغامچا، تانا، شوينا
ip atlamak (25)	ئارغامچا سەكرىمەك (تەنھەرىكەت تۈرى)
ipek kurdele	يىپەك لېنتا
iplik	يىپ
iri yarı	بەستلىك، زور
iskelet	ئىسكىلىت
istedikleri gibi	خالىغىنىچە
istek duymak	زوق قىلماق، زوقلانماق
istikamet	تەرەپ، نىشان
işite bilmek	ئاڭلىيالايدىغان دەرىجىدە
işiter işitmez	ئاڭلىنا ـ ئاڭلانماس
işlem yapmak	ئالاھىدە ئىشلىمەك
itina	دىققەت؛ ئېھتىيات
iyi gelmek	ياراشماق، ياخشى كەلمەك
iyi kalblı	قەلبى گۈزەل
izbe	قاراڭغۇ، زەي ئۆي

K

kabahat	گۇناھ، ئەيىب
kabarmak	كۆپمەك، ئۆرلىمەك، كۆپچىمەك
kabine	كابىنېت
kadim	قەدىمىي، قەدىمكى
kadru	كادىر
kafa	باش، كاللا
kah	گاھى، بەزى ۋاقىت
kahırlı	مەيۇسانە، پەرىشان، قايغۇ بىلەن
kahkaha	قاقاقلاپ كۈلمەك
kaide	قائىدە
kalbi atmek	يۈرىكى دۇپۇلدىمەك
kalbur	غەلۋىر
kalça	ساغرا
kalın	توم، يوغان، قېلىن
kalınlık	قېلىنلىق، چوڭلۇق
kalıntı	ئىز، قالدۇق، خارابە
kalite	ئالاھىدىلىك، خۇسۇسىيەت
kalkinmak	تەرەققىي قىلماق، ئىلگىرىلىمەك
kamuoyu	جامائەت پىكرى
kapanmak	سولانماق، ئېتىلمەك
kaplama	سۇۋاق (تامنىڭ)
kapsamlı	دائىرە، كۆلەم
kar	پايدا، مەنپەئەت
karagün	ئېغىر كۈن

kararmak	قارايماق، قاراڭغۇ چۈشمەك
karı	خوتۇن، ئايال
karışık	ئارىلاشما، بىرىكمە؛ قالايمىقان
karışıklık	قالايمىقانلىق، بىسەرەمجانلىق
karıştırmak	قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتمەك، ئارىلاشتۇرۇۋەتمەك
karides	راك، قىسقۇچپاقا
karşı karşıya	ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل
karşılamak	ئالدىنى ئالماق؛ قارشى ئالماق
kartabakası	قار قاتلىمى
kar yığını	قار دۆۋىسى
kasa	كاسسا، پولات ساندۇق
kasaba	شەھەر (ناھىيە بازىرى)
kaset	ئۈنئالغۇ لېنتىسى
kat	ھەسسە، قەۋەت
katı	قاتتىق
katılmak	تېلىقىپ قالماق
katlanmak	چىدىماق، بەرداشلىق بەرمەك
katmak	سالماق، قوشماق، قاتماق
kavak	تېرەك
kavruk	يىكىلەپ قالغان، قورۇلۇپ قالغان
kaya	قىيا، ھاڭ
kaynak	مەنبە
kaz	غاز
kazı	قېزىلما، ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش
kazık	قوزۇق
keçe	كىگىز
kendine gelmek	ھوشىغا كەلمەك

kete	نۆۋەت، قېتىم
kerpiç	كېسەك
kesin	كەسكىن، قەتئىي
kesinlikle	كەسكىن هالدا
keşfetmek	كەشپ قىلماق
kımıldamak	مىدىرلىماق، قىمىرلىماق، تەۋرىمەك
kırbaç	قامچا
kırılmak	سۇنماق، چېقىلماق، يېرىلماق
kırlangıç	قارلىغاچ
kırpışırmak	چىمچىقلاتماق
kısmetli	تەلەيلىك، بەختلىك
kıtır kıtır	غىچىر - غىچىر
kıtlık	ئاچارچىلىق
kıvrıcık	قايرىلىپ تۇرغان (كىرپىك)
kıvrılmak	تۈگۈلمەك، تولغانماق
kıyamet koparmak	قىيامەت بولۇپ كەتمەك
kıyı	قىرغاق (دەريانىڭ)
kızmak	ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق
kibirli	تەكەببۇر، مەغرۇر
kilitli	قۇلۇپلاقلىق، سولاقلىق
kilo metrekare	كۋادرات كىلومېتىر
kimi	بەزى
kimya	خىمىيە
kiraz	گىلاس
kismetli	بەختلىك، تەلەيلىك
koğmak	قوغلىماق
koklamak	پۇرىماق

koku sürmek	ئەتىر چاچماق، پۇراقلىق ئەرسىلەرنى سۈرمەك
kol	پاترول؛ يەڭ
kol kala	قولغا قول تۇتۇشۇپ
koltuk	قولتۇق؛ سافا، دىۋان
kompres	داكا، تېڭىق
konserve	كونسېرۋا
kontrol	تەكشۈرمەك
konuk	مېھمان
konuklamak	مېھمان بولماق
kopmak	يۇلۇنۇپ چىقماق
koruk	پىشىلمىگەن ئۈزۈم؛ غورا
koskoca	زور، يوغان
koşmaca	قوغلاشماق (باللار ئويۇنى)
kovuk	دەرەخ كامىرى
köpürmek	تاشماق (سۇ)؛ غەزەپلەنمەك
kor söndürmek	ئىسرىق سالماق
köşk	داچا
kreş	يەسلى
kulan vermek	تېڭشىماق، قۇلاق سالماق
kum fırtınası	قۇم بورىنى
kum yığını	قۇم بارخىنى
kurdele	لېنتا
kurtuluş	ئازادلىق
kurtuluş ordusu	ئازادلىق ئارمىيە
kurşun kalem	قېرىنداش (قەلەم)
kuru	قۇرغاق؛ قۇدۇق

kusur	ئەيىب
kuşak	بەلباغ، چەمبەر
kuşkusuz	شۈبھىسىز
kutlamak	مۇبارەكلىمەك، تەبرىكلىمەك
kuzey	شىمال
kuzgun	قارغا
küfe	سېۋەت
küçültmek	كىچىكلەتمەك
kültür	مەدەنىيەت
kültürel	مەدەنىي
kültürlü	مەدەنىيەتلىك
küpe	ھالقا
küsmek	ئاچچىقلانماق، خاپا بولماق

L

lacivert	قاراكۆك، نىل رەڭ
lakırdı	ئورۇنسىز (ئاساسسىز) گەپ - سۆز
lapa lapa	لەپ - لەپ
lastik tekerlek	رېزىنكە چاق
lata	ئاددىي يامغۇرلۇق
leş karğa	تاپ يېگۈچى قارغا
levha	رەسىم، لوزۇنكا
limon	لىمون (مېۋە)
lise	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
lokomotif	پاراۋوز
lüzüm görmek	لايىق كۆرمەك

M

maalesef	ئىسسىت، ئەپسۇس
maarif müdürlügü	مائارىپ ئىدارىسى
madenci	كان ئىشچىسى
mağaza	ماگىزىن، دۇكان
makine	ماشىنا
makinalaşmak	ماشىنىلاشماق
maligüç	مالىيە كۈچى
maliyet	تەننەرخ
manda	كالا، ئۆكۈز (سۇ كالىسى)
manevi gelişme	مەنىۋى جەھەتتىن يېتىلىش
marifet	ئۇستىلىق، ھۈنەر
marka	ماركا
masraf	چىقىم راسخوت، خىراجەت
mazlum	بىچارە مەزلۇم
mecal	ماغدۇر، قۇۋۋەت
melemek	مەرىمەك
melodi	مېلودىيە
meme	ئەمچەك، يېلىن
memeli hayvanlar	سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلار
merak	ھەۋەس، ئىشتىياق، قىزىقىش
merhemetsiz	رەھىمسىز
merkep	ئېشەك
mesafe	مۇساپە
mesela	مەسىلەن

meslektaş	كەسىپداش
mesut etmek	بەختىيار قىلماق
metroloji	مېترولوگىيە
metre kare	كۋادرات مېتىر
mezun olmak	پۈتتۈرمەك (مەكتەپنى)
mide	ئاشقازان، مەيدە
milliyet	مىللەت
milyar	مىليارد
minare	مۇنار، پەشتاق
minibüs	مىنىبۇس
mini mini	ئوماق، كىچىك
misafirhana	مېھمانخانا
moda	مودا
modern	زامانىۋى
mubadele	ئالماشتۇرۇش، تېگىشىش
mucip	سەۋەب؛ لازىم بولۇش
muhabir	مۇخبىر
muhacir	مۇھاجىر، كۆچمەن
muhafaza etmek	مۇھاپىزەت قىلماق، قوغدىماق
muhakkak	چوقۇم، جەزمەن، شۈبھىسىز
muşamba	يامغۇرلۇق (چاپان)
mutluluk	بەخت سائادەت
mücadele	جەڭ، ئۇرۇش، كۈرەش
mücevher	قىممەت باھالىق تاشلارنىڭ ئومۇمىي نامى
müebbet	مۇددەتسىز (قاماق)
müjde	خۇش خەۋەر
mükedder	قايغۇلۇق، غەمكىن

müphem	مۇجمەل، نائېنىق
müsaade	رۇخسەت، ئىجازەت

N

nara	نەرە، سۈرەن - چۇقان
nargile	چىلىم
naylon	نىلون (رەخت)
nazar	نەزەر، قاراش، كۆز تېگىش
nazarıyla	... كۆز بىلەن
nazik olmak	نازاكەتلىك بولماق ئەدەبلىك بولماق
neçareki	نېمە چارە
nahir	دەريا
nayse	ئىش قىلىپ، نېمە بولسا بولسۇن
nihayet	ئاقىۋەت، ئاخىر
nitekim	ئەمەلىيەتتە
not	نومۇر، باھا (ئىمتىھان نەتىجىسى)
nota	نوتا

O

okullu	مەكتەپ بالىسى، ئوقۇغۇچى
okuyucu	مۇشتەرى، كىتابخان
olanak	ئىمكان، ئىمكانىيەت، مۇمكىنچىلىك
oluk	نو، نوكەش
oluşmak	تەركىب تاپماق، بارلىققا كەلمەك
onulmak	ئۇنتۇلماق

onur	ئىززەت، ھۆرمەت، شان ـ شەرەپ
okestra	ئوركېستىر
ortaklaşa	ھەمكارلىشىپ، ئورتاقلىشىپ
otel	مېھمانخانا
oto	«ئاپتوموبىل» سۆزىنىڭ قىسقارتىلمىسى
ova	تۈزلەڭلىك
oyuncu	ئارتىست

Ö

öbürgün	باشقا بىر كۈن
ödemek	تۆلىمەك، بەرمەك
ödünç	قەرز
öğrenim	ئۆگىنىش
öğüt	نەسىھەت
öksüz	يېتىم
ölçmek	ئۆلچىمەك
ölçü	مىقدار، ئۆلچەم
ölügibi	ئۆلۈكتەك، ئۆلۈپ قالغاندەك
önem	ئەھمىيەت
önemsemek	ئەھمىيەت بەرمەك
önermek	تەكلىپ قىلماق
öngürmek	قارارلاشتۇرماق؛ يىراقنى كۆرمەك
önlemek	ئالدىنى ئالماق
önlük	پەشتاما، پەرتۇق
önü kesilmek	ئالدى توسۇلماق
öreke	ئۇرچۇق

örneğin	مەسىلەن
örselenmek	زېدە بولماق، بۇزۇلماق
örtbas etmek	يوشۇرماق
öte beri	ئۇنى - بۇنى
öte yandan	يەنە بىر تەرەپتىن
ötürü	... تۈپەيلى، ... سەۋەبتىن
övmek	ماختىماق، مەدھىيىلىمەك
öyleyse	ئۇنداق بولسا
özellikle	بولۇپمۇ، خۇسۇسەن
özen	دىققەت
özen göstermek	تىرىشچانلىق كۆرسەتمەك

P

pabuç	پوپۇش (ئاياغ كىيىمى)
paça	پۇشقاق (ئىشتاننىڭ)
pamuklu	پاختا يىپتىن توقۇلغان
pancar	قىزىلچا
pankart	پلاكات
papaz	پوپ
parmak	بارماق (قولنىڭ)
parmaklık	ۋادەك، سالاسۇن، رېشاتكا
pasaport	پاسپورت
patates	ياڭيۇ
pekmez	شىرنا (ئۈزۈم ياكى ئۈجمىنىڭ)
pençe	ئالىقان، پەنجە
peşine düşmek	ئارقىسىغا چۈشمەك

petrol	نېفىت
pırıl pırıl	نۇرلۇق، پارلاق، پاك - پاكىز
pire	بۈرگە
pirinç	شال، گۈرۈچ
pisi	ئاسلان (مۈشۈكنىڭ بالىسى)
polis	ساقچى
portre	رەسىم، سۈرەت
pos bıyık	شاپ بۇرۇت
potin	بەتىنكە
program	پروگرامما (ئويۇننىڭ)
proje	پىلان
pusula	كومپاس
püskül	پۆپۈك
püskürtmek	پۈركىمەك

R

rağmen	... قارىماستىن؛ بىنائەن، ئاساسەن
rahat etmek	ھۇزۇرلانماق، راھەتلەنمەك
rahatlıkla	ئوڭايلىقچە
rahat rahat	ھۇزۇرلىنىپ
rahmet	يامغۇر
rakı	ھاراق
rakam	سان، رەقەم
reklam	ئېلان
rekor	رېكورد
renk renk	رەڭمۇرەڭ، خىلمۇ خىل

resim yapmak	رەسىم سىزماق
restoran	رېستوران، ئاشپۇزۇل
reva görmek	مۇناسىپ (راۋا) كۆرمەك
rezalet	خۇش كۆرۈلمەيدىغان ئىش، ئەھۋال
römork	چاتما كوزۇپ

S

sabunlu su	سوپۇن سۈيى
saçak	پېشايۋان
sağanak	شىددەتلىك ئۆتكۈنچى يامغۇر
sağlam	پۇختا، چىداملىق؛ ساغلام
sağlanmak	تەمىن ئەتمەك؛ ئېرىشمەك
sahi	ھەقىقەتەن، راست
sakat	مېيىپ، يارىدار
sakınmak	ساقلانماق
salğin	يۇقۇملۇق
sanat	سەنئەت
sanayi	سانائەت
sanayi üretimi	سانائەت مەھسۇلاتلىرى
sanki	خۇددى... دەك
sapmak	يولنى ئۆزگەرتمەك، بۇزۇلماق
saptanamak	كۆرسىتىپ بېرەلمەسلىك
sargı	تېڭىق لاتىسى (داكا)
sarıklı	سەللىلىك
sarsılmak	سىلكىنمەك، تەۋرەنمەك
sarkıtmak	ساڭگىلاتماق

sarsıntı	سىلكىنىش، تەۋرىنىش
sarmaşık	يۆگىمەچ ئوت
sarsmak	بۇزماق
savaş	جەڭ، ئۇرۇش
savulup gitmek	كۆزدىن يوقالماق
savunma	مۇداپىئە
savurmak	ئۇچۇرماق
saya	قوتان
sayasinde	سەۋەبى بىلەن
sayğı	ھۆرمەت
sayğı göstermek	ھۆرمەت بىلدۈرمەك
sayğısızlık	ھۆرمەتسىزلىك
sayı	سان، رەقەم
sayılı	ساناقلىق
sayın	مۆھتەرەم، ھۆرمەتلىك
saymak	سانىماق، ھۆرمەت قىلماق
saz	قومۇش
sebat etmek	بەرداشلىق بەرمەك
seçememek	پەرق ئېتەلمەسلىك
seçmek	تاللىماق؛ سايلىماق؛ پەرق ئەتمەك
sedir	كارىۋاتلىق سافا
sefa	بەخت، لەززەت
sağirtmek	يول ئالماق
seke seke	سەكرە - سەكرە، قاڭقىپ - قاڭقىپ
sekmek	پەسەيمەك؛ قاڭقىماق، سەكرىمەك
sel	كەلكۈن، سەل
semer	ئىگەر

senfoni	سىمپونىيە
sergi	كۆرگەزمە
sergilemek	كۆرگەزمە قىلماق
serinletmek	تەسەللى بولماق
serpilmek	چوڭايماق
serpmek	سەپمەك، پۈركمەك
servisyapmak	خىزمەت قىلماق
ser	سىپىل
sevda (olmak)	ئاشىق بولماق، سۆيگۈ، مۇھەببەت
seyir	سەيلە، تاماشا
seyrek	ئاندا ـ ساندا، شالاڭ
sıçma	چىچماق
sıfat	تۇرق
sığınmak	سىغىنماق
sığışmak	سىغدالماق
sıhhat	سالامەتلىك
sıhhatsız	كېسەلچان
sıkışmak	قىستالماق، قىسىلماق
sıklaşmak	زىچلاشماق، تىقما - تىقما بولۇپ كەتمەك
sıkmak	سىقماق، قىسماق
sıra sıra	رەت - رەت، قاتار ـ قاتار
sır sıklam	سۇدىن سۇزۇۋالغاندەك
sıska	ئورۇق، جۈدەڭ، ياداڭ
sıtma	بەزگەك
sıvalı	تۇرۇكلۇك، شىمايلانماق (يەڭ، پۇشقاق)
sıvı	سۇيۇقلۇق
sızlamak	ئاغرىماق

sızmak	تامچىلىماق، سىزىماق (سۇ)
silah	قورال
simge	سىمۋول
sinek	چىۋىن
sinir	ئەسەب، نېرۋا
sinmek	سىڭمەك (سۇنىڭ يەرگە سىڭىشى)
sivil	پۇقراچە كىيىنگەن پۇقرا قىياپىتىدە
sivrisinek	پاشا
soğan	پىياز
soğumak	سوۋۇماق
sokturmak	تىقماق، چاقماق
solgun	سولغۇن، سۇنۇق (چىراي)
sonuç	نەتىجە
sonuçlanmak	نەتىجىلەنمەك، ئاخىرلاشماق
sonunadek	ئاخىرىغا قەدەر
sopa	كالتەك، توقماق
sorumlu	مەسئۇل
soya	سېرىق پۇرچاق
soymak	پېشىندۇرمەك؛ ئاقلىماق، سويماق
söğüt	سۆگەت
sömestir	ئوقۇش مەۋسۇمى
sözlü	سۆز بىلەن، ئېغىزچە
subay	ئوفىتسېر
suçlamak	سوتلىماق
suç üstü	جىنايەت ئۈستىدە
su damlası	سۇ تامچىسى
sulu boya	سۇ بوياق

sulu sepken	قار ئارىلاش يامغۇر
turat	يۆز
süklüm püklüm	ئىزا تارتىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ
sürdürmek	يۆرگۈزمەك
süre	مەزگىل، مۇددەت
süregen	ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان
sürme çekmek	سۈرمە تارتماق
sürücü	ھارۋىكەش
süslü	زىننەتلەنگەن، بېزەلگەن
süt ninesi	ئىنىكئانا
süt tozu	سۈت پاراشوكى

Ş

şaha kalkmak	ئاتنىڭ ئالدىنقى پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كىشنىشى
şahane	شاھلارغا خاس، گۈزەل
şahin	قارچىغا، قۇرغۇي
şampuan	چاچ سوپۇنى
şarap	شاراب
şarıl şarıl	شار - شار
şaşı	ئالىغاي، ئەلەس
şayet	ئەگەر
şekerleme	كەمپۈت
şemsiye	يامغۇرلۇق، كۈنلۈك
şenlenmek	خۇشال بولماق، خۇشاللىققا چۆممەك
şenlik	خۇشاللىق، تەنتەنە

şeyten şeytan gülmek	شەيتانلارچە كۈلمەك
şıkırdamak	شاراقلىماق
şımarık	ئارسىز، نومۇسسىز
şırıl şırıl	شىلدىر - شىلدىر
şişe	بوتۇلكا
şişirmek	كۆپتۈرمەك (يەل بىلەن)
şiş kebap	زىخ كاۋىپى
şölen	زىياپەت
şöyle böyle	ئۇنداق، بۇنداق، ئۇنداق قىلىپ بۇنداق قىلىپ
şöyle dursun	... ئۇ ياقتا تۇرسۇن
şurada burada	ئۇ يەر، بۇ يەر

T

tahliye etmek	قويۇپ بەرمەك
takaza etmek	تەقەززا قىلماق؛ دوق قىلماق
taktırmak	ئورنىتىلماق
talebe	ئوقۇغۇچى
talk pudrasi	تالك ئۇپىسى
tane tane	دانە - دانە
tanıtılmak	تونۇشتۇرۇلماق
tanıtmalık	چۈشەندۈرۈش (قەغىزى)
taramak	ئاختۇرماق
tarım	دېھقانچىلىق
tarım aletleri	دېھقانچىلىق سايمانلىرى
tarım ürünleri	دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى
tarla faresi	ئېتىز چاشقىنى

tarla kuşu	ئېتىز قۇشقاچى
tartışma	مۇنازىرە، تالاش - تارتىش
tarz	ئۇسۇل، شەكىل
tasarlamak	ئىدىيىدە ھازىرلانماق
taşımacılık	توشۇش ئىشلىرى، قاتناش - ترانسپورت
taşlık	تاش ياتقۇزۇلغان يەر؛ تاشلىق
tatlılar	تاتلىق نەرسە - كېرەكلەر
tatlılık	شىرىنلىك، تاتلىقلىق
tatsızlaşmak	لاۋزىلاشماق، تېتىقسىزلاشماق
tav	قىزىقلىق، ئىسسىقلىق
tavan	تورۇس
T·C	«تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى» نىڭ قىسقارتىلمىسى
tedavi	داۋالاش
tedirgin	ھوزۇرسىزلىق
tef	داپ
tehlikeli	خەتەرلىك
teker	چاق (ھارۋىنىڭ)
tekerlek	چاق (ھارۋىنىڭ)
teknolojik	تېخنىكىلىق
tektük	ئاندا - مۇندا
tekzip etmek	ئىنكار (رەت) قىلماق
telkin etmek	سىڭدۈرمەك
temas	ئالاقە، مۇناسىۋەت
temel	ئامىل؛ ئۇل
tenbellik	ھورۇنلۇق
tenbih	ئاگاھلاندۇرۇش
tepe aşağı	يۇقىرىدىن پەسكە قەدەر

ters	تەتۈر، زىت، ئەكسى
ters gelmek	زىت كەلمەك
terslik	زىتلىق، زىددىيەت
rersyüz	تەتۈر ئۆرۈلگەن
tertemiz	پاك - پاكىز
tesbit etmek	ئىسپاتلانماق
tesis	قۇرۇلۇش
tesis etmek	قۇرماق؛ تەشكىل قىلماق
tıkabasa	لىقمۇ لىق؛ تىممۇ تىقماق
tıkana tıkana	چىڭقىلىپ - چىڭقىلىپ، بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ
tıkırtı	كىتىر - كىتىر قىلغان ئاۋاز
tıklım tıklım	تىقما - تىقماق
tırmanmak	ياماشماق (دەرەخ ۋە تامغا)
tırtıl	لىچىنكا
titizlik	ئىنچىكىلىك بىلەن
ticari ilişki	سودا مۇناسىۋىتى
tomar	تۇرغۇن؛ يۆگەم
toplu	كوللېكتىپ
toplum	جەمئىيەت
top sakal	بومبۇر ساقال
toptan	ئۈلگۈجە
torun	نەۋرە
toy	هاماقەت، ئەخمەق
toz	توزان، چاڭ - توزان
töre	ئۆرپ - ئادەت، قائىدە - يوسۇن
trafik	قاتناش
tuhaf	كۈلكىلىك، هەيران قالارلىق

tutmak	تۇتماق، قاراپ تۇرماق
tutulmak	دۇچ كەلمەك، يولۇقماق
tüccar	سودىگەر
tükenmek	تۈگىمەك
tüm	پۈتۈنلەي، تامامەن
tütütmek	پۇراتماق (بۇرۇنغا)

U

uçak pisti	ئايروپىلان ئۇچۇپ چۈشىدىغان يول
uçsuz bucaksız	بىپايان، چەكسىز
uğartmak	ئۇچراتماق
uğur	مەقسەت، نىشان
ufacık	ئۇششاق، كىچىك
ulaşmak	يېتىپ بارماق، ئېرىشمەك
ulumak	هۇلىماق (ئىت، بۆرە)
ulus	مىللەت
uya bilmek	ئۇيغۇنلاشماق
uyanık	ئويغاق، بىدار
uygarlik	مەدەنىيەتلىك
uygulamak	تەتبىق قىلماق
uymak	ماسلاشماق، ئۇيغۇنلاشماق
uyulmak	ماسلاشماق، ئۇيغۇنلاشماق
uyutmak	ئۇخلاتماق
uzak olmak	ئايرىلماق، يىراقلاشماق
uzanmak	سوزۇلۇپ ياتماق؛ قولنى ئۇزاتماق
uzatır uzatmaz	ئۇزۇتا ئۇزاتماستىن

uzayan	ئۇزارغان؛ سوزۇلغان
uzun elyaflı pamuk	ئۇزۇن تالالىق پاختا

Ü

üflemek	پۈۋلىمەك
üfürmek	سۈپكۈچ قىلماق
ülke	مەملىكەت
ün	شۆھرەت، ئاتاق
ünlü	داڭلىق، ئاتاقلىق
üretim	ئىشلەپچىقىرىش
üretmek	ئىشلەپ چىقارماق
üşüme	توڭلاش، مۇزلاش
üşüşmek	بىر يەرگە توپلانماق
üzüntü	غەم، قايغۇ

V

vakfetmek	ئاتىماق، بېغىشلىماق
valiz	سومكا، بوغچا
vapur	پاراخوت
varda varda	پوش پوش
verimli	مۇنبەت؛ ئۈنۈملۈك

Y

yağma etmek	بۇلىماق، بۇلاڭ - تالاڭ قىلماق
yağış	ھۆل - يېغىن، يامغۇر - يېشىن

yahut	ياكى
yakapaça	زورلۇق بىلەن
yakışmak	ياراشماق
yamaç	تاغ باغرى، تاغ ئېتىكى
yanak	مەڭىز
yanısıra	يانمۇ يان، يان (يېنى)
yanıt	جاۋاب
yanlış	خاتا
yansıtmak	قايتۇرما ئەكس ئەتمەك
yapı	قۇرۇلۇش؛ بىنا
yapma kar	سۈنئىي قار
yaramazlık	بەتقىلىقلىق، بولمىغۇرلۇق، ئەسكىلىك
yaratık	مەخلۇق
yarılamak	يېرىم قىلماق، يېرىملاتماق
yarım ada	يېرىم ئارال
yarış	مۇسابىقە، بەيگە
yasaklamak	مەنئى قىلماق
yasal	قانۇنىي
yaşam	ئۆمۈر، ھايات؛ تۇرمۇش
yaşarmak	كۆزىگە ياش ئالماق
yaşlı	ياشانغان، قېرى
yayın evi	نەشرىيات
yayımlamak	نەشر قىلماق، ئاڭلاتماق (رادىئودا)
yazar	ئاپتور، يازغۇچى
yazılı	يېزىقلىق؛ يېزىق بىلەن
yağ	ئەۋزەل، ئەلا
yekpare	ئايرىم - ئايرىم

yelpaze	يەلپۈگۈچ
yemin etmek	قەسەم قىلماق (ئىچمەك)
yemlik	ئوقۇر
yenilik	يېڭىلىق
yenileştirmek	يېڭىلانماق
yer almak	ئورۇن ئالماق، ئورۇن تۇتماق
yerel	يەرلىك، مەھەللىۋى
yerine getirmek	ئورۇندىماق، ئادا قىلماق
yerleşmek	ئورۇنلاشماق، ئورۇن ئالماق
yetişmek	ئۆلگۈرمەك، يەتمەك، تەييار بولماق
yıkmak	بۇزماق، بۇزۇپ تاشلىماق، ئاغدۇرماق
yılmak	قورقۇش؛ قورۇنۇش، ئەيمىنىش
yılan balığı	يىلان بېلىقى
yoğun	زىچ كۆچۈم، توپلىشىپ (ئولتۇراقلاشقان)
yoklamak	كۆزدىن كەچۈرمەك، تەكشۈرۈپ كۆرمەك
yokuş	ئۆرە، يۇقىرى، ئېتەك، باغىر (تاغنىڭ)
yola koyulmak	يولغا چىقماق
yolculuk	سەپەر
yollanmak	يول ئالماق
yorucu	ھاردۇرغۇچى
yön	تەرەپ
yönetici	رەھبەرلىك قىلغۇچى، باشقۇرغۇچى، رەھبەر
yönetim	باشقۇرۇش، ئىدارە قىلىش
yufka	تاۋىدا پىشۇرۇلغان يۇققا نان
yurkunmak	يۇتماق؛ ئىككىلىنىپ دۇدۇقلىماق
yüce	ئۇلۇغ، ئېگىز
yükümlü	مەجبۇر

yüzlemece	يۈزمۇ يـۈز، يۈزتۇرانە
yüzleşmek	يۈزلەشمەك

Z

zaman zaman	هەر ۋاقىت
zambak	گۈلى چىرايلىق زىننەت گىياھسى، زامباق
zangır zangır	غاراس - غۇرۇس
zannetmek	... دەپ بىلمەك
zarfında	ئىچىدە
zaval	گۇناھ (كۆچمە مەنىدە)
zeka	ئەقلىي
zıngırdamak	غىچىرلىماق
zihin	پىكىر، ئەقىل - ئىدراك
zihniyet	پىكىر، خىيال، چۈشەنچە، ئىدىيە
zira	چۈنكى ...... لىقتىن
zirve	تاغ چوققىسى
zorunlu	زۆرۈرى
zümrüt	زۇمرەت

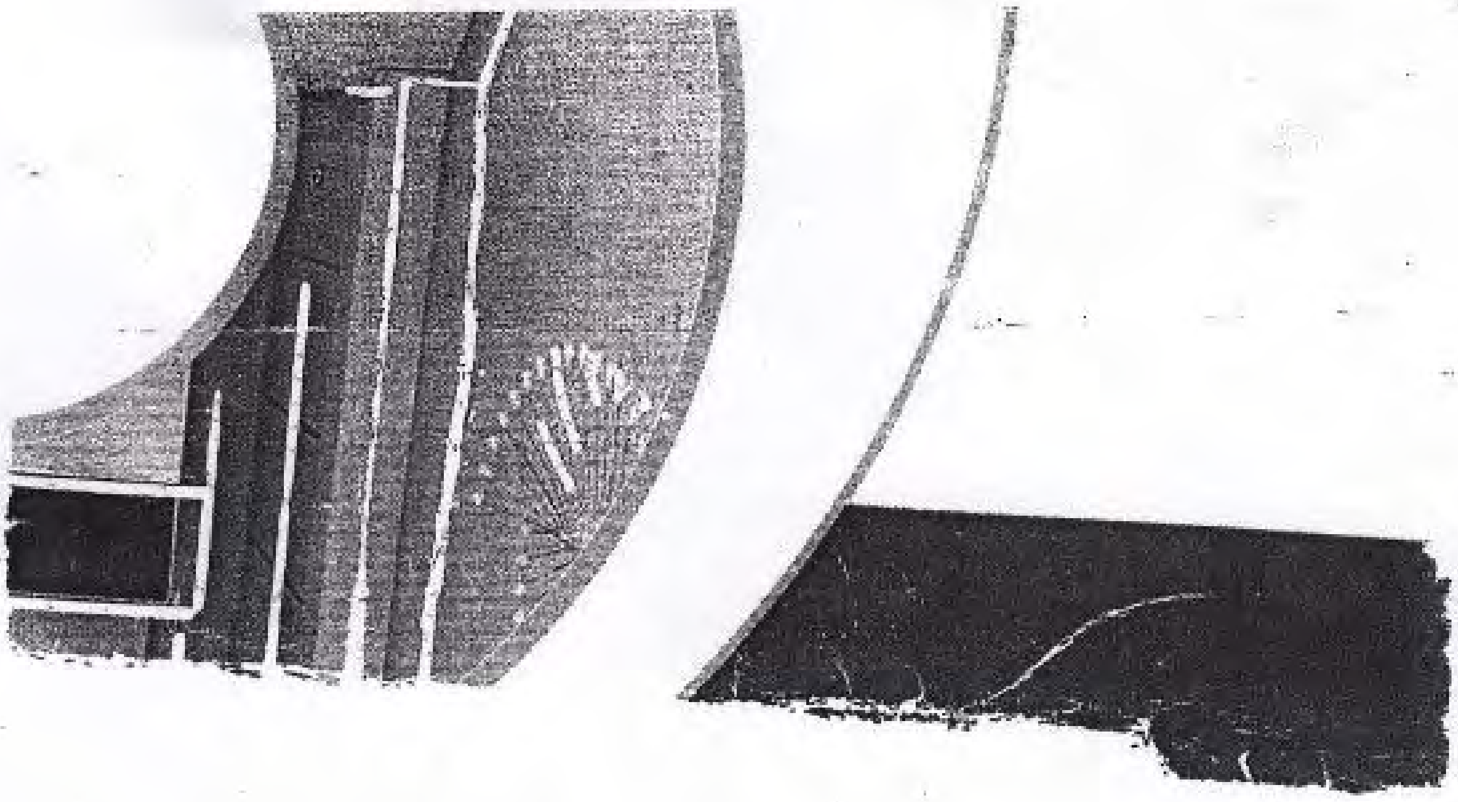

تۈرك تىلى

گۈچى: رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا

*

خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
ىرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى (№348
ىخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ىخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
850×116

مەسئۇل مۇھەررىرى: ھاجى قۇتلۇق قادىرى
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: زىلك دويۈەن

تۈرك تىلى

تۈزگۈچى: رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 18.375
1996 - يىل 7 - ئاي 1 - نەشرى
1996 - يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 3000
ISBN 7—228—02071—5/H·36
باھاسى: 15.80 يۈەن

责任编辑：库提鲁克·卡德尔
封面设计：曾多元

土耳其语（维吾尔文）
热外都拉·艾买都拉 著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷二厂印刷
850×1168毫米 32开本 18.375印张 2插页
1996年7月第1版 1996年7月第1次印刷
印数：1——3000

ISBN7—228—02071—5/H·36 定价：15.80元

ISBN 7－228－02071－5
H·36(民文)定价：15.80元

www.birhon.com